

ઉપહારપત્ર

શ્રી

આ અંથે હું આપનાં ધીમડિન કરકમલોમાં પ્રેમ તથા માતૃપૂર્વક ઉપહાર કિંવા ભેટ તરીકે સમર્પુ છું તેનો, વ્યાજ છે કે, આપ આદર ગ્રહિત સ્વીકાર કરશો: કારણ કે, મારી માન્યતા અનુસાર સુમસિદ્ધ તથા અતિશિત વિદ્યાનુ અંચકારેના ધર્માભિમાન, જાત્યભિમાન તથા આત્માભિમાનવર્ધક એવો સુમાન અન્ય કોઈ એકતમ ઉપહાર છે જ નહિ.

તારીખ:

સ્થાન

} હું છું આપ.....

“એણાંસ્વધર્મો વિગુણઃ પરધર્મોત્થેનુષ્ટિતાન્ ।
સ્વધર્મે નિધનં શ્રેયઃ પરધર્મો મયાવહઃ ” ॥

શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા, અ. ૩, શ્લો. ૩૫.

“સારી રીતે પળાવણા પરધર્મ કરતાં સ્વધર્મ-
પોતાનો મર્મ-એળા ગુણવાળો હોય, તો પણ તે હિતમ
છે; સ્વધર્મમાં મૃત્યુ થઈ જાય, તો તે પણ સાફ છે અને
પરધર્મ (હવનદાતા હોવા છતાં પણ) ભયાતક છે.”

શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા, અ. ૩, શ્લો. ૩૫.

‘Hindus we are and love to remain so !’

A Maratha

“અમે હિન્દુ છીએ અને હિન્દુ જ રહેવા ચાહીએ છીએ !”

એક મરાઠા.

ગ્રંથોત્સર્ગ

જે હિન્દુધર્માવલંબી વીર હિન્દુઓ ધર્મઝંજીરના શુદ્ધિકરણ તથા હિન્દુ જાતિઓના સંગઠનદ્વારા પરમપ્રાચીન તથા પરમસનાતન હિન્દુત્વ (હિન્દુજાતિ, હિન્દુધર્મ તથા હિન્દુનીતિ) ની સુરક્ષિતતામાટે તત્તુમનઘનથી અવિત્રાંત તથા અચૂંડ પરિશ્રમે કરી રહ્યા છે તે સમસ્ત ભારતવર્ષીય વીર હિન્દુ બાંધવોને આ શુદ્ધિકરણ વિષયક ગ્રંથ અત્યંત માન તથા શ્રદ્ધાપૂર્વક આશ્રય તરફ અનુરોગથી સંમર્પવામાં આવે છે.

અહમ્મદાબાદ (અમદાવાદ) }
તા. ૭ મી જૂન ૧૯૨૬,
સોમવાર

વિનીત
હંકુર નારાયણ વિસનજી,
અંચાર.

" तिनते सुन' श्री 'तेगबहादुर,
 धर्म निवाहन धिये बहादुर;
 उत्तर भन्यो धर्म हम हिन्दु,
 अति प्रियका किम करे निकन्दु ? "

सूर्यमयाश

" सकल जगतमें खालता पंथ गाजे;
 जगे धर्म हिन्दु सकल भंड भाजे. "
 श्री गुरु गोंविन्दसिंहकृत 'विचित्र नाटक'

સ્વ. હરજીવન'વાલજી ભીમજી, ડાન્ડેસ્ટર.
(ભાધાપર-કચ્છ.)

જન્મ: મેચ ૧૯૬૨
શનિ: વડ અમાવાસ્યા.

અવસાન: મેચ ૧૯૮૧
અસા: વહિ ૧ મચળવાર

સ્વ. ભાઈ હરજીવન વાલજીના પરિચય.

“કેટલું ઉજાળિ અમૃતોદધિના પ્રવાહે
કાલોપકંઠયજ્ઞવાલુ પ્રદેશ માંહે,
લાવણ્ય એક ક્ષણ દાખવતું સુરેખ,
છે માનવી જીવન શંખલું એવું એક.
આશુ કિનાર પર જેહ તરંગરાજે,
છે તે મહાન, ભળિયો નિજ તત્વમાં જે,
ખીજો તરંગ ઉપકંઠ પહોં પખાળે,
ને જે વિલુપ્ત ! થયું શંખલું તે જ કાળે !”

~~~~~

સ્વ. ભાઈ હરજીવન વાલજી, ગુજરાતમાં જિ. જિ. એન્ડ. સં
આઈ રેલ્વેઝના આગેવાન કોન્સ્ટ્રક્ટર, શ્રી વાલજીભાઈ ભીમજી, કમ
માધાપુરવાળાના પુત્ર થાય.

વલસાડને પોતાનું મુખ્ય મથક રાખી, ગુજરાત રેલ્વે ભાઈ
ઉપર નર્મદા, તાપી, મહી આદિ નદીઓના મહાન પુલ એમાં
બાંધેલા છે અને હાલ પશુ તેઓ તેજ લાઈનમાં આગેવાન કોન્સ્ટ્રક્ટર
તરીકે કામ કરે છે. મિસ્ત્રી કામ જેવી સાધનસંપત્તિ અ
જીદિરાળી કામમાં કેળવણીનો પ્રચાર ઓછો છે છતાંએ તેમાં
વાલજીભાઈ જેવાનાં ગણ્યાં ગાંડ્યાં સુસિક્ષિત કુટુંબો પશુ છે જેઓ
સાહિત્ય અને સાહિત્યસેવકો પ્રત્યે સારો સહલાવ રાખે છે. આ
વાલજીભાઈના પુત્ર શ્રી વિશ્રામભાઈનો કેળવણી, સાહિત્ય અ
સાહિત્યકારો પ્રત્યેની અત્યંત પ્રીતિ તો સુપ્રસિદ્ધ છે.

દેવેશ્વર ભાઈ દરજીવનને જ્ઞાત્ય સંવત્ ૧૯૬૨ ના કાર્તિક વદ
અમાવાસ્યાએ થયો હતો. તેમણે ગુજરાતી સાન અને અંગ્રેજી
પાંચમા ધોરણ સુધી અભ્યાસ કર્યો હતો. અભ્યાસમાં તેમના
સાથીઓમાં, તેમની તીવ્ર શુદ્ધિ અને ઉદ્યોગની તેઓ અપ્રતિમ
છાપ પાડી શક્યા હતા. દેશના દુર્ભાગે આ આશાજનક યુવકનું,
૧૯ વર્ષ ક્રોટલી અરૂપ વયે સંવત્ ૧૯૮૧ નાં અસાડ વદિ ૧ ને
મંગળવારે, અકાશ અને અત્યંત ખેદજનક અવસાન થયું.
દેશની સંપત્તિ, દેશનો બાહુ, દેશના યુવકો છે. દેશનું ભાવિ, દેશની
સ્વતંત્રતા, દેશની મુક્તિ, દેશનો ઉદ્ધાર, તેઓના હાથમાં છે.
આપણા નવા ગાંધીઓ, નવા ચિત્તરંજનદાસ, નવા શ્રદ્ધાનંદો અને
નવા માધવીયાજી એ વર્ગમાંથી ઉભા થવાના છે. યુવકો તરફ
આપણે પૂરી સન્માનની, પૂરી પ્રેમની દષ્ટિએ જોતાં શીખવું જોઈએ.
સ્વ. ભાઈ દરજીવન ભવિષ્યમાં ઉચ્ચ આશા આપે, આપણામાં
પ્રેમ અને સન્માનની ભાવના ઉત્પન્ન કરે તેવા એક યુવક રત્ન હતા.
આ ભાઈ દીર્ઘાયુષ્ય ભોગવી શક્યા હોત તો તેઓ આંગણ જતાં,
એમના કુટુંબને, કામને તેમ દેશને પોતાની શુદ્ધિમતા, સત્કાર્યો
અને સેવાઓથી વિશેષ અવશ્ય દીપાવી શકત. પરંતુ કાલસ્ય
ગહના ગતિઃ ।

તા. ૧૦-૮-૨૬
અમદાવાદ.

} ઇમનલાલ ભવાનીશંકર મહેતા.

૧

लंमिऊँ

विषयः

मोक्षपुर जेठासांस रयाभीनाशयण, जेम, कपि, छिम, छिं, वं, सी.

ધશ્વરદત્ત વૈદિક જ્ઞાનનો વારસો ભારતવર્ષમાં વસતા
 સંપિંચુનિઓએ આપ્યો છે અને તે વારસો અત્યંત
 આધાર અને આક્રમણો સામે અત્યાર સુધી ટકી રહ્યો છે.
 ધણીએ સંસ્કૃતિઓ નષ્ટ થઈ છે. મિસર, ગ્રીસ, વિગેરે
 દેશોની પ્રાચીન સંસ્કૃતિનું નામ નિશાન રહ્યું નથી. પરંતુ
 ભારતવર્ષની વૈદિક સંસ્કૃતિ અત્યાર સુધી જીવતી જાગતી
 જયંસંત જોવાતી જોવી જાગડળી રહી છે. વૈદિકધર્મનો વાવડો
 આખંભિમાં અઘાપિ ફરકી રહ્યો છે.

હિન્દુઓની સ્વધર્મનિષ્ઠાએ ભયંકર આત્યાચારોની સામે પણ પોતાનું હિન્દુત્વ દર્શાવી રાખ્યું છે. શ્રીમદ્ભગવદ્-ગીતામાં કહ્યું છે કે:—

“ श्रेयान् स्वधर्मे विगुणः परधर्मात् स्वनुष्ठितात् ।
स्वधर्मे निधनं श्रेयः परधर्मो भयावहः ॥ ३५ ॥
अध्याय ३.

પોતાના ધર્મ માટે મરવું એવશ્યક છે પણ પર-
ધર્મમાં ફરિયાદો લેવાં નહીં.

१॥ सपदि धिलयमेतु गज्यलक्ष्मी
रूपरि पतन्वथया कृपाणधाराः ।
अपहरतु सरां शिरः कृणान्ता
मम नु मनि नं मना गपैतु धर्मात् ॥

“સાત્યસદ્ગુણો નારા શાઓ અથવા ચોનાના ઉપર
નસવારની ધારાઓ પડે, સમરાજ માયું દરી સ્થો નો પજી

મારી મતિ ધર્મમાંથી લગારે ચક્રાયમાન ન થાઓ.” આર્થ-જનોની ઉત્તમ ભાવનાઓ ઉપરનાં એવતરણોમાં બતાવવામાં આવી છે. તેજ ભાવનાઓ આર્થધર્મને જીવતો રાખ્યો છે. તેજ સ્વધર્મનિષ્ઠા વડે પ્રેરાઈ હજારો હિન્દુઓએ ધર્મ-બ્રહ્મ થઈ જીવવા કરતાં મરતું વધારે પસંદ કર્યું છે. ‘ધર્મબ્રહ્મણુ શુદ્ધિકરણુ’ એ અન્યમાં હિન્દુઓની સ્વધર્મપ્રીતિના જે અનેક ઉદાહરણો આપવામાં આપ્યા છે તેમાં પુલ્કયા નામની અત્યંત જ અને અરપૂર્ય ગણાતી યાત્રિના જે યુવાનોએ મોપકાના અત્યાચાર સામે પોતાના પ્રાણ આપ્યા પણ પોતાના પ્યારા ધર્મને છોડ્યો નહિ, તે અન્યના ૧૦૭મા પાને તે પુલ્કયાઓના સ્વાત્માર્પણનું વર્ણન, અન્યકારનાં શબ્દોમાંજ આપવાની અનુતા લઉં છું.

“મોપકાઓએ જે પુલ્કયાઓને પકડીને એમ જણાવ્યું કે: ‘તમારા માટે હવે બેજ માર્ગ અવશિષ્ટ છે અને તે એ કે કાં તો ઈસ્લામને સ્વીકારીને મુસલમાન થઈ જાઓ અને કાં તો મૃત્યુને સ્વીકારીને આ સંસારમાંથી સદાને માટે ચાલ્યા જાઓ.’ તે બંને પુલ્કયાઓએ ઈસ્લામને સ્વીકારીને ધર્મ-બ્રહ્મ ન થતાં મૃત્યુનો જ આનંદથી સ્વીકાર કરી લીધો.”

આ બનાવ શું બતાવે છે તે તરફ હિન્દુઓએ ખાસ લક્ષ્ય આપવાની જરૂર છે. આપણા અરપૂર્ય અન્ય જ ભાઈઓને પણ આપણા ધર્મ માટે કેટલી તીવ્ર લાગણી છે, તેનો આપણે વિચાર કરવો જોઈએ. પ્રાણાન્તે પણ સ્વધર્મની રક્ષા કરનારા ભાઈઓ અન્તર્ગતમાં પણ વિદ્યમાન છે તો હંતર વધુ સંસ્કારી હિન્દુઓની સ્વધર્મનિષ્ઠા કેટલી વધુ પ્રબળ છે તેનો ખ્યાલ સદાજ આવશે.

કેદારા એક હજાર વર્ષથી ભારતવર્ષ ઉપર ત્રિધર્મીઓના અસંખ્ય હુમલા થયા છે. તે બધાં આક્રમણો સામે

હિન્દુઓ દટી રહ્યાં છે. હિન્દુઓને ધર્મબ્રહ્મ કરવા માટે અપાર અત્યાચારો કરવામાં આવ્યા છે; તો પણ હિન્દુ મતિ છવતી રહી છે તેનું મુખ્ય કારણ તેની સ્વધર્મનિષ્ઠા છે. તથાપિ બાદશાહી સંસ્તેનતના જમાનામાં બળજબરીથી કેટલાંએ હિન્દુઓને ધર્મબ્રહ્મ કરવામાં આવેલા હોવાથી અત્યારે તેમની સંખ્યા વધીને સાત કરોડ સુધી થઈ છે. હિન્દુમાં વરતા મુસલમાનો મોટે ભાગે અનેની હિન્દુ મતિઓમાંથી વટલાયેને બનાવેલા છે. માન્યતા એવી હતી કે હિન્દુનો મુસલમાન થાય પણ મુસલમાનનો હિન્દુ થઈ શકે નહિ. પણ આર્થબુદ્ધિ ઉપર શુભરેલા સિતમેને અનુસરી દેવલ જેવા સ્મૃતિકારોએ ધર્મબ્રહ્મોના શુદ્ધિકરણની પ્રયાશ કરી હતી અને હમણાંના સમયમાં જે વખતે હિન્દુઓ સામે તલવારના હુમલા કરતાં છળકપટ, દગો, પ્રપંચ, અત્યાચાર અત્યાદિ સાધનો વડે ચલાવવામાં આવતો હુમલો વધારે ભયંકર છે, તેવા સમયમાં હિન્દુઓને સચેત કરવા માટે 'ધર્મબ્રહ્મોનું શુદ્ધિકરણ' જેવા ગ્રંથની ખાસ જરૂર છે. તે ગ્રંથમાં ગ્રામીન સમયથી શરૂ કરી અર્વાચીન સમય સુધીના સમસ્ત અત્યાચારોનો ઇતિહાસ આપવામાં આવ્યો છે. તે બધાનું સમાલોચન કરતાં સિદ્ધ થાય છે કે પહેલાના સમયમાં જે આધાતો ચતા તેના કરતાં આધુનિક સમયના આધાતો ઘણા તીવ્ર અને પ્રખર છે. અશાન્તિના વાતાવરણમાં જેટલા હિન્દુઓ ધર્મબ્રહ્મ થતા તેના કરતાં હમણાંની ઉપલક્ષ્ય શાન્તિના આભાસમાં ઘણી વધારે સંખ્યામાં હિન્દુઓને ધર્મબ્રહ્મ થતા આપણે નજર સમક્ષ નિહાળીએ છીએ. અત્યારે નિરાધાર અળલાઓ અને બાલકો સલામત નથી. ગમે તે વખતે શું થશે તેની આગાહી કરવી આ જમાનામાં મુશ્કેલ છે. આવા સમયમાં છળ, કપટ, પ્રપંચ, દગા, બળ-

જળરી ઇત્યાદિનાં બલિં થઈ પહેલાંએને શુદ્ધ કરવાની પ્રથા ચાલુ થવી જોઈએ. પ્રાયશ્ચિત્ત આપી ગમે તેવા પતિતની શુદ્ધિ થઈ શકે છે અને તેનો તેની જ્ઞાતિ સાથે વ્યવહાર ચાલુ થઈ શકે છે એવું મનુસ્મૃતિમાં પણ સ્પષ્ટ વિધાન છે.

પ્રાયશ્ચિત્તે નુચરિતે પૂર્ણ કુમ્ભમંપાં નવમ્ ।

સૈનૈય સાર્થ પ્રાસ્યેયુઃ સ્નાત્વા પુણ્યે જલાશયે ॥૧૮૬॥

સ ત્યસ્તુ તં ઘટ્ટે પ્રાસ્ય પ્રવિશ્ય ભવનં સ્વકમ્ ।

સર્વાણિ જ્ઞાતિકાર્યાણિ યથા પૂર્વ સમાચરેત્ ॥૧૮૭॥

અધ્યાય ૧૧ ॥

“પતિત પ્રાયશ્ચિત્ત કરે તો તેના સંબંધી સહોદરો તેની સાથે જલાશયમાં સ્નાન કરી પાણિનો ભરેલો નવો મડો તે જલાશયમાં નાખે” શ્લોક ૧૮૬ “તે માણસ તેવી રીતે ઘડો નાખ્યા બાદ પોતાના ઘરમાં પ્રવેશ કરે અને પહેલાંની માફક સમજાં જ્ઞાતિનાં કાર્યો કરે.” શ્લોક ૧૮૭

પતિતને પ્રાયશ્ચિત્ત આપી શુદ્ધ કરવાનો વિધિ કેવલ પુરુષો માટે નથી, પરંતુ સ્ત્રીઓ માટેનો વિધિ પણ મનુસ્મૃતિમાં સ્પષ્ટ રીતે દર્શાવવામાં આવ્યો છે.

“પતત્તેય ધિર્ધિ કુર્યાદ્ યોપિત્સુ પત્નિતાસ્યપિ ।

યન્નાન્નપાનં દેયં તું વસેયુઃ શૃદ્ધાન્તિકે ॥ ૧૮૮ ॥

અધ્યાય ૧૧ ॥

“સ્ત્રીઓ પતિત થઈ હોય તો તેમને પણ ઉપર મુજબ વિધિ કરી શુદ્ધ કરવી; તેમને વસ્ત્ર, અન્ન, જલ ઇત્યાદિ આપવાં અને તેઓ ઘરના સમીપમાં વસે એવો બંદોબસ્ત કરવો.” શ્લોક ૧૮૮

આ પ્રમાણે પુરુષો અને પ્રમદાઓ જન્મને પતિત દશામાંથી પ્રાયશ્ચિત્ત આપી શુદ્ધ કરવાનો વિધિ બતાવ્યા

ભૂમિકા

આદ્ય મનુમહારાજ દહે છે કે પતિત જનોને જેમણે પ્રાયશ્ચિત્ત
કર્તું તેમનો કાર્ત્તવ્ય તિરસ્કાર કે નિન્દા કરવાં નહિ.
પ્રાયશ્ચિત્ત કર્યા બાદ તેમના પૂર્વ દોષોનું સ્મરણ કરવું નહિ.
પત્નવત્ની મનુમહારાજે સ્પષ્ટ સંબોધનાં મના દર્શાવેલાં છે.

“પત્ન સ્વભિરનિર્ણયે નાર્યં કિંચિત્ સદાચરેત્ ।

પૃત્તનિર્ણયનાં સ્વયં ન જુગુપ્સેત્ કદિંચિત્” ॥૧૮૯॥

અધ્યાય ૧૧ ॥

“જે પાપી માણસોએ પ્રાયશ્ચિત્ત કર્યું નથી તેની સાથે
અવધાર ન કરવો પણ જેમણે પ્રાયશ્ચિત્ત કર્યું છે તેની કાર્ત્ત
પ્રશ્નની જુગુપ્સા કરવી નહિ” ૧૮૯

હિન્દુઓના પ્રમાણભૂત ધર્મશાસ્ત્રમાં કરેલા ઉપરના
ઉલ્લેખમાં જે મહાન સત્ય સમાવશું છે તે તરફ હિન્દુઓ
સંદેહ આપશે ?

પતિતને બચાવી લેવાના માર્ગો ધર્મશાસ્ત્રોમાં બતાવ્યા
છે આપણા પૂર્વજોએ હજારો પતિતોને બચાવી લીધા છે.
આચારના જમાનામાં પણ તેમની જ રીતિને અનુસરી
આપણે ધર્મબ્રહ્મ પતિતોને બચાવી લેવાની ખાસ જરૂર છે.

આ જમાનામાં હિન્દુઓ પોતાની વિચારશીલતા નહિ
દર્શાવે તો હિન્દુઓનો સ્વયં ધર્મ જે કોડીમાંથી દાણા બહાર
જાય પણ પાછા અંદર આવી શકે નહિ તે અવસ્થા ખાલી
ચવાની. હિન્દુઓમાંથી ખ્રીસ્તીઓ, મુસલમાનો વિગેરે ધર્મ
ધર્મીઓ ગાગડાં પાડ્યા કરે અને હિન્દુઓની આંખ ઉધડે
નહિ, તો પરિણામે હિન્દુકોમનો વિશ્વસ અને વિનાશ જ
જનમી રહ્યો છે. તેથી હિન્દુઓએ જાગૃત ચવાની જરૂર છે.
તેમને જાગાડવા માટે “ધર્મબ્રહ્મોનું શુદ્ધિકરણ” જેવા મન્યની
આવશ્યકતા હતી અને ધીયુન નારાયણ વિચનંદ કકડુરે

તે અન્ય લખી હિન્દુઓની ખાસ સેવા કરી છે. અન્યકર્તાના કારસી ઉર્દુ ભાષાના અંગ્રેજી જ્ઞાનને લીધે તેમણે ઘણા પુરાવા રજુ કર્યા છે અને પોતાની દલીલો જવલંત ભાષામાં આગળ ધરી છે. અત્યારના સમયમાં આવા અન્યની ખાસ જરૂર હતી અને શ્રીયુત નારાયણ દંકુરે તે જરૂર પૂરી પાડી હિન્દુ સમાજ ઉપર મહાન ઉપકાર કર્યો છે અને તે પુસ્તકને પ્રસિદ્ધ કરી શ્રી. જમનલાલ લવાનીશંકર મેહતાએ હિન્દુ ધર્મની ખાસ સેવા કરી છે. તેઓના પરિશ્રમને હિન્દુસમાજ સારામાં સારો આવકાર આપશે એવી આશા રાખવામાં આવે છે.

કુલકર્ણની નિગ્રમાં ઉઘટા હિન્દુઓને ધર્મબ્રથોનું શુદ્ધિકરણ સચેત કરે. એવી આશા છે. આ પુસ્તક દરેક હિન્દુ મનન પૂર્વક વાંચશે અને પોતાના શિરે શી જવાબદારીઓ છે તેનો ખ્યાલ કરશે અને હિન્દુ ધર્મની રક્ષા માટે કટિબદ્ધ થશે. છુટા, છવાયા છિન્ન સિમ્ન હિન્દુઓ વિનાશના માર્ગે પ્રવાણ કરી રહ્યા છે તેમને બધાને સુસંગઠિત કરી, તેમનામાંથી બળાતકારે બ્રહ્મ યજ્ઞેશ્વારને પાછા દાખલ કરી, તેમના સાથે મનુમહારોજની આજ્ઞાનુસાર ઉદાર વર્તન રાખી આપણે હિન્દુ ધર્મ અને સમાજને જીવાડવો જોઈએ. આપણો ઉપર્યુક્ત કર્તવ્ય ધર્મ બળવેવામાં આ પુસ્તક આપણને વધુ બળ આપે એવી ઇચ્છા સાથે આ લઘુ ભૂમિકા કૃત્ય પૂર્ણ કરું છું.

અમદાવાદ તા. ૧૦-૬-૨૬ સુરેન્દ્ર

ઉપોદ્ધાત

‘૨૭૭વર્તમાન’ નો તા. ૧૦-૮-૨૫, સોમવારના અંકમાં, એટલે કે, આજથી લગભગ દશ માસ પૂર્વે આ ‘સંમર્મખેડોનું શુદ્ધિકરણ અને ધાર્મિક, સામાજિક તથા ઐતિહાસિક દૃષ્ટિથી તેની આવશ્યકતાનો વિચાર’ શીર્ષક દ્વારા લેખની સંમર્મિ કૃપા પછીના દશ માસના કાલાવધિમાં હિન્દુસ્તાનના મુસલમાનોના હિન્દુઓ ઉપરના અત્યાચારોની માત્રા હુલ્લાગ્યવશાત વધતી જ રહી છે; હિન્દુઓ મુસલમાનોના પૈશાચિક અત્યાચારોના ભોગ થતા જ રહ્યા છે અને હિન્દુભૂતિ તથા હિન્દુધર્મની સુરક્ષિતતા દિવસાનુદિવસ અધિકાધિક શંકાસ્પદ થઈ રહી છે એમ કથક કતામાં તેમ જ ખગાળાનાં અન્યાન્ય મામો તથા નગરોમાં મુસલમાનોએ હમણાં જ નવેસરથી ફરેલા બપાનક ધાર્મિક અત્યાચારોથી આપણને સ્પષ્ટ દેખાઈ આવે છે; માત્ર એટલું જ નહિ, પણ દિલ્લીમાં તા. ૮-૫-૨૬ શનિવાર તથા તા. ૯-૫-૨૬ રવિવારે મળેલી ખત્રાફત પરિપક્ષમાં પણ મુસ્લિમ નેતાઓના મુખમાંથી ‘હૈયે હોય તેવું હોડે આવે’ એ ન્યાય અનુસાર સ્વાભાવિક જ જે બયાનક ઉદ્ગારો, બહાર નીકળી પડ્યા છે અને મુસ્લિમ વર્તમાનપત્રોમાં હિન્દુધર્મ તથા હિન્દુગતિપ્રતિ નિરંતર જે અસીમ તિરસ્કાર દર્શાવવામાં આવ્યા ફરે છે એથી એ વાર્તા તો હવે નિર્વિવાદ નિશ્ચિત થતી જાય છે કે હિન્દુસ્તાનમાં ભૂતકાળમાં હિન્દુ મુસ્લિમ ઐક્ય કદાપિ થયું ન હોતું, વર્તમાનકાલમાં હિન્દુ મુસ્લિમ ઐક્ય અસ્તિત્વ ધરાવતું નથી અને ભૂત તથા વર્તમાન કાલનો ઇતિહાસ ભવિષ્યકાલના ઇતિહાસનો દર્યક હોવાથી ભવિષ્યકાલમાં પણ જેને વાસ્તવિક કિંવા સત્ય

તથા નિષ્કપટ ઐક્ય દલી, ચક્રાપ : તેવા હિન્દુ મુસ્લિમ
 ઐક્યની સંભાવના જે આપણને સર્વથા સંકરપદ જણાય
 તો તે નૈસર્ગિક છે. મુંબઈના 'ઈન્સાફ' નામક મુસ્લિમ
 પત્રે એક વાર સંપદ સંપદમાં દર્શાવ્યું હતું કે " પ્રત્યેક
 મુસ્લિમે દર વર્ષની આખરે એ જેતું જોઈએ કે સાલભરમાં
 તેણે કેટલાને મુસ્લિમોના હિસ્તમાં આપ્યા." એ જ 'ઈન્સાફ'
 પત્ર પોતાના તા. ૧૪-૫-૨૬ ના અંકમાં બપોરે ઘોષણા
 કરે છે કે : ".....અમારે આ તકે
 હિન્દુ બિરાદરોના પેલા માનવતા આગેવાનોને સાફ સાફ
 જણાવી દેવું પડે છે કે મો. મહમદઅલીએ પોતાના બાપ-
 ભાઈમાં જણાવ્યું છે તેમ મુસલમાનોના હાથ તમારા તરફ
 લંગાવેલા છે તેને તમારે દોસ્તી તરીકે અથવા બે અંખા-
 ડામાં ઉતારેલા પહેલવાનો મુવાશીક-ફુસ્તી તરીકે-માનવો
 એ તમારી ખુશી ઉપર આધાર રાખે છે. મુસલમાનો
 દુન્યામાં દરેક વાતનું અપમાન સહન કરવાને તૈયાર રહેશે;
 પણ પોતાના ધર્મનું અપમાન કોઈ દિવસ પણ સહન કરી
 શકશે નહિ તે તેઓએ ખાત્રી રાખવી જોઈએ. ખુદાની
 વહુદાનીયત ફેલાવવા અને જીતપરસ્તીને નાબુદ
 કરવા જ ખુદાએ કર્ણામી ધર્મ સ્થાપ્યો છે અને તે
 ધર્મના અતુલ્યાર્થીઓની શોધી પહેલી ફર્જ છે કે
 ખુદાના હુકમને બજાવી લાવવો જોઈએ. હિન્દુ
 ભાઈઓએ વાદ રાખવું જોઈએ કે સલાહ અને મંપમાં જે
 ફામદો છે તે ઝગમગમાં નથી." અમદાવાદના 'દીન'
 નામક મુસ્લિમ પત્રમાં પણ કેટલાક સમય પૂર્વે એ જ
 આશય વ્યક્ત કરાયો હતો કે : "અમે મુસલમાનો જીત-
 સિદ્ધન-મર્તિભજન-છીએ એ કોઈએ બંધી જવાનું નથી."
 એક તરફથી મર્તિને તોડીને મર્તિપૂતને નાબૂદ કરવાને
 પોતાનો ધર્મ માનવો અને બીજી તરફ હિન્દુઓ-મર્તિ-

પૂજક અથવા શુતપરસ્ત હિન્દુઓને સલાહ સંપના ફાપ-
દાનો દાંડાં ભરેલો ઉપદેશ આપવો એ કષ્ટકળા તો
સુરક્ષિત પત્રકોને જ આવડી શકે ! આપણા મુસલમાન
ભાઈઓની આ ચાલાકીથી સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે કે જેઓ
ઈસ્લામ ધર્મને મૂર્તિપૂજના નાશમાટે જ ઉત્પન્ન થયેલો
માને છે અને મૂર્તિને તોડવાના કાર્યને પોતાના આદ્ય કર્તવ્ય
તરીકે સ્વીકારે છે તે મુસલમાન ભાઈઓ મૂર્તિપૂજને
જ પોતાના ધર્મનો એક અત્યંત આવશ્યક ભાગ તથા
પોતાનો પ્રાણ માનનારા હિન્દુઓ સાથે કદાપિ ખરી
મિત્રતા તથા બંધુતા રાખી શકે તેમ નથી; કારણ કે,
જ્યાં પ્રત્યેક મુસલમાનના શિરપર વર્ષના અંતે એ જ જોષ
લેવાનો બાર રહેલો હોય કે એ વર્ષમાં તેણે કેટલા
ગયરમુસ્લિમોને મુસલમાનોના સિસ્ટમાં આપ્યા, ત્યાં
હિન્દુઓ સાથે મુસલમાનોની મિત્રતા કિંવા એકતા
સંભવે જ ક્યાંથી વાઈ ? મીયાને મદદદેવનો મેળ
યથો નથી, છે નહિ અને ભવિષ્યમાં થવાનો પણ નથી.
વસ્તુસ્થિતિ આવા પ્રકારની હોવાથી છેલ્લી ખિલાફત
પરિપદમાં પ્રમુખ મો, મુસલમાન નદવીએ પોતાના મુસ-
લમાન ભાઈઓને જે ઉપદેશ આપ્યો હતો કે : “ જો તમારે
હિન્દુમાં જીવતા રહેવું હોય, તો કાંઈક બાવડાં સાબુત
રાખીને જ. તમારે યુરોપીયનો કે હિન્દુઓ પાસેથી
ટેકાની આશા ન રાખવી. તમારે ખિલાફત ફાન્ડ-
રન્સને અનુસરવું જોઈએ.” તે જ ઉપદેશ અમો હિન્દુઓને
આપીએ છીએ કે : “ હું ભરતબ્રમિનાં પ્રાચીન
હિન્દુ સંતાનો ! જો તમારે તમારી આ સ્વર્ગાદિપિ
ગરીયસી જન્મભૂમિ હિન્દુસ્તાનમાં જીવતાં રહેવું
હોય, તો કાંઈક બાવડાં સાબિત રાખીને જ જીવતાં

રહેવાનું છે. તમારે તમોને મુસદ્દમાન બનાવવામાં જ સવાબ-પુણ્ય-માનનારા, તમોને ‘ભાઈ’ ને બદલે ‘કાંદેર’ કહેનારા અને તમારી પવિત્ર દેવમૂર્તિઓને તોડીને પોતાના પગતળે ચગદી નાખવાને પોતાના કર્મ સમજનારા મુસદ્દમાનોના ટેકાની લેશમાત્ર પણ આશા રાખવાની નથી; કિંતુ તમારે તો પોતાના હિન્દુત્વના રક્ષણમાટે હવે હિન્દુમદ્દાસભાના શુદ્ધિ તથા સંગઠન એ બે આત્મરક્ષક મહદ્દ ધ્યેયોને જ બરહદારમાં યોજવાનાં છે; કારણ કે, ડૉ. મુન્ડે કહે છે તેમ “જ્યારથી હિન્દી રાષ્ટ્રીય મદાસલા અસ્તિત્વમાં આવી ત્યારથી-છેલ્લાં ૪૦ વર્ષથી-મરહૂમ સર સૈયદ અહમદે પોતાના સદ્ગુણોએ મદાસલાથી બિન્ન રહેવાની શ્રમના આપેલી હોવા છતાં પણ હિન્દુઓએ સ્વમતિ-હિતનો વિચાર ન કરતાં જે એવી આશા રાખી હતી કે જેમ જેમ વખત ચીતતો જશે તેમ તેમ સર સૈયદ અહમદની કેળવણી વિપયક હિંમતવાદનાં શુભ પરિણામો નિષ્પન્ન થતાં રાષ્ટ્રીય જીવનમાં મુસદ્દમાનોના દષ્ટિબિન્દુ અધિક-કાધિક વિચાર તથા ધાર્મિક વિચારો અધિકાધિક ઉદાર થતા જશે અને ભારતવર્ષના સામાન્ય હિતના કાર્યમાં મુસદ્દમાનો હિન્દુઓ સાથે ભેદાંધ જશે; તે હિન્દુઓની આશા સર્વથા નિષ્ફળ સિદ્ધ થઈ છે અને હાલમાં હિન્દુ-મુરિલમ સંબંધો વધારે અને વધારે ભયંકર થતા જાય છે. આ પરિસ્થિતિને જોતાં નિકટના ભવિષ્યમાં આપણા મુરિલમ ભાઈઓના દષ્ટિબિન્દુમાં બે કાંઈ પણ પરિવર્તન થાય તો તે એક મહદ્દાઅર્થ જ કહેવાય ! મારી પરમાત્માનાં ચરણોમાં અંતઃકરણપૂર્વક એ જ પ્રાર્થના છે કે આ સર્વ બંધની પ્રવૃત્તિઓને મારી હટાડીને પરમાત્મા આ બંને

જાતિઓ વચ્ચે પુનઃ સારા સંબંધને સ્થાપી દે।” અમે।
 પણ પરમાત્મા પાસેથી હિન્દુ મુસ્લિમ ઐક્યની યાચના
 કરીએ છીએ; પરંતુ નિકટના, ભવિષ્યમાં એ વસ્તુ મળે
 એવી આશા નથી એમ અમારે મહાદુઃખપૂર્વક વ્યક્ત
 કરવું પડે છે અને અમારી એ નિરાશા અકારણ નહિ,
 પણ સર્વ પ્રકારે સકારણ છે; કારણ કે, હિન્દુઓનો
 સ્વભાવ ઉદાર તથા સહિષ્ણુ હોવા છતાં હિન્દુઓ પણ
 મનુષ્ય હોવાથી તેમની ઉદારતા તથા સહિષ્ણુતાની પણ
 અમુક સીમા હોય એ સ્વાભાવિક છે અને તેથી હવે
 નમસ્કારનું ઉત્તર નમસ્કારથી તથા આધાતનું ઉત્તર પ્રત્યા-
 ધાતથી આપનું એ નીતિને સ્વીકાર્યા વિના હિન્દુઓનો
 જોમ છટકો નથી તેમ ઉદાર પણ નથી એ તો કોઈ પણ
 વિચારશીલ મનુષ્ય કહી શકે તેમ છે.

આવી રીતે હિન્દુમુસ્લિમ-ઐક્ય સર્વથા અસંભવનીય
 હોવા છતાં પણ પવિત્ર તથા ત્યાગવૃત્તિશીલ મહાત્મા ગાંધીજીના
 પ્રયાસથી ભારતવર્ષના રાજકારણમાં હિન્દુમુસ્લિમ-ઐક્યનું
 આશ્ચર્યકારક દૃશ્ય પાંચેક વર્ષ પૂર્વે આપણા જોવામાં
 આવ્યું હતું અને તેથી વિચારશીલ હિન્દુઓ તેમ જ અંગ્રેજ
 અધિકારીઓ અત્યંત આશ્ચર્યમુગ્ધ થઈ ગયા હતા. આવી
 રીતે હિન્દુ મુસ્લિમ-ઐક્યને સાધવાના ઉન્માદમાં મહાત્મા
 ગાંધીજી હિન્દુસ્તાનમાં મુસલમાનોએ હિન્દુઓ પર કરેલા
 પૈશાચિક અત્યાચાર, ધાર્મિક બલાત્કાર તથા હિન્દુ નારી-
 ઓના કરેલા ભયાનક અપહાર આદિના હૃદયભેદક તથા
 રોમાંચકર ઇતિહાસને સર્વથા ભૂલી ગયા હતા અને મમ-
 તાથી ડરગામના નૈસર્ગિક આક્રમણકારક કોમીવાદના અનિર્જન
 નષ્ટ કરવાની આશાના પ્રવાહમાં તણાઈને તેમ જ
 મુસલમાનોના અંતઃકરણોને યદતાવી નાખવાની આશાના

પાશમાં લપટાઇને ખિલાફતની ચળવળને ટેકા આપવા-
માટે કમર કસીને તૈયાર થઈ ગયા હતા. પરંતુ એ સમયે સમસ્ત
દક્ષિણ સ્વંનરાજ્ય અચાનક અદસ્ય થઇ ગયું. અદ્ય
સમયમાં જ ઈસ્લામનો મૂળ સ્વભાવ સ્વયં વ્યક્ત થવા
લાગ્યો અને સ્વંનરાજ્યને ખિલાફત રાજ્ય માની લઇને તે
ખિલાફત રાજ્યને કેવળ ૭ માસ જેટલા કાલાવધિમાં જ
સ્થાપવાની મહાત્મા ગાંધીજી પાસેથી પ્રેરણા લઇ મલે-
બારના મોપલાઓએ આઇસોરના હુલ્લુઓ તથા ટીપૂ
મુસ્તાન આદિ મુસલમાન રાજ્યકર્તાઓના આરંભેલા
ધાર્મિક અત્યાચારોની પૂર્ણાદિતિ કરવાનું બીકું ઝડપું અને
હિન્દુઓ પર અમાનુષ અત્યાચારો ઇ. સ. ૧૯૨૧ માં કરી
જતાં. મોપલાઓના ધાર્મિક ઉન્માદનું અનુકરણ કરીને
મુસ્તાન તથા સાહરનપુરના મુસલમાનો પણ હિન્દુઓ
ઉપર દ્વેદી પડ્યા. હોહાટની પરિસ્થિતિ તો સર્વથા શિત્ત
પ્રકારની જ હતી; કારણ કે, ત્યાં તો મુસલમાનોએ હિન્દુઓ
ઉપર અત્યાચાર કરવાનું દાર્પ પદ્ધતિપુરઃસર તથા માંગો-
પાંગ પાર પાડી જતાં હતાં. હોહાટના મુસલમાનોના એ
પેશાચિક અત્યાચારોનો ઉદ્દેશ આ ગ્રંથમાં મચાસ્યાન
કરાયસો હોવાથી એના અધિક વિવેચનની અહીં આવશ્યકતા
નથી. વળી કલકત્તામાં મુસલમાનોએ હિન્દુઓ વિરુદ્ધ
જગાડેલા હેલા બળવાએ તો નિર્વિવાદ સિદ્ધ કરી જતાં
છે કે મુસલમાનોથી હિન્દુસ્તાનમાંના હિન્દુઓ તથા હિન્દુ-
ધર્મના અસ્તિત્વને સહન કરી શકાતું નથી. અર્થાત્ જો
અત્યારે મુસલમાનોના હસ્તમાં રાજસત્તા હોય, તો તેઓ
હિન્દુસ્તાનમાંથી હિન્દુત્વનો એટલી સીમાપર્યન્ત ઉચ્છેદ
કરી નાખે કે હિન્દુસ્તાનના 'હિન્દુસ્તાન' નામનો જ
લોપ થઇ જાય અને 'હિન્દુસ્તાન' 'મુસ્લિમિસ્તાન'

નામથી જોખખાવાને લાયક થઈ જાય!' કારણ કે, અત્યારે હિન્દુસ્તાનમાં જ્યાં પણ અસ્પૃશ્ય સ્વસ્પૃશ્ય મુસ્લિમ રાજસત્તા અસ્તિત્વ ધરાવે છે ત્યાં હિન્દુત્વને નિર્મૂલ કરવાના એવા ઉપાયોને મુસ્લિમ રાજસત્તા દ્વારા પણ પ્રકારના સંકાય તથા લાય વિના ચોછ રહી છે અને ભોપાલની મુસ્લિમ રાજસત્તાએ હિન્દુત્વના વિનાશમાટે કરેલો એક વિમુક્ષણ કાયદો મુસલમાનોની ધર્માધના તથા હિન્દુધર્મ વિષયક તિરસ્કારનું તેમજ અમારા કથનની વાસ્તવિકતાનું એક જ્વલંત પ્રમાણ છે.

ભોપાલના મુસ્લિમ રાજ્યમાં હિન્દુઓ ઉપર કેવા અમાનુષ અત્યાચારો શુભરવામાં આવે છે એ વિષયને અર્થતા 'મરાઠા' નામક પૂનામાં પ્રદટ ચતા અંગ્રેજી વર્તમાનપત્રમાં તેનો એક ખજરપત્રી લખે છે કે "ભોપાલ રાજ્ય ભારતવર્ષના મધ્યભાગમાં આવેલું છે, તે રાજ્યની પ્રજાનો ૮૫ ટકા જેટલો ભાગ હિન્દુઓનો છે અને લાંબી હુકુમત મુસલમાન બેગમની છે.* રાજ્યની નોકરીમાં પાંચ ટકા જેટલા હિન્દુઓને પણ રાખવામાં નથી આવતા અને જે હિન્દુઓને રાખવામાં આવે છે તે પણ પરદેશી જ હોય છે. ભોપાલ રાજ્યના અત્યાચારના રીતરિવાજોએ હિન્દુઓના હાથપગોને જકડી લીધા છે. અર્થાત્ જો કોઈ પણ હિન્દુ અગ્રાનવશાત, જાગ, કપડ, ધમકી અથવા લોભથી વટહીને મુસલમાન થાય એટલે પછી તેની હિન્દુ યવાની ગમે તેવી તથા ગમે તેટલી તીવ્ર ઇચ્છા હોવા છતાં પણ તેનાથી પુનઃ હિન્દુધર્મનો સ્વીકાર કરી શકાતો નથી; કારણ કે, મુસલમાન થવા પછી પુનઃ હિન્દુ થવું એ ત્યાં અપરાધ ગનાય છે અને એ અપરાધ કરનારા માટે તથા વર્ષના સપ્તરિત્રગ કારાગૃહવાસની શિક્ષા કરાવવામાં આવી

છે; માત્ર એટલું જ નહિ, પણ 'ત્યાં હિન્દુ નરનારીઓની દુર્દશાની તો સીમાજ નથી; કારણ કે ત્યાં જો કોઈ પણ મુસલમાન કોઈ પણ 'હિન્દુ' સ્ત્રી (કુમારિકા, વિવાહિતા કિંવા વિધવા) ને ભોળવીને પોતાને ત્યાં લઈ જાય એટલે પછી તે હિન્દુ સ્ત્રી ઉપર તે મુસલમાનનો શાશ્વત અધિકાર થઈ જાય ॥ અને એનો વિધિ આ છે: કોઈ 'પણ મુસલમાન' કોઈ પણ હિન્દુ સ્ત્રીને પોતાને ત્યાં લઈ ગયા પછી સીધો કાંઈ પાસે પહોંચી જાય છે ને કાંઈના દ્વંતરમાં તે હિન્દુ બાઈનું નામ નોંધાવી દે છે. એવી રીતે કાંઈના દ્વંતરમાં જ્યાં તે બાઈનું નામ એક વાર નોંધાવી દેવામાં આવ્યું એટલે મામલો ખતમ થઈ ગયો જાણી લેવો; પછી તે હિન્દુ બાઈના વાક્ષી વારસો 'ગમે તેટલા પછાડા મારે, ફરિયાદ કરે ને રહે; છતાં તેમનું કાંઈ પણ વળતું નથી અને સાદુ શબ્દોમાં તેમને કહેવામાં આવે છે કે: 'તેણે ઇસ્લામને' સ્વીકાર્યાનો દાખલો કાંઈ સાહેબના દ્વંતરમાં માગુદ છે એટલે તે બાઈને અરજદારોના હાથમાં પાછી સોંપવામાં આવશે નહિ.' ભોપાલના મુસ્લિમ રાજ્યમાં અત્યારે આ ઇસલી વીસમી સદી તથા ન્યાયશીલ ધ્રિષ્ટિય સાર્વભૌમ સત્તાના સમયમાં પ્રતિવર્તિ આવા મેંદડો દાખલા બને છે અને દિવસાનુ-દિવસ આવી ધટનાઓની મંજૂર વધતી જાય છે. એ ઉપરાંત ભોપાલ રાજ્ય તરફથી જે અનાયાસનો તથા દીનગૃહો આદિ મંરથાઓ ચલાવવામાં આવે છે તે મંરથાઓમાં પણ

• દરે ભોપાલનાં ૨૬ જિલ્લા અવધેશ્વરી અનુ-મતિથી પોતાના પુત્રને રાજ્ય સમર્પણ દોવાથી અત્યારે ભોપાલનો રાજ્યશાસક પુરુષ છે અને અવધમાં પણ એ રાજ્યસત્તા પુરુષની જ રહેવાની છે.

સતાવધિ હિન્દુ બાલકો સ્ત્રીઓ તથા પુરુષોને હિન્દુધર્મ માંથી વટલાવીને મુસલમાન બનાવવામાં આવે છે તેમ જ ધનાઢ્ય મુસલમાનો ગામડાંનાં હિન્દુ સ્ત્રીપુરુષોને હજારોની સંખ્યામાં મુસલમાન બનાવવાની ચળવળ ચલાવી રહ્યા છે. આ સર્વ કારણોથી ભોપાલ રાજ્યની સાત લાખની હિન્દુ વસતી ધરીને છ લાખની થઈ ગઈ છે. અર્થાત્ અત્યાર સુધીમાં એક લાખ હિન્દુ સ્ત્રીપુરુષોને ભોપાલ રાજ્યમાં આવા અન્યાયપૂર્ણ પૈસાચિત્ કૃપાયોથી ઇસ્લામમાં ખેંચી લેવામાં આવ્યાં છે. આ ધર્મના નામે ચલાવાતું ઇસ્લામી ધર્મીંગ નથી તો બીજું શું છે વાદ ? એક હિન્દુકન્યાના અપહરણની કસ્ટોબનક ઘટના હમણાં જ ભોપાલમાં બની છે. હિન્દુમુસ્લિમ-ઐક્યભાટે મુંબઈનાર મૌ. અબુલકલામ આબદનાં હરશીરા-બહેન-અબુબેગમ ભોપાલનાં બેગમ સાબનાનાં સેક્રટરી છે તેમજ દીનગૃહ તથા મુસ્લિમ લેડીઝ ક્લબના તંત્રિણી છે. મજૂર વર્ગની બારેક વર્ષના વયની એક પરણેલી દાણી છોકરી એક દિવસ તે મકાનમાં કામ કરતી હતી તે વેળાએ એક બીજી સ્ત્રી તેને લક્ષમાંવીને અનાથગૃહ જોવા માટે તેડી ગઈ. છોકરી ત્યાંજઈને ફસાઈ ગઈ અને અબુ બેગમના બંગલારૂપ ક્યુબાનામાં પૂરાઈ ગઈ. છોકરીના કાકાએ ગરીબઘરના નોકર જહાંગીર ઉપર અપહરણનો આરોપ મૂક્યો એટલે પોલિસ અબુ બેગમને બંગલે તપાસ માટે ગઈ; પણ ત્યાં પોલિસને પણ બંગલામાં દાખલ થવા દેવામાં આવી નહિ. છોકરીની કાકીએ છોકરીને પાછી સોંપી દેવા માટે ઘણા કાલાવાકા કર્યા એટલે અબુબેગમે જવાબ આપ્યો કે : ‘ એ છોકરીએ ઇસ્લામને સ્વીકારીને જહાંગીર સાથે નિશાક દરી લીધા છે એટલે હવે એ છોકરી ઉપર તમારો-દક્ષો પણ અધિકાર રહ્યો નથી.’ ગંતે

છોડરીને ઍન્જિસ્ટ્રેટ સમક્ષ લાવીને બિબી કરવામાં આવી અને છોડરીએ ત્યાં છાતીફાટ રુદ્ધ કરીને કહ્યું કે : ' મને મારા માત્રાપના હાથમાં સોંપી દો; કારણ કે, હું મુસલમાન રહેવા નથી ઇચ્છતી. ' છતાં તે છોડરીને અશુભેગમના કબજામાં જ રાખવામાં આવી હતી અને માત્ર અશુભેગમ પાસેથી રૂપિયા ૫૦૦ નો જામિન જ લેવાયો હતો. એ છોડરી સગીર વયની છે અને તેનાં લગ્ન થઈ ગયાં છે છતાં ભોપાલના મુસ્લિમ રાજ્યમાં હિન્દુઓ ઉપર આવા અત્યાચાર થાય છે. ખાવલા ખૂન કેસ ' અથવા નાસા પ્રકરણ કરતાં આવી ઘટનાઓ શું ઓછા મહત્વની છે ? આનાથી વિશેષ અત્યાચાર બીજા શા હોઈ શકે ' વા ? નિમ્નમ હુયદરામાદની મુસ્લિમ દુકૂમતમાં પણ એવાજ પ્રકારના કેટલાક અત્યાચારો હિન્દુઓને સહન કરવા પડે છે એ વાર્તા વર્તમાનપત્રોમાં ચર્ચાઈ ગયેલી હોવાથી એના વિશેષ વિવેચનની આવશ્યકતા હોય એવી અમારી માન્યતા નથી. સારાંશ કે, અત્યારે હવે ભારતવર્ષમાંની નાની કે મોટી કોઈ પણ મુસ્લિમ દુકૂમતમાં હિન્દુનું તથા હિન્દુધર્મ મુરસિત નથી એ સર્વથા નિર્ણયિત છે, અને તેનું કારણ એ છે કે મુસલમાનોના કુરાને કાફિર અથવા હિન્દુઓ પ્રતિ કોઈ પણ પ્રકારની દયા ન દર્શાવવાની સ્પષ્ટ આજ્ઞાઓ કરેલી છે અને અત્યારે મુસ્લિમ મુસલમાનો પણ હિન્દુઓ પ્રતિ નિર્દય થવાનો પોતાના અસિદ્ધિ મુસ્લિમ ગંધુઓને ધોપણા કરીને ઉપદંથ આપી રહ્યા છે. અનેક વાર આજિમ મુસલમાનો ઇસ્લામની તથા કુરાનની મદતને દર્શાવવામાટે ' લા દંકહુદા દિનીને ' (અર્થાત્ ' ધર્મમાં બહાદુરની આવશ્યકતા નથી હોતી. ') એ આપતને આમળ ધર્યા કરે છે અને અન્યધર્મીઓને

એમ મનાવવાનો પ્રયત્ન કરતાં જેવામાં આવે છે કે :
 ‘અમારા ઈસ્લામમાં કોઈને જળાત્કારે મુસદ્દમાન જનાવ-
 વાની આજ્ઞા છે જ નહિ;’ પરંતુ વસ્તુતઃ મક્કામાં હુજરત
 મહમ્મદ પયગંબરના વિરોધીઓ જલાદય હતા તે વેળાએ
 જળાત્કારનો કોઈ પણ ઉપયોગ થઈ શકે તેમ ન હોવાથી
 તેમણે તે સમયમાં આત્મરક્ષામાટે સહનશીલતા દિવા
 ધર્મસહિષ્ણુતાનો આવે ઉપદેશ આપ્યો હતો તેમ જ
 મદીનામાં પણ આરંભમાં ચફદીઓ સાથે મેળ કરવા-
 માટે આ આયતનો ઉપયોગ કર્યો હતો; છતાં એ નિયમ
 પણ સર્વ અન્યધર્મીઓને લાગૂ કરવામાં આવ્યો ન હતો;
 એ નિયમનો લાભ તો કેવળ ચફદી, અસાઈ નથા પારસી-
 ઓને જ અપાયો હતો અને તેમાં પણ ખાસ કરીને જે
 લોકો ‘જિન્ઝી’ (શરણાગત) ની અવસ્થાને સ્વીકારી
 લેતા હતા તે લોકોને જ તથા ‘જન્ઝિયા’ નામનો દર
 લશ્કરનારોને જ એ નિયમનો લાભ આપવામાં આવતો
 હતો. મૂર્તિપૂજકો તથા કાફિરોના સંબંધમાં તો એ
 આયત માનનીય હતી જ નહિ; કારણ કે, તેમના સંબંધમાં
 તો કુરાનની એવી સ્પષ્ટ આજ્ઞા હતી અને છે કે : “તે
 (કાફિરો) સાથે એટલી સીમા પર્યન્ત લડો કે ઝગડો
 પાકી રહે જ નહિ અને અધાત્મના આજ્ઞા માનવામાં
 આવે*” અર્થાત્ સર્વ કાફિરો કાં તો મુસદ્દમાન થઈ જાય
 અને કાં તો કપાઈ, રેંસાઈ જાય. પછીથી તો એ ‘લા
 ઇન્દાહા ઇન્દીને’ એ આયતને સર્વ અન્યધર્મીઓને માટે
 મન્યૂષ્ય (૨૬) કરી નાખવામાં આવી છે એમ ‘તફસીર
 હુસેની’ માં સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ કરાયેલો છે અને તે એ કે :
 “કપાઈ જિહાદ અથવા ધર્મયુદ્ધ) ની આજ્ઞા આવ્યા

* “વ કાંતિલ હુમ હતા લા તફના ફિલતુલ્લ
 યકૂનદીનો સિલ્લાહે.”

પણી આ આજી મન્સુખ (૨૬) થઈ ગઈ છે. ”+ અર્થાત્ આત્મારે તો હવે નૃતિ પૂજા તથા કાફિરો તેમ જ મુસ્લિમ ન હોય તેવા સર્વ અન્યધર્મીઓને જગત્કારે મુસલમાન બનાવવાની અને જો તેઓ મુસલમાન ન થાય તો તેમના પ્રતિ જરા પણ દયા ન દર્શાવવાની જ કુરાનના આજ્ઞા વિષયમાં છે અને તેથી જ છેલ્લી ખિલાફત કુન્દર-સના અધિવેશનમાં મિ. અબ્દુલ ૨૬-માન લુધિયાનવીએ, ગર્જનાપૂર્વક એમ બોલવાની ધુલ્લ કરી હતી કે: “જે કોઈ પણ ધર્મ આગવીથી વિરુદ્ધ હોય તેને ચમદા નાખવો જોઈએ, અને સંસારમાંથી નિર્મલ કરી નાખવો જોઈએ. આ કાર્યની સિદ્ધિ માટે આપણે જોવાનું છે કે આજે મુસલમાનોમાં ઠરલામઠા સંસ્કારોની સંખ્યા કેટલી વિષયમાં છે. પ્રત્યેક મુસલમાનને આપણે એ સમજાવી દેવું જોઈએ કે: ‘તેના હિલમાં કાફિર માટે લેશમાત્ર પણ દયા ન હોવી જોઈએ’ એનું તેણે નિરાંતર સ્મરણ રાખવાનું છે. હિન્દુઓ પ્રતિ મિત્રતાનો હસ્ત લેવાવો એને મુસલમાનોની દુર્બલતાનું ચિહ્ન માનવામાં આવશે. આપણે હિન્દુઓને જલ્લાવી દેવું જોઈએ કે તમારી ઇચ્છા હોય તેમ તમો કરો અને અમે પણ અમારે જે કાંઈ કરવાનું હશે તે કરીશું!”

વસ્તુરિચિતિ આવા પ્રકારની હોવાથી હિન્દુજ્ઞાનના સર્વ હિન્દુ રાજાઓ તથા મહાનગ્ગઓનું સર્વથી પ્રથમ તથા પ્રધાન કર્તવ્ય એ જ છે કે જેની રીતે બોપાલની મુસ્લિમ દુકમતે ઠરલામઠા પ્રચાર તથા મુસ્લિમોના રક્ષણને કાપડો કરી દીધો છે તેની જ રીતે તેમણે પોતાનાં

+ “દુકમ દિઆયત જ આયત કરતાં મન્સુખ એવું.”, તાંસીર દુસેની.

રાજ્યોમાં હિન્દુધર્મના પ્રચાર તથા હિન્દુત્વના રક્ષણનો
 એવા જ કાયદા દ્વારા સત્વર ચોખ્ખા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.
 હિન્દુસ્તાનનાં ચર્વ હિન્દુ રાજ્યોમાં એવો કાયદો રવો જ
 જોઈએ કે: (૧) જે કોઈ પણ મુસલમાન અથવા નામુ-
 સિમ મંત્રિદ્વેષ આગળ આવીને એવી દખ્ખાન સખારી
 કે કે 'મે' મારી રાજપુત્રીથી હિન્દુધર્મનો સ્વીકાર કરેલો
 છે એટલે તે-શ્રી અથવા પુરુષ-નો હિન્દુ તરીકે સ્વીકાર
 કરી લેવો અને ત્યાર પછી તેનાથી મુસલમાન થઈ શકાય
 નહિ એવો પ્રતિજ્ઞ પજુ રાખવો તેમજ (૨) જે કોઈ
 પણ મુસલમાન શ્રીએ અથવા પુરુષે એકવાર હિન્દુધર્મને
 સ્વીકારી લીધો હોય, તે શ્રી અથવા પુરુષ તેમ જ અન્ય
 કોઈ પણ હિન્દુ શ્રી અથવા પુરુષ જન મુસલમાન થાય તો
 તેને તેના એ અપરાધ માટે ત્રણ વર્ષના સપરિશ્રમ કારાગૃ-
 હવાસની શિક્ષા તેમ જ કોઈ પણ હિન્દુ શ્રી અથવા પુરુ-
 પને ભાળીને મુસલમાન બનાવનાર મુસલમાનને પાંચ
 વર્ષના સપરિશ્રમ કારાગૃહવાસની શિક્ષા તથા પાંચ સો
 રૂપિયા દંડ અને દંડ ન કરે તો એ વર્ષના સપરિશ્રમ
 કારાગૃહવાસની વિશેષ શિક્ષા અપાય. જે હિન્દુરાજ્યોમાં
 હવે સત્વર જ આવી રીતે હિન્દુત્વને રક્ષવાની ચોખ્ખા વ્યવ-
 સ્થા નહિ કરવામાં આવે, તો ધર્માન્ધ મુસલમાનો હિન્દુ
 રાજ્યોમાં પણ ઈસ્લામને ફયલાવવાની ધમાકડી અવસ્થ
 મચાવશે જ; કારણ કે, જ્યાં ચોસું જોવામાં આવે ત્યાં
 તરત પ્રવેશ કરવાનો મુસલમાનોનો સ્વભાવ પ્રથમથી જ
 વિશ્વ વિખ્યાત છે. જે હિન્દુતાનનાં હિન્દુ દેશી રાજ્યોમાં
 હિન્દુત્વના રક્ષણનો આવો કાયદો પ્રથમથી જ અસ્તિત્વ
 ધરાવતો હોત, તો જોડગરાજ્યમાં ધરેલી મંગળાદરશની
 ધટના જેવી બમંકર ધટનાઓ અત્યારે જે વિપુલ સંખ્યામાં

ધરી રહી છે તે દર્શાવે ઘટવા પામત નહિ અને હિન્દુ-
ઓને મોઢાં નીચાં કરવાના દુઃખદાયક પ્રયત્નો પ્રાપ્ત થાત
નહિ, એ કોઈ પણ દહી શકે તેમ છે. આપણા હિન્દુસ્તા-
ની મુસલમાન ભાઈઓના મનોરથો કેવા અને ફેટલા લયા-
નક છે એની મોં. મહમ્મદઅલીના મુખમાંથી નીકળેલા
બે વારના ઉદ્દગારોથી સ્પષ્ટ દર્શના કરી ચકાવ તેમ
છે. મો. મહમ્મદઅલીએ દિલ્લીની ખિલાફત કોન્ફરન્સમાં
ઉદ્દેશ પરિવર્તનના સંબંધમાં પ્રસ્તાવને ઉપસ્થિત કરતાં જે
ઉદ્દગાર ઠાકવા હતા તે આ છે:—

“હું એવો મુસલમાન નથી કે જે તમલીગને પોતાનું
કર્તવ્ય ન સમજતો હોઈ. મુસલમાનોએ દેશો છોડવાના
નથી, હિન્દુ તેમણે તો લોકોનાં હૃદયોને જ છતી લેવાનાં
છે. તે દિવસ આવરે આવી લાગે કે જે દિવસે
મહાત્મા ગાંધી મારા હસ્તે હીન ઇસ્લામનો સ્વીકાર
કરી લે એ જ મારી પ્રાર્થના છે!”

હેતુજ પ્રતિ પ્રયાણ કરતી વેળાએ એ જ ભાષી
હાજી મો. મહમ્મદઅલીએ તા. ૧૧-૫-૨૬ ને દિવસે
પોતાના ભાષણમાં કહ્યું હતું કે: “આપણે હિન્દુઓ પ્રતિ
મિત્રતાનો હાથ લંબાવ્યો છે; પરંતુ હિન્દુઓ ને આપણી
સાથે સહવા જ ઇચ્છતા હોય, તો ભારતવર્ષના સાન કરોડ
મુસલમાનો ત્રેવીસ કરોડ હિન્દુઓને દગાવીને અવશ્ય
પોતાના આધીન હાથ બનાવી લેશે. આપણા પયગંબર
મહમ્મદના સમયમાં પણ કેવળ પંદર માણસોએ જ શત્રુ-
ઓની અંપૂર્ણ સેનાને પરાજિત કરી દીધી હતી અને
હિન્દુસ્તાનમાં તો આપણી સંખ્યા સાન કરોડની છે, એટલા
માટે હિન્દુઓને પરાજિત કરીને પોતાના વશમાં કરી
લેવા એ અત્યંત સહેજ કાર્ય છે!”

અહીં અમારે અત્યંત અનિચ્છાપૂર્વક દર્શાવવું પડે છે કે જે અહીં બાંધુઓ તથા ખિલાફતી મુસ્લિમ નેતાઓની ખ્યાતિ તથા પ્રભાવને હિન્દુ નેતાઓએ જ વધાર્યા હતાં તે અહીં બાંધુઓ તથા ખિલાફતી મુસ્લિમ નેતાઓ આજે હિન્દુઓ ઉપર જ દહેસો કરી રહ્યા છે, એટલે હવે હિન્દુઓ પણ જો તેમને નમણ્ય માનીને તેમના પ્રતિ નિરક્ષાર દર્શાવે, તો એ મારું હિન્દુઓના સિરપર કાષ્ઠી પણ દોપારોપ કરી સગ્રાપ તેમ નથી; કારણ કે, જેના પ્રતિ દયા દર્શાવવામાં આવી દોષ તે મનુષ્ય પોતાના ઉપકારક દયાલુનો જ માસ કરવાને તૈયાર થઈ જાય, તો પછી તેની એ કૃતઘ્નતાને કાષ્ઠ પણ સહન ન કરી શકે એ સર્વથા સ્વાભાવિક છે. અહીં બાંધુઓ મહાત્મા ગાંધીજીના અગત્યના આન્દોલનથી પૂર્વે સાધારણ મીસત્રીની દક્ષાના મુસદ્દાન મનાતા હતા અને હકીમ અગમચળાં દવાઓના ગુસખા બનાવનારા આનુવંશિક હકીમ તરીકે જ વિખ્યાત હતા. ત્યાર પછી હિન્દુઓએ ખિલાફતના પ્રશ્ને પોતાના રાજનૈતિક આન્દોલન સાથે મેળવી દઈને એ મુસદ્દાન નેતાઓને કોર (શિંદ) થવાનો અવમર પ્રાપ્ત કરાવ્યો હતો એ વાતો મૂર્ખ વિશ્રુત હોવાથી એના પુનરુદ્ધેષની આવશ્યકતા નથી. અર્થાત્ મૈ. મહમ્મદઅલી તથા મૈ. શૌક-નઅલીને મહાત્મા ગાંધીજીના જમણા તથા ડાબા તરીકે પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યા અને તેઓ હિન્દુઓના ગુનેગારો તરીકે પ્રખ્યાત થઈ ગયા. પરંતુ આજે હવે એ જ અહીં બાંધુઓ તથા ખિલાફતી મુસ્લિમ નેતાઓ પોતાના મૂળ સ્વરૂપમાં પ્રકટ થઈને હિન્દુઓને કેવી રીતે ડરાવી રહ્યા છે અને મુસદ્દાનોને હિન્દુઓ વિરુદ્ધ કેવી રીતે ઉશ્કેરી રહ્યા છે એની મૈ. મહમ્મદઅલીના ઉપર ઉદ્યત દરેલા

ઉદ્ગારો વડે આપણાથી ચચાર્થ તથા વાસ્તવિક દર્શના કરી રહાય છે. જે હિન્દુઓએ સર્વથી પ્રથમ ખિલાફત કમીટીઓ બનાવીને ખિલાફત માટે નાણાં એકઠાં કર્યા હતાં, અસિક્કિન મુસલમાનોમાં ખિલાફતની ભાવનાનો પ્રચાર કરીને તેમને સંગઠિત કર્યા હતા અને મુસલમાનો માટે દારામદવાસને પણ સ્વીકારી લીધો હતો તે જ હિન્દુઓના જીવજંદગી હિન્દુ ધર્મને બદલવા નહીં કરવા માટે દિલ્લીમાં ખિલાફત પરિષદનું વિશેષ અથવા વિસિષ્ટ અધિવેશન કરવામાં આવ્યું હતું અને તે અધિવેશનમાં ખિલાફતી મુસ્લિમ નેતાઓએ પોતાના મૂળ સ્વરૂપને પ્રકટ કરીને પોતાની કૃતદંતતાનો સમસ્ત વિશ્વ ને પર્યાપ્ત પરિચય કરાવી દીધો હતો. ખિલાફતી મુસ્લિમ નેતાઓની આ અશ્રુતપૂર્વ કૃતદંતતાને જોઈને સંસ્કૃત સાહિત્યના એક પ્રસિદ્ધ ગ્રંથમાં વર્ણનાયલી એક કથાનું અમોને અહીં સ્વાભાવિક જ સ્મરણ થઈ આવે છે. તે કથા એ છે કે એક સાધુને કોઈ એક ઉંદર પર એટલા માટે દયા આવી કે એક ખિલાડી તે ઉંદરને સ્વાદા કરવાને ઢાંપી બેઠી હતી. સાધુએ તે ઉંદરને પોતાના આશીર્વાદથી ખિલાડો બનાવી દીધો; પણ જ્યારે કૂતરાએ તે ખિલાડા પર હાલો કર્યો એટલે સાધુએ તેને તરત કૂતરાના રૂપમાં ફેરવી નાખ્યો અને કૂતરાપર જ્યારે વાધ આક્રમણ કરતો જોવામાં આવ્યો એટલે સાધુએ તે કૂતરાને કેસરી (રેર) બનાવી દીધો; કિન્તુ ચમત્કાર એવો થયો કે ઉંદર સિંહ ચતાંની સાથે જ પોતાના ઉપકારક સાધુને મારી નાખવા માટે તૈયાર થઈ ગયો. તેની આ કૃતદંતતાને જોઈને સાધુએ કાપાયમાન થઈને નેને શાપ આપ્યો કે: “પુનર્મૂષકો ભવ” એટલે કે ‘તું પાછો ઉંદર થઈ જા’” સારાંસ કે તે ઉંદર વળી પાછો ઉંદર થઈ

ગૃહો અને પ્રથમ. પ્રમાણે દરમાં ધુસીને રહેવા લાગ્યો. ખિલાફતી મુસ્લિમ નેતાઓની પણ એ જ અવસ્થા થયેલી પ્રસસ આપણા જોવામાં આવી શકે છે; કારણ કે તેઓ મહાત્મા ગાંધીજીને પણ મુસલમાન ગનાવવાની અભેદ ભાવનાને વ્યક્ત કરી રહ્યા છે.

અત્યારના હિન્દુસ્તાની મુસ્લિમ નેતાઓની આવી અભેદ ભાવનાઓ તથા આશિક્ષિત મુસ્લિમ સમુદાયને હિન્દુ જાતિ તથા હિન્દુ ધર્મ વિરુદ્ધ લંબેરીને બત્ત કરવાના પ્રયત્નોને જોઈને હિન્દુઓએ આશ્ચર્યચકિત થવાનું કાંઈ પણ કારણ નથી; કારણ કે, ન્યારથી મુસલમાનોએ ભારતવર્ષની સીમામાં પદાર્પણ કર્યું છે તે સમયથી જ મુસલમાનો હિન્દુ જાતિ તથા હિન્દુ ધર્મ પર અમાનુષ અત્યાચારો કરતા આવ્યા છે અને તેથી આપણા ભારતવર્ષનો મધ્યકાલિક ઇતિહાસ તેમના એ અત્યાચારોના રોમાંચક વૃત્તાન્તો વડે ઉભરાઈ જતો આપણા જોવામાં આવ્યા કરે છે. મુસલમાનોના એ મધ્યકાલિક અત્યાચારોના કેટલાક વૃત્તાન્તો પ્રસ્તુત પુસ્તકમાં અપાયલા છે અને તે મુસલમાન મોરિંચો (ઇતિહાસ લેખક) ના અધોભાષી જ શોધી શોધીને આપવામાં આવ્યા છે કે જેથી મુસલમાનોથી એમ ન દેહી શકાય કે એ વૃત્તાન્તો અંગ્રેજો અથવા હિન્દુઓના અધોભાષી લેવાયલા હોવાથી અતિશયોક્તિપૂર્ણ, અમૃત્ય અથવા અવિશ્વાસનીય છે. અર્થાત્ મધ્યકાલિક મુસલમાનોએ હિન્દુઓપર આટઆટલા અત્યાચારો કરેલા હોવા છતાં અને ભારતવર્ષમાં પ્રતાપી બ્રિટિશ સામ્રાજ્યની સ્થાપના થઈ ગયા પછી પણ હિન્દુસ્તાનના મુસલમાનોનો એક મોટો ભાગ સદા સર્વદા હિન્દુ સ્ત્રીઓ તથા પુરુષોને કોઈ પણ ઉપાયે વટલાવીને મુસલમાન ગનાવવાના વ્યવસા-

લાયજોથી, ચળવળોથી કે ખાનેશુમારીના આંકડાઓથી બંધ થાય તેમ નથી. ગાંધીજી પણ એકંવાની આંવીલિ-દુઓને પહેરાવી શક્યા નથી. અફઘાનિસ્તાન, બ્રિટીશ્તાન અને હાશ્મીર આંદિ મધ્ય એશિયાનાં ભાગો એકવાર હિન્દુ હતાં તેમને ઈસ્લામી કેમ બનાવાયા હશે તેનાં ખ્યાલ મોપણાઓના બંધવાઓએ આપ્યો છે. હિન્દુઓએ તેટલાં માટે બળાતકારે વટલાવેલી જે હિન્દુ જાતિઓએ પોતાના હિન્દુ આચાર વિચાર તથા નીતિરીતિ સાચવી રાખ્યા છે તેઓને પાછા હિન્દુઓમાં ગણવાની શુદ્ધિની જે ચળવળ શરૂ કરી છે તે ખરેખર આવશરદાયક છે. હમણાં જ ગુજરાતમાંથી સમાચાર આવ્યા છે કે એ પ્રમાણે હિન્દુ રાજપૂતોની મૂળ ધર્મથી દૂર થયેલી જાતિને પાછી હિન્દુમાં લેવાના સંસ્કાર વિધિ અરોતરમાં થયા છે અને તે આવશરદાયક છે.” =

‘ગુજરાતી’ પત્રમાંથી આ અવતરણો અહીં એટલા માટે લેવામાં આવ્યાં છે કે અત્યાર સુધી આપણા ઘણાક હિન્દુ ભાઈઓની એવી માન્યતા છે કે શુદ્ધિની-એટલે કે જે હિન્દુઓને મુસલમાનોએ બળાતકારે વટલાવીને મુસલમાન બનાવ્યા તેમને તેમની પોતાની ઇચ્છાથી શુદ્ધ કરીને પાછા હિન્દુ બનાવવાની-ચળવળ તો કેવળ આર્યસમાજનીજ છે અને સનાતન હિન્દુ ધર્મના એ ચળવળ સાથે કંઈ પણ સંબંધ નથી, તો તેઓ પોતાની એ માન્યતાને, ‘મમ મૂલક માનીને તત્કાળ ત્યજ દઇ શકે; કારણ કે, ‘ગુજરાતી’ સનાતન હિન્દુ ધર્માવલંબી તથા ‘ગુજરાત’ નું એક અમરગદ્ય વર્તમાનપત્ર છે, અને તેણે પણ શુદ્ધિના કાર્યને અંતઃસ્વરૂપે આવશરદાયક તરીકે સીધારેલો છે; માત્ર

એટલું જ નહિ; પણ માન્યવર પંડિત મદનમોહન માલ-
વીય જેવા એક સુરત સનાતન ધર્માવલંબી મહાપુરુષ એ
શુદ્ધિના એક અગ્રગણ્ય હિમાયતી છે તેમજ શ્રીમત્ શંકરા-
ચાર્ય જગદ્ગુરુએ પણ એ શુદ્ધિને શાસ્ત્રોક્ત તથા આચર-
ણીય તરીકે સ્વીકારીને શુદ્ધિ વિષયક આન્દોલન પ્રતિ પોતાની
સંપૂર્ણ સહાનુભુતિ તથા સંમતિ દર્શાવેલી છે એટલા માટે
એ શુદ્ધિ વિષયક આન્દોલન સનાતન હિન્દુ ધર્મ અનુસાર
છે એમ માનીને પ્રત્યેક હિન્દુ-પછી તે સનાતન ધર્માવલંબી
હોય, આર્યસમાજિષ્ટ હોય, બૌદ્ધ હોય, જૈન હોય, સિખ્ખ
હોય કે ખાલસા હોય તોય તેણે શુદ્ધિના પ્રચારમાં પોતાથી
જે કંઈ પણ પ્રકારની સહાયતા આપી શકાય તે સર્વ
સહાયતા આપવીજ જોઈએ એ તેનો ધર્મ છે અને એમાંજ
તેની પોતાની, તેની જાતિની, તેના ધર્મની તથા તેના સર્વ-
સ્વની સુરક્ષિતતા સમાયલી છે.

અંતે જે પરમકૃપાળુ પરમાત્માની કૃપાથી આ ગ્રંથ
આજે નિર્વિઘ્ન પ્રકાશિત થઈ શક્યો છે તે માટે તે પરમકૃપાળુ
પરમાત્માનો અતઃકરણ્યપૂર્વક આભાર માનીને આ લંબા-
યજ્ઞા ઉપોદ્ધાતની અહીં સમાપ્તિ કરવામાં આવે છે.*

મુંબઈ તા. ૨૨-૬-૨૬ }
• શુક્રવાર

ભવદીપ શુદ્ધિ સમર્થક
ડૉક્ટર નારાયણ નિસનજી
અધિકાર

* આ ગ્રંથના પ્રારબ્ધનાં પૃષ્ઠ ૯૬ માન્યવર દિવેકર શાસ્ત્રીની
મરાઠી યુસ્તિકનો શોધિત વર્ધિત અનુવાદ હોવાથી, તેમનો મારે
આ રથેજે આભાર માનવોજ જોઈએ. ત્યારપછીનો અમરત ગંધ
અન્ય સાધનેના આધારે મૌલિક લખાયેલો છે.

ડૉક્ટર નારાયણ અધિકાર.

યને અધ્યાહત ચલાવી રહેલો હોવા છતાં પણ હિન્દુઓએ
 મુસલમાનોના એ સર્વ અત્યાચારો તથા અન્યાયોને ભૂલી
 જઈને તથા સંપૂર્ણ ક્ષમાઈતિ દર્શાવીને તેમની સાથે સહ-
 વાસી તથા બંધુઓ પ્રમાણે વર્તવાના પોતાના સહિષ્ણુ
 સ્વભાવને અત્યાર સુધી જેમનો તેમ ભજવી રાખ્યો છે.
 પરંતુ જ્યારે હિન્દુ મહાસભાના કાર્યકર્તાઓનો દીર્ઘકાલિક
 અનુભવથી એ નિશ્ચય થઈ ગયો કે મુસલમાનોના હિન્દુ
 અજળાઓ તથા બાળકોને મુસલમાન બનાવવાના ઉદ્દેશને
 સિલ્સિલો આમનો આમ જ ચાલ્યા કરશે અને તે સિલ્સિ-
 લાને અટકાવવામાં નહિ આવે, તો હિન્દુઓની સંખ્યામાં
 દિવસાનુ દિવસ ઘટાડો અને ઘટારો જ થતો રહેશે અને
 તેમ થતાં એક દિવસ હિન્દુજાતિ નામશેષ થઈ જશે.
 હિન્દુજાતિના એ દ્વાસને અટકાવવા માટે હિન્દુમહાસભાએ
 'શુદ્ધિ' નામક ઉપાયદારા પ્રચંડ પ્રયત્ન કરવા માંડ્યો.
 એટલે મુસલમાનોના પગતળેની ભૂમિ ખસી ગઈ અને તેથી
 તેઓ હિન્દુઓની નિંદા કરવા લાગ્યા છે અને તેમણે એવા
 ઉપાયો આદરી દીધા છે કે જેથી 'શુદ્ધિ' ની ચળવળ
 આગળ વધતી અટકી જાય; કારણ કે, શુદ્ધિના આન્દોલને
 હિન્દુસ્તાનમાં મુસલમાનોની સંખ્યાને વધતી અટકાવી દીધી
 છે; માત્ર એટલું જ નહિ, પણ જે હિન્દુઓને ગાદશાહી
 દુક્રમતના સમયમાં જળાતકારે મુસલમાન બનાવવામાં આપ્યા
 હતા તે મુસલમાનોને પણ શુદ્ધિના આન્દોલને પુનઃ હિન્દુ-
 ધર્મમાં સમાવિટ થવાનો દુર્ભાગ અવસર પ્રાપ્ત કરાવી
 આપ્યો છે અને તેના પરિણામે મુદ્દઅવધિ મહદાનુ-
 રાજપૂતો પાછા હિન્દુજાતિ તથા હિન્દુધર્મમાં આવી ગયા
 છે. આ કારણથી મુસલમાનોએ શુદ્ધિના આન્દોલનને હિન્દુ-
 સ્તાનમાંના કુરુક્ષેત્ર માટે મહામયના કારણરૂપ માની લીધું

છે અને તેથી જ તેઓ એને દાખી દેવાના પ્રયત્ન પ્રયત્નો કરી રહ્યા છે. આવી પરિસ્થિતિમાં અમારે એટલું તો જણાવવું જ જોઈએ કે હિન્દુમહાસભાના શુદ્ધિપ્રચાર તથા સંગઠન પ્રચારનો એ ઉદ્દેશ કદાપિ હતો નહિ અને છે પણ નહિ કે મુસલમાનોને હિન્દુસ્તાનમાંથી કાઢી મૂકવા, તેઓ મુસલમાન છે એટલા જ કારણથી તેમની સાથે સકાર્ષ ઝગડા કરવા અથવા તો સાત કરોડ મુસલમાનોને હિન્દુ બનાવી લઇને હિન્દુસ્તાનમાંથી મુસલમાનોના નામો નિશાનને નાશુદ્ધ કરી નાંખવા. હિન્દુઓનાં નામોનિશાનને નાશુદ્ધ કરવાનો ઉદ્દેશ તો મુસલમાનોનો જ છે અને એ ઉદ્દેશને તેમણે નમ્ન શબ્દોમાં વ્યક્ત પણ કરી બતાવ્યો છે એટલે એ માટે અન્ય પ્રમાણની આવશ્યકતા નથી. અસ્તુ.

જે મુસલમાનો હિન્દુઓના શુદ્ધિ તથા સંગઠન વિષયક આન્દોલનને હિન્દુ મુસ્લીમ કુસંપના તથા વિમરના મૂલ તરીકે ઓળખાવીને હિન્દુઓને શુદ્ધિ તથા સંગઠન વિષયક આન્દોલનને બંધ કરી દેવાના ઉપદેશો આપી રહ્યા છે તે મુસલમાનોને અમારે જે કહેવાનું છે તે એજ કે, હિન્દુઓ આજે સદસાવધિ વર્ષોથી વિધર્મીઓ તથા ધર્મજાળોની શુદ્ધિ કરતા આજે છે એટલે એ કાંઈ નવીન વસ્તુ નથી. પૂર્વે અન્ય દેશોમાંથી જે મનુષ્યો આ દેશમાં આવતા હતા તે સર્વને હિન્દુઓ જો તેમની ઇચ્છા હોય તો પોતાના સનાતન હિન્દુધર્મમાં મેળવી લેતા હતા અને એવી રીતે હિન્દુધર્મમાં આવી ગયા પછી તેઓ પણ હિન્દુનામથી જ ઓળખાતા હતા. કદાચ પણ મુસલમાન અથવા ક્રિશ્ચિયનો એ અધિકાર નથી કે તે કદાચ પણ મુસલમાનને ક્રિશ્ચિયન થતો અથવા ક્રિશ્ચિયનને મુસલમાન થતો અટકાવી શકે; કારણ કે, ધર્મસ્વીકારના સંગ્રહમાં બળાત્કાર કદાપિ ચાલી શકતો જ નથી. એવી જ રીતે કદાચ પણ અન્યધર્મી મનુ-

બંની હિન્દુધર્મમાં આવીને હિન્દુધર્મની પદ્ધતિ અનુસાર
 ભગવાનનું ભજન કરવાની દૃષ્ટિ હોય, તો હિન્દુનો એ
 અધિકાર છે. નથી કે તે તેને હિન્દુધર્મમાં આવતો
 અટકાવી શકે. ને સુસન્માનો 'તંત્રિગ' ને બધે દરી
 દેવાને તૈયાર હોય, તો જ તેઓ હિન્દુઓને 'શુદ્ધિ' ને
 બધે દરી દેવાનો ઉપદેશ આપી શકે તેમ છે, અન્યથા
 નહિ. માત્ર એટલી વાર્તાને અમો સ્વીકારીએ છીએ. કે
 'શુદ્ધિ' ના પ્રચારમાં જગત્કારનો અંશ લેશમાત્ર પણ
 ન હોવો જોઈએ. સુસન્માનોના 'તંત્રિગ' આન્દોક્ષન
 પ્રમાણે કોઈ નાદાન જાણકને અથવા તો કમ્મમજ અજ-
 જાને બહેકાવી, ફોસલાવી, ડરાવી તથા નસાડી દઇ જઇને
 શુદ્ધ કરવાનો ધધો આદરવો એ ધર્મ નહિ, પણ પાપ છે.
 એવો કોઈ પણ સુસન્માન અત્યાર-સુધી અમારા જોવામાં
 નથી આવ્યો કે જેના સુખમાંથી એવો ઉગાર નીકળ્યો
 હોય કે 'હિન્દુઓને શુદ્ધિના આન્દોક્ષનને અટકાવી દેવાનો
 કુદ્દમ દર્શાવવાનો સુસન્માનોનો અધિકાર શો છે? કારણ
 કે, જેવી રીતે સુસન્માનો પોતાના દરજ્જામને ફેલાવવાનો
 અધિકાર ધરાવે છે તેવી જ રીતે હિન્દુઓને પોતાના
 હિન્દુધર્મને પ્રચારવાનો સંપૂર્ણ અધિકાર છે ને તે હોવો
 જ જોઈએ, અનેક સુસન્માન-આક્રિષ્ણ તથા આસિમ સુસ-
 ન્માનો-સાથે આ વિષયપરત્વે અનેકવાર સંભાષણ કરવાનો
 અવસર અમોને પ્રાપ્ત થયેલો છે, પરંતુ સુસન્માનો એવી જ
 બીનિ દર્શાવતા રહ્યા છે કે 'શુદ્ધિ' થી ભારતવર્ષમાં
 સુસન્માનોની સંખ્યા ઓછી થઇ જશે; પરંતુ એ તો
 કંચરનો મહિમા છે. આકાશમાં મોટા મોટા જાજ પક્ષીઓ
 હમેશા ઉડ્યા કરે છે, પણ તેઓ કાંઈ બધાં ચક્રાને ચક-
 લીઓને મારીને ખાઈ તથા નથી, ખાઈ જતા નથી

અને ખાઈ જવાના પણ નથી. અર્થાત્ આ સર્વ પરમાત્માનો પ્રગંધ હોવાથી આવી દેખનાઓ તથા કુશંકાઓ સર્વથા નિર્મૂલ અને નિરાધાર છે. અર્થાત્ શુદ્ધિમાન મુસલમાનોનું તો એજ કર્તવ્ય છે કે શુદ્ધિ વિષયક આન્દોલનનો જન્મ મુસલમાનોના વિરોધ માટે થયેલો નથી એ તરત તેમણે પોતાના મુસલમાન લાઇઓને જરાજર સમજાવી દેવું જોઈએ. જ્યારે મુસલમાનો એમ માને છે કે તેઓ જે તબક્કા કરે છે તે તો તેમનો ધર્મ છે, તો તેમણે એ તરતને પણ માની લેવું જોઈએ કે હિન્દુઓ જે શુદ્ધિ કરે છે તે હિન્દુઓના પણ ધર્મ છે. અર્થાત્ મુસલમાનોના શુદ્ધિના આન્દોલનને અટકાવી દેવાનો અથવા અથોગ્ય રીતે નિન્દવાનો લેશમાત્ર પણ અધિકાર નથી. હિન્દુસ્તાનના અધિક્ષકપદ મુસલમાનોના પૂર્વજો હિન્દુઓ હોવાથી તેમને પોતાના પૈતૃધર્મમાં આવતા અટકાવવાનો અધિકાર કેને હોઈ શકે તેમ છે વા? મુસલમાનોએ હિન્દુઓના શુદ્ધિ તથા સંગઠન વિષયક આન્દોલનને એક ભયંકર સર્પ તરીકે માની લીધું છે, પણ જો તેમનો એક પ્રકારનો ગંભીર ભ્રમ છે, જે હિન્દુઓને શુદ્ધિ તથા સંગઠનની યથાર્થ ભયંકરતા બતાવી દેવામાં આવે, તો તેઓ એ પ્રજાતિને ત્યજી દેવાને તૈયાર છે; અન્યથા શુદ્ધિને બંધ કરી દેનારી કોઈ પણ શક્તિ આ સંસારમાં વિષમાન નથી. શુદ્ધિ તો હવે વેગપૂર્વક આણતી થઈ ગઈ છે અને ભવિષ્યમાં જરાજર આણતી રહેવાની છે. વિચારણીય પ્રશ્ન માત્ર એટલો જ છે કે શુદ્ધિ શું સર્વ મુસલમાનોને હિન્દુ બનાવી દેવાની છે? અમો મુસલમાન લાઇઓને આ પ્રશ્નનો વિચાર કરવાની પ્રાર્થના કરીએ છીએ અને તે સાથે વિનવીએ છીએ કે જો આમાં તેમને કાંઈપણ સંશયજનક વાર્તા જણાય તો

ભાપણેથી, ચળવળેથી કે ખાનેશુભારીના આંકડાઓથી બંધ થાય તેમ નથી. ગાંધીજી પણ એટલાની આંધી હિન્દુઓને પહેરાવી શક્યા નથી. અફઘાનિસ્તાન, બલુચીસ્તાન અને કાશ્મીર આદિ મધ્ય એશિયાના ભાગો એકવાર હિન્દુ હતા તેમને ઈસ્લામી કેમ બનાવાયા હશે તેનો ખ્યાલ મોપણાઓના બર્જવાઓએ આપ્યો છે. હિન્દુઓએ તેટલા મારે બળાત્કારે વટલાવેલી જે હિન્દુ જાતિઓએ પોતાનાં હિન્દુ આચાર વિચાર તથા નીતિરીતિ સાચવી રાખ્યા છે તેઓને 'પાછા હિન્દુઓમાં ગણવાની શુદ્ધિની જે ચળવળ શરૂ કરી છે તે અરેબર આવકારદાયી છે. હમણાંજ ગુજરાતમાંથી સમાચાર આવ્યા છે કે એ પ્રમાણે હિન્દુ રાજપૂતોની મૂળ ધર્મથી દૂર થયેલી જાતિને પાછી હિન્દુમાં લેવાના સંસ્કાર વિધિ ચરોતરમાં થયા છે અને તે આવકારદાયક છે." =

.. 'ગુજરાતી' પત્રમાંથી આ અવતરણો અહીં એટલા મારે લેવામાં આવ્યાં છે કે અન્યાર સુધી આપણા ધણાક હિન્દુ ભાષાઓની એવી માન્યતા છે કે શુદ્ધિની-એટલે કે જે હિન્દુઓને સુમત્રાનાં બળાત્કારે વટલાવીને સુસંસ્થાન બનાવ્યા છે તેમને તેમની પોતાની ઇચ્છાથી શુદ્ધ કરીને પાછા હિન્દુ બનાવવાની-ચળવળ તો કેવળ આર્યસમાજનીજ છે અને સનાતન હિન્દુ ધર્મનો એ ચળવળ સાથે કંઈ પણ સંબંધ નથી, તો તેઓ પોતાની એ માન્યતાને બ્રમ મૂલક માનીને તત્કાળ ત્યજી દઈ શકે; કારણ કે, 'ગુજરાતી' સનાતન હિન્દુ ધર્મોવધ્વની તથા 'ગુજરાત' નું એક અમગદ્ય વર્તમાનપત્ર છે, અને તેણે પણ શુદ્ધિના કાર્યને અંતઃકરણપૂર્વક આવકારદાયક તરીકે સ્વીકારેલો છે; માત્ર

એટલુંજ નહિ; પણ માન્યવર પંડિત મદનમોહન માલ-
વીય જેવા એક સુસ્ત સનાતન ધર્માવલ્લભી મહાપુરુષ એ
શુદ્ધિના એક અગ્રગણ્ય હિમાયતી છે તેમજ શ્રીમન્ શંકરા-
ચાર્ય જગદ્ગુરુએ પણ એ શુદ્ધિને શાસ્ત્રોક્ત તથા આચર-
ણીય તરીકે સ્વીકારીને શુદ્ધિ વિષયક આન્દોલનપ્રતિ પોતાની
સંપૂર્ણ સહાનુભુતિ તથા સંમતિ દર્શાવેલી છે એટલા માટે
એ શુદ્ધિ વિષયક આન્દોલન સનાતન હિન્દુ ધર્મ અનુસાર
છે એમ માનીને પ્રત્યેક હિન્દુ-પછી તે સનાતન ધર્માવલ્લભી
હોય, આર્યસમાજિષ્ટ હોય, બૌદ્ધ હોય, જૈન હોય, સિખખ
હોય કે ખાલસા હોય તોય તેણે શુદ્ધિના પ્રચારમાં પોતાથી
જે કંઈ પણ પ્રકારની સહાયતા આપી શકાય તે સર્વ
સહાયતા આપીજ નોંધએ એ તેનો ધર્મ છે અને એમાંજ
તેની પોતાની, તેની જાતિની, તેના ધર્મની તથા તેના સર્વ-
સ્વની સંરક્ષિતતા સમાયલી છે.

અંતે જે પરમકૃપાળુ પરમાત્માની કૃપાથી આ ગ્રંથ
આજે નિર્વિઘ્ન પ્રકાશિત થઇ શક્યો છે તે માટે તે પરમકૃપાળુ
પરમાત્માનો અતઃકરણપૂર્વક આભાર માનીને આ લંબા-
યલા ઉપોદ્ધાતની અહીં સમાપ્તિ કરવામાં આવે છે.*

મુંબઈ તા. ૨૨-૭-૨૬

• શુરુવાર

બવહીય શુદ્ધિ સમર્થક
ઠંકર નારાયણ વિસનજી
અંથકાર

* આ ગ્રંથના પ્રારબનાં પૃષ્ઠ ૯૬ માન્યવર દિવેકર શાસ્ત્રીની
મરાઠી પ્રુસ્તિકનો શોધિત વર્ધિત અનુવાદ હોવાથી, તેમનો મારે
આ સ્થળે આભાર માનવોજ નોંધએ. ત્યારપછીનો સમસ્ત ગ્રંથ
અન્ય સાધનોના આધારે મૌલિક લખાયેલો છે.

ઠંકર નારાયણ અંથકાર.

ને હિન્દુ નેતાઓને તેમણે પૃથ્વીની તેમજ મુમુક્ષુની દેવાની ઉદારતા દર્શાવવી. એજ પ્રમાણે હિન્દુસંગઠન આત્મરક્ષા માટે છે, પરંપીડન માટે નથી; કારણ કે, હિન્દુઓએ પરમ દુષ્ટ મનુષ્યો પ્રમાણે પોતાની વિદ્યાનો વિવાદમાં, પોતાની સ્વધર્મોનો ગર્વને દર્શાવવામાં અને પોતાની શક્તિનો ખીજાઓને પીડવામાં કદાપિ દુરુપયોગ કર્યો જ નથી અને કરવાના પણ નથી. હિન્દુઓ પોતાની વિદ્યાનો ખીજાઓના માનને જાળવવાના, પોતાની સ્વધર્મોનો દાનના અને પોતાની શક્તિનો દુર્બલ જનોની રક્ષાના હાર્દમાં જ સદુપયોગ કરતા રહ્યા છે અને ભવિષ્યમાં કરતા રહેશે. બળાત્કાર તથા અત્યાચાર એ હિન્દુઓનો સ્વભાવ જ નથી. હિન્દુઓના શુદ્ધિ તથા સંગઠન વિષયક આન્દોલનમાં કોઈ પણ પ્રકારનું મુમુક્ષુભાવો તથા ક્ષત્રિયભાવને વિધાનક થઈ પડે તેવું તત્ત્વ ન હોવા છતાં પણ મુરિસમ નેતાઓ એ આન્દોલન વિરૂદ્ધ જો પોતાને કરી રહ્યા છે તે જોઈને અમેને એક આખ્યાયિકાનું અહીં અધ્યાનક સ્મરણ થઈ આવે છે તે આખ્યાયિકા આ છે:—

“ એક ગામમાં રોજ ધાડ પડતી હતી. કોઈ દિવસ કાંઈ ને કોઈ દિવસ કાંઈ ચોરી-ચટકાટ ચાલતી રહેતી હતી. દેવોએ સમય ગામના લોકો સાંતિથી બેસી રહ્યા. તેમની એવી માન્યતા હતી કે ધાડપાડુઓ પોતાની મેળે સમજશે, પણ જેમ જેમ તેઓ મુંઝા બેસી રહ્યા તેમ તેમ ભણેલા હુસિયાર લુટારુઓ સમજ્યા કે ગામમાં ચોરી કરવાનો, લૂટ કરવાનો આપણે સહનો દરુ છે. ગામના ગાંડિયા લોકો એટલે વિચાર કરી શક્યા નહિ કે આ દુનિયા પરમાર્થની અને સમજુની નથી. આ દુનિયામાં વ્યક્તિએ તેમજ સમષ્ટિએ પોતપોતાનું સાચવવાને પોતાનું અંગગણ કસાવવું અને

ખીલેલું રાખવાનો સ્વાભાવિક હક્ક છે. અતે ગામના લો-
ગો રોજનો ત્રાસ અટકાવવાને મામને મજબૂત દરવાજા
બાંધવાનો ઠરાવ કીધો, ધાડપાડુઓ સામે લડવાનો ઠરાવ
કીધો એટલે ધાડપાડુઓ ખૂબ પાડી લિડ્યા કે ગામવાસીઓને
એમ વાડા બાંધી રહેવાનો હક્ક શો છે ? ગામના દરવાજા
અમારી મજબૂતિ અને ભલાંને માટે હમેશા ઉઘાડા રહે-
વાજ નોંધએ, અને નહિ તો અમે લડારીશું.

“આ જરી પુરાણી વાર્તા માટે તમેએ શું ધાર્યું ?
ગામવાસીઓ હકદાર અને સાચા કે ધાડપાડુઓ ? દેટલાદો
દુનિયાનો આરંભ કેમ થયો તેનો વિચાર કરે છે. તેઓ
કહે છે કે આ દુનિયામાં પહેલાં સંપૂર્ણ અવ્યવસ્થા હતી
અને પછી માણસે તેમાં વ્યવસ્થા કરવા માંડી. માટે ગામ
વાસીઓ કરતાં ધાડપાડુઓના હક્ક વધારે; કારણ કે, તેઓ
નિરંકુશ રહેવા માગે છે અને અંકુશ એતો આજના સમ-
યનું મહાદુષ્કાંડ છે. અરસલ ગામડું ન હતું, તો આજે શા
માટે નોંધએ ? સૃષ્ટિના આરંભની મૂળ સ્થિતિજ સર્વોત્તમ
અને આપણે તો ત્યાંજ પાછા જવું નોંધએ.

“હાં મુજે કહે છે કે:- ‘મનવારમાં હું જાતે ગયો
હતા અને ત્યાં આપણાઓના બળવાનો ઇતિહાસ મેં જાતે
જોયો છે. ઈસ્લામીઓનો હિન્દ સાથે જ્યારથી સંબંધ થયો
અને તેમની શ્રેષ્ઠતા જામવા માંડી સારથી જે કુરતા ઈસ્લા-
મીઓએ દર્શાવેલી તેનાં જ ફોજો લજી કાયમ છે એવું હિન્દુ-
ઓને ત્યારેજ જણાયું (કે જ્યારે તેમને - આપણાઓના
મુસલમાની અત્યાચારોનો સાક્ષાત્કાર થયો). આ એક બનાવે
હિન્દુઓની જે આંખ ઉઘાડી તે વર્તમાનપત્રોનાં લખાણોથી,

‘ગુજરાતી’ તા. ૧૬-૫-૨૬ રવિવાર; પૃષ્ઠ ૭૨૩ -કૉલમ
૧ હું ને ૨ જી.

મૃત્યુનો ભય.

હું ત્યારે ત્યારે દિંદુઓને હુટાતા કે પીટાતા મંમથું છું ત્યારે ત્યારે મને બટ્ટકુઃખ થાય છે. એ નગજાઇ અને એ કાયરતા દરકોઇ પ્રકારે આપણે ધોઇ નાંખવી જોઇએ. મનને મજાસુત બનાવીને દરેક ભય રંગડ કે તોફાનને પહોંચી વળવા જોઈએ તાકાત આપણામાં હોવી જોઇએ. જે આપણા બાકુમાં બળ હોય તો આપણને કોણ પગલી શકે એમ છે ? એકવાર મરવાને માટેજ આપણે જન્મ્યા છીએ એમ શું દિંદુ શાએ નથી કહેતાં ? તો પછી મૃત્યુથી શા માટે હમેશાં ડરતા રહેવું ? તે હું નથી સમજી શકતો. મૃત્યુ જેમ અવરણભાષી છે તેમ પુનર્જન્મ પણ તેટલોજ અનિવાર્ય છે. મૃત્યુથી ડરી પોતાના સ્વમાન અને ધર્મને તિલાંજલી આપવી એ નગજાઇ છે. સંપત્તિ અને શિક્ષણ કરતાં પણ ધર્મને મદદાન વસ્તુ છે. ધર્મના સંરક્ષણ અર્થે સધળા કાયરતાને ખંજેરી નાખી એક સિંદૂના જેટલા સામર્થ્યથી સામે થવાની તત્પરતા એકે એક દિંદુ સંતાનમાં આવવી જોઇએ અને જીવનનો પહેલો પાક પણ એવી મરદાનગી વિગેનો જ હોવો જોઇએ. કોઇ પણ સરકાર કે સત્તા ઉપર આધાર રાખ્યા વિના પોતાના આત્મમાન અને ધર્મ સાચવવા જોઈએ સામર્થ્ય દિંદુ માત્રમાં અવશ્યમેવ હોવું જોઇએ.

લાલા લજપતરાય.

પ્રકાશકના બે બોલ.

—૦૦૦૦૦૦૦૦—

પંદર વર્ષ પૂર્વે અમારા ઉપર, આર્યસમાજના, વૈદિક
સિદ્ધાન્તના સંસ્કારો પડેલા હોવાથી
જાગૃત્તિ.

અને અમને તેમાં સમ્પૂર્ણ શ્રદ્ધા
હોવાથી અમે તેા શુદ્ધિ, સંગઠનના

લાંબા કાળના હિમાયતી છીએ. પ્રથમ ન્યારે મલબાર, મુલતાન
આદિ સ્થળોએ મુસલમાનોએ હિન્દુઓ (આર્યો) ઉપર
અત્યાચારો કર્યા ત્યારે હિન્દુ સંસાર ખળભળી ઉઠ્યો,
સચેત થયો, તેને પોતાની ત્રુટિઓ જણાઇ અને પરિણામે
શુદ્ધિ અને સંગઠનની શુભ પ્રવૃત્તિનો આરંભ થયો.

એક પત્રકાર તરીકે આ દિશામાં યથાશક્તિ કાર્ય
કરવું, સેવા ઉઠાવવી એ કર્તવ્યનું

પુસ્તક પ્રસિદ્ધ કર- અમોને જ્ઞાન થયું અને એ કર્તવ્ય
વાનાં કારણ. ક્યે માર્ગે કરવું એ વિષે વિચાર
થવા લાગ્યા. પરંતુ, એ શુદ્ધિ

અને સંગઠનની પ્રવૃત્તિનો આરંભ થવાની સાથે જ મુસલ-
માન સમાજ કંપી ઉઠ્યો અને તેણે આ પ્રવૃત્તિ તથા
પ્રવૃત્તિકારો સામે ભારે ક્રોધાહ્લ કરી મૂક્યો. ખાસ
કરીને પ્રસ્તુત પ્રવૃત્તિકારો અને પ્રવૃત્તિ પ્રેરકો આર્ય
સમાજના અનુયાયી હોવાથી, તે સામે મુસલમાન લાઇઓનો
ક્રોધ અનિવાર્ય હતો અને હાલ પણ છે. આ પરિસ્થિતિની
વચ્ચે અમને એ ઉચિત જણાયું કે, આર્યસમાજના અનુ-
યાયી નહિ તેવા સર્વમાન્ય, પ્રતિષ્ઠિત વિકાન લેખકકાર,
અભિહાસિક તથા શાસ્ત્રોક્ત પ્રમાણાવકે, “કુચ્છવર્તમાન”માં

મૃત્યુનો ભય.

હું જ્યારે જ્યારે હિંદુઓને હુંતાતા કે પીટાતા સાંમથું છું ત્યારે ત્યારે મને બહુ દુઃખ થાય છે. એ નગજાઇ અને એ કાયરતા દરેકાઇ પ્રકારે આપણે ઘોષ નાંખવી જોઇએ. મનને મજબુત બનાવીને દરેકે ભય રંગડ કે તોફાનને પડેાંચી વગવા જોટલી તાકાત આપણામાં હોવી જોઇએ. જે આપણા બાકુમાં બળ હોય તો આપણને કાણુ પગથી શકે એમ છે? એકવાર મરવાને મારેજ આપણે જાન્ય્યા છીએ એમ શું હિંદુ શાસ્ત્રો નથી કહેતાં? તો પછી મૃત્યુથી શા માટે હમેશાં ડરતા રહેવું? તે હું નથી સમજી શકતો. મૃત્યુ જેમ અવશ્યભાષી છે તેમ પુનર્જન્મ પણ તેટલોજ અનિવાર્ય છે. મૃત્યુથી ડરી પોતાના સ્વમાન અને ધર્મને તિલાંજલી આપવી એ નગજાઇ છે. સંપત્તિ અને શિક્ષણ કરતાં પણ ધર્મજો મહાન વસ્તુ છે. ધર્મના સંરક્ષણ અર્થે સધળી કાયરતાને ખંખેરી નાખી એકે સિંહના જોટલા સામર્થ્યથી સામે થવાની તત્પરતા એકે એક હિંદુ સંતાનમાં આવવી જોઇએ અને જીવનનો પહેલો પાડ પણ એવી મરદાનગી વિધેનો જ હોવો જોઇએ. કોઇ પણ સરકાર કે સત્તા ઉપર આધાર રાખ્યા વિના પોતાના આત્મમાન અને ધર્મ સાચવવા જોટલું સામર્થ્ય હિંદુ માત્રમાં અવશ્યમેવ ઝોલું જોઇએ.

લાલા લજપતરાય.

સારાય ભારતવર્ષમાં તેમની એ પ્રવૃત્તિ સામે ક્રુરેશ ઉઠાવી, ખળભળાટ મચાવી, અશાન્તિ કરી મુડી છે. વર્તમાન સમય કેમ જાણે ભારતવર્ષ માટે, ધાંધલ, મારફાડ, ભાંગફોડ અને વિનાશ માટેજ નિર્માણ થયેા ન હોય એમ જણાય છે. દેશની રાજનૈતિક, સામાજિક, અને સામ્પ્રદાયિક અવસ્થા તદ્દન નિરાશાજનક, નિરંકુશ થઈ રહી છે. રાષ્ટ્રના સ્વમાન ઉપર પ્રહાર ઉપર પ્રહાર અને હુમલા ઉપર હુમલા થતા જાય છે છતાંયે, ઐક્યપત્તું ક્યાંયે નામ નિશાન જોવામાં આવતું નથી. ઐક્યની અગત્ય જેમ જેમ સમજાતી જાય છે, તેમ તેમ આપસની કૂદ વધતી જાય છે. “મરજ વદતા ગયા જ્યોં જ્યોં દયાકી” પરિણામે ભારતવાસીઓ જ્યાં ત્યાં છકડો, ધમ્પાઓ ખાતા જ જાય છે. આ વિકટ સમયે ભારતવાસીઓના ઊન્ન લિખ ધયેલા સમાજમાં ઐક્ય લાવી, કરાવી, તેમને ઊચિત સન્માર્ગે દોરવે તેવા કોઈ સર્વમાન્ય યોગ્ય નેતાના અભાવે જ, પાત્ર અપાત્ર, ન જોવાતાં ખાલી ધાંધલપ્રિય, પોતાને પરાણે નેતા કહેપડાવતા અનેક શખ્સો, જ્યાં. અને ત્યાં ફટી નીકળ્યા છે. આ નામધારી નેતાઓ માત્ર સ્વસ્વાર્થ સાધવા પ્રજાને અવળે માર્ગે દોરવી જઈ, રાષ્ટ્રને, ભારતને, શુકશાન પહોંચાડી રહ્યા છે.

માનવ પ્રકૃતિનો તો એ એક કુદરતી ધર્મ જ રહેલો છે કે તે કોઈ ને કોઈ પ્રવૃત્તિમય સારાસાર સમજવા જ રહે છે. વળી, સ્વાહિતાહિત વૃત્તિ નથી. કે મિત્ર શત્રુને સમજવા પૂરતી શુદ્ધિ સર્વે ધરાવતા જ હોય છે, કે હોવા જ જોઈએ એવો એ નિયમ કોઈ જાળવાતો ન હોવાથી, ઊચિત સન્માર્ગે દોરવાનાર યોગ્ય નેતાને અભાવે, સમાજ ગમે તેવી સ્વાર્થમય, છટખટાંગ થતી પ્રવૃત્તિઓ

એ વિષય ચર્ચાય તો જાહેરમાં એનો અનેરો પ્રભાવ પડે. પરિણામે, અમે અમારા મિત્ર, સુપ્રસિદ્ધ ગુજરાત અન્ય-દાર ચુસ્ત સનાતન ધર્માવલમ્બી, લાઈ નારાયણ વિસનજી દેકુરને અમારા ચાંલુ સપ્તાહિક પત્રમાં આ વિષય ઉપર લખવા આમ્રહ ક્યો. તેમણે તે કાર્યનો સદર્પ સ્વીકાર ક્યો અને "કુચ્છવર્તમાન"માં એ વિષય ઉપર એક ચાલુ લેખ લખવાનો આરમ્ભ ક્યો અને એ લેખ પૂરો પણ થયો. પ્રસ્તુત લખાયેલો લાંબો લેખ વાચકવર્ગને બહુ જ પસંદ આવ્યો, અને તેને પુસ્તકના આકારમાં પ્રદટ કરવા એમરથી માગણીઓ થવા લાગી, જેથી તે તે સ્વરૂપમાં પ્રદટ કરી વ્રાયકોના હરકમળમાં રજુ કરવામાં આવે છે. આ પુસ્તકની શાસ્ત્રીય જૂમિદા અમારી પ્રાર્થનાનુસાર ગુજરાતના વિદ્વદર્થ શ્રીયુત જેઠાલાલ ચિમનલાલ સ્વામી-નારાયણ એમ. એ. મુંબાઈ કલ્પાકાની વારાસલાના સન્ન્યે લખી આપી છે જે માટે અમે તેમના આભારી છીએ. આ રીતે હિલય સનાતન ધર્માવલમ્બી સાક્ષરોની અનુભવ સિદ્ધ કલમવડે અતિદાસિક અને શાસ્ત્રીય દષ્ટિએ લખાયેલું પ્રસ્તુત પુસ્તક હિન્દુસંસારમાં અવશ્ય સન્માનને પાત્ર થશે એ નિઃસંદેહ છે.

વર્તમાન સમયમાં જ્યાંજ્યાં ત્યાં, જ્યાં જઈ ઉભા રહેા ત્યાં બેચાર જણુ ટોળે વળી વર્તમાન સમયનો વાતો કરતાં સાંભળો તો દરેક મુખ્ય વિષય. રથને શુદ્ધિ અને સંગઠન, હિન્દુ સલા અને આર્ય સમાજની જ વાતો થતી સાંભળશે. આ વિષયમાં હિન્દુઓને સમયસર થએલું લાન, તેમને હજમ કરી જવા ઇચ્છતી મામને રચું નથી; તેમને તે ખુંચે છે અને તેથી તેઓએ

જાણતા હોય છે કે સંભાળને તેમનો સદ્વાસ પ્રિય નથી. પરંતુ જે તેઓ પોતે પણ પોતાના ચતા તિરસ્કારનું ખરું કારણ જાણતા હોત તો સંભવ છે કે તેઓએ શુદ્ધ થવા ક્યારનાએ પ્રયત્ન કર્યા હોત. વળી, આશ્ચર્ય તો એ છે કે જેઓ તેઓનો તિરસ્કાર કરે છે તેમને પણ, તેઓ તિરસ્કાર શા માટે કરે છે, તેની ખમર મુદ્દાં હોતી નથી. પરંપરા ચાલતી આવી છે માટે તિરસ્કાર કરવો જ જોઈએ, ન કરીએ તો અધર્મ થાય, આપણા પુર્વજોએ પગપાનીનું છેડું કરી મૂક્યું છે; તેઓ શું શુદ્ધિશાળી નહોતા? એનું રહસ્ય આપણે ન સમજી શકીએ, સગળવા પ્રયત્ન કરવો તેમાં પણ પૂર્વજોની ભુદિમાં, અવિશ્વાસ કરવા જેવું છે. ધૃષ્ટતા છે, નાર્સિકતા છે, એટલે જે ચાલતું આવ્યું છે તેજ આગળ ચલાવવું જોઈએ એ શ્રુતિ હિન્દુ સમાજ પૈકીના મોટા ભાગની છે. તદુપરાંત, વળી, મનાતા અશુદ્ધોનો મોટા ભાગ તો, “પરમાત્માએજ” તેમને અશુદ્ધ સરળવા છે એમ માની આશ્વાસન લે છે. તેઓ તો એમ માની જ લે છે કે “આપણા પુર્વ જન્મનાં કર્મ ફલકાં હશે તેથી આપણે હલકી જાતિમાં જન્મ્યા અને ઉચ્ચ જાતિએ પુર્વે ઉચ્ચ કર્મ અને પુણ્યો કરેલાં. હશે ત્યારેજ તેમનો ઉચ્ચ જાતિમાં જન્મ થયો છે અને તેઓ ઉચ્ચ જાતિમાં જન્મેલા હોવાથી તેમને આપણો તિરસ્કાર કરવાનો—આપણને અશુદ્ધ અને નીચા ગણવાનો તેમનો હક છે.” આ રીતે ભ્રમ ભર્યા ખ્યાલો વડે અને અનુચિત તથા અન્યાય નીતિ વડે ઉભય પક્ષ યોડાયા વધુ અંશે સતોષ માનતા હતા, સતોષ માને છે. પરંતુ તેમના આ સતોષમાં, આશ્વાસનમાં ખોટા ખ્યાલ, અન્યાય, અધર્મ અને પક્ષપાત હોતાં આ સ્થિતિ હિન્દુ સમાજને

તરફ દોરવાઈ જઈ થતી ચર્ચાઓ અને વાનોમાં, રસ, લાગ લેવા મંડી પડે છે. વળી, આગસાર સમજી, બુદ્ધિપૂર્વક કોઈ તેની ચર્ચાએ કરતું નથી તેનું સ્પષ્ટ પ્રમાણ એજ છે કે, પ્રસ્તુત શુદ્ધિ, સંગઠનની પ્રવૃત્તિ સંબંધે, મુસલમાનો કે અન્ય વિધર્મીઓ તરફથી અનુચિત ચર્ચાઓ અને અનુચિત વર્તાવ થાય એ તો કાંઈયે સમજાય તેનું છે પરંતુ આનો “હસ ઘરકો આગ લગ ગઈ, ઘરકે ચિરા-ગસે.”ના જેમ ખુદ હિન્દુઓજ તરફથી થતી અનુચિત ચર્ચાઓ અને એટલે પશુ એ જ સમાજઘાતક નિયમને અનુસરી થતી હોય તેનું આ સમયે સ્પષ્ટ સમજાય છે.

શુદ્ધિની ચળવળજ એવી છે કે જે ખરેખર નિઃસ્વાર્થ અને શુદ્ધ હૃદય વગર સમજાય કે સોદા હયાલ, સોદાં તેનું સાચું રહસ્ય ગણે ઉતરે એ આશ્વાસનઃ સોદો બનવાનું નથી. આ સમયે ખુબી કફલાટઃ તો એ જોવાની છે કે એક માણસને તેના મૂળ ધર્મધર્મી, જખરદસ્તી કે ફાસલાવીને વટલાવનારાઓને જ્યારે કોઈ પૂછતું નથી ત્યારે ખોટી સમજથી કે પ્રતિકૂળ સંયોગો સામે થવા પૂરતા, આત્મબળના અભાવે, એક સમયે વટલી ગયલાઓ-પોતાના મૂળ ધર્મધર્મી આવવા ઇચ્છનારાઓને, પરાપકારી, ધાર્મિક બુદ્ધિથી ઉદાર ભાવે સાદસ ખેડીને સહાયતા કરનારાઓને વિના ટારણે વગોવવામાં આવે છે. શુદ્ધિની પ્રવૃત્તિ આ સમયે કેટલી સમયોચિત અને અગત્યની છે તે માટે કવચિતજ કોઈ વિચાર દોડાવે છે. ખુદ શુદ્ધ મનાર પેટ્રોના ધણાઓને પશુ એ ખજર નથી હોતી કે પોતે કોણ છે અને તેઓ શા માટે બહિષ્કૃત છે. તેઓતો એટલુંજ

જાણતા હોય છે કે સંમાજનો તેમનો સહવાસ પ્રિય નથી. પરંતુ જો તેઓ પોતે પણ પોતાના યતા તિરસ્કારનું ખરું કારણ જાણતા હોત તો સંભવ છે કે તેઓએ શુદ્ધ થવા ક્યારનાએ પ્રયત્ન કર્યા હોત. વળી, આશ્ચર્યવો એ છે કે જોએ તેઓનો તિરસ્કાર કરે છે તેમને પણ, તેઓ તિરસ્કાર શા માટે કરે છે, તેની ખગર સુદ્ધા હોતી નથી. પરંપરા આલ્મી આપી છે માટે તિરસ્કાર કરવો જ જોઈએ, ન કરીએ તો અધર્મ થાય, આપણા પુર્વજોએ પગપાનીનું છેડું કરી મૂક્યું છે; તેઓ શું શુદ્ધિશાળી નહોતા? એનું રહસ્ય આપણે ન સમજી શકીએ, સમજવા પ્રયત્ન કરવો તેમાં પણ પૂર્વજોની શુદ્ધિમાં, અવિશ્વાસ કરવા જેવું છે. ધૃષ્ટતા છે, નાસ્તિકતા છે, એટલે જો આલ્મ આલ્મ છે તેજ આગળ અભાવનું જોઈએ એ વૃત્તિ હિન્દુ સમાજ પૈકીના મોટા ભાગની છે. તદુપરાંત, વળી, મનાતા અશુદ્ધોનો મોટો ભાગ તો, “પરમાત્માએજ” તેમને અશુદ્ધ સરળતા છે એમ માની આશ્વાસન લે છે. તેઓ તો એમ માની જ લે છે કે “આપણા પુર્વ જન્મનાં કર્મ દલકાં દરી તેથી આપણે દલકાં જાતિમાં જન્મ્યા અને ઉચ્ચ જાતિએ પુર્વે ઉચ્ચ કર્મ અને પુણ્યો કરેલાં દરી ત્યારેજ તેમનો ઉચ્ચ જાતિમાં જન્મ થયો છે અને જોએ ઉચ્ચ જાતિમાં જન્મેલા હોવાથી તેમને આપણો તિરસ્કાર કરવાનો—આપણને અશુદ્ધ અને નીચા ગણવાનો તેમનો હક છે.” આ રીતે ભ્રમ ભર્યા ખ્યાલો વડે અને અનુચિત તથા અન્યાય નીતિ વડે ઉભય પક્ષ યોગ્ય મા વધુ અસર સતોષ માનતા હતા, સતોષ માને છે. પરંતુ તેમના આ સતોષમાં, આશ્વાસનમાં જોટા ખ્યાલ, અન્યાય, અધર્મ અને પક્ષપાત હોતાં આ સ્થિતિ હિન્દુ સમાજને

અધોમતિને પથે લઈ જતી જોઈ, મુઠ્ઠા હિન્દુ નેતાઓ સવેળાએ ચેત્યા, ઉચ્ચ મનાતા હિન્દુ સમાજની આ આપખુદી તેમને અન્યાયી અને અસહ્ય જણાતાં તેમણે તત્કાલ રવજન્યુઓની વ્હાર કરી અને પડકાર કર્યો છે કે “આપણે કાળે અમારાથી વિખૂટા પડેલા અમારા જન્યુઓ અમારી સાથે જણી શકે છે.” આર્યાવર્તને કૃતિદાસજી પોશરી પોશરી દહી રહ્યો છે કે જ્યારે જ્યારે આર્યો ધર્મચ્યુત થઈ અન્યાય અને અધર્મના માર્ગને અનુસર્યા કરે છે ત્યારે ત્યારે તેમને ઉચિત એવા ન્યાય અને ધર્મને માર્ગે દોરવનાર મહાત્મા આત્માઓ, આર્ય દેશમાં જ ઉત્પન્ન થયા છે અને દેશનું ગૌરવ અને વારસાવિક ગર્વ તેમણે જળવ્યાં છે. તેમના પ્રતાપેજ ભાંગ્યા તૂટ્યા આર્ય દેશની સંસ્કૃતિ આજ પશુ અન્ય અનેક દેશોને આદર્શ-માર્ગદર્શક થઈ પડી છે-ચાલ છે. ભારતવર્ષની આ ભવ્ય અને આદર્શ વ્યક્તિઓના પડકારને હિન્દુ સમાજે વધાવી લીધા છે અને સારાએ ભારતમાં આજતો એક પછી એક એમ સંખ્યાજનક થતા ગુહિનાં કાર્યોએ, સેંકડો વર્ષથી વિખૂટા પડેલા ભાઈઓના રામ ભરત સમાન થતા મેળાપનાં અપૂર્વ દ્રશ્યોએ, હિન્દુ જાતિને હજીમ કરવા ઉત્કર્ષિત, વિધર્મી જાતિઓને બહુ દુઃખચાવી મૂકી છે. ખાસ કરીને મુસલમાન કામ-તો હિન્દુઓની આ પ્રવૃત્તિ સામે ખોટી રીતે રો, કટ્ટણ કરી, મૂકી, ન્યાં અને ત્યાં હિન્દુઓની સાથે લડવાની તત્પરતા દાખવી રહી છે.

ચોમેરથી, આજતો વહલેલા હિન્દુઓના શુદ્ધ થતા જતા સમુદાય સિંહનાદે પોશર કરી શુદ્ધ થતા સમુદાયોના રહ્યા છે કે “અમે તો રામ અને સિંહનાદ; કૃષ્ણનાં સંતાન છીએ, અને ભારતની પ્રમથેનુ ગોમાતાની રક્ષા કરવી

એ અમારું પરમ કર્તવ્ય છે.” આ પ્રકારની જાતિમાં જીવન ન્યેતિ પ્રકટી રહી છે, પ્રદટાવનામાં આવે છે.

શુદ્ધિનો વિષય હિન્દુ સમાજ માટે કાંઈ નવીન નથી, એતો સનાતન કાળથી આવતો. શુદ્ધિનો મથા આવેલો હિન્દુ સમાજનો એક પ્રયત્ન સનાતન છે. સિત રીવાજ છે. શુદ્ધિ એતો હિન્દુનો જન્મસિદ્ધ હક્ક છે. શુદ્ધિ નવીન છે એમ કહેવું કે તેમ સાબિત કરવા પ્રયાસો કરવા એતો પોતાને ઇતિહાસથી અજાન સિદ્ધ કરવા જેવું છે કેમકે પ્રસ્તુત પ્રાચિત વિધાનતો પ્રાચીન કાળથી આવતો આવે છે કે જ્યાં પવિત્ર વેદ અને સ્મૃતિ આની સાક્ષી છે. આ દેશમાં કે આ દેશ ઉપર જેટલા વિદેશીઓ, હુણો, ગ્રીકો, સીરીયન્સ વિગેરે આવ્યા-ભારત-વર્ષે તેમનો સત્કાર કરી, આર્ચ બનાવ્યા. કેટલાક અર્ધ દગ્ધ વિધર્મીઓ તો વળી એમ પશ્ચ કહે છે કે શુદ્ધિની પ્રથા પ્રાચીન હિન્દુ ધર્મમાં નહોતી, શુદ્ધિની ખામતમાં તો આર્ચ સમાજોએ ખ્રીસ્તીઓનું અનુકરણ કર્યું છે. આ રીતે અમારા ભારતવાસી હિન્દુઓનીજ, ઇતિહાસની અનભિમતતા અમે અનુભવીએ છીએ ત્યારે અમને આશ્ચર્ય થયા વિના રહેતું નથી.

બંગવાસી મહાન વિશ્વતિ, શુરુ ચૈતન્યે, હમરો મુસલમાનોને શુદ્ધ કરી વૈષ્ણવ શુદ્ધિનાં પ્રદાન. અંમદાયમાં તેમને દાખલ કર્યાહતા. તદુપરાંત પુરાણોમાં અનેક શુદ્ધિનાં વર્ણન આવે છે. મિત્રમાં દસ સહસ્ત્ર મિત્રીઓને શુદ્ધ કર્યાનું વર્ણન

પણ પુરાણોમાં જ આવે છે. ઔરંગઝેબના સમયમાં થયેલી શુદ્ધિઓનાં બનેલાં અનેક દ્રષ્ટાન્ત છે. શિવાજી મહારાજે અનેક અસહ્યમાનોની શુદ્ધિ કરી હતી; અને તે ક્રિયાનું નામ પણ શુદ્ધિ રાખવામાં આવ્યું હતું. વળી, વિક્રમના સમયમાં અનેક સ્થિતિયન જાતિના પુરુષો ભારતવર્ષમાં આવેલા તેમને તથા સંખ્યા હુણુજાતિના લોકોને આર્ય જાતિમાં ભેળવી દેવામાં આવ્યા હતા. કાશ્મીરના મહારાજ રણવીરસિંહે “ રણવીર પ્રકાશ ” ગ્રંથમાં શુદ્ધિના સમર્થનમાં જ તૈયાર કરાવ્યો હતો કે જેના આધાર ઉપર કાશ્મીરમાં અત્યાર પૂર્વે અનેક શુદ્ધિઓ થયેલી છે. આટલાં આટલાં શાસ્ત્રીય અને ઐતિહાસિક પ્રમાણો અસ્તિત્વમાં હોવા છતાં કહેવું કે શુદ્ધિની પ્રથાતો ઇસાપૂર્વે પાસેથી આર્યસમાજોએ લીધેલી છે એ તો બાકીશતા માત્ર છે. અત્યુત રીતે આ ચળવળ તો જેમ ઇસાપૂર્વેની નથી તેમ હજી આર્યસમાજોની પણ નથી. પણ આ તો પોતાને હિન્દુ કહેવડાવનાર દરેક વ્યક્તિની, હિન્દુધર્મના દરેક આચાર્યની અમત્યની ફરજ છે કેમકે દરેક હિન્દુને માન્ય એવા વેદની આજ્ઞા છે કે:—

યથેમાં વાચં કલયાણી માઘદાનિ જનેભ્યઃ ।
 યજ્ઞરાજન્યા ધ્યાંશુદ્રાયચાર્યાય ચસ્વાય ચારણાય ।
 પ્રિયો દેવાનાં દક્ષિણાર્ય દાતુરિહ મૂયા સમયં મે
 વામઃ સમૃધ્યતા મુપ માદો નમનુ ॥ યજુઃ ૨૬
 અધ્યાય મંત્ર ૨

માયાર્યઃ : હસ મંત્ર મે ઉપમાલંકાર દે. પરમાત્મા સય મનુષ્યોં કે પ્રતિ હસ ઉપદેશકો કરતા દે કિ

યહ ચારોં વેદ રૂપ કલ્યાણ કારિણી ઘાળી સત્ર મનુષ્યોં કે દિત કે લિયે મેં ને ઉપદેશ કી હૈ ઇસમેં કિસોંકો અનધિકાર નહિ હૈ, જૈ સે મેં પક્ષપાત છોડ કે સબ મનુષ્યોં મેં ઘર્તમાન હુઆ પિયારા હું વૈસે આપ મો હોઓં । વૈસે કરને સે તુ-મ્હારે સબ કામ સિદ્ધ હોંગે.’

આ રીતે શુદ્ધિ કરવી એટો હિન્દુધર્મનો પ્રચાર કરવા સમાન ગણાયું છે અને એ પ્રચાર શુદ્ધિ પદલે હિંદુ કરવો એ દરેક આર્યનું, દરેક હિન્દુનું ધર્મપ્રચાર. પરમ કર્તવ્ય છે. હિન્દુસમાજ જ્યાં સુધી સંગઠિત હોય, ચાર વર્ગોમાં જ વહેંચાયેલો હતો ત્યાં સુધી તો મહા પ્રળય હતો. નિયત થયેલા ચારે વર્ગો, પોતપોતાની યોગ્યતા અને નીતિ અનુસાર સ્વવર્ણને અને જગતને પીલધી રહ્યા હતા. તે સમયે, હુણ, મિથ્ર અને યુનાન આદિની કેટલીય પ્રજાઓ આવી અને અહીં જાણી મહા કારણ કે તે સમયે મનુષ્યજાતિ એક જ હતી. એ સમયે પરસ્પરની “છ જાં” ના મિથ્યા આચરણને સમાજમાં સ્થાન નહોતું; તેથી તે વિદેશી પ્રજાની વ્યક્તિઓ પોતાની યોગ્યતા અનુસાર આર્યજાતિમાં જાણી જઈ શકી હતી. એટલું જ નહિ પ્રણુ હુચિત અધિકારોને પણ પ્રાપ્ત કરી શકી હતી. પરંતુ દુર્ભાગ્ય વશાત સમય જતાં મૃત્રિમ બેદો પડતાં દશા બગડી અને તેમાંયે અનેક મતમતાંતરે ચતાં તો સ્થિતિ વધારે બગડી, વેદ તથા હિન્દુ સંસ્કૃતિના કાષ્ઠપણુ ધર્મ કે જ્ઞાનના પુસ્તકમાં પાંચમો વર્ણ જ નહોતો અને નથી-તે પેદા થયો અને તેના પરિણામે આપણી મનુષ્ય જાતિ ઇમ ગિરજાન યહ.

મુસલમાનો આત્મા, ત્યાર બાદે તો આપણી દયા વિશેષ
 બમડની ગણ. આપણા બેદાયી તેઓ
 દશા કેમ ઘગઢતો ફાળ્યા તત્તવારના બળે પણ તેઓ
 ગદ્. તેમનો ધર્મ વધારવા લાગ્યા. આજ
 લગભગ સાત કરોડ મુસલમાનો અને
 અર્ધો કરોડ ઇસાઈઓ મળી, એકંદરે સાડા સાત કરોડ, આપણે
 ધર્મનાં દાર સાંકડાં રાખતા હોવાથી તથા પોતાના ભાઈઓ
 પ્રત્યે નિષ્ઠુર થઈ અત્યાચાર કર્યાથી, વટલી વિધર્મી બન્યા છે.
 જે ઠાક વટલે છે તેને આપણે કાઢી નાંખીએ છીએ. ફરીથી
 લેતા નથી, તેમના સામે તિરસ્કારની દ્રષ્ટિથી જોઈએ છીએ.
 પરિણામે આ દિશામાં આપણી સ્થિતિ આપણે પોતેજ
 આપણે હાથે બગાડી છે.

પૌરાણિક દષ્ટિએ પણ શુદ્ધિને અવધાન છે પરંતુ
 તેનો લાભ આપણે કમચિતજ લેતા
 પૌરાણિક દષ્ટિએ અને હજુએ જૂના મતના લોહા
 શુદ્ધિ. વિશેષ લાભ લેતા થયા નથી.

હિંદુસ્થાનનાં એ સદ્ભાવ્ય છે કે સંસારોદ્ધારક
 મહર્ષિ રથામિત્રી દયાનન્દ મરસ્વતી
 આર્ય સમાજ અને સ્થાપિત આર્યસમાજ અને વૈદિક
 હિન્દુ મહાસમાજ સિદ્ધાન્તો ઉપર કુરબાન જવા ઉત્સુક
 સંગઠન યજ્ઞ ફલાજ આર્યો આજ એ ક્ષેત્રમાં યાદોમ
 ફરી ફરી પડ્યા છે. વળી હિન્દુ
 મહાસમાજ પણ હવે પોતાનું એ દિશાનું દર્શન્ય સમજી
 છે, જેથી તેણે પણ શુદ્ધિનું કામ હાથ ધર્યું છે.
 સમાજસ્ટોએ તો શરૂઆતથીજ આ પ્રવૃત્તિને ઘોડી ધણી
 પણ સચેત, જાગ્રત રાખી, વિધર્મીઓના વેગને રોક્યો છે.

પરંતુ બેદનો વિષય એ છે કે અત્યાર સંત્રી હિન્દુ જાતિ, યોતાનું હિત, અહિત, યોતાના દેહસ્ત દુશ્મનનું જ્ઞાન ન ધરાવતી હોવાથી, આ સત્કાર્યમાં વિધ્ન રૂપ થઇ આડે આવતી રહી છે. આ રીતે ત્યારથી આપણે સ્વકર્તવ્યહીન બન્યા, પરિણામે ત્યારથી થપ્પડો ખાવા માંડી, આપણામાંથી જે ગયો તે ગયો અને એવીજ રીતે ગયેલા આપણા સાત દરોહ ભાઇઓ આજ કાંડાં વાવડાં ચઢાવી આપણી સાથેજ લડવા તૈયાર થયેલા જોવામાં આવે છે. વળી આપણે પણ હુંક છુદ્ધિ અને અજ્ઞાનને લીધે યોતપોતાની ખીચડી અલગ પડવવા લાગ્યા હોવાથી પરિણામ આપણું સંગઠન પણ તૂટ્યું; અને લલા, સંગઠન વિનાનો તે કયો સમાજ મંસાર સામે ઢકી શક્યો છે ? પશ્ચિમના લયંકર સંગ્રામે સારામે સંસારને અત્યાર પૂર્વે ક્યારેનુંયે સાળિત કરી આપ્યું છે અને ભારતની છેલ્લી બે ત્રણ વર્ષની સ્થિતિથી સમજાયું છે કે સંસારમાં જે સમાજને સ્વમાનથી રહેવું હોય, સ્વતંત્રતાને પ્રાપ્ત કરવી હોય, નિર્ભયતા અને નિડરતાથી વિપક્ષાઓ સામે, તેમના અન્યાયી અને ધર્માન્ધ આક્રમણો સામે પ્રતિકાર કરવા તાકાતવાન બની રહેવું હોય તો તેનો એકલો અને સર્વમાન્ય રહેલો ઈલાજ સમાજ સંગઠનનો છે. સારોયે ભારત, આ સમય સ્વતંત્ર થવા તકલી રહ્યો છે; ધમપજાડા ભારી રહ્યો છે. પરંતુ એ સ્વતંત્ર થવાનો સર્વ આધાર આપણા ભારતવાસીઓના સંગઠન ઉપર અવલમ્બી રહેલ છે એ બૃહદ્દ જવાય છે.

ભારતનાં ગર્વ અને ગૌરવ હિન્દુઓના પૂર્વજોને અને સંસ્કૃતિનેજ આભારી છે તેમ હિન્દુ-મુસ્લીમ માફકોનું એજ ભારતને યોતાનો દેશ માની, રક્ષ કયી વાઝુ છે ? માત્ર તેનીજ ઉન્નતિ અવનતિમાં યોતાની ઉન્નતિ અવનતિ જૂએ છે,

માને છે. સિવાય ભારતમાં વસતી અન્ય કોમો
 પંડાની તો ૧૫૪ અંરજસ્તાન, ટર્કિ કે કાબૂલમાં પોતાનું
 ભવિષ્ય લાખે છે તો કોઇ પાશ્ચાત્ય સંસ્કૃતિમાં ઉન્નતિ
 સંભળે છે તો વળી કોઇ ઇરાનમાં પોતાનો પુનઃનિવાસ
 કરવાં હચ્છા રાખે છે. આંખે સ્પષ્ટ અનુભવી રહ્યા છીએ કે
 હિન્દનાં મુસલમાનો અંરજસ્તાન, અફઘાનિસ્તાન, ઇરાન
 અને તુર્કસ્તાનની વિદેશી પ્રજાઓ માટે જ પોતાથી બનતું
 સર્વ કાંઇ કરે છે. સુપ્રસિદ્ધ વિચારક લાઇ પરમાનંદ જોએએ
 આ સમન્ધે બહુ વાંચ્યું, વિચાર્યું છે તેમના એક સ્થળે લખવા
 મુજબ "જો મુસ્લીમો હિન્દને પોતાની માતૃભૂમિ તરીકે
 માની લેતો આમાં જરાએ અંડગ્રથ ન આવે" અને હિંદુ
 મુસ્લીમ સંગઠન થાય. પણ પંચાત તો એ છે કે મુમંસ-
 માનો હિન્દને તેવી ભાવનાથી જોતા જ નથી. ભારત પર
 તેમનો પ્યાર જ ક્યાં છે? ભારતમાં લાખો દેશજન્યુઓને પોતાની
 નજર સામે જુએ મરતા નિદાગ્રવા છતાં, ભારતમાં અવાર
 નવાર દુષ્કાળ પડતાં હોવા છતાં તેમને જરાયે લાગણી
 થયેલી આપણે અનુભવી નથી. જ્યારે રુમનાં કે મદિનાની
 પ્રજાનાં અનેક સંદેશના નિવારણ અર્થે લાખોનાં ફંડ
 ભારતમાંથી ઉઘરાવી ત્યાં મોકલી આપતાં અને આપણા
 ઉદાર દિલના હિન્દુ સખી શાકુન્દરોથી માંડી, ગરીબ મુઢાં
 પાસેથી નાણાં ઉઘરાવતાં, આપણે તેમની લાગણી ઉભરાઈ
 જતી અનેક વખતે સ્પષ્ટ રીતે જોઇ છે; એટલે અનુભવને
 અન્તે ઉઘટે એ નિર્ણય ઉપરજ અવાય છે કે હિન્દુઓ
 આપણમાં જેટલું સંગઠન કરી ભારતની ઉન્નતિ અર્થેની
 સાધના સાધશે તેટલુંજ ભારતનું ભવિષ્ય ઉન્નત અને
 ઉજવળ થવા સંભવ અને શક્ય છે. પરંતુ હિન્દુઓને તો
 તેનું જોઇએ તેવું અને તેટલું જાનજ ક્યાં છે? આપણો

રાજકીય ઉદ્ધાર પણ નથી થતો. એનું મુખ્ય કારણ એજ છે કે આપણી સામાજિક સ્થિતિ એજો તેવી નથી. એ સામાજિક સ્થિતિની દુર્બળતા અને હિન્ન સિન્નતાને લઈનેજ આજે ઓછામાં ઓછાં એક હજાર વર્ષ થયાં ભારત-વાસીઓ અધિકાધિક દુર્બળ થતા જાય છે અને તેમનાં અસંખ્ય ભાઈઓ તેમનાથી છટા થઈ, વિદેશીઓ, વિધ્ન-મીંઓમાં જઈ ભળી રહ્યા છે.

આજે ભારત વર્ષમાં લગભગ સાત કરોડ મુસલમાનો અને સાંકેક લાખ જે ખ્રિસ્તી-કોનો થાંક ? એ છે એ બધા ક્યાંથી આવ્યા? તેમાંથી માત્ર થોડા જ હજાર શિવાય, બધાય ભારતના હિન્દુઓમાંથી તેઓ ગયેલા, ભળેલા છે. આ રીતે ગયેલાઓમાંથી, બહુધા, તો માત્ર હિન્દુઓની અસહિષ્ણુતાથી અથવા અન્યાય ભરેલી વર્તણૂકથી જ ગયેલા છે. હજુએ આપણને આ આપણા આત્મઘાતી વર્તનનું ક્યાં જાન છે ? આજ પણ આપણા સમાજ કે જ્ઞાતિના અનુચિત અને નિરર્થક રિવાજોમાં પરિવર્તન કરવાનું આપણને ક્યાં સૂઝે છે ? ભલે ને એક ઢેડ કે ભંગી હોય ! પરંતુ એ “વીરીયો” ઢેડ તુલસીનો ક્યારે સ્વઆંગણે રાખે છે, ગાયને પૂજે છે, રામ કૃષ્ણનું નામ લઈ માળા ફેરવે છે અને જનસમાજનું જે મહિનમાં મહિન કાર્ય તે કરી પોતાને હિન્દુ કહેવડાવે છે છતાં તે “વીરીયો” ઢેડ હિન્દુ સમાજને ત્યાગ્ય છે, હિન્દુસમાજ તેને અડ-કતાં અલડાય છે. પરંતુ એજ “વીરીયો” ઢેડ જ્યારે ખ્રિસ્તી ધર્મ સ્વીકારી “વીરીયા” માંથી વિદસન બને છે, ગોરક્ષકમાંથી ગોબક્ષક બને છે, તુલસીના ક્યારાને ઉખેડી, ફેંટી દઈ, રામ કૃષ્ણ નામનો અને દેવ મન્દિરોનો

ખંડક જની, કાંઈ સાહેબનો જલેને જગરચી બને, તોયે પછી થી તાકાદ છે હિન્દુસમાજની કે તે તેનો જાહેર તિરસ્કાર કરી શકે ? તેમ જ “વીરીયો ઢેડ” મહમદખાં કે લુમાખાં થઈ બેસે તો તો તે જ હિન્દુઓના ધરમાં આકર રહી શકે, હિન્દુઓની સ્ત્રીઓના રક્ષક તરીકે સાથે ફરી શકે અને દેવમંદિરો કે દુકાનોની રક્ષા કરવાને પાત્ર પણ કરી શકે. વળી એક વખતના ગમે તેવા સંભોગમાં પણ ઉચ્ચ જાતિનો હિન્દુ જો પોતાનો ધર્મ-ફરજ ચૂકે તો તે હિન્દુ સમાજમાં રહી ન શકે, કાંઈ પણ પ્રાયશ્ચિત્ત ના અન્તે પુનઃ તે હિન્દુ સમાજમાં ભળી શકે નહિ. વાચક, આ છે આપણી હિન્દુ જાતિની દશા ! એ તો ઇતિહાસસિદ્ધ વાત છે કે ભારતમાં જ્યારે મોગલાઈ રાજ સત્તા પ્રબળ હતી ત્યારે મુસલમાનો હિન્દુઓને વટલાવવા ખાતર માત્ર તેમના મ્હોમાં ચૂંકતા અથવા તો ‘પોતાનું’ પાણી પાતા. જસ, એક હિન્દુને વટલાવવાને તે સમયે આટલી ક્રિયા બસ હતી. તેમને ખાતરી હતી કે આ રીતે વટલાવેલી બ્યક્તિને પણ હિન્દુ સમાજ પુનઃ પોતાનામાં દાખલ કરશે નહિ અને થતું પણ તેમજ, જેનું વિષમ પરિણામ આજે આપણે અનુભવી રહ્યા છીએ. આપણે ધણીયે વાર વિધર્મીઓને ભાંડીએ છીએ પણ આપણે ક્યારેય પણ તેમની ખુશીઓ જોવા છતાં તેમની ખુશીઓને વિચારવા કે તેને અનુસરવા પ્રયાસ કર્યો છે ? આપણે આપણા સમાજ, ધર્મને હાનિ થતી અટકાવવાને માટે કાંઈ પણ કરીએ છીએ ખરા કે ? કાંઈને એક ધર્મમાંથી બીજા ધર્મમાં લેવાના કાર્ય કરતાં અને એનાજ ધર્મમાંથી જતો અટકાવવાનું કાર્ય વધારે સહેલું છે, છતાં આપણે એમાંનું કાંઈ પણ કર્યું છે, કરીએ છીએ ?

આપણે પ્રાતઃ સ્મરણીય પ્રતાપના બાહુ જેવા
લીલોને હલકા ગણ્યા, શિવાજી
અર્ધદગ્ધ હિન્દુઓની મહારાજના માપણાઓને આપણે
માન્યતા. નીચે રાખ્યા. આ પરથી હિન્દુ

કાગની રક્ષક પ્રવૃત્તિઓ કેટલી
સંકુચિત છે તે સહેજે સમજી શકાય તેમ છે. છતાં,
આપણામાં એવા માણસો છે કે જેઓ હિન્દુ સમાજ
નું અસ્તિત્વ લયમાં હોવાની ખૂબ પહેલી સર કરવા માટે
હિન્દુઓને વગોવે છે અને જણાવે છે કે, રાષ્ટ્રીય હિતની
સહતને નુકશાન પુગાડવા માટે એ શુદ્ધિ સંગઠનની પ્રવૃ-
ત્તિનો પ્રેરક હિન્દુ સમાજ જ જવાબદાર છે. આ સમયે
આશ્ચર્યની વાત તો એ લાગે છે કે આ ટીકાકારો એક
સીધા સવાલનો સીધો જવાબ શા સારે આપતા નથી કે
જ્યારે હિન્દુના ખીજા ધર્મો પોતા વચ્ચેનું ઐક્ય મજબૂત
કરવા ઉપરાંત પોતાનો ધર્મ-ધર્માનુયાયીઓની મંજૂર વધા-
રવા તનતોડ મહેનત કરી રહ્યા છે તો હિન્દુઓએ
પોતાના જ વિખુટા પડેલા ભાઈઓને મેળવવા, પ્રયાસો
કાં ન કરવા? આજ મુસલમાનોની તન્ઝીમ અને તખલીફ,
મુસ્લીમ લીગ અને ખિલાફત કમિટીઓ વળી ખ્રિસ્તી
મિશનરિ આદિઓની અનેક પ્રકારની વિવિધ ધર્મોની,
ધર્માન્તરોની જે પ્રવૃત્તિઓ તેને દાખી દેનાર કોઈ સત્તા
આ દેશમાં છે ખરી? વળી, આજ, “કામી ભાવ ન રાખો,
ન કરો,” ના કહેનાર, હિન્દુધર્મના એજ રાણાઓ, વર્ષો
અગાઉ મુસ્લીમ લીગ અને ખીલાફત મંડળોના કામી
ભાવને પોતાના તરફથી ટેકા આપતા આવ્યા છે, રહ્યા છે,
અને પોતાના ભાઈઓને પણ પોતાની ચાલે, નીતિએ
ચાલવાનો આગ્રહ કરી રહ્યા છે, કરતા આવ્યા છે. તદુપ-

રાત આગાખાન કે આગાખાનીઓ-જેવા ઢેડો, ભંગી, આદિ અજ્ઞાન પછાત વર્ગના હિન્દુઓને લોભારી, લલચાવીને ખોળા જનારી જે વગર જરૂરનો કુસંપ ઉપસ્થિત કરે છે તેમને તેમ ન કરવાનું કહેવાતો કાષ્ટ દિશ્મત જ કેમ નથી કરવું ? ત્યાં મુસ્લીમ કામ આ રીતે “ મીઠું મીઠું હાસ્ય ” કરતી ઉઘટો “ ચોર કોટવાળને દડે ” તેની માફક, શુદ્ધ પ્રચારના પવિત્ર કાર્યની સામે કાગારોળ કરી મૂકતી હોય, હિન્દુ નેતાઓ એ કાગારોળથી ગભરાઈ જતા હોય, ત્યાં મોક્ષના મહામદઅલી જેવા, મહાત્મા ગાંધીજી જેવાઓને મુસલમાન જતાવવાની હામ બીડે અને હિન્દુ કામ અને ધર્મનું દડદડતું અપમાન કરનારા ગર્વ મુક્ત વચનો એ બોલે એમાં આશ્ચર્ય જેવું પણ થું છે ? ગુહિ અને સંગઠનની પ્રવૃત્તિ વડે, રાષ્ટ્રીય હિત ભયમાં આવી પડવાની ભાંગ પોકારનારા ઝાલા, ડમરાઓએ પણ વિચારવાની પગમ આવશ્યકતા છે કે જે હિન્દુસમાજનાં ધર્માનુકૂળ કાર્યો રાષ્ટ્રીય હિતને ભય રૂપ છે તે વિપક્ષની, ધર્મને, પ્રતિકુળ એવી પ્રવૃત્તિઓ રાષ્ટ્રીય હિતને કેટલી વિધાતક હોવા સંભવ છે ? અમે તો માનીએ છીએ કે દિવસે દિવસે, અને કલાકે કલાકે હિન્દુ સમાજ ઉપર વિવર્માઓ-તરફથી કરવામાં આવતા અમાનુષી અત્યાચારથી, તેમની અજ્ઞાનતાનું જ આ એક પરિણામ છે. નહિતર આવી રીતે એક સંપીના અવાજ તબે ખાલી હિન્દુઓને જ તેમના એક શહેરી તરીકેના હક્કો પણ છોડી દેવાનું કહેવામાં આવે એનો અર્થ શો ?

આ ઐક્યની વાનોમાં ને વાનોમાં તો કો-એસે ફટલાંક
 વર્ષ સુધી-અત્યારની ધરી સુધી
 પચ્ચાનને નામે: મુસલમાન હિતની વાતો ખૂબ આગળ
 ફોર્મિસ્ટની મૂલ. ધરી અને પહેલાં તેમ જ ગાંધી
 યુગમાં ફટલાંક વખત તો
 કો-એસ ખાસ મુસલમાનોનું મુખ બની. એતો ક્યારનું
 સ્પષ્ટ થઈ ચુક્યું છે, કે ખુદ, મુસલમાન બાઈઓનો
 તો એમની મુસ્લીમ લીગ તરફ જોડાઈ ગયા છે
 તેટલો કો-એસ તરફ નથી જ જતાં મુસલમાનોની
 બાઈબંધી મેળવવા કો-એસે ખાસ પ્રયત્નો કર્યા છે. ૧૮૯૩
 ની કો-એસમાં એક વજુ ઉત્સાહી મુસલમાને
 ભાગ લીધો નહોતો જતાં મુસ્લીમોમાં કેળવણીનો વિશેષ
 પ્રચાર થાય તે સારે સરકારે ખાસ વધારાની સ્કોલરશિપો
 આપવાનો કો-એસે ઇરાદો કર્યો હતો. કામી પ્રતિનિધિત્વ
 પણ આમજી ધુરંધું છે અને બન્ને મહાન કોમોમાં ફાટફુટ
 પાડી રહ્યું છે. ઐક્યને ખાતર હિંદુઓને બંધુક ત્યાગવાનો
 બોધ પ્રસંગે પ્રસંગે કરવામાં આવે છે પણ અમે પૂછીશું કે
 મુસ્લીમ એક નેતા પણ એવો બતાવશો કે જેણે મુસ્લિમ
 સમાજને ચત્ કિંગિત પણ હિંદુઓ ખાતર જતું કરવા
 કશું હોય કે ખુદ પોતે જતું કર્યું હોય ? આવી પરિસ્થિતિ
 વચ્ચે પણ હિંદુઓ ત્યારે પોતાની મર્મ ક્રિયાઓ પૂરતા
 હક્કો માગવા કે પોતા ઉપર ચતાં આક્રમણોથી બચવા,
 સંગઠન કરવા, સહકાર આપવા જેવાના બાઈઓને કહે છે
 ત્યારે તેમને ઐક્ય તોડનાર, ફસાવના ફીડા, સ્વરાજ્યના
 શત્રુ આદિ વિશેષણો લગાડવાની ધૂષ્ટતા કરવી એનો અર્થ
 શો ? ખરી રીતે તો સ્વેચ્છા અનુસાર કાંઈ પણ ધર્મના
 અનુયાયી રહીને તેને અનુકૂળ આચરણ આચરવાની દરેક
 વ્યક્તિને કે સમાજને સ્વતંત્રતા હોવી આવશ્યક છે.

આજ કેટલાય સમયથી આર્યસમાજ અને હમણી
હિન્દુમતી શુદ્ધિનું કાર્ય કરતી
શુદ્ધિ સામે વિરોધ રહી છે. પરંતુ ક્યારે કાર્કના
શા સારુ? ઉપર પણ બજાપ્રયોગ થયાના

ખજર આપણે સાંભળ્યા કે વાંચ્યા
હોય એમ નથી. તેમ તેમણે દાખને લાભ કે લાભ
આપ્યાં હોવાનું પણ સાંભળ્યું કે વાંચ્યું નથી. તો
આવી પરિસ્થિતિ વચ્ચે થતી શુદ્ધિઓને વિરોધ મુ-
સલમાનભાઈઓ શા કારણે કરના હશે, કરે છે, એ ન
સ્કમજી સદાય, ન દક્ષી સદાય તેવી બાજત છે. આ ભારત-
માં તો જેને ક્રિશ્ચિયન થવું હોય તે ક્રિશ્ચિયન થઈ શકે
છે અને જેને મુસલમાન થવું હોય તે મુસલમાન થઈ
શકે છે. મતભેદ કે ભારત દેશની સ્થિતિ એવી છે કે,
જેને જે ધર્મ સારો અને આલ જણાય તે તે ધર્મ
સ્વીકારવાને સંપૂર્ણ રીતે સ્વતંત્ર છે, સ્વતંત્ર હોઈ શકે
છે. એજ નિયમને અનુસરીને, હિન્દુ ધર્મમાં સ્પષ્ટિત
થવાની ઇચ્છાવાલા સત્જનો હિન્દુ પણ થઈ શકે છે. આ
પરિસ્થિતિ વચ્ચે અને અમારા મુસલમાન ભાઈઓને
વિગામ કરીશું કે સર્વ સમાજના સમાન હકવાળી એ
પ્રવૃત્તિને તેઓ ખાસ પોતાની જ વિરોધી માની લઈ પોતાને
બ્રમમાં નાંખી, અન્યના ઉચિત અધિકારમાં, અનુચિત
હસ્તક્ષેપ ન કરે એજ ઇચ્છનીય છે.

શુદ્ધિ સંગઠનની પ્રવૃત્તિથી, હિન્દુ મુસલમાનના
ઐક્યમાં વિશેષ થાય છે, મનો
મેલવણી થોડું કે રહેશે એમ કેટલાક માને છે, મનાવે
ધર્મ લોચી? છે અને એ પ્રવૃત્તિને ઊડી દેવા
આમદ કરે છે અમ અને સર્વ
ભાઈઓ સારી રીતે સમજી રહીએ છીએ કે આપણે

અક્યને અભાવે જ આપણી રાષ્ટ્રીયતા શુભાવી છે અને તે પુનઃ પ્રાપ્ત કરવા માટે દરેક પ્રકારે ઉદ્યોગ કરવાની પરમ આવશ્યકતા છે. આ વાત જેઓ નથી સમજી શકતા એ મૂર્ખપદને જ યોગ્ય ગણાશે એ નિર્વિવાદ છે. પરંતુ મુસલમાન કે અન્યકોમ એ અક્યની કિંમત તરીકે ધર્મ સ્વાતંત્ર્ય અને ન્યાયપૂર્ણ અધિકાર માગે તો "કાર્યાકાર્ય" વિચારણાનો પ્રશ્ન ઉપરિથત થઈ જાય છે અને પરિણામે અમારાં હૃદયોમાંથી અવાજ નિકળે છે કે "અક્ય જો કદી ચોડા વધુ અંશોમાં નહીં થઈ જશે તો તે પુનઃ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે, કરી શકાશે; જેથી અક્યને ખાતર ધર્મસ્વાતંત્ર્ય અને ઉચિત અધિકારોનો અમે ત્યાગ કરી શકતા નથી." કેમકે સ્વધર્મ સાચવીને સ્વરાજ્યપ્રાપ્તિ કરવી એવું, અમે માનનારા છીએ, જો સ્વધર્મને શુભાવીએ તો સ્વરાજ્યનો કશોએ અર્થ નથી એવી અમારી મજબૂત માન્યતા છે.

સાથે સાથે હિન્દુ સમાજની નીતિની અંદર આધ્યાત્મિક બળદ્વારા, જીવન ઉત્પન્ન હિન્દુ જાતિમાં કંવુ અગત્યનું છે કે જેના વડે શક્તિની જરૂર. અત્યાર સુધી, વૈદિક ધર્મનું રક્ષણ થતું આવ્યું છે, રહ્યા, સલા એ આદિમક બળેજ અત્યાર સુધી વૈદિક ધર્મનું રક્ષણ થતું છે. હિન્દુ-મુસલમાનના રાજકીય અક્યનો પ્રશ્ન પણ ત્યારેજ ચર્ચાશે કે ત્યારે હિન્દુ જાતિની અંદર શક્તિ હશે. મન દેહોની જોડે કાષ્ઠ મેળાપ કરતું નથી તેમ પોતાના અસ્તિત્વનો નાશ કરીને મેળાપ કરવો કામનોયે શો? વળી કેટલાક ચીજાવલાએને સંગઠનમાં રાષ્ટ્રત્વને બદલે કામીત્વ દેખાય છે. અમે એ આલોપનો ભાર દબને ધનકાર કરીએ

છીએ. સંગઠનવાદીઓ સંગઠન વડે માત્ર હિન્દુ ડામની નિર્જળતાઓ દુર કરવા દરાવવા માગે છે.

સિવાય તો બે બધા હિન્દુઓ મટી મુસલમાન કે અન્ય ડામોમાં ભળી જાય તોજ સ્વધર્મે નિધન હિન્દુઓનો પ્રશ્ન રહેતો નથી. પરંતુ એયઃ પરધર્મો તેમ યુગ્મ તો સર્વથા અશક્ય છે મયાવહ : । કેમકે ખરા ધર્માભિમાની હિન્દુઓ

પ્રાણ જતાં પણ હિન્દુત્વને છોડવાના નથી તે નર્થજ છોડવાના. ખીજા અર્ધદુષ્ટોને પણ તેવીજ રીતે વર્તવાને તેઓ દહેવાનાજ.

મતક્ષણ કે ભારત વર્ષાંય હિન્દુઓને તો હિન્દુ રહીનેજ સ્વરાજ્યની પ્રાપ્તિ કરવાની છે અને સ્વરાજ્યની પ્રાપ્તિ પણ ત્યારેજ થઈ શકવાની છે કે જ્યારે ભારતવાસી હિન્દુઓ પોતાની નિર્જળતાપ રોગોને નાશુદ્ધ કરી, સંપ્રશક્તિથી કાર્ય કરવાની પદ્ધતિનો સ્વીકાર કરશે; માટે ઊઠા, સુધુષિ ત્યાગો અને કર્તવ્યપરાયણુ જનવા દટિબદ્ધ થાઓ. તમે તમારી શક્તિને કમ ન સમજો, વીરો તમે બધુંકે કરી શકો છો.

વળી દેટલાક મિથ્યાવાદીઓ કે જોઓને પોતાને દાંધ કરવું નથી અને ખીજાઓના કાર્યમાં નિર્ભય આત્મરક્ષા. માત્ર જોડ ખાંપણુ શોષવાનીજ ટેવ પડેલી છે. તહેમને આ સંગઠનની સંભાલ,

પ્રવૃત્તિમાં, હિંસા અને કુસંપની વાસ આવે ■ પરંતુ આ સ્થાને પ્રશ્ન તો એ ઉપરિચિત થાય છે કે અહિંસાના સિદ્ધાંતમાં આત્મ રક્ષાર્થે પણ કોઇ પ્રવૃત્તિ ન કરવી એવું નિયત કરેલું, થયેલું કોણે કહ્યું છે ? જો અહિંસાનો સિદ્ધાંત, આત્મ રક્ષણુ માટે પણ કોઇ પ્રવૃત્તિ ન કરવા, શિખવતો

હોય તો, એ સિદ્ધાન્ત નાશકારક છે. એક વ્યક્તિને એ ઉપ-
દેશ આપવો ઠીક છે પરંતુ સારીયે પ્રજાને એ સલાહ આ-
પવી એ પ્રજાને નાશને માર્ગે લઈ જવા જેવું છે. પ્રત્યેક
રાષ્ટ્રને, બાહ્ય અને આંતર મુશ્કેલીઓ અને લય સામે ચલાવું
હોય છે એટલે જો સારી રાષ્ટ્ર આવી અહિંસા (કામરતા)
સ્વીકારે તો તે પાયમાલજ થાય એ નિર્વિવાદ છે, નિઃસંશય
છે. રહેજ રહેજમાં પણ હમણાં હિન્દુ સમાજને કાંઈ પણ
ખામત જો નિર્ભય બનાવી રહી હોય તો તે લય છે. એ
લય મોટામાં મોટો ઉપદ્રવ છે અને તેનું તો હિન્દુ સમાજ
નિરાકરણ કરવાનુંજ રહ્યું કેમકે આપણા ધર્મમાં નિર્ભય
રહીનેજ, સર્વ કામ કરવાના પાક છે, શિક્ષણ છે. સગાભાઈઓ
કે મિત્રોથી પણ નિર્ભયતા અને નિઃરતાથી કામો લીધેલા
હોવાનાં આપણાં શાસ્ત્રો કે ઇતિહાસમાં ક્યાં થોડાં પ્રમાણ
છે? હિન્દુઓનો ધર્મ સર્વ પ્રકારના માર્ગે બતાવનારો છે.

વર્તમાન સમયે પણ, અમે નિર્વિવાદ સ્વીકારીએ છીએ
કે, હિન્દુઓમાં જ્ઞાન, ઉદ્યોગ, શારી-
સંઘચલની જ્યુનતા. રિક શક્તિ, બદાહરી અને સંપત્તિ છે
પરંતુ એકજ વસ્તુની ગણપ છે અને
તે સંઘ બળની; કે જેને પરિણામે રહેલા, રહેતા વિભાગોમાં
લયને અવકાશ હોય છે. આજે હિન્દુઓનું એકીકરણ
થવાને બદલે પૃથક્કરણ થઈ રહ્યું છે અને તે
આજકાલનું નહિ પરંતુ કેટલાય સમયથી ચાલતી આવેલી
આપણી મનોવૃત્તિનું આ પરિણામ છે. જો જગતની બીજી
પ્રજાઓની સામે હિન્દુઓએ ઉજ્જવલ મોંએ ઉભા રહેવું
હોય તો તેમણે તેમની આ આત્મધાતી, પુરાણી, નીતિ,
અને લયની મનોવૃત્તિનો નાશ કરવો જ પડશે.

હિન્દુસ્તાન ઉપર મુસલમાનોના આક્રમણનો ઇતિહાસ
 જોઈએ છીએ અને હિન્દુઓ કેમ હાર્યા
 પરવશતા અને તેનું આરીકે અવલોકન કરીએ છીએ
 પૃથક્કરણ. ત્યારે રપટ જણાઈ આવે છે કે જ્યારે
 ત્યારે મુસલમાનોનું લશ્કર ચઢી આવતું
 ત્યારે ત્યારે હિન્દુ રાજાઓ ધ્રાહણોને બોલાવી જોય જોવાવવા
 મંડી પડતા અને પૂછતા કે “મહારાજ અમે હારીયું કે
 જીતીયું” ઉત્તરમાં જોશી, મહદશા જોષ “મંગળની દશા
 આકતી હોવાને લીધે, જીતી શકશો નહિ” એમ કહી કે એટલે
 જસ, ખાલી માથુસો મરાવવામાં ફાયદો શો ? આમ
 માની લઈ લડવાનું માંડી વાળતા અને પરિણામે
 તાબે થતા. સિંધમાં, લગભગ, આમ જ બન્યું છે. હિન્દુ-
 ઝોની જ્યાં સુધી આ રીતે પરવશ મનોવૃત્તિ રહેશે ત્યાં
 સુધી તેમને સંસારમાં ઉચ્ચ, સ્વતંત્ર સ્થાન મળતું અશક્ય
 છે. હિન્દુ આગેવાનો પેઢી ધણાઓની આજ પશુ એ જ
 મનોદશા છે કે ઢાંઢ પશુ સવાલ તેમની સામે ઉપરિથત
 થતાં તેનું પૃથક્કરણ કરવા તેઓ બેસી જાય છે. જો કે
 ઢાંઢ સંજોગો વચ્ચે પૃથક્કરણ કરવું એ આવશ્યક છે,
 પરંતુ આ રીતે ખાલી પૃથક્કરણ કર્યાથી કંઈ વળે નહિ;
 પૃથક્કરણ કરતાં જે ભય, ગુસ્સાન, નજર સામે આવતાં
 હોય, તેના નિવારણાર્થે જોઈતા પ્રયાસો આદરવા એ જ
 આવશ્યક, અને ઇચ્છનીય છે, હોઈ શકે.

વળી, શાન્તિપ્રિય હિન્દુસમાજને જોડી રીતે દમ્બ-
 ડાવી, પોતાનો કક્ષો મુકા વડે ખરો
 સ્વધર્મમાં સ્વતંત્રતા. કહેવડાવાની ઇચ્છા ધરાવતી મુરિકમ
 સમાજે પણ વર્તમાન સમયમાં પવન
 કપી દિશાએ વાય છે તે પોતાના હિતની આતર પણ

જોવાની ખાસ જરૂર છે. કામકામની વચ્ચે કડવાશ વધે એ જોવાને અમે જરાયે ખુશી નથી પરંતુ દરેક કામ પોતાના પ્રાણથી પણ બહાણ એવા સ્વધર્મ માટે સ્વતંત્રતા પૂર્વક કાર્ય કરી શકે અને તેમાં તેમની સામે, ખોટી કન-ડગતો, કાંઈના તરફથી પણ ઉપસ્થિત કરવામાં ન આવે, એમ કહેવાને અને જોવાને તો અમે પણ અવશ્ય આતુર છીએ અને તેથી જ અમે આ શુદ્ધિ અને સંમતિની હીલ-આલેખને ઉચિત માની લઈને વધારી લઈએ છીએ.

મુસલમાન બંધુઓએ આ સમયે એ સમજવાની પરમ આવશ્યકતા છે કે "લાડી

હિન્દુસમાજમાં તેની ભેંસ" (Might is Right) તે તેમની નીતિ પાળી છે.

હાલના સમયમાં ચાલી શકે તેમ

નથી અને જો કાંઈ વ્યક્તિ કે સમાજ, ગદારથી એક સંપી કે સ્વદેશહિતની વાતો કરી અને અંદરખાતેથી પોતાનો મનસ્વી દોર અલાવવા માગે તો આજની વીસમી સદીના જાગૃતિ તથા સ્વતંત્રતાના સમયમાં કાંઈ તેનાથી દબાઈ જાય એમ માનવું તેના કરતાં "હક તેનું જોર;" "ભેંસ તેની લાડી" ("right is might") એ સાબિત થાય એ વધારે શક્ય અને બનવા જોગ છે. આ લખતાં અમારું હૃદય ચીરાઈ જાય છે, દુઃખી થાય છે; પરંતુ શું થાય ? આમ કહેવા, લખવા વિના અન્ય માર્ગ જ હવે આપણા મુસલમાનભાઈઓએ ક્યાં રહેવા દીધો છે ? જ્યારે મુસલમાન બંધુઓ, શુદ્ધિની ધાર્મિક ચળવળનો, સાચી શુદ્ધિ અથવા ધર્મની હીલચાલ વડે ન્યાય પુરઃ સર જવાબ આપવાને બદલે, હિન્દુ કામને વગોવે છે, હિન્દુ કામ પ્રત્યે પેરલાવ રાખી તેમના ઉપર એ નિમિત્તે અમાનુષી અત્યા-

ચારો ગુનરે છે. આવા મંત્રોગો વચ્ચે તો શુદ્ધિની ચળવળને જેમ અને તેમ ખીણવીને જોરદાર બનાવવી એજ માત્ર પોતાને હિંદુ કહેવડાવનાર દરેક વ્યક્તિની પવિત્ર ફરજ યથા પડે છે. બધાને મુસલમાન બનાવવાનાં સ્વપ્ન જોનારા, એકમંપીનો પડદો આડે રાખીને પાછળથી વટલાવવાનું કાર્ય જોશ બધે કર્યે જનારાઓને હિન્દુઓએ સ્વકર્તવ્યથી એ સાબિત કરી આપવાની પરમ આવશ્યકતા છે કે તેઓ માની બેઠા છે તેમ હજુએ હિન્દુજાતિ સદંતર નાશ પામી બેઠી નથી, તેનાં પાણી એટલી હદ સુધી સકાષ્ટ ગયાં નથી કે તેમના ખોટા કાગરોળ, દમ કે દારીના બચથી સ્વકર્તવ્યન પશુ ખૂસી જાય.

એ નિઃસંદેહ છે કે, અત્યાર સુધી વિધર્મીઓ તરફથી થતા અસાચારો અને જુલમો જે હિન્દુ કામે સદન કર્યા છે તે મોટે ભાગે તેમની ક્ષમાચ્છિ અને દીર્ઘદર્શિતાના સ્વાભાવિક ગુણોનેજ આભારી છે. પરંતુ તેમના આ આદર્શ અને અનુકરણિય ગુણોથી મુસલમાનોએ તો હિન્દુ કામને કરપોક અને નિર્માદ્યજ સમજી પરંતુ તેમની એ ગેરસમજ અને ભ્રમણા જ છે. કેમકે, સ્વધર્મ રક્ષાથે હિન્દુ સમાજે અત્યાર સુધી ધણા બોગો, બલિદાનો આપ્યાં છે અને બવિધર્મી એથીયે વધારે આપવાં પડશે તો તે આપવાને તૈયારજ છે. સારાથે સંસારે જોયું તેમ, દિલ્લી, કલકત્તા, આમ્રા આદિ સ્થળોએ હિન્દુ કામે મર્દાનગી ભર્યાં મુકાબલાઓ કર્યા, અને " આઘાત પ્રત્યે પ્રત્યાઘાત "ની નીતિના પાક બણાવી સાબિત કરી આપ્યું કે, તેમનામાં પશુ એજ ક્ષત્રી વીરોનું લોહી વહી રહ્યું છે કે જેમણે અનેક વખતે સારાથે સંસારના છકા છોડવ્યા હતા, અને જે હજુયે તેમને વધારે છેડામાં આવશે તો જરૂર વધારે સાબિત કરી આપશે.

અમારું તો એ માનવું છે કે, હિન્દુસમાજના છવનમાં
 ત્યારે આ પ્રકારની મજબૂતી દેખાશે
 હિન્દુ મજબૂતી દેખા- ત્યારે જ હાલનો આ અર્થ વિનાનો
 ઢવાનો અગત્ય. ખજલગાટ રહેવા પામશે નહિ અને
 પોતાની મેળે શાન્ત પડી જશે.

સંગઠન એટલે જ ઐક્ય. મલખાર, મુલતાન, અમરેર,
 સહરાનપુર અને આગ્રામાં હિન્દુઓ
 સંગઠન શા માટે? ઉપરના અમાનુષી અત્યાચારોએજ
 છિન્ન ભિન્ન થયેલી હિન્દુ સમાજને
 સંગઠનનો બોધપાઠ શીખવ્યો છે. હિન્દુ કામ તો આદિ-
 થીજ અહિંસક વૃત્તિની હોવાથી પ્રથમ મધડા જગવી, પ્રહારક
 વક્ષ્ય લેવાનું તેના સ્વભાવથીજ વિરુદ્ધ છે. '૧૨' તુ આજ તો
 એણે જાતે જોયું, અનુભવ્યું કે આજ અમુક પ્રદેશમાં, અમારા
 ભાઈઓ છિન્ન ભિન્નતાના કારણથી તેમની અધિક સંખ્યા
 હોવા છતાં, દાળમાં નિમક બરાબરની સંખ્યાવાળા વિધર્મી-
 ઓને હાથે પીટાય કુટાય છે અને મરાય છે તો, આજ એમ
 ની, તો કાલે અમારી, એ ગતિ કાં ન થાય? આ પ્રેર-
 ણાએ આત્મરક્ષણના ઉદ્દેશથીજ આ સમયે આ સંગઠનની
 પ્રવૃત્તિ જન્મી છે. આવી આત્મરક્ષણની પ્રવૃત્તિ સામે,
 કાંઈને પણ શું કહેવાનું હોય? તેમ અમે એ માનવાને
 પણ તૈયાર નથી કે હિન્દુજાતિને હવે એ જાણવાનું બાકી
 હોય કે સંગઠનના અભાવેજ હિન્દુ જાતિની સંસારભરમાં
 આજ કૂર મશ્કરી થઈ રહી છે. ઉત્તરોત્તર તેનો નાશ થતો
 જાય છે. અને હજીયે સવેજાને તે સચેત નહિ થાય તો, થોડા
 સમય બાદ, તેનું અસ્તિત્વ પણ રહેશે કે કેમ તે શંકાસ્પદ
 થતું જાય છે. એક ઉર્દુ સાથે ઠીક કહ્યું છે કે:—

અય દિન્દુ કોમ તેરા, વસ હૈ નિશાનવાકી,
 લેકિન નહીં હય તુજમેં, થોડી મી જાન વાકી,
 સવગોસ્ત પોસ્ત તેરા, અફસોસ ! સડ ચૂકા હય,
 ઘસ રહ ગઈ હૈ તુજમેં, કુચ્છ ઊસ્ત મૌાન (ઠાઢકોં)તાકી,
 હસાઈ લે રહે હૈ, મુદાં સમજ કે તુજકોં,
 લે લેંગે જો વચેગા, અહલે કુરાન વાકી.

વાત પણ ખરી છે કે જે સમાજ, કામમાંથી, દિન ઉગતાની સાથે કાંઈને કાંઈ નિરાસ જ થતી રહે, અને આવક મુલેજ ન રહે; જેને ગળી જવા માટે વિધર્મીઓ કૃપી અજગરો મુખવશરીને જ બેઠેલા હોય, જે જાતિ પોતાના જાઈઓને જ અપમાન આપી, કાઢી રહી હોય; જેના જુલમ અને અવાચારનાં સાક્ષી ભૂત આજ સાત કરોડ “અશુભ” જીવતા જગતા સંખ્યા હોય તે જાતિ આજ નહિ તો કાલે પણ અવશ્ય સમાપ્ત થવાની જ; એમાં શંકાને સ્થાન ક્યાં રહ્યું ? પરંતુ પરમ કૃપાળુ પરમાત્માની પરમ દયાથી, આજ હિન્દુ જાતિ પોતાને એ દોષ દેખી શકી છે, અને એના ત્યાગ કરવાને તે એકદમ સચેત થઈ છે એ સંતોષની વાત છે. સેંકડો વર્ષથી ઘણાથે આપણા ધર્મ બુલેજા બન્ધુઓ પુનઃ સ્વધર્મ સ્વીકારવાને ઉત્સુક હતા પરંતુ, આપણી ધર્મ તરફની સંકુચિત વૃત્તિએ તેમને અપનાવતાં, આપણને રોડી રાખ્યા હતા, હિન્દુઓની સંકુચિત વૃત્તિને લઈનેજ, આજ પર્યન્ત તેઓ સમ્મિશ્રિત થઈ શક્યા નહોતા. પરંતુ હિન્દુઓ હવે પોતાની એ ત્રુટિ, સમજ શક્યા છે અને પોતાના એ દોષ, એ ત્રુટિઓને તથા દષ્ટ, પોતાનાં દાર તેમણે ‘પૂરક’

મુક્યાં છે. અત્યાર સુધી હિન્દુ ધર્મરૂપી દોઝમાંથી માન પાણી નીકળવાની જ નળાઓ લાગેલી હતી, પરંતુ હવે તો આ દોઝમાં એવી નળાઓ પણ લાગી ગઈ છે કે તેમાં ગદારનું પાણી પણ અંદર આવી શકે છે.

શુદ્ધિ અને સંગઠનના પૂર્ણ તત્વને ન સમજનાર ધણાએક એમ પણ માને છે, મનાવે શુદ્ધિ સંગઠન વિશેષ કે, શુદ્ધિ સંગઠન એ હિન્દુ મુસ્લિમ ફક્તો છે ? અક્ય માટે વિધન કર્તા છે. તેમાંય

નિશીમે કરીને કોંગ્રેસના કેદલાએક નેતાઓતો એમ જોરપૂર્વક મનાવવા, કેસિય કરતા જણાયા છે કે જ્યાં સુધી શુદ્ધિ સંગઠનની હીલચાલ થયા કરશે ત્યાં સુધી, હિન્દુ મુસ્લિમ અક્ય અસંભવિત જ છે, માટે એ શુદ્ધિ સંગઠનની ચળવળનો એકદમ બંધ જ કરી દેવી જોઈએ. વધુમાં એ હિન્દુત્વશ્રેયો ત્યાં સુધી પણ ઠહેતાં અચકાતા નથી કે "ખાવીશ કરોડ હિન્દુઓમાંથી, ટઠી એક કરોડ મુસલમાન થઈ જાય તો પણ કંઈ દરકત નથી. પરંતુ અક્ય તૂટતું ન જોઈએ. " અમે આ કહેનારાઓને એકાંક અવશ્ય દલીલું કે, જો કોંગ્રેસ આ રીતે, હિન્દુઓને નિર્જાળ બનાવવા અને સ્વધર્મ છોડાવવાનું નિમિત્તરૂપ છે તો આ પ્રકારની કોંગ્રેસમાં કયા પ્રકારની આસા હિન્દુઓ રાખી શકે એમ છે.

આ રીતે કાયની ચિમનીની માફક તૂટવાના અહ- નિશ રહેના, ભયવાળું અક્ય, કાર્ય એક પક્ષી પેક્ય. સાધક થઈ શકશે ખરું કે ? અને આ રીતે એકપક્ષીય અક્યની નિર્મોલ્ય ઝંખના, મુસલમાનોના અત્યાચારથી, હિન્દુઓને બચાવી શકશે ખરી કે ? હિન્દુ મુસલમાનોના ઝઘડામાં આવેવાની

કાણુ કરે છે, અસહનશીલતા કાણુ જતાવે છે, એનો અભ્યાસ કે વિચાર ક્યાં વીના, હિન્દુ સમાજનેજ અસહિષ્ણુતાના પાક લણાવવા નીકળતું એ જુદામથી રીવાતાને “તું હજુએ વધારે સહનશીલતા, એટલે તારાં દુઃખોનો નાશ થશે” એવી રીતે તેની ધાતકી મસ્કરી ક્યાં જતું થું થતું નથી? અત્યાર સુધી હિન્દુઓએ ટોંગ્રેસ અને ખીલાફતને નામે થોકું સહન કર્યું છે કે ? થું એમ કહેવાને કાંઈ હિંમત ધરી શકે એમ છે, કે હિન્દુઓએ ટોંગ્રેસ માટે ધણામાં ઘણું સહન નથી કર્યું ? જ્યારે ભારત વર્ષના નેતાઓએ, હિન્દુ મુસ્લીમના એકથ ઉપર ભાર મકથો ત્યારે એ નેતાઓના માનની ખાતર, અને તેમાંય ખાસ કરીને, મહાત્મા ગાંધીજીના નામ ઉપર ભારતભૂમિના કલ્યાણના વિચારથી, ખિલાફતના કાર્યમાં હિન્દુઓએ તનુ, મન અને ધનથી મુસલમાનોને સહકાર આપ્યો.

મુસલમાનોએ, ભારતવિમિન્ન દેશોના મુસલમાનોની સક્તિમાં પોતાની શક્તિ, તેમના કોમી જગડા કેમ વિજયમાં પોતાનો વિજય અને જ થયે ! તેમના પરાજયમાં પોતાનો પરાજય માન્યો. આપણે જ્ઞેતા આત્મા છીએ

કે મુસલમાનોની દષ્ટિ હિન્દ તરફ નથી, પણ ઈંગ્લિશ, છર્કેસ્થાન, અરબસ્થાન અને અફઘાનિસ્થાન આદિ પર રાષ્ટ્રો તરફજ લાગેલી છે. તદ્દપરાંત તેમનામાં સ્વાર્થ પરાયણતા અને ધાર્મિક અસહિષ્ણુતા પણ હદ ઉપરાંતની છે. તેમની એક માન્યતા છે કે, હિન્દ જહાર તો આપણા હાથમાં રાજસત્તા છે પરન્તુ હિન્દમાં બધી સત્તા આપણા હાથમાં કેમ કરી આવી જાય, અને હિન્દમાં આજ આપણે, ઓછી મંખ્યામાં છીએ તે વધુ મંખ્યામાં કેમ જતી જાય એના એજ વિચાર મુસલમાનોના મનમાં

રાતદિવસ ઘોળાયા કરે છે. અને વર્તમાન રાજસત્તા, અધિકારી વર્ગ, ચાણક્ય રાજનીતિ કુશળ હોવાથી, તેમના એ વિચારોને સીધી કે આડકતરી રીતે પોષતી હોવાનું ઘણા રાજનીતિષ મહાપુરુષોનું માનવું છે. આપણા પરની વર્તમાન પરદેશી રાજસત્તાની એવી ઈચ્છાજ છે કે “આપણા ભેદભાવો અને ઝગડાઓ ચાલુ રહે, કે જેથી સામાન્ય રાષ્ટ્રીયતા તેમજ પ્રજાતત્ત્વનો આપણામાં ઉદ્ભવ થવો જ અસંભવિત બને” તેમની તેવી કાશિયો વડે જ, આ કારણે જ, હિન્દુ મુસલમાનોના ઝઘડા ચતા રહ્યા છે, થતા રહે છે; અને જે આવી પરિસ્થિતિ કાયમ રહેશે તો ઝઘડાઓ કાયમ રહેવાના એટલુંજ નહિ પરન્તુ ઉત્તરોત્તર વધતા જવાનો પૂરો ભય રહે છે.

એક વિચાર એવો રજુ થયો છે અને તે અમને સત્ય લાગે છે કે સરકાર એમ માને છે કે મુસલમાનોને પ્રજાતંત્રી સ્વરાજ્ય બોધવું નથી કેમકે હિન્દુઓની વધુમતી હોવાથી મુસલમાનોને હાનિ થાય એવી તેમની માન્યતા છે. હિન્દુઓજ માત્ર સ્વરાજ્ય માટે તરસ્થા થઈ રહ્યા છે; જેથી સરકાર હિન્દુઓને હાખવા મુસલમાનોને ખુશ રાખે છે. હિન્દુઓની જાગૃતિ, ચેતન જંડમળથી ઉમેડી નાંખવા સરકારે જાણે કે મુસલમાનો સાથે બંધારણ કરી લીધું છે. આવી સ્થિતિમાં હિન્દુઓએ પોતાનું બંધારણ કરી લેવું જોઈએ તે એવી રીતે કે પોતાની એક રાષ્ટ્રીયતાની દૃષ્ટિએ સંઘટના કરી લેવી જોઈએ. તેમણે રાજકીય ધ્યેય મેળવતાં બને તો મુસ્લીમોની મદદ મેળવવી અને જરૂર પડે તો તેના અસ્વીકાર પણ

કરવો. કોઈ પણ રીતે વિચાર કરતા હિન્દુઓએ જાતિ સંગઠન કરી મળજૂત બનવું જોઈએ.

વળી આપણે સાફ જોઈ શકીએ છીએ, જોઈ શક્યા છીએ કે મુસલમાનો દેશની રાજકીય પહેલાં ધર્મ પછી લડતમાં પાંકા મુસલમાન બનીને, કોઈ પણ લડત. રહીને, શીખ લેકા પાદ્ર શીખ બનીને, રહીને, યુદ્ધ ક્ષેત્ર ઉપર આવી રહ્યા છે. જેટલા કામ કરવાવાળા, અથવા પોતે પોતાને કુરબાન કરી દેવાવાળા છે તે સર્વે પોતપોતાની જાતિ અને ધર્મના ગ્રેમી છે. જ્યારે કેવળ હિન્દુઓ જ એવા છે જે રાજકીય કામ ને પ્રાધાન્ય આપે છે, ધાર્મિક વિચારોને ગૌણસ્થાન આપે છે. આપણે એ પણ અવશ્ય ધ્યાનમાં લે હિન્દુ જાતિ, મુસલમાનો અને અન્ય જાતિઓ પર સ્વજાતિ કરતાં એ વિશેષ ગ્રેમ રાખે. પરંતુ પોતે પોતાને મિટાવીને કે નિર્જળ બનાવીને બીજા પર શું ગ્રેમ રાખવાની હતી, પોતા માટે કે દેશ માટે શું ઉકાળવાની હતી ? માટે આપણે એ માનવું, નિશ્ચય રાખવો આવશ્યક છે કે, હિન્દુજાતિની સભ્યતા અને ધર્મ કે જે આપણો આત્મા છે તેને વર્તમાન સમયની હિન્દુ સંગઠનની પ્રવૃત્તિએ શુભિત ક્યો છે અને હિન્દુ સંગઠન જ તેવું રક્ષણ કરશે.

એક કવિએ કહ્યું છે કે:-

સવ સહાયક સ્વલોકો કોઈ ન નિર્બલ સહાય !

પવન જગાવત, આગકો; દીપહી દેત, ચુસાય.

આવી આવી, મહાન અનુભવોના અન્તે લખાયલી,

ઉચ્ચરાયલી, મહાન વ્યક્તિઓની

સંગઠનનું શાસ્ત્રીય ઉક્તિઓ વડે રહેલું સદમજબ તેવું

મહત્ત્વ.

સોતા સંગઠનની ઉપયોગિતા સદમ-
જબવાની દબુએ જરૂરિયાત હોય

એવું અમારું માનવું નથી, છતાં, હજીએ જો કોઈ સંગઠ-
નના મહત્વથી અત્યંત હોય, સંગઠનને સત્કારવા તયાર ન
હોય તો તેવાઓ માટે આ સ્થાને અમે તો એટલું જ કહીશું
કે, એ વ્યક્તિ સમયની ગતિથી અપરિચિત છે અથવા તો
સમયને ઓળખવાપણું, સમયનું જ્ઞાન તેનાથી હજારો કાશ
દૂર છે.

હિન્દુઓને સંગઠનના પાક જાણીવવા, સંગઠનની
શક્તિ કે મહત્વ સમજાવવાની આવશ્યકતા હોય કે થાય એ
આર્યાવર્તનું દુર્ભાગ્ય નહિ તો બીજું શું? હિન્દુઓમાં
સંગઠનના વિચાર આજ દાસના નથી, સેકડો વર્ષ પૂર્વેના છે.
એમને તો ધેરથી જ સંગઠનના પાક શીખવવામાં આવે
છે. સંગઠન તો અમારા ધર્મમાં ઓતપ્રોત છે. વેદ, ઉપનિ-
ષદો, શ્રુતિ, સ્મૃતિ આદિ સર્વ ધર્મશાસ્ત્રોએ રથજે રથજે
સંગઠનના મહિમાનાં વર્ણન કરી તેને અમરસ્થાન આપ્યું છે.
જૂઓ ઋગ્વેદ મંત્ર ૧૦-૧૯૧:-

સંગચ્છદ્યં સંચદ્યં સંચો મનાંસિ જ્ઞાનતામ્ ॥

દેયા ભાગં યથા પૂર્વે સંજ્ઞાનાના ઉપાસતે ॥ ૨

ભાવાર્થ:-એક રથજે મળો, સંવાદ કરો, તમારું
મન એક કરો, અને જે પ્રમાણે પૂર્વના વિદ્વાન પોતાના
નિયત કર્તવ્ય અર્થે એકત્ર થતા હતા તે પ્રમાણે તેમજ
એકત્ર થાઓ.

જેલને મહેલ ગણી કારાવાસ પણ સેવ્યો. આ બધું હિન્દુ-
ઓએ શા માટે કર્યું ? માત્ર એટલાજ માટે કે મુસલમાન
ભાઈઓ પ્રમાણિકપણે, ભારતની સ્વતંત્રતાને માટે ભારત-
વાસી ઉન્નતિ અને કલ્યાણના માટે હિન્દુભાઈઓને
સહાયતા અને સહકાર આપે પરન્તુ દિલ્લીની તો એ છે કે,
"ભારતને માટે મુસલમાનોએ કંઈ કર્યું છે કે કેમ ?" એ
તો રહ્યું, પરન્તુ ખુદ હિન્દુઓની સાથે તેમણે જે વર્તાવ
કર્યો છે અને હજુએ કર્યા બધા છે, તેથી વિશેષ કૃતમતા,
નીચતાનાં દષ્ટાન્તો વર્તમાનગંસારમાં તો મળવાં દુર્લભ છે.

મક્કાના પ્રાન્તમાં, રાગ/નૈતિક આન્દોલનનો નામ
ઉપર હજારો હિન્દુઓને તરવારના
અર્ધાંચીન મુસ્લીમ જોરે, મુસલમાન બનાવવામાં આવ્યા,
અત્યાચારો. હજારો હિન્દુ સ્ત્રીઓનાં સતીત્વ
નષ્ટ કરવામાં આવ્યાં, હજારો હિન્દુ
ઘરોને લંડી વેરાન બનાવવામાં આવ્યાં. આવા મોપસા
મુસલમાનોના પાસે અત્યાચારો કે જે તેમણે હિન્દુઓ
પર કર્યાનું હજુએ આપણે તો બૂધ્યા જ નહોતા એટલામાં
તો મુસ્તાનનું દુશ્મન જેમાં હજારો હિન્દુઓ ઉપર
મુસલમાનોએ ઘોર આક્રમણ કરી, લંડકાટ, મારકાડ અને
અત્યાચારોની અવધિ કરી, દેવ મંદિરોને જમીનદોસ્ત કરી
તેમનો સર્વથા નાશ કર્યો. આ બધી ઘટનાઓ આપણી
આંખો સામે તાજ જ છે એટલામાં દિલ્લી, મીરત આમ
અને ભરતપુર આદિ સ્થાનોએથી ધણા ભયંકર સમાચારો
આવ્યા અને હજુએ કલકત્તા આદિ સ્થાનોથી દિન ઉગતાની
સાથે નવા નવા આપત્તિથી ભરપૂર સમાચારો આવી રહ્યા
છે કે "ફલાણા મંદિરમાં ગાયનું માથું પડ્યું હતું, તો
ફલાણા મંદિરમાં હાડકાં અને માંસ પડ્યું હતું." તદુપરાંત,

સેંકડો હિન્દુ વિધવાઓ અને અજ્ઞાન સ્ત્રીઓને ફાસલાવી નસાડી લઇ જાય છે. આ રીતે મુસલમાનોએ તો પોતાના કૂર સ્વભાવ પ્રમાણે મરવા અને મારવા સુધીનો, આવા ઐક્ય સાધવાના સમયમાં પણ નિશ્ચય કર્યો છે, પોતાનો દાર્દ્રિક ભાવ પ્રકટ કર્યો છે. ધર્મને નામે અત્યાચારોની આ રીતે હદ ઓળંગાઇ છે.

આ દુઃખદ પરિસ્થિતિમાં કેટલાંક દેશી મુસ્લીમ રાજ્યો, જેવાં કે ભોપાલ અને નિઝામ સર-
હિંદુઓ પ શું કરવું ? હારે ઉમેરણ કર્યું છે. તેઓ પોતાના દ્વંધ અને સત્તાનો ઉપયોગ, હિંદુઓને દયાવવામાં, મુસલમાનોને ખાસ રાહત આપવામાં અને મુસ્લીમ પ્રજાની ઉશ્કેરણીથી હિન્દુઓને વટલાવવામાં કરે છે. ના. વાઇસરોયે નિઝામને મોકલેલા છેવટના કહે-ણમાં પણ તેઓએ નિઝામ સરકારના આ પણ એક અન્યાય વિષે ઇસારો કર્યો છે. આ રીતે દેશી મુસ્લીમ રાજ્યો આ ધાર્મિક ક્રોધી મતભેદમાં પડશે અને હિન્દુઓને ભોગે મુસલમાનોને ઉશ્કેરશે તો મુશ્કેલીઓ ક્યાં અટકશે એ કહી શકાતું નથી. આવા બારીક સમયે કુદરતી રીતે એ પ્રશ્ન ઉઠે છે કે “હવે હિન્દુઓએ શું કરવું ?” આનો એકજ નવાજ હોતો શકે કે, “હિન્દુઓએ પોતાની નિર્મળતાઓને તજી દઇ એકત્ર થવું અને સર્વેમાં એ એકજ ભાવ, જુરસો પેદા કરવો કે દેશ, જાતિ અને ધર્મ ઉપર આધાત પહોંચાડનાર દુષ્ટત્યો સાંખી જવામાં આવે નહિ અને તેનો કાર્ષ પણ જોખમે નિરોધ કરવો એ પુણ્યનું કામ છે અને આ પુણ્ય કાર્ય કરતાં મ્હોત માય તોપણ તે અનંત કલ્યાણકારી છે એમ હિન્દુ પ્રજા સમજે.”

આ પ્રસંગે, આપણા એક માનનિય દેશનેતા, શ્રીયુત
જયકરે અને દેશભક્ત, ભારત બૂધણ
મદાન પુરુષોત્તમ માર્ગ પંડિતશ્રી માધવીયાજીએ કોડ અમુક
દર્શન. રથજેથી ઉચ્ચારેલાં અમૂલ્ય અને
પ્રોત્સાહક વચનો વાચકવર્ગ સમક્ષ
ઉપસ્થિત કરવાં અમે ઉચિત ધારીએ છીએ:—

શ્રી જયકરે એક વખત બોલતાં જણાવ્યું હતું કે,
“હિન્દુ જાતિને જીવવું હોય તો ફરી શિવાજીનો આદર્શ
સન્મુખ રાખવો પડશે. અમારી જહેન દીકરીઓનું અપમાન
જે વખતે થતું હોય, તે વખતે સ્વરાજ્યની વાતો કરી
આતતાપિઓને ક્ષમા આપવી એ પાપ છે. માટે હિન્દુ-
ઓએ પોતાના જનમાલ, મંદિરો અને દેવીઓની રક્ષાર્થે
કમર કસીને ઉભા થઈ જવું જોઈએ.”

પૂજ્ય પંડિત મદનમોહન માધવીયા કહે છે કે:—

स्त्रीणां समादरः कार्यो, दुःखीतेषु दयांतया ।
अहिंसका न हन्तव्या आततायी वधार्हणः ॥

અર્થ:—સ્ત્રીઓનું સન્માન કરવું જોઈએ, દુઃખીઓપર
દયા રાખવી જોઈએ. અહિંસકોનું હતન કરવું નહિ, આત-
તાયીનો વધજ કરવો (એટલે કે જે બીજા ઉપર હુમલો
કરતો નથી તેને મારવો નહિ.) મારવો તેનેજ કે જે પાપી
દુષ્ટ હોઈ સ્ત્રીઓપર અત્યાચાર કરતો હોય, અથવા
પારકાં ધન લૂંટી લેતો હોય અને બીજાનાં ઘરને બાળી
મૂકતો હોય, જે આવા લોકોને માર્યા વગર પોતાના અથવા
બીજાના પ્રાણ કે ધન ન જતી શકતાં હોય તો તેમને મારી
નાંખવા એજ ધર્મ છે.

હિન્દુ માત્રને એક સમજી તેમના વચ્ચેની ભિન્નતાને

કાઠી નાખી, રામ, કૃષ્ણ ગાય અને

શારીરિક ચલ અને શિખા, દિપવિતના ઘુંડા નીચે સર્વને

ઉત્સાહ સાથે લાવવાં જોઈએ, નહિ તો, મુસલ-

કુંફાડો પણ માનોની અપેક્ષાએ હિન્દુઓની વધારે

રાખયો. સંખ્યા હોવા છતાં, મુસલમાનોની

સરખામણીમાં હિતરતું મુશ્કેલ યશે.

આની મતલબ એ પશુ નથી કે અમે જમરદસ્ત થઈ હુમલો

કરીએ, પરન્તુ એ મતલબ તો જરૂર છે કે “જે અમારા

પર કોઈ હાથ ઉઠાવે તો, તેને અમે એટલા દળાવી શકીએ

કે ભવિષ્યમાં અનુચિત વર્તન કરવાનું સ્વપ્ન સરખુંએ તેને

આવવા ન પામે” એક દૃષ્ટાંત છે, કે એક સર્પને એક

સન્યાસીએ સિપદેશ આપ્યો કે “આવતા જતા વટેમાર્ગી-

ઓને કચડતો નહિ,” સર્પે એ આઠા શિરોધાર્ય કરી તેનું

પાદન કંપું; પરિણામે એ શાન્ત સર્પને આવતા જતા

વટેમાર્ગીઓએ પથરા મારવા માંડ્યા અને ત્યેને અધમ્યો

કરી મૂક્યો. થોડા સમય બાદ એજ સન્યાસીનું ત્યાંથી પસાર

થવું થયું; જ્યારે સર્પની દુર્દશા જોઈ તેને બહુ દુઃખ થયું

અને સર્પને ઉદ્દેશી કે “અરે, લાઈ ! સ્વરક્ષા માટે

કમમાં કમ ફૂંકાડ. જા માર્યા કર, નહિ તો એ વટેમાર્ગીઓ

તારો નાશ કરશે” બસ, એજ નિયમે, આવા વિકટ સમયે પશુ

જે હિન્દુ જાતિમાં ઐક્ય ન થયું, શારીરિક બળ અને

ઉત્સાહ ઉત્પન્ન ન થયાં, પ્રકટ ન થયાં તો સંસારમાં અપ-

માન શિવાય કાંઈપણ તેઓને મળવાનું નથી. વિના શક્તિ

જીવનું કંઈયું છે. બળથીજ જીવન અને યશ છે.

ભારત-દેશ કે હિન્દુ જાતિ કે જેમના મુસલમાન

કોમ ઉપર આ રીતે અનેક ઉપદારો ગોમાતા અને હિન્દુ છે, તે તો રહ્યા પરંતુ સંસારનાં ધાર્મિક ક્રિયાનો દરેક ગ્રાણી માનને ઉપયોગી એવી મુસ્લીમ વિરોધ. જે ગોમાતા, કૃષિ પ્રધાન ભારતની મુખ્ય સંપત્તિ જે ગૌ-જોને માટે ભારતવાસી હિન્દુઓ, પ્રાચીન સમયથી અનેક સંકટો મહન કરી તેની રક્ષા કરતા આવ્યા છે, જેની રક્ષા કરવી એ હિન્દુઓ, પોતાનો પરમ ધર્મ સ્વમજે છે, તેમ ગૌ માટે એ મુસલમાનો તરફથી અવાજ ઉઠે છે કે જે ગોહિંસા બંધ કરાવવામાં આવશે તો અમે ધોળે દહારે, ભર બઝારે, વધારે ગોહિંસા કરીશું. આ ખાલી અવાજ નથી પરંતુ નિત્ય સમાચાર મળતા જાય છે કે આજે કલાણા ગ્રામજન હિન્દુના ઘર પાસે, ગાયનાં આંતરડાં, ફેંકવામાં આવ્યાં તો કાલે સંભળાય છે કે દેવમંદિરમાં ગાયનું માથું, હાડકાં કે ડાકું પડેલું મળ્યું. તદુપરાંત બજાર વચ્ચે હમેશાં ચતા ઘોંઘાટનાં મુખ્ય સ્થાનોમાં આવેલી મસ્જિદો પાસે પ્રમંગોપાત, કવચિત વાગતા દોલ કે ચરણાઇ, તેમને વધારે ઘોંઘાટ કરતી, તેમની ખુદની બંદગીમાં વિધ્ન કરતાં જણાય છે, અને તે ખાતર દુલ્લહો સુદાં થાય છે, કરાવ્યાં છે. હિન્દુઓનાં બાળબચ્ચાં, સ્ત્રીઓને માર મારી, તેમના ઉપર અનેક જાતના અત્યાચારો સુદાં કરવામાં આવે છે. અસિક્ષિત કે યુગ મુસલમાનો તરફથી ચતાં અનુચિત, અનિચ્છનીય વર્તનો થાય, એવો કાંઈ કે સ્વમજાય તેવું છે.

પરંતુ કો-એમને નામે, પોતાનું નેતૃપદ સાચવી બેઠેલા ન્યાં અલીબખ્ષર્સ, અજમલખાં અને ફુલ્લામી નેતાઓનો મોલાના અશુભ કલામ આજાદ જેવા પણ યાંક. જવાબદાર મુસ્લીમ નેતાઓની હાજરી હોય, હતી તેની ખાસ દિલ્લી ખિલાફત

કાન્દર-સ જેવી અગત્યની અને જવાબદાર સભાઓમાં પણ એમ કહેવાય કે “ જો તમારે હિન્દમાં જીવતા રહેવું હોય તો કાંડાં, ખાવડાં, સાબુત રાખીનેજ રહેવું; તમારે યુરોપિયનો કે હિન્દુઓ પાસેથી ટેકાની આશા ન રાખવી.” તદુપરાંત મીલાના શૌકનઅલિએ દલદલાના હિન્દુ મુસલમાનના થયેલા હુલ્લડ સંબંધે ચોતાના દલદલાના ભાષણમાં કહ્યું હતું કે “ મુરશીમો મોંતથી કરતા નથી, કાફરોમોંતથી કરે છે.” એ કાફર શબ્દ કાને માટે વપરાયો હતો ? અરે, હિન્દુઓને તો ભાષણો તરીકે સંભોધી બોલનારાઓને પણ ખાસ દિલ્હી કાન્દર-સમાં તો અટકાવી, હેમને એ શબ્દનો પ્રયોગ કરતાં પણ અટકાવવામાં આવ્યા હતા. ખિલાફત કમિટીની વર્તમાન જીવન દશામાં પણ આજ સ્થિતિ પ્રતિબિંબિત થઈ રહેલી છે એવું કહેતા, જરાયે દરકત નથી. ખિલાફતના મુઝામનો અંત નિષ્ફળતામાં આવ્યાથી, અને ખિલાફતની ખાલી ધોંગરી ફેંકી દેવાની તુર્કિયાને દીર્ઘદ્રષ્ટિ બતાવ્યા પછી ખિલાફત ખાનોની એ સડાઇનો અન્ત આવી ગયો. આ રીતે ચોતાનું એક કાર્ય ક્ષેત્રમાંનું નેતૃપદ ખલાસ થવા આવ્યું જેથી નેતૃપદ જાગવવા હવે હિન્દુઓ સામે જુદા ઉદ્ધાવ્યો.

મુસલમાન બંધુઓની આટલી આટલી શિરનેરી,
હિન્દુઓએ મુગે મ્હોંએ સદન કરી,
ગુર્દિં ય સો પુન તેમાં પછી લડે તેમની કમનેરી
મિલાપ છે. મનાય, કે તેમનો કાન્દર-સ પ્રત્યે પ્રેમ
ગણાય. પરન્તુ હિન્દુઓ પ્રતિપક્ષી-
ઓનાં અનુચિત વર્તનો પણ સદન કરતા રહ્યા છે, દરી
રહે છે. અને કાષ્ઠપણ તરે. એક્ય થવું હોય, અક્ય ટકી
રહેવું હોય તો, તે માટે જનતા ચક્ર્ય એવા પ્રયાસો કરે

છે છતાંય, દરેક વાતને, સદનચીલતા મુદ્દાને હદ તો હોય છેજને? ક્યાં સુધી સદન થાય? આજ ચોમેર મુસલમાનો, હિન્દુ સીએને ફોલોવારી, ધણચારી, વટધારી કે આખરે જગરદસ્તીથીયે ઉપાડવા માંડ્યા. ન્યારે હિન્દુઓ પોતાની વૈદિક ધર્મની અજ્ઞાનતા એ, કે, બગ જગરીથી છુટા પડી ગએલા સ્વળન્ધુઓ, કે જે પૈંડીના ધણાઓએ તો અણપિ પર્યન્ત અમે મુસલમાન છીએ એમ સ્વીકાર્યું કે માન્યુ પણ નથી, તેવાઓને, વૈદિક ધર્મનું જ્ઞાન કરાવી, પોતાના વિખૂટા પડેલા, વૈદિક ધર્મથી જે ને અજાણે વિમુખ કરવા, રાખવામાં આવ્યા છે, તેવા ભાષ્યોથી મેળાપ કરે છે, તેમાં મુસલમાનો હો હા યાના કરે છે? આમાં ક્યો અને ક્યાનો ન્યાય રહેશે. છે, વાસ્તવિક રીતે જોતાં આવી થતી શુદ્ધિ, કાંઈ શુદ્ધિ નથી; એ તો ભરત મિથ્યા છે. ખરી શુદ્ધિ તો તે દિનએ થશે ન્યારે જન્મના ખ્રિસ્તીઓ અને મુસલમાનો હિન્દુ થશે, સનાતન આર્ય સંસ્કૃતિમાં મળી જશે.

આ બારીક સમયે તો તટસ્થ એવા હિન્દુ મુસલમાન નેતાઓનું એ કર્તવ્ય છે કે, આ જ્ઞાતી દમદાદો. રીતે અન્યાયી નીતિને અનુસરતા મુસલમાન ભાષ્યોને કહી દે કે “તમારો અન્યાયી અને ફોફટનો બાળગાટ બંધ કરો. શુદ્ધિકર્મ એ તો હિન્દુઓનો જન્મસિદ્ધ હુકુ છે. પોતાના મિત્રને ત્હેનો ધર્મ હુગાડના કહેવું એ સાચા મિત્રને હાજો નહિ. તેમ એ સાચી મિત્રતા પણ કહેવાય નહિ. મિત્રતાતો સમાન વચ્ચેજ હોય; અને ફોઈની એ સમાનતા ખુંચતી લેવાથી સાચી મિત્રતા રહીજ ક્યાં?” આવી રીતે સમજાવાય, કહેવાય તોજ હિન્દુ અસ્ત્રીમ ઐક્ય સચવાય તેમ છે, અને ઐક્ય સચવાશે તોજ, પ્રેમ રહી

શકશે, રહેશે તો જ સ્વરાજ્ય મળી શકશે અને મળેલું કે મેળવેલું સ્વરાજ્ય સુખે લોગવી, ચલાવી શકાશે. પરન્તુ દુર્ભાગ્ય જી ભારતનાં કે એ સત્ય હજુએ, મુસ્લીમ નેતાઓને સહમત્વ નથી. જૂઓને, એક વખતે મહાત્મા ગાંધીજીને પ્રતાપેજ, દેશ નેતાઓમાં અગ્રેસર ગણાતા મૌલાના મહમદઅલી જ આજ પોતાના અસલી સ્વરૂપમાં પ્રકટ થઇ ગયાં છે; અને હિન્નજ જતાં જતાં મુંબાઈમાં કહેતા ગયા છે કે “સાત કરોડ, મુસલમાનો ત્રેવીશ કરોડ હિન્દુઓને દાખી દેશે.” મૌલાનાના બકવાદના પ્રત્યુત્તરમાં તેમનું જડણું બંધ કરવા કે તોડવા કોઇ આર્ય સમાજ એમ કહી દે કે “દશ લાખ આર્ય સમાજો સાત કરોડ મુસલમાનોને દાખી દેશે” તો ખોટું શું છે? પરન્તુ “જુડો પોતાની જુડાઈ ન છોડે, તો લલો પોતાની લસાઈ કેમ છોડે? આર્યો એવું મિથ્યા-ભિમાન ક્યારેય દાખવેજ નહિ; અને ખાલીઆવા વાપુ-જમાં સારે શું? પરન્તુ ચાલો એ પશુ કીક થયું કે મૌલાના પોતાના મસિન વિચારો વધારે વખત સુમ રાખી શક્યા નહિ.

અમને આશ્ચર્ય તો એ થાય છે કે આવી સૂકી દમ દારી દેનારાઓને શું એ વાતનું મુકાવલો ફરવા જરાયે જ્ઞાન નથી કે આ એજ હિન્દુભાવિ છે કે જેણે સ્ત્રીઓ અને ગાની રક્ષાર્થે રાજપાટ તથા પ્રાણ સૂઝાં ન્યોંછાવર કરી દીધાં છે; એ હિન્દુ ભાવિને કહેવું કે, તમારા ભાઈઓને, અમે વટલાવીએ, તમારી સ્ત્રીઓ, બહેનોને અમે, મારીએ પીડીએ છતાં હો હા ન કરતાં

જેવા કરો, એથી વધારે નિર્લજ્જતા બીજી ક્યા હોય શકે ? અને જો એ રીતે હિન્દુ જાતિ જેવા કરે તો એણે તો મરી જવું એજ ઉત્તમ છે. વળી પોતાની નગર મામેજ, પોતાનાજ ભાઈઓને સ્વધર્મ છોડી વિધર્મમાં જતાં જોને જેવા છતાં, જરાયે વિરોધજ ન બનાવવો ! જો જાતિના નેતાઓ પોતાને હાથેજ સ્વચ્છ-ધુઓને આ રીતે વિધર્મમાં જતા કરે, આ પ્રકારનો અધર્મ યતો જેવા છતાં ખુશામત ક્યા કરે, તત્ત્વજ્ઞાનની શુદ્ધ વાતો ક્યા કરે, બહા, જો નેતાઓની પાછંગ પ્રજ્વલે કેમ ચાલે ? હિન્દુઓ તોને પોતાના નેતા તરીકે કેમ સ્વીકારે ? હિન્દુઓને તો આ વિદ્યુત મુમયે છવન મરણનો સવાલ છે. હિન્દુ જાતિ તો આ મુમયે, તેનેજ નેતા તરીકે સ્વીકારી શકે, તેની પછવાડેજ દોરવાય, કે જેઓ, સિંદનાદે, નિશાન ડંકા સાથે પુકારી પુકારી વિધર્મીઓને દહી દે, આન્ધાન આપી દે કે, “કોઈ પણ કોમ પશુબળનો ભય આપી, હિન્દુ સમાજને ડરાવી શકવાની નથીજ. જો ઔરંગઝેબની નીતિની પુનરાવૃત્તિઓ થયે તો તેમનો મુકાબલો કરવા, અમારે પણ પ્રાતઃ સ્મરણીય શિવાજી મહારાજની નીતિને અનુસરવું પડશે; જેમને ઔરંગઝેબની પુનરાવૃત્તિ કરવી હોય, તો તેમણે ખુશીથી કરી લેવી, અમારામાં હત્રુએ શિવાજી જેવાઓ પાડી શકે છે, પાક્યો. ” શું આ પ્રકાર અમમથનો છે, એમ કોઈ દહી - શકશે ? એવું ડહાપણ ડોળવાને જો કોઈ બહાર આવવા સાદસ કરવું હોય તો તેઓ પ્રથમ અમારું સાંજળા લે. તેઓએ તે ધ્યાનપૂર્વક સાંજળવું. આજ ચોમેરથી શું અને ક્યા પ્રકારના અવાંજો આવી રહ્યા છે. “ અમે ધોળે દહાડે, જર

બનરે ગૌહત્યા કરીશું, કાફીરને દંડ દેશું, એમાંજ
ઈસ્લામ ધર્મનું પાલન રહેલું છે.” પ્રિય આર્ય
બાપુઓ! જરા આંખ ખોલો, અને આ શબ્દો
ઉપર જરા વિચાર તો કરો !! યાદ રાખો કે તમે પણ
આઘાત સામે પ્રત્યાઘાતના કુદરતી નિયમને અનુસરી સ્વ-
ધર્મ ઉપર સર્વસ્વ ન્યોખવર કરતા નહિ શીખો; ગમે
તેવા ધર્મડીને સામી છાતીએ, સત્યને અનુસરી, તડ અને
દડ જેમ જડખાં તોડ જવાળા વાળતાં નહિ શીખો ત્યાં સુધી
ન તો કો-ત્રેસ આલવાની છે, કે નતો હિન્દુ મુસ્લીમ ઐક્ય
થવાનું કે ટકવાનું છે. જે જાતિ પોતાના અત્યુચિત અને
અધર્મ માર્ગને, ઉચિત અને ન્યાયી કરાવવાનો દુરામલ કરી,
ડંકાખાજ મુઠ્ઠાં કરતાંયે ન અચકાય, એવી અનધક દોષ
પાસેથી સ્વમમાં પણ શુભકાર્ય ચલાવી આરા રાખવી એ
તો નરી આપણી મૂર્ખતા શિવાય બીજું કંઈ જ નથી.
જેથી અમે તો અમારા હિન્દુભાઈઓને એટલી જ
વિનાંતિ કરીશું કે, કલહપ્રિય એવા જે મુસ્લિમો છે તેમની
પૃથા ધમકીઓથી કોઈએ પણ જરાયે કરવા કશુંએ કારણ
નથી. બહે તેઓ કહે કે “અમે સરહદી હિન્દુઓને મુસ્લીમ
બનાવીશું; અમારા આ લુસ્મ કાર્પમાં કાણુલ અને હિન્દુ-
સ્થાનનાં મુસલમાન રાજ્યો અમને સહકાર અને સહાયતા
આપશે, અમે ઝોરંગજેનની નીતિને અનુસરીશું” આનો
જવાબ તો એટલોજ છે કે, જગરદસ્તીથી મુસલમાન
બનાવવાનાં તો એજ પરિણામ તમારે ભોગવવાં પડશે કે
જે આજ મોપલાઓને ભોગવવાં પડ્યાં છે, પડે છે, અને
ઝોરંગજેનની નીતિનાં ફળ તો તમે આજ મલકાનાઓ
દ્વારા મેળવી રહ્યા છો. જગરદસ્તીથી કોઈ કોઈના ઉપર
વિજય મેળવી બહે ખુશી થાય, પોતાનું મન મનાવે, પરંતુ
એ ખરા સત્ય વિજય નથી તે તો ઉચિત સમયે પ્રુન:

પક્ષે ખાઈ સામે અન્યાયી વિજય ઉપર વિજય મેળવવા ઉદ્દેશીય થાય છે.

વિજય તો સત્ય વૈદિક ધર્મનો જ છે; જે મન ઉપર

જન મેળવી વિજય પ્રાપ્ત કરે છે,

અન્તે વિજય વૈદિક નૃઓને હાય કંઈજ ને આરતીની ધર્મનો.

જરૂર જ થી છે ? આજ રમજે

રમજે ભગવાન શ્રી શંકરાચાર્ય

મહારાજ અને સંસારોદ્ધારક ભગવાન શ્રી સ્વામી દયા-

નંદજી મહારાજના વૈદિક સિદ્ધાન્તોએ હિન્દુઓના મોહપાશ

ખોલી નાંખ્યા તેનો ધ્વનિ ચોમેર ગુંજી ઉઠ્યો છે. શુદ્ધિ

દરી પોતાના વિખુટા પડેલા ભાઈઓને ભેટવા, ભેટાવવાનું

જ્ઞાન ચોમેર પ્રસરી રહ્યું છે. આજ તો અપાગ રાજના

શ્વેત વસ્ત્રધારી વિપ્રો, દેહ વગાડીને દહી રહ્યા છે કે

શુદ્ધિ તો ગંગાજીવું માત્ર સ્નાન કર્યાથીયે થઈ શકે છે.

આ ધ્વનિનો પ્રતિ ધ્વનિ મહારાષ્ટ્ર અને ગુજરાતમાં પણ

થઈ રહ્યો છે. અરે ! શુદ્ધિને તો આજ જોનો પણ સ્વીકાર

સ્વા ભાગ્યા છે અને ભગવાન શંકરાચાર્યથી માંડીને વેદશાસ્ત્ર

સંપન્ન દરેક ધર્મોપદેશકોની એ સ્પષ્ટ આજ્ઞા, અનુમતિ અને

સંમતિ છે કે, હિન્દુ ધર્મનાં દ્વાર ધર્મ પ્રેમીઓને માટે

ખુલાં છે. આ રીતે શુદ્ધિના અમૃતોપમ રસથી ભારતવું

વાયુમંડળ અત્યન્ત સિન્ધુ બની, શુદ્ધિ હિન્દુ જાતિમાં

નવીન પ્રાણ પ્રવેશ કરાવી રહ્યું છે.

પ્રિય, હિન્દુ ભાઈઓ બન્નો ! ઉઠો ! મુપ્રતિ ત્યાગો

અને જરા વિચારો, કે આ સમયે

હિંદુમાર્ગોને. આપણું શું કર્તવ્ય ■ ? જે

તમે સ્વજાતિના અસ્તિત્વ અને

ધર્મનો રક્ષા રક્ષાતા હો તો આ વખતે અધા

સામ્પ્રદાયિક બેદોને છોડી કરી, આ સર્વથી હિન્દુ મહા-
યજ્ઞમાં એકત્ર થઈને એક રૂપે આદ્ય નાંખો, આ સમ-
યજ્ઞ તમારા ધર્મ જલિદાન અને આત્મગૌરવની
પરીક્ષાનો છે. જો તમે આમાં પાસ થઈ ગયા તો વિદ્યાર્થી-
ઓનાં મોં ફિક્કાં પડવાનાં જ અને આર્ય સંતાનોને પુનઃ
પોતાની જાળમાં ફસાવવાનું સાહસ તેઓ નહિ કરે. પરંતુ
જો તમે આ સમય સ્વહસ્તથી ગ્રામ્યો તો સમજી લેવું
કે હિન્દુ જાતિનો મૃત્યુ ઘંટ વાગી ચૂક્યો છે અને પુનઃ
આવો સમય ધણો પરિશ્રમ કર્યા છતાં પણ દાય દાગશે
નહિ તેથી આ કાર્ય પૂર્ણ કરવામાં જરાપણ વિસમ્ય ન
કરો, ઉઠો અને કર્તવ્ય પથે પડો. એક ક્ષણે કશું છે કે:

કાલ કરે સો આજ કર, આજ કરે સો અવ;
અવસર ચીત્યો જાત હય, ફીર કરેગો કય ?

પ્રિય વાચકવર્ગ, આજ પ્રસ્તુત પુસ્તકદ્વારા શુદ્ધિ અને
સંગઠન એ જે મહાન કાર્ય જે આપની સન્મુખ રાખવામાં
આવ્યાં છે તેની સફળતા ઉપર હિન્દુ જાતિના જીવન મર-
ણનો પ્રશ્ન નિર્ભર છે. ગદિ જાતીય સંગ્રહમાંથી આપણા
ભાષ્યોને ઓછા ન કરતાં; ઓછા થયેલાઓને ઉમેરતા
રહીશું તો, આપણા સંગ્રહ બરપૂર રહેશે અને વિપક્ષીઓને
ખાત્રી થઈ જશે કે એ હિન્દુજાતિ કદી મિટવાની નથી.

પ્રસ્તુત પુસ્તક ભારતમાં હિન્દુત્વને સમગ્ર ચેતન ઉત્પન્ન
કરવાના, અને હિન્દુત્વનો પ્રચાર કર-

પુસ્તકની સાર્યવતા વાના, અને હિન્દુત્વની પવિત્રભાવના
વ્યારે ? ઉત્પન્ન કરવાના તેમજ ઊત્તભિન્ન

હિન્દુ સમાજના સંગઠનને સંગીનરીતે

ફળવવાના કાર્યમાં સાધનરૂપ નીવડશે તો ખરેખર અમે અમારા
આ પ્રયાગે સફળ માની રૂતરૂત થઈશું.

અન્તમાં મુસ્લીમ બન્ધુઓએ મુઘલ શાહી, દિન્દુ
 • સમાજના શુદ્ધિના વનમસ્તિક હક્કનો
 મુસ્લિમ બન્ધુઓને સ્વીકાર કરવા અપે એ રીતે ઉભય
 વિજ્ઞાપિત. કેમો વચ્ચેની મિત્રતા સમાન ભાવે
 સાચવીને, સ્વરાજ્ય મેળવવા સાથે
 રહીને, મદાન જુએલ ઉકાવવાની પ્રેમભરી અને નમ્ર પ્રાર્થના
 કરી અમારા પ્રકાશક તરીકેના આ બે બોલ આટલેથીજ
 બન્ધ કરી વિરમીશું. મુસેલુ કિં વહુના । વૈદિક ધર્મ
 કો જય.

તા. ૧૦-૬-૨૬. }
 “કુચ્છવર્તમાન” } આર્યોન્નતિનો અભિલાષી.
 કાર્યાલય } ઇગનસાસ લાવાનીશંકર મહેતા.
 ખારીઆ, અમદાવાદ.

અનુક્રમણિકા

વિષય	પૃષ્ઠ
ભૂમિકા	૭
ઉપોદ્ધાત	૧૩
મૃત્યુનો ભય	૩૮
પ્રકાશકના બે બોલ	૩૬
ભૂમિકા	૧
ધર્મ અને મોક્ષદાય	૩
બૌદ્ધોનું શુદ્ધિકરણ	૧૦
મુસલમાનોનું શુદ્ધિકરણ	૧૬
સ્વરાજ્યમાં શુદ્ધિકરણ	૨૬
નિમ્નાજકરની શુદ્ધિ	૩૩
અત્યારની પરિસ્થિતિમાં શુદ્ધિની અનિવાર્ય આવશ્યકતા	૪૧
ધર્મબ્રહ્મનો પ્રાપ્તિ વિધિ	૫૮
મુસલમાન સમાજને આત્મસાત્કરવાના ઉપાયો	૭૦
મુસલમાનોએ હિન્દુસ્તાનમાં કરેલા ધાર્મિક	
અસાચારોનો ઇતિહાસ	૬૭
ગજનવી અને ગોરી	૧૩૪
હિન્દુસ્તાનના તુર્ક તથા પઠાન સુલ્તાનો ...	૧૫૮
ઝૌરંગજેબના અસાચારો	૧૮૮
ઉપસંહાર	૨૪૫

જલદી મંગાવો. અવશ્ય વાંચો.

મનુસ્મૃતિ.

મહર્ષિ મનુમહારાજ પ્રણીત સ્મૃતિ અન્ય સર્વ સ્મૃતિઓમાં પ્રથમ, શ્રેષ્ઠ અને પ્રમાણ્યૂત મનાય છે. ધણી લોકો એ મનુસ્મૃતિ અને એમાંના નિયમ, નિર્ણય અને બોધ જોયા નથી, વાંચ્યા નથી. એમાંના જૂના પૂરાણી પણ અસહ સત્યોની શોધ પશ્ચિમને તે હજી હવે જડે છે. ધાર્મિક, રાજકીય, સામાજિક, સાંસારિક અનેક પ્રશ્નોની ગૂંચ આ પુસ્તકની સહાયતાથી ઉકેલી શકાય છે.

મનુસ્મૃતિ જ્ઞાનનો ભંડાર છે.

મનુસ્મૃતિ એ ધર્મશાસ્ત્ર છે પણ તે માનવધર્મ શાસ્ત્ર છે એટલે મનુષ્યનાં દરેક પ્રકારના ધાર્મિક, સાંસારિક, રાજકીય ધર્મના નિર્ણય એમાં સર્વતે મોખે થાયે એવી રીતે રજુ કરવામાં આવ્યા છે. હિન્દુ ધર્મશાસ્ત્ર, હિન્દુઓને લગતા કાયદાઓ નક્કી કરવામાં આ અંથ પ્રમાણ્યૂત ગણાય છે. દરેક હિન્દુના ધર્મમાં આ અમૂલ્ય પુસ્તકની એક નકલ તો અવશ્ય હોવીજ જોઈએ.

હવે જુજ નકલોજ બાકી છે.

ઉપા ગ્લેજ કમ્પેન્ડીય તથા પુઠાના દળદાર પુસ્તકનું મૂલ્ય માત્ર બે રૂપિયા રાખવામાં આવ્યું છે; ટપાલ ખર્ચ જુદું.

મળવાનું ઠેકાણું:-

‘કુચ્છકેસરી’ કાર્યાલય

ખાડીઆ, અમદાવાદ

ધર્મબ્રષ્ટોનું શુદ્ધિકરણ

અને

ધાર્મિક, સામાજિક તથા ઐતિહાસિક દૃષ્ટિથી
તેની આવશ્યકતાનો વિચાર

ભૂમિકા

પરમાત્માની સૃષ્ટિમાં કોઈ વાર અનિષ્ટ ઘટનાનું પણ ઇષ્ટ પરિણામ થાય છે એવી આપણા શાસ્ત્રકારોની જે એક માન્યતા છે તે માન્યતા અનુસાર મહાબારવાસી મોપલા-જોએ ત્યાંના હિન્દુઓપર કરેલા ધાર્મિક અત્યાચારથી ભારતવર્ષના હિન્દુસમાજને અનાયાસ અને અચાનક એક ઇષ્ટ વસ્તુની પ્રાપ્તિ થઈ ગઈ છે અને તે ઇષ્ટ વસ્તુ ધર્મ-બ્રષ્ટોનું શુદ્ધિકરણ છે. મહાબારવાસી મુસલમાન મોપલાઓનો બળવો તે મહાબારવાસી હિન્દુસમાજના શિરપર આવી પડેલો એક મહાદુર્ઘટ પ્રસંગ હતો એમાં તો બહુ કોઈ પણ પ્રકારનો શંકાય છે જ નહિ; પરંતુ એ દુર્ઘટ પ્રસંગે ભારતવર્ષના હિન્દુસમાજનાં નેત્રોને સારી રીતે ઉઘાડી દીધાં છે અને હિન્દુસમાજને તેના એક વિસ્મૃત કર્તવ્યનું નવીનતાથી સ્મરણ કરાવીને ઉત્સાહપૂર્વક ક્તવ્યપૂર્તિના માર્ગમાં પ્રેરી દીધાં છે એટલામાટે એ દુર્ઘટ પ્રસંગને પણ આપણે શોકજનક નહિ, કિન્તુ આનન્દજનક જ માનવો જોઈએ એવો અમારો દૃઢ અભિપ્રાય છે.

કરવીરમઃના શ્રી શંકરાચાર્ય ડૉ. કુતદ્રેષ્ટિ ' મહા-રાષ્ટ્ર ધર્મપરિપદ ' ના રૂપે ગત ચાર વર્ષથી હિન્દુધર્મ તથા હિન્દુસમાજની સુધારણાનો પ્રયત્ન પ્રયત્ન કરી રહ્યા

છે. શ્રીક્ષેત્ર નાસિકમાં એ ‘ મહારાષ્ટ્ર ધર્મપરિપદ ’ નું
 ત્યારે પ્રથમ અધિવેશન થયું હતું તે સમયથી અભારમૂંઠી
 ધર્મબ્રહ્માના શુદ્ધિકરણના વિષયને ‘ દેવસસ્મૃતિ ’ના આધારે
 વારંવાર મહારાષ્ટ્રદેશવાસી પંડિતોએ ધર્મપરિપદ સમક્ષ
 તથા મહારાષ્ટ્રીય હિન્દુસમાજ સમક્ષ ઉપરિચિત કરતા
 રહ્યા છે અને કદાચિત્ ભવિષ્યમાં પણ કરતા રહેશે એવો
 સંપૂર્ણ સંભવ છે. નાસિકમાં ચણેલા ઉક્ત ‘ મહારાષ્ટ્ર ધર્મ
 પરિપદ ’ના અધિવેશનથી પૂર્વે મુંબઈમાં કૈલાસવાસી ગજનન
 ભારકર વંદે ‘ હિન્દુ મિશનરી સોસાયટી ’ ની સ્થાપના
 કરી હતી અને કાર્યનો આરંભ પણ કર્યો હતો. નાગપુ-
 રની ધર્મપરિપદમાં શ્રી શંકરાચાર્યે ધર્મબ્રહ્માના શુદ્ધિક-
 રણના સંબંધમાં પોતાનો નિશ્ચયાત્મક અભિપ્રાય દર્શાવ્યો
 હતો. ત્યાર પછી ડૉ. મુન્ડેએ ‘ દેવસસ્મૃતિ ’ માંના મહત્ત્વના
 સ્લોકો જનસમાજ સમક્ષ રજૂ કરીને મહાશ્વાર-
 વાસી હિન્દુ બંધુઓને ધર્મબ્રહ્માતાની ગર્નામાંથી ઉદ્ધારી
 લેવાના ઉદ્દેશને આરંભી દીધો હતો અને અતે ત્યારે
 સ્વામી શ્રદ્ધાનંદજીએ મહાશ્વના રાજપૂતોને શુદ્ધ કરી
 લેવાનો પ્રયત્ન પ્રયાસ કરવા માંડ્યો ત્યારથી ધર્મબ્રહ્માના
 શુદ્ધિકરણને રાષ્ટ્રીય સ્વરૂપ પ્રાપ્ત થઈ મધું છે. જે વાસ્ત-
 વિક્તાથી જેવામાં આવે તો ધર્મબ્રહ્માના શુદ્ધિકરણ વિષયક
 પ્રશ્નો ધર્મશાસ્ત્ર તથા સમાજશાસ્ત્રની દૃષ્ટિથી વિસ્તૃત
 ચર્ચા ચલાવવાની તેમ જ એ કાર્યના મહત્ત્વને જાણી
 લેવાની અન્યંત આવશ્યકતા છે અને તેટલામાટે જ અમેએ
 યથામતિ એ વિષયને ચર્ચાના કાર્યનો અભારે આરંભ
 કરેલો છે.

ધર્મબ્રહ્માના શુદ્ધિકરણમાટે જરૂર ‘ પતિનપરા-
 વર્તન ’ ઇચ્છે તો પ્રયોગ કરવામાં આવે છે; પરંતુ ‘ ચતુર્થેશ્વરી ’

અથવા ‘વટલી મગેલાં’ એ ગુદ્ધ ગુજરાતી શબ્દો એ અર્થનો સ્પષ્ટતર બોધ કરાવનારા છે અને એ શબ્દો સંસ્કૃત ‘ઘટ્ટ’ શબ્દમાંથી જ નીકળેલા હોવાથી ‘પતિ-તપરાવર્તન’ કરતાં ‘ધર્મભ્રષ્ટાનું શુદ્ધિકરણ’ એ શબ્દ-પ્રયોગથી અર્થબોધ સ્પષ્ટતર થઈ જાય છે. સ્મૃતિત્રયોમાં ‘પતિત’ શબ્દ આ અર્થથી સર્વથા ભિન્ન અર્થમાં જ યોગ્યપણે છે. ‘વિદિત કર્મ ન કરનાર, નિંદ્ય કર્મ આચરનાર તથા વિપયલોબી મનુષ્ય પતિત થાય છે.’ (મનુ, ૧૨-૪૪ અને યાત્રવલ્કય અ. ૩, શ્લો, ૨૧૬) સંધ્યા ન કરનારો બ્રાહ્મણ, અમોઘ્ય અન્ન ભક્ષનાર પતિ અને પ્લહાચર્યધર્મને ન પાળનાર પ્લહાચારી આદિ સર્વ જનો પતિત થઈ જાય છે એમ સ્મૃતિત્રયોમાં સ્થળે સ્થળે વર્ણ-વાપર્યું છે. અર્થાત્ આ સમગ્ર પરિસ્થિતિનો વિચાર કરતાં જો વિપયની ચર્ચામાં અત્યારે અમે પ્રવ્રત થયા છીએ તે વિપયનો ‘ધર્મભ્રષ્ટાનું શુદ્ધિકરણ’ એ શબ્દપ્રયોગથી જ યથાર્થ બોધ થઈ શકે છે અને તેથી અમેએ પ્રસ્તુત નિબંધના શીર્ષકમાં એ જ શબ્દપ્રયોગ કરેલો છે. અસ્તુઃ ત્યારે હવે મુખ્ય પ્રશ્નનો વિચાર કરવા પૂર્વે આપણા વૈદિક ધર્મનું સ્વરૂપ શું છે અને બ્રાહ્મધર્મથી તથા બાલ સમાજોને આપણા સમાજમાં સમાવિષ્ટ કરી લેવાની પદ્ધતિ શી છે એનું આપણે કિંચિદ્ અવલોકન કરીશું.

ધર્મ અને સંપ્રદાય

સર્વથા સામાન્ય ભાવથી વિચાર કરનાર મનુષ્યના મનમાં પણ એક એવો પ્રશ્ન ઉદ્ભવવાનો સંભવ છે કે:- “આપણા ધર્મને પાળનારા મનુષ્યોને ત્યારે અન્ય ધર્મોમાં ભેગવી લેવામાં આવે છે, તો પછી અન્ય ધર્મોને પાળનારા મનુષ્યોને આપણે આપણા ધર્મમાં સામાટે ન ભેગવી

સર્વજ્ઞે વારૂ ? ત્યારે એક હિન્દુ ક્રિશ્ચિયન અથવા મુસ-
લમાન થઈ શકે છે તો પછી ક્રિશ્ચિયન કિંવા મુસલમાનને
આપણા હિન્દુધર્મની દીક્ષા આપીને હિન્દુ શામાટે
ન કરી શકાય ? અન્ય ધર્મોની શ્રતિઓ ત્યારે જાણીએ
જોવામાં આવે છે ત્યારે હિન્દુધર્મની શ્રતિઓ સર્વથા સહિ-
ષ્ણુ જ દેખાય છે એ ચોક્કસ છે ખરું કે ?” માત્ર એટલું જ
નહિ, પણ કેટલાક મનુષ્યો હિન્દુધર્મની એ સહિષ્ણુ
શ્રતિઓને સર્વથા અચોક્કસ માની લે એ પણ સંભવનીય છે
અને તેથી પ્રારંભમાં જ અમારે જણાવી દેવું જોઈએ કે
આવા પ્રકારની વિચારસરણી સર્વથા પ્રમાદમુલક છે; કારણ કે,
જો વાસ્તવિકતાથી જોવામાં આવે, તો ‘હિન્દુધર્મ’ નામક
કોઈ ધર્મ અસ્તિત્વમાં જ નથી એટલે કે હિન્દુસમાજના યોગે
‘સનાતન વૈદિક ધર્મને’ ‘હિન્દુધર્મ’ના નામથી ઓળખવાનો
પરિપાઠ થઈ ગયો છે. અર્થાત્ હિન્દુસમાજ અને ‘સનાતન
વૈદિક ધર્મ’ એ બે પદાર્થો એક બીજાથી સર્વથા ભિન્ન
છે અને ભિન્ન જ રહેવાના છે. જો ‘સનાતન વૈદિક ધર્મ’ના
સ્વરૂપનું સુદભાવલોકન કરવામાં આવે, તો એના જેવો
ત્રિગુણાત્મક પ્રકૃતિના પ્રભાવથી ઉત્પન્ન થયેલો અને જગ-
તનાં મનુષ્યોને તેમના અધિકાર અનુસાર કર્તવ્યના વિજ્ઞાન
પાડી આપનારો તેમ જ મોક્ષમાર્ગને દર્શાવી દેનારો આ
વિષયમાં અન્ય કોઈ ધર્મ અસ્તિત્વ ધરાવતો જ નથી એમ જ
કહેવાનો પ્રસંગ આવી શકે છે; કિંબદ્ધના ‘ધર્મ’ જેવો
વ્યાપક સંજ્ઞા કેવળ ‘સનાતન વૈદિક ધર્મ’ના મંત્રધર્મી
જ અન્વર્થક થઈ શકે છે. છુદ્, કાષ્ટ નથા મદમદ
પયગંબરના આપેલા મંત્રદાયોને જો કે આજે ‘ધર્મ’
કહેવામાં આવે છે અને ‘ધર્મ’ના નામથી ઓળખવામાં
આવે છે; તથાપિ આપણામાંના એટલે કે ‘સનાતન વૈદિક

ધર્મ' માંના શાવ, ગાણપત્ય, શાકત દ્વૈત, અદ્વૈત તથા વિંશિષ્ઠાદૈત ઇત્યાદિ સંપ્રદાયો એ બૌદ્ધ, ક્રિશ્ચિયન તથા મહમંદીય સંપ્રદાયોની સમાનતા કરી શકે તેમ છે. કોઈ પણ સંપ્રદાયને માનનારા મનુષ્યોના મનમાં પોતાના મતનો વિશિષ્ટ આગ્રહ રહ્યા કરે છે અને તેથી જ અન્ય સંપ્રદાયિકાને પોતાના મતની દીક્ષા આપીને પોતાના સંપ્રદાયમાં ખેંચી લાવવાની ઉત્સુકતા તથા આતુરતાને તેઓ દર્શાવતા રહે છે. આગ્રહી સાંપ્રદાયિક લોકોને પોતાના મત વિના અન્ય મતમાં સત્યનો અંશ દેખાતો જ નથી; કિંબલુના 'અમારા પંથની દીક્ષા લઈને અમારા પંથમાં લબ્યા વિના તમારો મોક્ષ થવાનો જ નથી' આટલી સીમા પર્યન્ત બોલી જતાં પણ સાંપ્રદાયિકો નથી અચકતા. જળ પીવાથી તૃપ્તાનું નિવારણ થાય છે એ વાર્તા સત્ય હોવા છતાં જો કોઈ એમ જ કહેવા મંડી નય કે 'અમુક એક ફૂવાનું અથવા એક ફલાણી નદીનું પાણી પીવાથી જ તૃપ્તાનું નિવારણ થશે અને જો કોઈ બીજા ફૂવા કે બીજી નદીનું પાણી તમે પીશો, તો મરતાં સુધી તરસ્યાના તરસ્યા જ રહી જશો.' તો તેના એ કથનને કોઈથી પણ સત્ય તરીકે સ્વીકારી શકાય તેમ છે ખરું કે? એવી જ રીતે જો કોઈ એવું વિધાન કરવા માંડે છે કે: 'અમુક એક પંથ અથવા સંપ્રદાયની દીક્ષા લેવાથી જ મોક્ષની પ્રાપ્તિ થઈ શકે છે અને તેથી ભિન્ન અન્ય' સંપ્રદાયની દીક્ષા લેવાથી અથવા અન્ય સંપ્રદાયમાં શ્રદ્ધા રાખવાથી નરકની પ્રાપ્તિ થાય છે;' તો તેના એ વિધાનને આપણે હિન્મતનો પ્રલાય માનીએ એ સર્વથા સ્વાભાવિક જ છે. 'સનાતન વૈદિક ધર્મ' રૂપ આગાર હિંચતમ તત્ત્વના પાયાપર રચાયેલો હોવાથી અને એ ધર્મ તત્ત્વનિષ્ઠ હોવાથી વ્યક્તિનિષ્ઠ કિંવા વ્યક્તિપ્રધાન

પંથ અથવા મંત્રદાય પ્રમાણે 'સનાતન વૈદિક ધર્મ'માં અભિ-
 નિવેશ કિંવા દુર્યાચર રહેલો જ નથી. 'સનાતન વૈદિક ધર્મ'
 કોઈ પણ દેવતાની ઉપાસના કરવાની અથવા તે કોઈ પણ
 પ્રકારના દ્વિત કર્મને આચરવાની મનુષ્યને તેના અધિકાર
 અનુસાર અનુમતિ આપતો રહે છે. 'સનાતન વૈદિક ધર્મ'ના
 જે કોઈ પણ આચર દોષ તે તે જો જ છે કે: કર્મમાં
 નિષ્ઠામતા દોષી જોઈએ, કર્મ કેવળ કર્તવ્યશુદ્ધિથી કરવું
 જોઈએ અને ઉપારમ દેવનામાં ઉપાસકની સંપૂર્ણ શ્રદ્ધા
 દોષી જોઈએ.

यो यो यां यां ननु भक्तः श्रद्धयाचितुं मिच्छति ।
 तस्य तस्याचलां श्रद्धां नामैव विदधाम्यहम् ॥

શ્રીમદ્મગ્નદ્ગીતા અ ૭, શ્લો. ૨૨.

અર્થાત્—“જે જે મનુષ્ય જે જે દેવતાની શ્રદ્ધાથી
 પૂજા કરવાની ઇચ્છા કરે છે તેનામાં અચલ શ્રદ્ધાને હું જ
 ઉત્પન્ન કરું છું” એવા ઉદ્ઘારને શ્રી કૃષ્ણ ભગવાનના
 મુખદ્વારા અદિર્ભત કરાવનાર જે કોઈ પણ ધર્મ આ
 વિશ્વમાં દોષ, તે તે કેવળ 'સનાતન વૈદિક ધર્મ' જ છે.
 સારાંશ કે, સર્વલોકોએ એક જ પ્રકારના નિર્દિષ્ટ આચારો
 પાળવા જોઈએ, એક જ દેવતાની ઉપાસના કરવી જોઈએ
 અને એક જ તત્ત્વને માનવું જોઈએ એવો 'સનાતન વૈદિક
 ધર્મ' નો સેશમાત્ર પણ આચર ન દોષાથી જે વિચાર-
 ગ્રાનંત્રને પૂર્ણ અવસર આપનાર કોઈ પણ ધર્મ દોષ
 તે તે કેવળ આપણો 'સનાતન વૈદિક ધર્મ' જ છે એ
 નવીનતાથી દર્શાવવાની આવશ્યકતા છે જ નહિ કમ્મ શ્રીસ્ત
 તથા મદંમદ ચક્રવર્તીના મંત્રદાયો પ્રમાણે 'સનાતન
 વૈદિક ધર્મ' એક નિર્દિષ્ટ મંત્રદાય નથી અને તેથી જ
 અન્યધર્મોને પોતાના મંત્રદાયની દોષ આપવી અને

પોતાના સંપ્રદાયની શક્તિ ઠરવી દેવાદિ વિષયો આપણા વૈદિક વાક્યમયમાં દર્શાવે પણ ચર્ચાપક્ષ આપણા જ્ઞેયમાં આવી શકતા નથી.

‘ સનાતન વૈદિક ધર્મ ’ ના સ્વરૂપનો સ્વભાવ આવા પ્રકારનો છે અને ધર્મ તથા સંપ્રદાયમાં જે પ્રચંડ ભેદ રહેલો છે તે પણ અમો ઉપર દર્શાવી ચૂક્યા છીએ એટલે હવે હિન્દુસમાજના એટલે કે આર્ય સંસ્કૃતિના આર્થેતર સમાજ દિંવા અનાર્થ સંસ્કૃતિ સાથેના વર્તન દિંવા વ્યવહારનો પ્રકાર શો છે તે આપણે જોઈશું.

હિન્દુસમાજની શાહુકના

જમિણી આર્યો જ્યારે ઉપનિવેશોની સ્થાપનાના કાર્યમાં નિમગ્ન થયેલા હતા તે વેળાએ અનેકવિધ જિન્નજિન્ન માનવસમાજો તેમને મળ્યા હતા: તેમનામાંના કેટલાક ઉત્તમ અનાર્થસૂધીનો તેમ જ વ્રાત્યોનો આર્યોએ આતુર્વ-૭ર્થમાં સમાવેશ કરી લીધો હતો અને તે અનાર્થસૂધીને પોતાના સમાજના ઘટક બનાવી લીધા હતા એમાં તો કોઈ પણ પ્રકારનો સંશય છે જ નહિ; કારણ કે, સામવેદના ‘ તાંડ્ય ધ્યાનશ્ચ ’માં જેવી રીતે વ્રાત્યોની સ્તુતિ કરાયેલી છે તેવી જ રીતે અઘર્વવેદની ૧૫ માં ટાંડમાં પણ વ્રાત્યોની પ્રશંસા કરવામાં આવી છે. એ ટાંડ ગદ્યાત્મક હોઈને તેમાં આતુર્વ૭ર્થમાં આવેલા ઇતર માનવસૂધીની રહસ્યાત્મક સ્તુતિ ઠરેલી છે. વેદલાખ્યકાર સાયનાચાર્યે એ ટાંડની પ્રસ્તાવના નીચે પ્રમાણે લખી છે:—

“ અગ્રકાંઠે વ્રાત્યમહિમા પ્રપંચ્યતે। વ્રાત્યોઽધિકારી વ્રાત્યો મહાનુમાયો વ્રાત્યો દેવપ્રિયઃ । ન પુનરેતત્ સર્વ વ્રાત્યપરં પ્રતિપાદનમ્ । અપિ તુ કાંચિદ્વિદ્યત્તમં મહાધિકારં પુણ્યશીલં વિશ્વસન્માન્યં

કર્મપરે વ્રાહ્મણૈર્વિદ્ધિષ્ટ વ્રાત્યમનુલક્ષ્યં વચ્ચનમ્ ઇતિ ।
મંતવ્યમ્ ” ॥

ઉપનયન આદિ સંસ્કારવિદિત પુરંચરીત, વિશ્વસ-
ન્માન્ય તથા વિદ્વાન્ એવા કોઈ એક વ્રાત્યની આ સ્તુતિ
છે, એમ સાધનાચાર્ય ‘વ્રતમર્હતોતિ વ્રાત્યઃ’ એવો ‘વ્રાત્ય’
શબ્દનો અર્થ કરીને કહે છે. પરંતુ આવા અર્થને સ્વીકાર-
વા કરતાં ‘વ્રાત્તે ભાવઃ વ્રાત્યઃ’ એટલે કે ‘જેમનામાં
સંધ કરીને રહેવાની કલ્પનાનો નિવાસ હતો એવા લોકો’
આવા પ્રકારનો ‘વ્રાત્ય’ શબ્દનો અર્થ કરવામાં આવે, તો
તે અધિક સમર્પક છે. અર્થાત્ આવા ગરવીર, હુબ-
પુબ, બસાદય તથા પરાક્રમશીલ લોકોને આર્થોએ ક્ષત્રિયત્વ
સમર્પીને ચાતુર્વર્ણ્યમાં સ્થાન આપવાની ઉદારતા દર્શાવી
હતી એમ કોઈ પણ પ્રકારના સંક્રાંતિ વિના કહી શકાય તેમ
છે. ભાષ્યકારના કથન અનુસાર એને એક વ્રાત્યની સ્તુતિ
માની લેવા કરતાં વ્રાત્યસંધની સ્તુતિ માનવી એ અધિક
છે. એ વ્રાત્યપ્રકરણના આધારે એટલો નિશ્ચય તો
અવશ્ય કરી શકાય છે કે વૈદિક આર્થો કોઈ પણ બ્રાત્ય
સંધનું પોતાના સંધમાં કેવળ રાજનૈતિક કિંવા શુદ્ધ ધાર્મિક
સમાવેશન ન કરતાં સામાજિક સમાવેશન કરતા હતા અને તે
સમાવેષ સંધને ધાર્મિક, રાજનૈતિક તથા સામાજિક આદિ સર્વ
અધિકારો આપતા હતા. હિન્દુસમાજમાં હિન્દુ વિના
અન્ય મનુષ્યોનો કદાપિ સમાવેશ થઈ શકતો નથી ‘અને
હિન્દુસમાજરૂપ આગારનાં દારો અન્ય માનવસમાજના
પ્રવેશમાટે નિરંતર બંધનાં બંધ જ રહ્યાં કરે છે, એમ જે
વારંવાર કહેવામાં આવે છે તે કથન સર્વથા પ્રમાદમુક્તક
તથા બ્રાન્તિદર્શક છે; કારણ કે, જે મહારાષ્ટ્રીય ઇતિહાસ-
સંશોધક રા. રાજવાડેના શબ્દોમાં કહેવામાં આવે, તો

હિન્દુસમાજ મુસલમાનસમાજ પ્રમાણે વ્યક્તિદ્વારા બેળસે-
ગિયું અથવા ચૂરોપીયન સમાજ પ્રમાણે નિર્વાચિત-ચૂંટી
કાઢેલું-સમાવેશન ન કરતાં જાતિદ્વારા માલ મનુષ્યોનું અસા-
માન્ય પદ્ધતિથી પોતાના સમાજમાં સમાવેશન કરી લે છે
અને તેથી હિન્દુસમાજને પોતાને તેમ જ હિન્દુસમાજમાં
સમાવિષ્ટ થતા બાહ્ય માનવસમાજને નિમ્ન સ્થિતિ માલ
થાય છે:—

(૧) મુસલમાનો પ્રમાણે આપણા ધર્મને આપણાથી
છંતર અન્ય સંપ્રદાયવલ્લંબીઓના મસ્તકપર બળાકારે
લાદવાની અને પોતાના સમાજને દુર્જા કરી દેવાની આવ-
શ્યકતા જ રહેતી નથી; (૨) ચૂરોપીયનો પ્રમાણે પોતાથી
લિજ્જ હોય તેવા બાહ્ય જનસમાજનો સમજ ઉચ્છેદ કરી
નાખવાની અથવા તો છંતર જનોને મુશ્કાલીની સાંકળમાં
જકડી લેવાની આપત્તિનો આર્ચિભાવ નથી થતો; (૩)
આપણા હિન્દુસમાજમાં પ્રવેશેલા અન્ય જનોને પોતાના
ઉપાસ્ય દેવ તથા ધર્મ આદિનો ત્યાગ કરવો પડતો નથી;
(૪) બાહ્ય જનોથી પોતાના આચારવિચારોનું પોતાની ઇચ્છા-
નુસાર પાલન કરી શકાય છે; (૫) બાહ્ય જનોને પોતાની
ભાવાને ત્યાગી દેવાની આવશ્યકતા નથી રહેતી; (૬)
બાહ્ય જનોથી પોતાના ગણગોત્રની રક્ષા કરી શકાય છે અને
ગણગોત્રથી વચિત થવું પડતું નથી; (૭) બાહ્ય મનુષ્યોની
બીજાક્ષેત્રશુદ્ધિ જ્યાંસુધી તે જાતિનું અસ્તિત્વ હોય ત્યાંસુધી
જેમની તેમ જ અવિચળ રહે છે; (૮) બાહ્ય જનો નિકટમાં
રહે છે અને તેથી આર્યોથી પોતાની વિદ્યા, પોતાના
શાસધર્મ, પોતાનાં સામ્રાજ્ય, પોતાની કળાઓ તથા પોતાની
સંસ્કૃતિમાં અપ્રતિબદ્ધ પ્રગતિ કરી શકાય છે; (૯) સર્વ
જાતિબદ્ધ સમાજોમાં ઔષ્ણ્ય, સ્થિરતા તથા સમાધાનનો

અધિકાર અવિચલ રહ્યા કરે છે, આર્યોના સમાગમથી આર્યેતર અથવા બાહ્ય માનવસમાજની ધીમે ધીમે, ક્રાંતિ પશુ પ્રકારના અધિક આવાસ વિનાજ, યોગ્ય ઉત્પત્તિ થતી રહે છે અને ક્રાંતિરે તે બાહ્ય મનુષ્યોની પણ આર્યોમાં ગણના થવા માંડે છે, તેઓ હિન્દુ નામથી ઓળખાતા થઈ જાય છે. હિન્દુસમાજનો પરકીયોને પોતાના સમાજમાં સ્વીકારી લેવાનો સ્વભાવ ઉપર્યુક્ત પ્રકારનો છે. સારાંશ કે ‘સનાતન વૈદિક ધર્મ’ કોઈ એક વિશિષ્ટ વ્યક્તિનિષ્ઠ સંપ્રદાય કિંવા પંથ નથી, કિન્તુ તેની ભૂમિકા અત્યંત ઉચ્ચ પ્રકારની છે એ તત્ત્વને લક્ષમાં રાખીને જ ધર્મશ્રદ્ધાના શુદ્ધિકરણ વિષયક પ્રશ્નો નિર્ણય આપણે કરવાનો છે.

બૌદ્ધોનું શુદ્ધિકરણ

ધર્મશ્રદ્ધાના શુદ્ધિકરણનો વિચાર કરતી વેળાએ જો બે મુખ્ય વાર્તાઓને લક્ષમાં રાખવાની આવશ્યકતા છે એનો વિચાર અત્યારમુઘી આપણે કર્યો એટલે હવે બૌદ્ધ ધર્મની કાર્યકીર્તિના સમયમાં ધર્મશ્રદ્ધાના શુદ્ધિકરણની શી સ્થિતિ હતી એનું આપણે અવલોકન કરીશું. કારણ કે, ધર્મશ્રદ્ધાના શુદ્ધિકરણનું વાસ્તવિક મંગલાચરણ બૌદ્ધ ધર્મની કાર્યકીર્તિના સમયમાં જ થયેલું છે અને તેથી ધર્મશ્રદ્ધાના શુદ્ધિકરણના હતિદાસનો આરંભ એ સમયથી જ થાય છે એમ કોઈ પણ પ્રકારના મંદાય વિના કદી સંકાય તેમ છે.

ઋગ્વેદના કાગથી આરંભીને પાણિનિના કાળ પર્વન્ત એટલે કે ઈ. સ. થી ૧૦૦૦ વર્ષ પૂર્વ પર્વન્ત આપણી આર્યસંસ્કૃતિપર અન્ય કોઈ પણ સંસ્કૃતિનો આધાન થયો ન હોતો. સર્વથી પ્રથમ બૌદ્ધ સંસ્કૃતિએ આર્યસંસ્કૃતિના મરતકપર આધાન કર્યો હતો એ વાત હતિદાસના

પરિશીલનથી તત્કાળ આપણા જણવામાં આવી શકે છે. બૌદ્ધ ધર્મનો ઉદય થવા પૂર્વે શ્રુતિ, સ્મૃતિ, સૂત્રો તથા બીજાં પુરાણો એતન્મૂલક 'સનાતન વૈદિક ધર્મ' દિવસાનુ-દિવસ અધકાધિક વૃદ્ધિગત થવા કરતો હતો; ભારતીય મુદ્ધ પછી આરણ્યક વિચારોને વિશેષ બળની પ્રાપ્તિ થઈ અને તે જ સમયમાં મૌલિક પ્રવૃત્તિધર્મ વિરુદ્ધ કપિલ જેવા મુનિરાજની વિચારસરણીનો આરંભ થયો; અર્થાત્ જીવ, ઇશ્વર અને જગત ઈત્યાદિના સંબંધમાં સ્વતંત્ર વિચારો થવા લાગ્યા હતા અને એ સ્વતંત્ર વિચારોમાંથી ત્યારપછી પદ્ધર્શનનાં મૂલ્યજૂત તત્ત્વોનો ઉદ્ભવ થયો હતો. તાત્પર્ય કે, બૌદ્ધ ધર્મના ઉદયકાલ પર્યન્ત ધર્માન્તરનો પ્રમુખ વૈદિક સંસ્કૃતિના ઈતિહાસમાં કદાપિ ઉત્પન્ન થયો જ ન હોતો.

ગૌતમ છુદ્ધના સંપ્રદાયને એક વિશિષ્ટ ધર્મ તરીકે 'બૌદ્ધ ધર્મ' નામથી ઓળખવાનો સમ્રાટ અશોકની કાર્ય-કાર્તિમાં જ આરંભ થયો હતો. સર્વસામાન્ય લોકોને ગૌતમ છુદ્ધ જોડે એક મહાન ધર્મસંસ્થાપક તરીકે બાસતો હતો; તથાપિ વૈદિક આર્યો તો તેને એક પાખંડ-મતપ્રવર્તક તરીકે જ ઓળખતા હતા. ગૌતમ છુદ્ધના વિચારોના પરિણામે જ જ આસ્તિક દર્શનો સાથે વિરોધ કરનારાં નારિતક દર્શનો ઉત્પન્ન થયાં. બૌદ્ધપૂર્વકાલની સામાજિક પરિસ્થિતિનું જો આપણે અવલોકન કરીએ, તો એવાં જ પ્રકાર આપણા જોવામાં આવી શકે છે કે તે સમયમાં પિતૃસાવર્યનો લોપ થઈને માતૃસાવર્યનો પ્રચાર થવા માંડ્યો હતો અને ત્રેવર્ણિકગ્રાહ, ગ્રાત્ય તથા વર્ણસંકર સમાજની અતિસથ વૃદ્ધિ થયેલી હતી. સાવિત્રીપતિત ગ્રાત્યોમાં જેવી રીતે ઝઘ, મઘ, નટ, કરણ ખસ, કંબોજ

તથા યવન આદિ ક્ષત્રિયો હતા તેવી જ રીતે 'કરુણ તથા
 સાંત્વન ઇત્યાદિ' વૈશ્ય પણ હતા. જૈન તથા બુદ્ધ એ
 હિલય વ્યક્તિઓએ સર્વથા 'સ્વતંત્રતાથી' વેદબાહ્ય તથા
 ચાતુર્વર્ણ્યવિરોધી મતોની સ્થાપના કરીને શુદ્ધ ત્રૈવર્ણિક
 અથવા શુદ્ધ ચાતુર્વર્ણિકોને નિર્મૂલ કરી નાંખવાનાં વ્યવ-
 સાધને બળપૂર્વક આરંભી લીધો હતો. જાતમ બુદ્ધના
 અનુયાયીઓમાં કપિલવસ્તુની આસપાસનાં એંસી હજાર
 કુટુંબો તથા કીકટદેશના કૈકાડીઓનો સમાવેશ થયેલો
 હતો. ત્રૈવર્ણિકો-બ્રાહ્મણ ક્ષત્રિય તથા વૈશ્યો-માંના બહુ જ
 અદ્યપ્તસંખ્ય મનુષ્યોએ ઐશ્વર્ય ધર્મની દીક્ષા લીધી હતી.
 ચાતુર્વર્ણ્યથી બાહ્ય કોણી, કૈકાડી, પ્રાત્ય, અનાર્ય તથા
 સંકર-વર્ણ્યસંકર-જાતિયોનો જ બુદ્ધના અનુયાયીઓમાં
 વધારો ભરાવ થયેલો હતો. તેમણે ત્રૈવર્ણિકોના બહુવિધ-
 મુક્ત યજમાન, શૈવ્યધર્મ તથા ઉપનિષદવિચાર તેમ જ
 અન્ય મદાચારો ઉપર ભયાનક આક્રમણ કરવા માંડ્યું હતું.
 સમાજમાંના સર્વથા દીનકાંટિ-નીચ વર્ગ-ના લોકો બુદ્ધનાં
 સમનાતું પ્રતિપાદન કરનારા તત્ત્વોને જ માત્ર સમજી શકતા
 હતા; કારણ કે, અન્ય ક્ષત્રિય તત્ત્વોને સમજી લેવાની તેમને
 આવશ્યકતા પણ ન હતી એટલે મહાજનોએ જો કે
 ઐશ્વર્ય ધર્મને સ્વીકાર્યો ન હોતો; તથાપિ નિમ્નવર્ગના એ
 સામાન્ય જનોએ એ નવીન સંપ્રદાયને સ્વીકારી લીધો હતો.
 શ્રી કુમારિલ ભટ્ટે 'લોકવાર્તિક' નામક ગ્રંથમાં ઐશ્વર્ય
 મતનું ખંડન કરેલું છે. 'ચાંદના લક્ષણાયોં ધર્મઃ' એ
 મતનું ૧૩૩ મું 'લોકવાર્તિક' આ પ્રમાણે છે:-

“ન ચાપિ સ્મૃત્યવિચ્છેદાન્મર્મજ્ઞઃ પરિવલ્લયતે ।
 ધિજ્ઞાનાચ્છિન્નમૂલ્કન્યાત્કમેદ્રેય પરિગ્રહાન્ ”

આ શ્લોક વાર્તિકમાંના 'કૈશ્વિદેવ પગ્રિહાત એ પદનો
'સાંખ્યતત્ત્વકોમુદી'ની ચતુર્થ કારિકામાં 'પુરુષાપસદેઃ
મ્લેચ્છૈશ્ચ સ્વીકારાત્' આવે અર્થ કરવામાં આવ્યો
છે, અને તેથી જેમને શુદ્ધ બોધતાં પણ આવડતું ન હોતું
તેવાં અધમ મનુષ્યોએ ધૌદ્ધ ધર્મનો સ્વીકાર કર્યો
હતો એમ સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે. એથી પણ અધિકતર
સ્પષ્ટીકરણ શ્રીમાન ઉદયનાથાર્યે કરેલું છે. 'ન્યાયયમ્ભનાં-
જલિ' માં શ્રી ઉદયનાથાર્ય કહે છે કે "સંભવન્તિ
ચૈતે હેતવો યૌદ્ધાધ્યાગમપરિગ્રહે । તથા હિ । મૂય-
સ્તત્ર કર્મલાયથ મિત્યલસા । इतः पतितानामप्यनु-
प्रवेश इत्यनम्यगतिकाः । भक्षाद्यनियम इति रागिणः ।
स्येच्छया परिग्रह इति कुतर्काऽभ्यासिनः । पित्रा-
दिप्रमाभापात् प्रवृत्तिरिति पापंडसंसर्गिणः ॥ * * *
આદિત્યસ્તંભને પાપાણપાટનં શાસ્ત્રામંગો મૂતાયેશઃ
પ્રતિમાજલ્પનં ધાતુવાદ इत्यादि धंधनात् कुहक-
वंचिताः । ततस्तान् परिगृण्हंतीति संभाव्यते अतो
न ते महाजनपरिगृहीताः " ॥

અર્થાત્ એ ધર્મમાં કાંઈ કરવું જ પડતું ન હોતું એટલે
કે એ ધર્મમાં કાંઈ પણ કાર્ય કરવાની આવશ્યકતા જ ન હોતી
તેથી આગમ લોકોએ, જગતના અન્ય કોઈ પણ સ્થાનમાં
જેમનો પ્રવેશ થઈ શકવાનો સંભવ ન હોતો તેવા અનન્ય-
ગતિકં લોકોએ, એ ધર્મમાં ગમે તે વસ્તુનું ભક્ષણ કરી
શકાય તેમ હોવાથી વિષયો જનોએ, એ ધર્મમાં પોતાની
ઈચ્છા પ્રમાણે ગમે તેમ વર્તવાની છૂટ હોવાથી કુનર્થી
મનુષ્યોએ અને એ ધર્મમાં શ્રાદ્ધ આદિ કરવાની લેશમાત્ર
પણ અગત્ય ન હોવાથી પાખંડી પુરુષોએ એ ધૌદ્ધ ધર્મમાં
પ્રવેશ કર્યો હતો. એટલે કે, આવા પ્રકારના નીચ લોકો

પોતાના વિચિત્ર ઉદ્દેશોની સિદ્ધિમાટે ગૌતમ બુદ્ધની આસપાસ આવીને એકદા યજ્ઞ ગયા હતા. એ ઉપરાંત બૌદ્ધ ભિક્ષુઓ કીમિયો કરવો, જડમૂર્તિના મુખથી વાર્તાલાપ કરાવવો, શરીરમાં બૂતોને લાવવાં, વૃક્ષોને તોડી નાખવાં, પાપાણ્ણને લાંગી નાખવા અને સ્વર્ગનું સ્તંભન કરી દેવું ઇત્યાદિ ચમત્કારોનું લોકોને દર્શન કરાવતા હતા અને તેથી સામાન્યબુદ્ધિ મનુષ્યોને બુદ્ધના અનુયાયી થવામાં એક પ્રકારના કૌતુકનો સાક્ષાત્કાર થતો હતો. પરંતુ એ જડીબૂટી તથા જાદુટોણાના જાગર્મા ન સપડાનારા અને સ્વરાચારનો નિષેધ કરનારા ચાતુર્વર્ણ્યમાંના મહાજનો બૌદ્ધ સંપ્રદાયથી સર્વથા અલિપ્ત રહ્યા હતા એવો ઉપર લીધેલા ગીતારાનો નિષ્કર્ષ છે. સારાંશ કે, ત્રૈવર્ણિકબાહ્ય સમાજ અત્યારે જેવી રીતે ધર્માન્તર કરે છે તેવો જ પ્રકાર તે વેળાએ પણ જોવામાં આવતો હતો.

જે સ્થાનમાંથી નદીનો ઉદ્ભવ થાય છે તે સ્થાનમાં નદીનો પ્રવાહ જેવી રીતે અતિશય લઘુ દેખાય છે તેવી રીતે ગૌતમ બુદ્ધના જીવનકાળમાં તેના અનુયાયીઓ કેવળ કુપિત વસ્તુની આસપાસના લઘુ પ્રદેશમાં જ વિસ્તરેલા હતા; પરંતુ ત્યારપછી જ્યારે અગ્રોહ તથા ક્રોધ જેવા મત્રાટોએ બૌદ્ધ ધર્મની દીક્ષા લઈને બૌદ્ધ મતને વિશ્વમાં પ્રસારવાના કાર્યનો આરંભ કરી દીધો એટલે ચાતુર્વર્ણ્યબાહ્ય બુદ્ધમંજ્ય માનવસમાજ તો બુદ્ધાનુયાયી થઈ ગયો. તે સમયમાં ભારતવર્ષની લોકમંજ્યા અત્યારની લોકસંજ્યા કરતાં બમણી કે ત્રણગણી નો હોવી જ જોઈએ અને એ સમસ્ત-પ્રચંડ-જનસમુદાય એક જ રાજવાદિકામાં વિહરતો હતો. અગ્રોહ જેવા સમદષ્ટિ રાજાએ ધર્મ-અભિતિ લઈને મહાધાન પંથનો પુરસ્કાર કરવાથી

બૌદ્ધ ધર્મના પૂર્વસ્વરૂપનો લોપ થઈ ગયો અને તેના સ્વરૂપને વૈદિક ધર્મ સાથે બહુ અંશે મળતું દૂરી નાખવામાં આવ્યું. આવી રીતે થયેલા બૌદ્ધ ધર્મના ઉત્કર્ષથી જે વેળાએ લખંદર તથા સુર્વવ્યાપક સામાજિક ક્રાંતિ થઈ તે વેળાએ ચાતુર્વર્ણિક ગંભીર ચિન્તામાં પડી ગયા હતા. બૌદ્ધ ધર્માનુયાયીઓના આટલા વિચારનું સમુદાયને વૈદિક ધર્મના હિરમાં કેવી રીતે પચાવી લેવો એ વિચાર તે વેળાએ પણ અવશ્ય ઉપસ્થિત થયેલો હોવા જ લેઈએ; કારણ કે, બૌદ્ધ ધર્મના અનુયાયીઓ મુસદ્દાનો પ્રભાણે હિન્દુઓથી સર્વ વિષયોમાં લિંગ જ રહેતા ન હોતા. હિન્દુ તેઓ તે સમયના હિન્દુસમાજના મધ્યમાં હિન્દુઓની સાથેના સાથે રહીને એક જ રાજના અધિકારતલે પોતાના કેટલાક વિસિષ્ટ આચારોને પાળતા હતા. અર્થાત્ હિન્દુઓથી જો તેમની કાંઈ પણ લિન્નતા હોય તો તે આટલી જ હતી. તે સમયમાં બૌદ્ધ ધર્મના અનુયાયીઓમાં કોઈ પણ પ્રકારનું સ્વતંત્ર શાસનશાસ્ત્ર અસ્તિત્વ ધરાવતું ન હતું. ગૌતમ બુદ્ધ પોતાના જીવનકાળમાં અનેક ગ્રાહણો સાથે શાસ્ત્રાર્થ અથવા વાદવિવાદ કર્યો હતો અને કેટલાક ગ્રાહણોને બૌદ્ધ ધર્મની દોષા પણ આપી હતી એમ કહેવામાં આવે છે અને એમ થાય એ શક્ય પણ છે; પરંતુ મહાજનોમાંના કોઈ એક મહાજને પાખડ મતને સ્વીકારી લીધાથી તે સમયમાં તેનો ધર્માન્તર થઈ ગયેલો માનવામાં આવતો ન હતો; કારણ કે મતસ્વાતંત્ર્ય કિંવા વિચારસ્વાતંત્ર્યના મોજે કોઈ પણ મનુષ્યના મતનું પરિવર્તન થઈ જાય, તો તે સર્વદા તથા સર્વથા સંભવનીય જ હોય છે, અર્થાત્ તે સમયના ચાતુર્વર્ણિક આર્યો તથા બૌદ્ધધર્માનુયાયીઓમાં જો કાંઈ પણ ભેદ હોય તો તે ભેદ એટલો જ હતો કે

આતુર્વર્ણિક આર્યો આસ્તિક દર્શનોના પુરસ્કર્તા હતા અને બ્રાહ્મો નાસ્તિક દર્શનોના અનુયાયી હતા. આતુર્વર્ણનિ-
બદ્ધ સમાજ ઉપર પણ, જ્ઞાનમ બુદ્ધનાં નીતિતત્ત્વોનો પ્રભાવ
પડ્યો હતો અને તે એટલાથી જ જણાઇ આવે છે કે
અદિંસા તથા સંન્યાસ આદિ બુદ્ધનાં નીતિતત્ત્વોનો તેમ જ
બુદ્ધના અનુયાયીઓની પ્રાકૃત ભાષાનો પણ પ્રાકૃતિયોએ
સ્વીકાર કરી લીધો હતો; માત્ર એટલું જ નહિ, પણ
પ્રાકૃતિયોએ ધીરૂષ્ણ આદિની સમાન દક્ષામાં બુદ્ધની ઇશ્વરના
મુખ્ય દશ અવતારોમાં ગણના કરીને પોતાના શિરપર
આવેલી બ્રાહ્મધર્મરૂપ વિપત્તિનું પરિમાર્જન કરી નાખ્યું
હતું. તે સમયમાં આતુર્વર્ણ વિકુલ અને તેમાં પણ વિશેષતઃ
પ્રાકૃતિયો વિકુલ સમસ્ત જગત્ કટિબદ્ધ થઇને ઉભું રહ્યું
હતું; માત્ર એટલું જ નહિ, પણ પ્રાકૃતિયોમાંના કેટલાક
મનુષ્યો બ્રાહ્મ લિપ્ત થઇ ગયા હતા એટલે આવી દુર્ઘ-
વસ્થામાં કેટલાક તત્ત્વોનો સ્વીકાર તથા કેટલાક તત્ત્વોનો
ત્યાગ કરીને આતુર્વર્ણિકોએ બ્રાહ્મ સમાજને પોતાના સમાજ-
રૂપ ઉદરમાં પચાવી લીધો હતો; અર્થાત્ પ્રાકૃતિયોએ વર્ણ-
સંકર જાતિઓને લિન્નજાતિઓ આપી દીધી અને જ્ઞાતમ
બુદ્ધનાં મળનત્ત્વોમાં પરિવર્તન કરીને મહાયાન પંથને
વૈદિક ધર્મનાં તત્ત્વો સાથે મેળ રાખનારા પંથનું સ્વરૂપ
આપી દીધું.

જ્યારે કોઇ પણ નવીન પંથ અથવા સંપ્રદાય ઉત્પન્ન
થાય છે ત્યારે સામાન્ય લોકો તે પંથ અથવા સંપ્રદાયના
અનુયાયી થવા માટે છે એ એક સાધારણ નિયમ હોવાથી
જ્ઞાતમ બુદ્ધના સમયમાં પણ એ જ પ્રકાર જોવાયેો હોય
તો તેમાં આશ્ચર્ય જેવું કંઇ પણ હતું જ નહિ. પરિસ્થિતિ
આવા પ્રકારની હોવાથી મહાજનોને એ નવીન બ્રાહ્મ

સંપ્રદાયમાં જતા અટકાવવામાટે આર્ય ચાણક્યના સમયથી ઐશ્વ મતના ખંડનનો આરંભ કરી દેવાયો હતો. દ્વિનાગ તથા ધર્મકીર્તિ નામક ઐશ્વ અંચકારો તથા ઉદ્યોતકરાચાર્ય, કુમારિલ ભટ્ટ, દિદ્યનાચાર્ય અને ઇશ્વર-કૃષ્ણ એ વૈદિક ધર્મના પૃષ્ઠપોષકોના વિગ્રહો ત્યારે જુઓ ત્યારે ચાલતા અને ચાલતા જ જોવામાં આવતા હતાં. ઐશ્વો તથા જોનોનો એક પક્ષ અને વૈદિક પંડિતોનો દ્વિતીય પક્ષ એવી સ્થિતિ થઇ પડી હતી. વૈદિક પંડિતોએ ઐશ્વ મતનાં તત્ત્વોપર એક પછી એક અસંખ્ય આક્રમણો કરીને અંતે ઐશ્વ મતપર પોતાનો પ્રભાવ પાડી દીધો અને કુમારિલ ભટ્ટ વૈદિકધર્મના 'આચાર' નામક અંગનું એટલે કે કર્મકાંડ કિંવા પૂર્વગ્રીમાંસાનું પુનઃ સંસ્થાપન કરી દીધું. ત્યારપછી શ્રી આદિ શંકરાચાર્ય સ્વામીએ વૈદિક તત્ત્વજ્ઞાનનો લબ્ધ પ્રાસાદ ચણીને ઉઘો કરી દીધો અને ઐશ્વ મતના પ્રભાવનું સર્વથા નિર્મૂલન કરી નાખ્યું. વૈદિક પંડિતોના પ્રયત્નોને પ્રથમ શુંગવંશી તથા ત્યાર પછી ગુપ્તવંશી રાજાઓનો મદદના આશ્રય મળી જવાથી ભારતવર્ષના સર્વ પ્રદેશોમાં પુનઃ જોતજોતામાં સનાતન વૈદિક ધર્મની ખ્વજ ફરકવા લાગી અને વેદમંત્રોના ગભીર ધોષથી ભારતવર્ષનું ગગનમંડળ પુનઃ નિનાદિત થવા લાગ્યું. ભગવાન શ્રી શંકરાચાર્યે અનેક પાંખડીઓને સાસ્થાઈમાં પરાજિત કરીને તેમને તેમના પોતાના પાખંડ મતથી પરાજિત કરી સનાતન વૈદિક ધર્મની દીક્ષા આપી હતી એવાં વર્ણનો 'શંકરદિગ્વિજય' માં અપાયલાં છે. આ સર્વ પ્રમાણોથી આપણે જે નિર્ણયપર આવી સકીએ છીએ તે એ જ છે કે ઐશ્વ ધર્મના ઉત્થર્પના સમયમાં ધર્માન્તરના પ્રભ કરતાં સતતતરનો પ્રશ્ન જ મહત્ત્વનો મનાતો હતો અને વૈદિક

પંડિતો એવાં પાખંડ મતોનું તાત્ત્વિક ખંડન કરતા હતા એમાં તો કાંઈ પણ પ્રકારની શંકા છે જ નહિ. ગૌતમ બુદ્ધની સર્વવ્યાપક સામાજિક ક્રાંતિમાંથી આપણો હિન્દુ-સમાજ આટલી સીમાપર્યન્ત મુશ્કિત રહી શક્યો; માત્ર એટલું જ નહિ, પણ પોતે મુશ્કવન રહીને તેણે બૌદ્ધ ધર્મના અનુયાયીઓને પણ હિન્દુ બનાવી દીધા એનાં જે કારણો હતાં તે કારણો હવે તો પાડેલા તથા પાડિયોના લક્ષમાં આવી ગયાં હશે જ. અર્થાત્ ૧ બૌદ્ધ ધર્મ જે વાસ્તવિકતાથી કહેવામાં આવે તો ધર્મ નહિ, કિન્તુ એક પાખંડ મત હોવાથી તેના પર વૈદિક પંડિતોએ આક્રમણ કર્યો અને મહાજનોને તેના યથાર્થ સ્વરૂપનો પરિચય કરાવી દીધો; ૨ સામાન્ય મનુષ્યોના મનમાં નીતિતત્ત્વોનો સારો પ્રભાવ પડે તો હોવાથી ગૌતમ બુદ્ધનાં નીતિતત્ત્વોનો વૈદિક પંડિતોએ સ્વીકાર કરી લીધો; ૩ શુભ તથા અશુભ જેવા રાજવંશોએ એ પાખંડ મતને ભારતવર્ષમાંથી નિર્મૂલ્ય કરી નાખવાના કાર્યમાં વૈદિક પંડિતોને પૂર્ણ સહાયતા આપી અને વૈદિકધર્માનુયાયી તથા બૌદ્ધધર્માનુયાયીઓને એક જ શાસનશાસ્ત્રવડે સમભાવથી વર્તાવીને તેમનામાં એકરૂપતા તથા એકવાક્યતાને સ્થાપવાનો પ્રયત્ન કર્યો; ૪ મહાયાન પંથનાં તત્ત્વો તથા આચારો વૈદિક આચારો સાથે બહુધા મળતાં હોવાથી એ ઉભય ધર્મોના આચારોમાં સ્વાભાવિક જ અંકુશનો આવિર્ભાવ થઈ ગયો અને ૫ ચાતુર્વર્ણ્યબાહ્ય ધ્યાન, અનાર્ય તથા સંકર સમાજનો તે સમાજોને લિપ્ત લિપ્ત વૃત્તિઓ તથા કાર્યો આપીને એટલે કે સર્વ સામાજિક અધિકારો મુખર્ષિને વૈદિક ધર્માનુયાયી-ઓએ પોતાના સમાજમાં સમાવેશ કરી લીધો. આવી રીતે ભારતવર્ષમાં જ ઉત્પન્ન થયેલા અને ભારતવર્ષમાં જ પોષા-

યલા એક પાખંડ ધર્મના કિંવા પાખંડ સાંપ્રદાયિકોના સમાજને આર્થસંસ્કૃતિએ આત્મસાત્ કરી નાખ્યો.

હિન્દુસમાજે ઔદ્યમતાનુયાયી ભારતીય જનસમાજનો પોતાના ઉદરમાં કેવી રીતે સમાવેશ કરી લીધો હતો અને સમસ્ત ઔદ્યસમાજ કેવી રીતે હિન્દુસમાજના સ્વરૂપમાં પરિણત થઈ ગયો હતો એ વિષયનું આપણે અત્યારસુધી દિગ્દર્શન કર્યું એટલે હવે હિન્દુસ્તાનપર ત્યારપછી મુસલમાનોએ એક પછી એક ચઢાઈઓ તથા હુલા કરીને જે ત્રાસ વર્તાવી મૂક્યો હતો અને અસંખ્ય હિન્દુઓને નાના પ્રકારના અત્યાચાર તથા તસ્વારની ધારથી મુસલમાન બનાવી દીધા હતા એ વિષયના અવલોકનના કાર્યમાં આપણે પ્રવૃત્ત થઈશું.

મુસલમાનોનું શુદ્ધિકરણ

ઇસ્લામ સંપ્રદાય અથવા મુસલમાની પંથના સંરચાપક મહમંદ પયગંબરનો ઈ. સ. ૫૭૦ માં જન્મ થયો હતો અને ઈ. સ. ૬૩૨માં દેહાંત થયો હતો. ઇ. સ. ૬૬૪માં, એટલે કે, મહમંદ પયગંબરના સ્વર્ગવાસની ઘટનાથી ૩૨ વર્ષ પછી મુસલમાનોએ હિન્દુસ્તાનપર પહેલી ચઢાઈ કરી હતી અને તે ચઢાઈના પ્રસંગે કેટલોક નાશ તથા લૂટફાટ કરીને એ અરબ લોકો અરબસ્તાનમાં પાછા આસ્થા ગયા હતા. ત્યારપછી ઇ. સ. ૭૧૧ માં હમાસ્કસના ખલીફનો સેનાપતિ મહમંદ કાસિમ પોતાના અરબ સૈન્યને સાથે લઈને હિન્દુસ્તાનપર ચઢી આવ્યો હતો. તે સમયમાં સિંધ દેશમાં દાહર નામનો રાજા રાજ્ય કરતો હતો. એ દાહર સિંધના બ્રાહ્મણ રાજા અચ્ય તથા રાજપૂત રાણી મુદંધીનો પુત્ર હતો. મહમંદ કાસિમે સિંધ અથવા હિન્દુસ્તાનપર કરેલી એ ચઢાઈ ધાર્મિક તથા રાજનૈતિક દૃષ્ટિથી અતિશય મહ-

ત્વની છે. ઈરાનના એક સૌદાગરનાં ધન તથા ખીંચ વસ્તુ-
ઓનાં ભરેલાં વહાણો સીલોનથી ઈરાન તરફ જતાં હતાં તેવામાં માર્ગમાંજ સિંધ પ્રાંતના નિવાસી ચાંચિયાઓએ
તે વહાણોને લૂટી લીધાં અને તે વહાણોમાનાં સ્ત્રી તથા
પુરુષ પ્રવાસીઓને કબ્જે કરી લીધાં એટલે એમણેની
ઈરાનના હુલ્લુજ નામક સુબેદારે દાદર રાજના દરબારમાં
ફરિયાદ કરી: પરંતુ દાદરે એ જુટની બરાબર તપાસ ન
કરવાથી અને એદરકારી બતાવ્યાથી મહમંદ કાસિમ કુન્ધ
લઈને સિંધપર ચડી આવ્યો. તે સમયમાં સિંધુ દેશમાં
દેવલ નામક વ્યાપારનું એક મોટું બંદર હતું એટલે મહમંદ
કાસિમે આવતાંની માથે જ તે દેવલ બંદર ઉપર જ લોપના
ગોળા વર્ષાવવાનો આરંભ કરી દીધો. દેવલ નગરમાંના
એક દેવમંદિરના દગણપર જે ધ્વજ અષ્ટોપદર ફરક્યા
કરતી હતી તે ધ્વજના સંબંધમાં ત્યાંના લોકોની એવી
માન્યતા હતી કે ‘જ્યાંમુઘી આ ધ્વજનો લંગ ન થાય
ત્યાંમુઘી નગરના નાશની લેશમાત્ર પણ ભીતિ નથી’ આવા
પ્રકારની પ્રમાદમલક માન્યતાના મોઝે દેવલનગરના લોકો
મંત્ર તંત્ર તથા ગદ્ગદોણથી અરજ ચતુઓનો પ્રનિકાર
કરવાના કાર્યમાં ઝેડાવલા હતા એટલામાં મહમંદ કાસિમે
તે ધ્વજનો લંગ કરી નાખ્યો અને ત્યારપછી સમસ્ત
દેવલનગરને હસ્તગત કરી લીધું. નગરને હસ્તગત કરી લીધા
પછી તે નગરનાં નિવાસી સર્વ પુરુષોનો મદમદ કાસિમે
નિર્દયતાથી વધ કરાવી નાખ્યો અને સ્ત્રીવધિ સ્ત્રીઓને
પટ્ટીને ગુલામ કરી લીધી. આવા સમયમાં સંપત્તિની જુટ
કરવામાં આવે એ તો સ્વાભાવિક જ હતું, પરંતુ તે ઉપરાંત
અનેક મનુષ્યોને તેમની અનિચ્છથી તથા બળાન્ધારથી ઈસ્લામ
સંપ્રદાયની દીક્ષા આપીને વટલાવવામાં પણ આવ્યાં. મદ-
મદ કાસિમની સિંધપરની એ સ્વારીનું દર્શન જન વર્ણન

કરવાનું આ સ્થાન નથી અને તેથી જે કહેવાનું છે તે એટલું જ કે મહંમદ કાસિમે નેરન, શિવસ્થાન (સેન્દણ), બ્રાહ્મણાબાદ તથા રાજધાની અલોર ઇત્યાદિ નગરોને હસ્તગત કરીને સર્વત્ર હાહાકાર તથા ત્રાસ વર્તાવી દીધો; ભૂટમાં અગાધ સંપત્તિ મેળવી લીધી અને અનેક મનુષ્યોને મુસલમાન બનાવી દીધાં. આવી રીતે સિંધુ દેશનો સંહાર કરીને મહંમદ કાસિમ પોતાના દેશમાં પાછો આવ્યો ગયો. મહંમદ કાસિમની સિંધપરની એ ચત્રાઇનો સમસ્ત વૃત્તાંત જાણવો હોય તો સિંધનો ઇતિહાસ વાંચવાની અમો પાકક તથા પાકિકાઓને લલામણુ કરીએ છીએ.

આ ઘટનાથી મુસલમાનોના આધાતોનો આરંભ થયો. ત્યારપછી ગજનીના મુસ્તાન મહમદશાહે ધનના લોભથી હિન્દુસ્તાનપર સંગર સ્થારીઓ કરી; મહમદ ઘોરીના મનમાં તો હિન્દુસ્તાનમા પોતાના રાજ્યને સ્થાપીને સદાને માટે રહેવાની ઇચ્છાનો ઉદ્ભવ થયો અને તેની એ ઇચ્છાને તેના સરદાર કૃત્તુબુદ્દીન અબ્બકે પૂર્ણ કરી બનાવી. શુલામ-વંશથી લોહાદીવંશ પર્યન્તના જૂદા જૂદા વંશના મુસલમાન મુસ્તાનોએ હિન્દુસ્તાનમાં રાજ્ય કરી લીધા પછી બાબર નામક મુગલ બાદશાહ હિન્દુસ્તાનમાં કાયમમુકામ થયો અને ત્યાપછી મુગલ બાદશાહો હિન્દુસ્તાનની હુકમત કરવા લાગ્યા. દક્ષિણમાં મુસલમાનોનું બ્રાહ્મણી રાજ્ય, ત્યાર-પછી થયેલી પાંચ શાહીઓ ને તે ઉપરાંત બંગાળા, કાશ્મીર, માળવા, ખાનદેશ, જોધપુર, મુસ્તાન, સિંધ-તથા ગુજરાત આદિ સ્થાનોમાં પણ મુસલમાનોનાંજો કે લઘુ પરંતુ સ્વતંત્ર રાજ્યો આસ્તિત્વ ધરાવતાં હતાં એટલે સામાન્યતઃ એથી એમ જ કહી શકાય કે લગભગ સમસ્ત હિન્દુસ્તાન દેશ મુસલમાની રાજસત્તાવડે આક્રિત થઇ ગયો.

હતો. જેવી રીતે ઔદ પંથને “ધર્મ” નામની પ્રાપ્તિ થતાં અશોક તથા કનિષ્ક એ બે ઔદમતાવલંબી સમ્રાટોના કારણથી ઔદ ધર્મનો અતિશય પ્રચાર થઈ ગયો હતો તેવો જ પ્રચાર મુસલમાની પંથનો પણ થવા લાગ્યો. મુસલમાનોમાં ધર્મોન્માદને તો ફરી ફરીને લરવામાં આવ્યો હતો અને તે ઉપરાંત ‘કાફિરોને છતી લઈને લટવા અને તેમને મુસલમાન બનાવી દેવા’ એવાં મુસલમાનોને તેમના પયગંબર સાહેબનો બધિપ્લુત્તિમય ઉપદેશ મળેલો હતો; માત્ર એટલું જ નહિ, પણ હવે તો હિન્દુસ્તાનની સમસ્ત રાજસત્તા તેમના હસ્તમાં આવી ગઈ હતી એટલે પછી તેમના અત્યાચારોમાં ન્યૂનતા શી રહે વાર? અર્થાત્ હિન્દુસ્તાનની સર્વ રાજસત્તા મુસલમાનોના હસ્તમાં આવ્યા પછી તેમણે દેવાં અને દેટલાં અનન્વિત કૃત્યો કર્યા હશે, દેટલા હિન્દુઓને વટલાવીને મુસલમાન બનાવ્યા હશે, દેટલાં મનુષ્યોને નિર્દયનાથી રેસી નાખ્યાં હશે, અને હિન્દુઓની દેટલી સંપત્તિ લૂટી લીધી હશે એની બે કે તત્કાલ દ્રષ્ટના કરી શકાય તેમ છે; છતાં બે દ્રષ્ટનાને મત્ત્ય માનવામાં ન આવે, તો મુસલમાનોના હિન્દુસ્તાનમાંના એ અમાનુષી અત્યાચારોનાં પ્રમાણો હિન્દુસ્તાનના ઈતિહાસમાં અઘાપિ વિદ્યમાન છે.

અર્થાત્ મુસલમાનોના અત્યાચાર તથા બળાત્કારથી જે હિન્દુઓએ મુસલમાની ધર્મનો સ્વીકાર કર્યો હતો તે બળાત્કારથી થયેલા મુસલમાનોના શુદ્ધિકરણનો પ્રશ્ન તે બેળાએ ઉત્પન્ન થયો હતો અથવા થયેલો હોવો બોધએ એમાં તો કાંઈ પણ પ્રકારનો સંશય છે જ નહિ. અર્થાત્ મુસલમાનોની રાજસત્તાના સમયમાં શુદ્ધિકરણના યોગ્ય પ્રયત્નો આવશ્યકતા અનુસાર અવશ્ય થયેલા હોવા બોધએ એ સર્વથા નિર્વિવાદ

છે. એમાંનો શુદ્ધિકરણનો સર્વથી અગ્રંથ તથા પ્રથમ પ્રયત્ન સિંધુ દેશમાં જ થયો હતો અને તે પણ વળી મહંમદ કાસિમની સિંધપરની સ્વારી પછી કેવળ દશ કે વીસ વર્ષ જેટલા અલ્પ કાલાવધિમાં જ થયો હતો એ હિન્દુઓ-માટે અવશ્ય એક અભિમાનજનક વિષય છે એનો તો કાંઈથી પણ અસ્વીકાર કરી શકાય તેમ નથી. સિંધુ દેશમાં પૂર્વપરંપરા, શાસ્ત્ર તથા પરિસ્થિતિ આદિના વિચારપૂર્વક દેવલ નામક એક ઋષિએ પોતાની એક નવીન સ્મૃતિની રચના કરીને ધર્મશ્રદ્ધાના શુદ્ધિકરણનો એ પ્રયત્ન કર્યો હતો એ વાર્તાને અહીં વિશિષ્ટતાથી લક્ષમાં રાખી લેવાની છે. એ ‘દેવલસ્મૃતિ’ની રચનાને જોતાં હિન્દુસ્તાન જરૂર છે, તેનામાં જીવનકલા રહી જ નથી અને તેનામાં પરિસ્થિતિ અનુસાર વિચાર તથા વ્યવસ્થા કરવાની પાત્રતા છે જ નહિ એવો સુધારકો તરફથી જે આક્ષેપ કરવામાં આવે છે તે આક્ષેપ મૂર્ખતા અમૂલ્ય, અવાસ્તવિક તથા નિર્મૂલ જ સિદ્ધ થાય છે. અત્યારે એમ કહેવામાં આવે છે કે ધર્મ તથા સમાજની વ્યવસ્થાના નવીન નિયમો રચવા-માટે નવીન સ્મૃતિકર્તા ઉત્પન્ન થવા જોઈએ; પરંતુ એ વાર્તાને બૂલી જવામાં આવે છે કે દેવલ ઋષિએ નવીન સ્મૃતિની રચના કરીને ઈસવી આઠમી સદીમાં પરિસ્થિતિ અનુસાર ધાર્મિક તથા સામાજિક પ્રશ્નોના નિરાકરણનો આરંભ કરી દીધો છે અને તેથી એ તો સ્પષ્ટજણાઈ આવે છે કે અત્યારના સમયમાં ધર્મસાહ્યપ્રયોજકો ઉત્પન્ન થયા જ નથી, એમ નથી; કિન્તુ તેઓ શિથિલ થઈ ગયા છે એટલે તેમને જગત કરીને નૂતન શાસનશાસ્ત્રોને નિર્માણ કરવાના વચ્ચે જાંધ પડી ગયેલા પરિપાકનો પ્રુનઃ આરંભ કરાવી દેવાની જ આવશ્યકતા છે. હવે દેવલ ઋષિ ક્યાંના

નિવાસી હતા અને તેમણે ‘દેવસંસ્મૃતિ’ની શા કારણથી રચના કરી હતી એ વિષયનો આપણે કાંઈક વિચાર કરીશું. દેવસંસ્મૃતિ અને દેવસંસ્મૃતિ

દેવસંસ્મૃતિ સૌચીરં અથવા સિંધુ દેશના જ નિવાસી હતા અને તેમણે મહામદ કાશ્મિરની ચઢાઈ પછી જ ‘દેવસંસ્મૃતિ’ની રચના કરી હતી એમ સિદ્ધ કરી બતાવનારાં અનેક પ્રમાણો આપણને મળી ચકે છે. સિંધુ દેશમાંના તે સમયના તે સમુદ્રતીરવર્તી નગર અથવા બંદરનું નામ દેવસંસ્મૃતિ અથવા દેવસંસ્મૃતિ હતું અને ‘દેવસંસ્મૃતિ’ માં જે વિષયનો જિહ્વાપોદ દરવામાં આવ્યો છે તેના નિરીક્ષણથી દેવસંસ્મૃતિમાં વસના બ્રાહ્મણો વિના એ ધર્મભ્રષ્ટોના શુદ્ધિકરણનો પ્રમુખ અન્ય સ્થાનના નિવાસીઓના સંબંધમાં ઉદ્ભવ્યો હોય એ સર્વથા અશક્ય જણાય છે; કારણ કે, તે વેળાએ તાર્કાગિક પ્રવાસનાં સાધનો આજના જેવાં ન હોવાથી કાર્થીક્ષેત્રમાંના એક અથવા એકથી અધિક પંડિતોએ તાર્કાગ એ સંસ્મૃતિની રચના કરી નાખી હોય એ સંભવતું નથી; માત્ર એટલું જ નહિ, પણ એ સંસ્મૃતિના પ્રારંભને જોતાંની સાથે જ આપણી એ સર્વ શંકાઓનો નિમેષમાત્રમાં જ લોપ થઈ જાય છે. તે પ્રારંભ આ પ્રમાણે છે:—

“સિંધુતીરે મુગ્ધાસીનં દેવલં મુનિસત્તમમ્ ।

સમેત્ય મુનયઃ સર્વે હંદં ચચનમચુચન્ ॥ ૧ ॥

મગધન્ મ્લેચ્છનીતા ડિ કયં શુદ્ધિમથાપ્નયુઃ ।

બ્રાહ્મણાઃ કશ્મિયા વૈદ્યાઃ શૂદ્રાઐયાનુપૂર્વશઃ ॥ ૨ ॥

કયં સ્નાનં કયં શૌચં પ્રાયશ્ચિત્તં કયં ભવેત્ ।

કિમાચારા મવેયુસ્મં તદાચક્ષ્ય સયિસ્તરમ્” ॥ ૩ ॥

આમાંના પ્રથમ શ્લોકમાંના પ્રથમ 'સિંધુતીરે' પદના 'સિંધુ નદી-નદ-ના તીરપ્રાંતમાં' અથવા 'સમુદ્રના તીરપ્રાંતમાં,' એવી રીતે જે અર્થો થાય છે અને એ ઉભય અર્થો આપણા માટે ઇષ્ટજ છે. હવે અહીં કદાચિત્ કાંઈ એવી શંકા ઉપસ્થિત કરે કે: 'પુરાણોમાં કોંકણ વિભાગને 'સિંધુ' નામથી ઓળખાવવામાં આવ્યો છે તો એ સિંધુ દેશ કયો? તો એનું ઉત્તર એજ છે કે આપણે જે સમયની ચર્ચા ચલાવી રહ્યા છીએ તે સમયમાં કોંકણમાં મહામદ કાસિમ અમાણે કાંઈ પણ વિધર્મી પુરુષે ધાર્મિક અત્યાચાર કર્યો ન હોતો, કોંકણ કિનારા સાંધે અરબોના કેવળ વ્યાપારીઓ તરીકેનો સાધારણ મળવો હતો અને જાનિરાના શીદીઓએ કોંકણમાં જે અત્યાચાર કર્યો હતો તે તો બહુ કાળ પછીની ઘટના છે. એટલે એ સિંધુદેશ અથવા સિંધુતીર તે કોંકણ પ્રાંત નહિ: પણ હાલ રાજ્યનો સિંધુ દેશ અથવા અત્યારે પણ જેને 'સિંધુ' નામથી જ ઓળખવામાં આવે છે તે જ સિંધુ દેશ છે એમાં કાંઈ પણ પ્રકારનો અંશય નથી. અસ્તુ: 'દેવવસ્તુતિ'માં મ્લેચ્છેષ્વનીતા:" 'મ્લેચ્છાણં' તથા 'મ્લેચ્છીકૃત' આદિ પ્રયોગો પુષ્કળ ગ્રંથોમાં મળી આવતા હોવાથી કદાચિત્ કાંઈ એમ દહેવાને પણ કટિબદ્ધ થઈ જાય કે: 'એ મ્લેચ્છો એટલે મુસલમાન નહિ, કિન્તુ મધ્યએશિયામાંની શક, યવન, હૂણ, પલ્લવ તથા કુશાન આદિ ભટકતી જાતિઓના લોકો જ હોવા જોઈએ. કારણ કે, એ જાતિના લોકોએ ઈ. સ. થી પૂર્વે બીજી તથા ત્રીજી સદીમાં હિન્દુસ્તાન પર આક્રમણો કર્યા હતાં; માત્ર એટલું જ નહિ, પણ સુએચી દિંવા પરકીય કુશાનવશે હિન્દુસ્તાનમાં સામ્રાજ્યની સ્થાપના પણ કરી હતી.' પરંતુ એ પરકીય લોકોનાં આક્રમણો મહામદ

પયગંમરના જન્મથી અને ઈસ્લામ ધર્મના આરંભથી પાંચ સો કિવા સાત સો વર્ષ પૂર્વે થયાં હતાં અને તેમનામાંના અંબીરિયા-અમુરિયા-દેશના લોકોને વળ્યો કરવામાં આવે, - તો બાકીના શક, પઘવ, આસ્તિક, મેદ, હુશુ, તથા યવન આદિ આધુષણથી માનવસંઘના આચાર આચો જેવા તથા આર્યસદશ જ હતા; એટલે કે, મહંમદ કાસિમે જેટલા અભિનિવેશથી સિંધુ દેશમાં ધાર્મિક અત્યાચાર કર્યો હતો તેટલો અભિનિવેશ એ લોકોમાં ન હોતો. એ પરકીય લોકોમાંના કાત્રિયોએ હિન્દુસ્તાનમાં જો કે રાજ્ય કર્યું હતું, પરંતુ તેમણે બળાતકારથી પોતાના ધર્મને હિન્દુઓનાં મસ્તકા પર લાદી દીધો હોય એવું ઇતિહાસમાં એક પણ ઉદાહરણ વિદ્યમાન નથી; માત્ર એટલું જ નહિ, પણ મિનંદર જેવા પરકીય કાત્રિયે બૌદ્ધધર્મની દીક્ષા લીધી હતી એ ઉદાહરણ ઇતિહાસમાં વિદ્યમાન છે. આ મુમસ્ત કથનનું તાત્પર્ય એ જ છે કે જો કોઈ પણ આઘ હિન્દુ મિશનરી અથવા તો ધર્મબ્રહ્મોત્તર શુદ્ધ કરી લેનારો મહાત્મા હિન્દુસ્તાનમાં પ્રકટ થયો હોય તો તે દેવસ મુપિ જ છે એ સર્વથા નિર્વિવાદ છે. એ દેવસ મુપિએ ધર્મબ્રહ્મોત્તર જે પ્રાવચિત્તો દર્શાવેલાં છે તેમનો મથાસ્થાન તથા મથાપ્રસંગ અસ્તુત લેખમાં આગળ જતાં ઉલ્લેખ થવાનો હોવાથી તેમનો અહીં ઉદાપોહ કરવામાં નથી આવ્યો. પરંતુ 'દશાદિવિશતિ ચાવત્તસ્ય શુદ્ધિર્વિધીયતે' એ પર મા સ્લોકથી 'દેવસસ્મૃતિ' ધ. સ. ૭૨૧ થી ૭૩૧ ના કાલાવધિમાં નિર્માણ થયેલી હોવી જોઈએ, એવું અનુમાન કરી શકાય છે. દેવસ મુપિ પછી ક્યા ક્યા સ્મૃતિકારો કિંવા કંઈ કંઈ સંસ્થાઓ શુદ્ધિકરણનું કાર્ય કરતી હતી એ આપણા બંધુવામાં આવી શક્યું નથી અને એ વાર્તાને બંધુવા-

માટેનાં કર્તા સાધનો પણ જે કે અત્યારે આપણી ખાસે નથી; તથાપિ જે સાધનોની અનુપલબ્ધિથી તે સમયમાં શુદ્ધિકરણના કાર્યનો અત્યંત અભાવ જ હતો એમ માની લેવાનું કાંઈ પણ કારણ નથી; કારણ કે, પેઠણ-પ્રતિષ્ઠાનપુર-તથા કાશી આદિ સ્થાનોમાં તે સમયમાં શુદ્ધિકરણનું કાર્ય ચાલતું હોયું જોઈએ એમ ‘લક્ષિતવિજય’ નામક મરાઠી ગ્રંથના ૪૪ મા અધ્યાયના વાંચનથી નિશ્ચયાત્મક કહી શકાય છે. એ જ પ્રમાણે મુંબઈ ખાસે આવેલા વસંઈના નિકટવર્તી નેર્મળ નામક સ્થાની આસપાસના બ્રાહ્મણોએ પૌર્ણીમી લોકોએ જે હિન્દુઓને બળાતકરે વટલાવીને ખ્રીસ્તી બનાવી દીધા હતા તે ધર્મભ્રષ્ટ હિન્દુઓને શુદ્ધ કરવાના વ્યાપારને બળ-પૂર્વક આરંભી દીધો હતો એમ ઇતિહાસકાર રા. સર-દેસાઈએ પોતાના ‘બ્રિટિશ રિવાસત’ નામક ઇતિહાસ ગ્રંથમાં સ્પષ્ટ દર્શાવેલું છે. અત્યારના બ્રાહ્મણોને એ લેખ-વિભાગ ઉપયુક્ત તથા બોધપ્રદ થવાનો મંભવ હોવાથી અમે તેનો અનુવાદ આપવાનું અહીં ઉચિત ધારીએ છીએ; કારણ કે, રા. રા. ગોવિન્દ સખારામ સરદેસાઈનો એ એક ગ્રંથ મરાઠી ભાષામાં લખાયેલો છે:—

“ વટલીને ખ્રીસ્તી થઈ ગયેલા હિન્દુ લોકોને સ્વધર્મમાં પાછા ફરીકરી લેવાના તે સમયના બ્રાહ્મણોએ અનેક પ્રયત્નો કરેલા છે. એવા વટલી ગયેલા લોકોને પોતાના મૂળ ધર્મ-વંશપરંપરાગત ધર્મ-માં પાછા આવી જવાનો તેઓ ઉપદેશ આપતા હતા; માત્ર એટલું જ નહિ, પણ કૃષ્ણજન-માણી-ગોકુલજન-જેવા મોટા પર્વના દિવસે વટલી ગયેલા લોકોને સમુદ્રમાં અથવા તો ગંગામાં સ્નાન કરાવીને પાછા શુદ્ધ કરી લેતા હતા. આવા પવિત્ર દિવસે ગંગાસ્નાન કરવાથી જેવી રીતે મનુષ્યનાં સર્વ પાતકોનો ક્ષય થઈ જાય છે

તેવી રીતે ખ્રીસ્તી ધર્મને સ્વીકારવાથી મનુષ્યનાં સર્વ પાતકોનો દમ્પ તથા ચક્રો નથી એ શાસ્ત્રાધારને તેઓ સર્વ જનોના મનમાં બરાબર દેખાવી દેતા હતા. બ્રાહ્મણોની આ યુક્તિ જોઈને પાદરી સાહેબોનો પિત્તો ઉઠ્યા. જનો હતા અને તેથી તેમણે બ્રાહ્મણોના એ ઉદ્ધોગને બંધ કરી દેવા માટે થાણા, વસંધ તથા મુંબઈ આદિ સ્થાનોમાં ખાડીઓ તથા સમુદ્રના તીરપ્રાંતમાં ન્યાં જુઓ ત્યાં દૈંસ ઊભા કરી દીધા હતા; દારણ કે, ન્યાં દૈંસ ઊભા કરવામાં આવ્યા હોય ત્યાં બ્રાહ્મણો નટલી ગયેલા હિન્દુઓનું શુદ્ધિકરણ કરતા ન હોતા; અર્થાત્ ન્યાં એવા દૈંસ ઊભા કરવામાં આવ્યા હોય તે સ્થાનને ત્યાગીને અન્ય સ્થાનમાં બ્રાહ્મણો પોતાનો મેળો જરતા હતા. અતઃ ખ્રીસ્તીઓના અત્યાચારથી ત્રાસીને બ્રાહ્મણોએ વસંધ પાસેના એક જંગલમાં એક તળાવ શોધી, દાઢમું અને ત્યાં તેઓ પોતાના શુદ્ધિકરણના વ્યવસાયને કેટલાક દિવસ પર્યન્ત શુભ રીતે ચલાવતા રહ્યા. ત્યારપછી બ્રાહ્મણોના એ ઉદ્ધોગની વાર્તાનો પ્રકાશ થતાં પોર્ટુગીઝ સિપાહીઓએ બ્રાહ્મણોપર હલ્લો કરીને બ્રાહ્મણોને લાંથી નસાડી દીધા. એ વેળાએ એક વાર ખ્રીસ્તી થઈને પાછો હિન્દુધર્મમાં આવી ગયેલો એક વેરાગી પાદરીઓની ફોજ સામે એકલો જ જાઓ રહીને વીરતા તથા નિલયતાથી લલચો હતો. એ વેરાગીની આવી વીરતાને જોઈને ઈશ્વરે તેમણે તે સ્થાનનો વિધ્વંસ કરી નાખ્યો અને ગાયોને મારીને તેમનાં માંસ તથા રક્તનું તળાવમાં તથા તળાવની આજુબાજુ સિંચન કરી તે સ્થાનને અપવિત્ર કરી નાખ્યું.” (આમરટ ૧૫૩૪. ‘ઈસ્ટિસ રિવાસન,’ ૫૪ ૧૮૩, ૧૮૪). અર્થાત્ દેવસ મણિ, પૈાજના બ્રાહ્મણો તેમ જ નિર્મળ શેત્ર-

માંના બ્રાહ્મણોએ રાજ્યપર અવધાની નરહેતાં સર્વ વર્ણોના ગુરુ તરીકે સ્વતંત્રતા પૂર્વક ધર્મભ્રષ્ટોના શુદ્ધિકરણનું કાર્ય કરેલું છે અને ધર્મભ્રષ્ટોને શુદ્ધ કરી લેવાનું કર્તવ્ય સર્વથી પ્રથમ બ્રાહ્મણોનું, ત્યારપછી શ્રીમાન શંકરાચાર્યનું અને અંતે રાજાનું છે એમ જ એથી સિદ્ધ થાય છે. આ પ્રકરણના સંબંધમાં શંકરાચાર્યનું એક આત્મપત્ર તા. ૧૧-૩-૨૨ ના 'કેસરી' પત્રમાં પ્રકટ થયેલું હોઈને ઉપરિનિર્દિષ્ટ 'ભક્તિવિજય' માંના ભાગ પણ તા. ૨૫-૬-૨૩ ના 'કેસરી' માં પ્રકાશિત થઈ ચૂક્યો છે. એ ઉભય લેખો આ અંચના અંતમાં પરિચિત તરીકે પ્રકાશિત કરવામાં આવ્યા છે.

સ્વરાજ્યમાં શુદ્ધિકરણ

મુસલમાનોના ચંદ્રના પ્રકાશનો સર્વત્ર પ્રસાર થયા પછી પણ સમસ્ત હિન્દુસ્તાનને મુસલમાન બનાવી દેવાની મુસલમાનોની મહત્વાકાંક્ષા સફળ થઈ શકી નહિ; પરંતુ હિન્દુઓનો પુષ્કળ મંદાર થયો અને હિન્દુસ્તાનમાં પાંચથી માન કરોડ મુસલમાનોની વસતી કાયમ થઈ ગઈ. મુસલમાન મુસ્તાનો તથા મુગલ બાદશાહોમાંના કેવળ મહાન મનાતા મુગલ સમ્રાટ અકબરના મનમાં જ હિન્દુ તથા મુસલમાનોના સમાજને ધાર્મિક આચાર તથા શરીરસંબંધવડે એક કરી નાખવાની કલ્પના ઉદ્ભવી હતી અને અકબર બાદશાહે સર્વ ધર્મોનાં ઉત્તમ તત્ત્વોને એકત્ર કરીને 'દીને ઇલાહી' નામનો એક પંચ અથવા ધર્મ નિર્માણ કર્યો હતો. એ ધર્મમાં મુસલમાન ધર્મમાંથી મુજત તથા બહુપત્નીત્વ, ખ્રીસ્તી ધર્મમાંથી બાપ્ટિઝમ તથા ઈસુની ઉપાસના, હિન્દુધર્મમાંથી પુનર્જન્મ તથા આત્માનું શ્રેષ્ઠત્વ અને પારમી ધર્મમાંથી અગ્નિપૂજા આદિ વિષયોનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો હતો. અકબરના અંતઃપુરમાં રાજ-

પૂત તથા મુસલમાન એ ઉભય જાતિયોની બેગમો હોવાથી અને અકબરના દરબારમાં વળનદાર હિન્દુ તથા મુસલમાન મુસદ્દીઓ તેમ જ સેનાપતિઓ હોવાથી એ ઉભય જાતિના પુરુષોને પ્રસન્ન કરવામાટેનો જ અકબરે આ પ્રયત્ન કર્યો હતો. અકબરના પ્રયત્નના ચોંચે રાજપૂતોની સામાન્ય પદ્ધતિની કન્યાઓ સાથે જો કે બાદશાહનો લગ્નમંથન થયો, તથાપિ રાજપૂતોએ મુસલમાન જાતિની કન્યાઓનું પાશ્વિ-ગ્રહણ તો ન જ કર્યું. એ ઉપરાંત જહાંગીર બાદશાહની કાર્યકીર્તિમાં નૂરજહાનનું તથા શાહજહાન બાદશાહની કાર્યકીર્તિમાં બેગમ મુમ્તાઝમહાલનું વર્ચસ્વ થવાથી અકબરનું જૂનું ધોરણ બદલાઈ ગયું અને પુનઃ ઈરાની ધોરણના વર્ચસ્વનો આરંભ થઈ ગયો. જો અકબર બાદશાહનું ધોરણ દીર્ઘ કાલ પર્યન્ત ચાલતું રહ્યું હોત, તો આજે હિન્દુ તથા મુસલમાન એ બે સમાજોમાં અત્યારે જે તેના કરતાં કાંઈ એક સર્વથા ભિન્ન પ્રકાર જ આપણા જોવામાં આવી શક્યો હોત. સારાંશ કે. જો તે ધોરણ ચાલતું રહ્યું હોત, તો વચ્ચે મુસલમાન થયેલા આર્યજનો પાછા આર્યમંડળમાં આવી ગયા હોત અને કેવળ અસીરિયામાંના થોડા ઘણા અસુર મુમલમાનો જ હિન્દુસ્તાનમાં અવિગ્રહ રહ્યા હોત એ સર્વથા નિર્વિવાદ છે.

મુસલમાની રાજસત્તા સાથે ટક્કર દેનારા અને મુસલમાનોને તેમના આધાતનું ઉત્તર પ્રત્યાધાતથી આપનારા રાજપૂતાનામાંના રાજપૂતો તથા મહાગ્રાહ્યમાંના મરાઠાઓ દત્તા અને તેમાં પણ વિશેષતઃ મેવાડના રાજપૂત વીરો તો અંતપર્યન્ત મુસલમાનો સાથે ઝગડીને જાત્યભિમાન તથા આત્માભિમાનની રક્ષા કરના રહ્યા દત્તા એ વાતો ઇતિહાસ-પ્રસિદ્ધ હોવાથી એના અધિક વિવેચનની આવશ્યકતા નથી.

અર્થાત્ વીરપ્રસવિની મેવાડભૂમિના વીર ક્ષાત્રિયપુત્રોએ મુસલમાની રાજસત્તા સમક્ષ કદાપિ યોતાના મસ્તકને અવનત કર્યું ન હોતું. મહારાષ્ટ્રમાં રામદાસ તથા શિવાજી મહારાજ એ જાતનેજ તથા ક્ષાત્રતેજે ઇસ્લામનો પ્રતિકાર કરીને ભારતમાં સ્વરાજ્યની સ્થાપના કરી હતી. સ્વરાજ્ય એક અદ્ભુત વસ્તુ છે અને સ્વતંત્રતા એક અદ્વિતીય ઈશ્વરદત્ત પદાર્થ છે; એમનો જેને અનુભવ હોય છે તે જ એ વસ્તુઓના મૂલ્યને જાણી શકે છે. સ્વરાજ્ય હસ્તમાં આવી જતાં એટલે કે સર્વ વ્યવહાર, આચાર તથા પ્રાપ્તિ આદિની સત્તા હસ્તમાં આવી જતાં આપણે જે કંઈ પણ કરવા ધારીએ તે કાર્ય આપણાથી તત્કાળ કાઢી પછી પ્રકારના વિદ્ય તથા અવરોધ વિના કરી શકાય છે. ધર્મ એટલે શાસનશાસ્ત્ર અને તેને વ્યવહારમાં યોજવાની કિંવા અમલમાં લાવવાની સત્તા એટલે સ્વરાજ્ય એ જ 'સ્વરાજ્ય' શબ્દની સ્પૂર્ણ વ્યાખ્યા છે. શિવાજી મહારાજના શાસનકાળમાં ધર્મબ્રહ્મોના શુદ્ધિકરણનો કાંઈ એક ખાસ કાયદો પસાર કરવામાં આવ્યો હોય એમ આપણા જોવામાં આવી શકતું નથી અને તેનું કારણ મહારાષ્ટ્રમાં તે સમયનો મુસલમાનસમાજ સામાન્યતઃ દુર તથા 'ઉપેક્ષણીય' હતો (અને અત્યારે પણ છે) એ જ હોતું જોઈએ. તે સમયમાં મહારાષ્ટ્રમાં સર્વત્ર વસના મુસલમાનોની સંખ્યા માત્ર એક લાખની જ હતી અને તેઓ અર્ધ દક્ષિણી હોઈને મરાઠાઓ જેવા જ ઘણ ગયા હતા; તેમનામાં ઉત્તરભારતમાં વસતા ઈરાની તથા અફઘાનો જેવી અને જેટલી કઠોરતા તથા તીવ્રતા અવશિષ્ટ રહી ન હતી. અર્થાત્ શિવાજી મહારાજ જેવી દુરદષ્ટિ વિભૂતિને એવા દુર સમાજને પચાવી અથવા અપનાવી લેવાનું કાર્ય અશક્ય નહિ બાસ્તું હોય અને તેથી જ તેમને ધર્મબ્રહ્મોના શુદ્ધિકરણમાટેના

કોઈ એક વિશિષ્ટ નિયમને અસ્તિત્વમાં લાવવાની આવશ્યકતા નહિ દેખાઈ હોય એવું સ્પષ્ટ અનુમાન કરી શકાય છે.

એવા કોઈ પણ કાયદાના જળથી સર્વ મુસલમાનોને હિન્દુ બનાવી દેવાનું કાર્ય તે સમયમાં સુલભ કાઠિમાનું હતું; છતાં એવો કાયદો શુદ્ધિપૂર્વક જ કરવામાં આવ્યો ન હોતો. આવી રીતે શિવાજી મહારાજના શાસનકાળમાં ધર્મભ્રષ્ટોના શુદ્ધિકરણનો કાયદો જો કે જોવામાં નથી આવતો, તથાપિ કેટલાક બ્રાહ્મણ તથા મરાઠા સરદારોને શુદ્ધ કરીને સ્વધર્મમાં લઈ લેવાનાં અમુક ઉદાહરણો તો અવશ્ય જોવામાં આવી શકે છે. જો આપણે ચાતુર્વર્ણની દૃષ્ટિથી જોઈએ તો તે સમયમાં મહારાષ્ટ્ર દેશમાં બ્રહ્મક્ષત્ર એટલે કે બ્રાહ્મણો તથા મરાઠાઓ જ પ્રમુખ જોવામાં આવ્યા કરે છે. વૈશ્ય વણે તે સમયમાં મહારાષ્ટ્ર દેશમાં વિશેષ પરિમાણમાં અસ્તિત્વ ખરાવતો ન હોતો, એ વાર્તા મહારાષ્ટ્રમાં મારવાડીઓ તથા ગુજરાતીઓને જ વ્યાપારક્ષેત્રના પ્રમુખ અંગ્રેસો તરીકે જોવાથી પોતાની મેળે જ સિદ્ધ થઈ જાય છે. જો ત્રૈવર્ણિકને વર્ણ કરવામાં આવે, તો કૌળી, કૈશી તથા લિંગ આદિ ગદીનો, ચંદ્રસદશોનો તથા અસ્પૃશ્યોનો સમાજ અવધિષ્ટ રહે છે. એ સર્વ સમાજો તે સમયમાં મંદ, મુમુર્ત તથા સ્તબ્ધ હતા અને મુસલમાનોને વટલાવવામાટે એટલે કે નિષ્ક્રિય કરીને ધર માંડનારી બાવડીઓને મળવવામાટે એ નીચતમ મુમુર્ત સમાજ પ્રતિ જ દૃષ્ટિપાત કરવો પડતો હતો; કારણ કે કેટલીક લાલચોમાં લપટાઈને મુસલમાન થનારી વ્યક્તિઓ મુસલમાનોને એ મુમુર્ત સમાજમાંથી જ મળી શકતી હતી. આ વિવેચનના સારાંશ એટલો જ છે કે મહારાષ્ટ્રમાં મુસલમાન સમાજ આવો નિષ્કૃષ્ટ, અધર્મનાર્થ અંત્યજનો તેમ જ શુદ્ધ અનાર્થોનો બનેલો છે. એ અંત્યજ તથા અનાર્થ જનસ-

માનમાંના કેટલાંક મનુષ્યો કદાચિત્ વટલીને મુસલમાન થઈ
જાય અથવા, તો એ અત્યંત તથા અનાર્થ જનસમાજમાંનાં
વટલી ગયેલાં-મુસલમાન થયેલાં-મનુષ્યોને શુદ્ધ કરીને પાછાં
હિન્દુધર્મમાં લેવામાં આવે, તો તેથી કાંઈ પણ વિશેષ હાનિ
કિંવા લાભનો સંભવ હોતો જ નથી એવાં મુસલમાન થઈ
ગયેલાં મનુષ્યોને શુદ્ધ કરીને પાછાં હિન્દુધર્મમાં લેવાથી
કેવળ સંખ્યાની વૃદ્ધિ વિના અન્ય કોઈ પણ પ્રકારનો લાભ
છે જ નહિ એમ તે સમયના વિચારશીલ પુરુષોને નિશ્ચયપૂર્વક
ભાસેલું હોતું જોઈએ. બ્રહ્મ થયેલા હિન્દુસમાજને પુનઃ
હિન્દુ કરી લેવાથી જો સામર્થ્યની વૃદ્ધિનો સંભવ હોત,
તો તો એ વ્યવસ્થા તે સમયના વિચારશીલ પુરુષોએ
અવશ્ય કરી હોત એ વાતો નિમ્બાળકરના શુદ્ધિકરણની
ઘટનાથી સૂર્યપ્રકાશ સમાન સ્પષ્ટ થઈ જાય છે. અત્યંત
કુલીન તથા પ્રતિષ્ઠિત મરાઠાઓને વતનો મેળવવામાટે
અને તે વતનો-જગીરો-ને પોતાના અધિકારમાં અવિચળ
રાખવામાટે કેટલીક વાર ઈસ્લામ ધર્મનો પોતાની ઈચ્છા
વિરુદ્ધ સ્વીકાર કરવો પડ્યો હતો; પરંતુ એવા વટલીને
મુસલમાન થયેલા યોગ્ય પુરુષોની સંખ્યા અલ્પસ્વલ્પ હતી.
અને એ અલ્પસંખ્ય કિંવા - સ્વલ્પસંખ્ય હિન્દુઓમાંના
ઘણાક બ્રાહ્મણો તથા મરાઠાઓને શુદ્ધ કરીને પાછા
સ્વધર્મમાં સ્વીકારી લેવામાં આવ્યા હતા એમાં તો કોઈ
પણ પ્રકારની શંકા છે જ નહિ. એવા જે ઘણાક પુરુષોને
શુદ્ધ કરી લેવામાં આવ્યા હતા તેમાંના જ એક
નિમ્બાળકર હતો.

નિમ્બાળકરની શુદ્ધિ

ફતલણના જામજી નાઇક નિમ્બાળકરને આદિલશાહે
પોતા સમક્ષ પકડી, મંગાવ્યો હતો અને એવી ધમકી

આપી હતી કે: “જે તમે વટલીને મુસંમાનં યષ જશે! તો તમેને અમે મોટી જગીર આપીશું અને નહિ તો અત્યારે તમારું જે વતન છે તે પણ અમે જમ કરી લઈશું.” ચાર સો વર્ષથી ભોગવેલા વતનને હાથમાંથી નીકળી જવા દષ્ટને પોતાનાં સીપુતપુત્રી આદિને માર્ગમાંનાં ભટકતાં બીખારડાં ફેરી નાખવાનું સાદમ બન્યું નિમ્માગ કરથી કરી સકાયું નહિ અને તેથી તેણે આદિલશાહને કહ્યું કે: “જે આપની સાહજદીનો મારી સાથે લમ-સંબંધ કરી આપણેમાં આવે તો હું મુસંમાન થવાને તૈયાર છું.” તેની આ માગણી પ્રમાણે સાહજદીનો તેની સાથે લમસંબંધ કરી આપણેમાં આવ્યો અને બન્યું નિમ્માગ કર પોતાનો વચન પ્રમાણે મુસંમાન થયો પણ ખરે નિમ્માગ કરનો ભોંસને કુટુંબ સાથે ગાદ ઝણાવું બંધ હોવાથી તેણે એ અપ્રસન્ન કૃત્યમાટે પોતાના હૃદયમાં યના પશાતાપની વાર્તા માતૃશ્રી જિજ્ઞાસાને જણાવી અને એ વાર્તા સાંભળીને માતૃશ્રી જિજ્ઞાસાના મનમાં અતિશય શોક તથા ખેદ થવા લાગ્યો; કારણ કે, જેની સાથે દીર્ઘ કાળથી પોતાનો સંબંધ સંધાયેલો હતો તેના એ નિમ્માગ કરના ધરાણાના પ્રતાપે જ શકાય તથા શિવાજી આટલી ચોખ્ખાને પ્રાપ્ત કરી શક્યા હતા આ કારણથી જિજ્ઞાસા માતૃશ્રીએ સમસ્ત અસાધ્યમંડળને પોતા પાસે બોલાવીને “આપત્તિના પ્રશ્ને નિમ્માગ કરે દરિદ્રામ ધર્મને રસીકરેલો હોવાથી એમાં તેમનો પોતાનો કંઈ પણ દોષ નથી એટલે તેમને પાછા હિન્દુ બનાવવા જ જોઈએ” આ પ્રમાણે કહ્યું અને શાસ્ત્રધિન વિધિથી નિમ્માગ કરને શુદ્ધ કરીને પાછો હિન્દુ પ્રમાણમાં લઈ લીધો; માત્ર એટલું જ નહિ, પણ નિમ્માગ કર તથા તેના પરિવારના સંબંધમાં કાંઈયો કાંઈ

પણ તિરસ્કાર ન દર્શાવી શકાય અને નિમ્નાળકરને પણ પોતાના શુદ્ધિકરણનો સંપૂર્ણ નિશ્ચય થઈ જાય એટલામાટે માતૃથી જિજ્ઞાસાએ શિવાજીની પુત્રી સમ્પ્રમાણનો નિમ્નાળકરનાં જ્યેષ્ઠ પુત્ર સાથે લગ્નમંજૂર કરી આપ્યો. આ શુદ્ધિકરણ મરાઠા ઇતિહાસમાં વર્ણવાયેલું હોવાથી જો કે એના વિસ્તૃત વિવેચનની આવશ્યકતા તો નથી જ; તથાપિ શાસ્ત્રી, વૈદિક, પૌરાણિક તથા પુરાણા કર્મક જનોને સામાન્યતઃ ઇતિહાસનું જ્ઞાન નથી હોતું અને તેથી આટલું વિસ્તૃત વિવેચન કરવું પડ્યું છે કે જેથી તેઓ એ શુદ્ધિકાર્યથી જો બોધને સ્વીકારવાનો હોય તે બોધને પોતાની તારતમ્યશુદ્ધિ અનુસાર સ્વીકારી શકે. આજથી અઢીસેં (૨૫૦) વર્ષ પૂર્વે જિજ્ઞાસા જેવી એક અખળાએ જો આપત્કાળમાં કોઈ મનુષ્યને પરધર્મ સ્વીકારવો પડ્યો હોય તો તેને શુદ્ધ કરીને પાછો સ્વધર્મમાં સ્વીકારી લેવો એ કાર્ય સશક્ત છે એવા પ્રકારના ધર્મમાર્ગનો અગ્રભાગે રહીને સર્વને સાક્ષાત્કાર કરાવી દીધો હતો એ વાર્તા અવશ્ય સ્મરણમાં રાખી લેવા યોગ્ય છે. જિજ્ઞાસા પ્રમાણે પેશવાના કુટુંબની સ્ત્રીઓએ પણ એવી રીતે ધર્મભ્રષ્ટોને શુદ્ધ કરીને સ્વધર્મમાં સ્વીકારાવી લેવાનાં કેટલાંક ઉદાહરણો ઇતિહાસમાં વિદ્યમાન છે. નિમ્નાળકરની શુદ્ધિ જેવાં જે કેટલાંક અન્ય પ્રકરણો છે તેમનો અભિનિવિષ્ટ લોકાથી આસ્થાપૂર્વક વિચાર કરી શકાય એટલામાટે સરકારે પ્રસિદ્ધ કરેલી પેશવાઓની રાજનિશીમાંથી બે ત્રણ અનુવાદિત અવતરણો તેમ જ રાજવાડેકૃત મરાઠા ઇતિહાસના આઠમા ખંડમાંથી એક આસ્થાપત્રનો અનુવાદ અહીં પાડેલો તથા પાઠિકાઓની જાણમાટે આપવામાં આવે છે.

“ વટલેલા પ્રાહણો તથા મરાઠાઓને શુદ્ધ કરી લીધા.”

(૩૭૩) " એમને એવી આજ્ઞા આપવામાં આવી કે તમેએ જે વિનતિપત્ર મોકલ્યું તે પ્રવિષ્ટ થયું. પુતાજી મિન મુદોજી વાઘર ચૌગુલા હમ્મો જિતી ગામં ચાંભાર-જોદા, એ મનુષ્ય પેરાજ દાવલંજી સોમવંશીને ત્યાં નોકરીમાં હતો અને સૈન્ય સાથે સૂરત પ્રાંતમાં ગયો હતો. ત્યાં તે મુગસોના દાયમાં સ્વપાઈ ગયો અને મુગસોએ તેને વટલાવીને બ્રહ્મ કરી નાખ્યો. તે એક વર્ષ અથવા સવા વર્ષ પર્યન્ત મુગસોના લસકરમાં હતો. ન્યારે રાજગ્રી બાતાજી પડિત પ્રધાન દિંદીથી પાછા આવ્યા તે વેળાએ મુગસોના લસકરમાંથી પલાયન કરીને તે આજ્ઞાજી પડિતના સૈન્ય સાથે મગી જઈ પાછો પોતાના ગામમાં આવ્યો અને તેણે સમસ્ત જાતિમંદળ સમક્ષ પોતાનો જે જ્ઞાન્ત કહી સંભળાવ્યો તે જ્ઞાન્તને માંભળીને તેને પાછો ન્યાતમાં લઈ લેવાનો જાતિના અગ્રેસરોનો અભિપ્રાય થયેલો હોવાથી સ્વામીએ એમોટેની આજ્ઞા આપવી એવી પ્રાર્થના છે.

" આ પ્રમાણે વર્તિગનું તમેએ લખ્યું તે જાણવામાં આવ્યું. મજદૂર પુનાજીને મુગસોએ તેનાપર જગાતદાર કરીને ધર્મબ્રહ્મ કર્યો હતો, તે કાંઈ પોતાની હમ્મથી બ્રહ્મ થયો ન હોતો એટલામાટે તેને પુનઃ આપણા સમાજમાં સ્વીકારી લેવાની આજ્ઞા કરેલી હોવાથી તમેએ જ્ઞાતિને એકત્ર કરી તે પુતાજીનું સાંભળ અનુસાર શુદ્ધિકરણ કરી તેને પાછો જ્ઞાતિમાં લઈ લેવો અને તેની સાથે પૂર્વવત વર્તન કરવું. આ પત્ર આ કારણથી જ વનનદારો સમક્ષ સાર કરવામાં આવે છે." (પૃષ્ઠ ૨૧૫, ૨૧૬)

(૨૯૯) " મોજે સોનકે, સંમત વાલોળી, પ્રાંત વાઈના નિવાસી રાણોજી ધુમાળ ન્યાટીલે વાઈ પ્રાંતના પાસાર નામક ગામમાંથી દિદી નામની એક બાંદીને અંબાજી

નિકમ પાસેથી ખરીદી લીધી હતી અને તે બાંદી આજે ચાર વર્ષથી તેના ઘરમાં જ છે. અંગાજી નિકમ ક્યાંક ચાલ્યો ગયો છે તેનો પત્તો જ નથી. તે બાંદી દેશટણના રાજથી બુધોજી નામક નિર્માળકરને ઘેર ગઈ હતી અને ત્યાંથી અંગાજી નિકમે તેને કાઢી લાવીને વેચી નાખી હતી. હૈમતજી સરકે તેને પોતાની બાંદી તરીકે જલુંવારી અને તે તેને રાણોજી પારીત્ર પાસેથી લઈ ગયો. પરંતુ તેણે કહ્યું કે: “તે બાંદીએ બુસદમાનો સાથે અત્રવ્યવહાર કર્યો હતો.” અને તેથી રાણોજી પારીત્રને પ્રાપ્તિ કરાવવા વિધેતાં, પત્રો લખવામાં આવ્યાં હતાં. ” (પૃષ્ઠ ૨૮૮)

“ (૨૮૯) “રાજથી સંતાજી આરોળે શુરંધર રામશેર બદાદુરને એવી આતા આપવામાં આવે છે કે ઘાટમેરી પ્રગણના દેહિજ ગામ નામક ગ્રામના નિવાસી તુલને ભટ જોશીને મોહમુઘ કરીને યવનોએ પોતાના ધર્મમાં વટલાવ્યો હતો અને તેથી તે કેટલાક દિવસ યવનોના સહવાસમાં રહ્યો હતો. ત્યારપછી તેના હૃદયમાં એ ધર્માન્તરમાટે પશ્ચાત્તાપ થતાં તે પૈકણ ક્ષેત્રમાં આવી બ્રાહ્મણોની સમામાં ઉપસ્થિત થઈને કહેવા લાગ્યો કે: “મારા અપરાધની મને ક્ષમા આપો અને મને પાછો બ્રાહ્મણસમાજમાં સ્વીકારી લ્યો.” તેના અતિશય આગ્રહને જોઈને બ્રાહ્મણોએ શાસ્ત્રના આધારે એવો નિષ્ણ ક્યો કે: “જેના હૃદયમાં ધર્માન્તરનો સત્ય પશ્ચાત્તાપ થયો હોય તેને પ્રાપ્તિ કરાવીને પુનઃ બ્રાહ્મણ તરીકે બ્રાહ્મણ સમાજમાં સ્વીકારવો જ જોઈએ.” આવા પ્રકારનો નિર્ણય થતાં સર્વ બ્રાહ્મણોએ એ તુલને ભટને યથાશક્તિ પ્રાપ્તિવડે શુદ્ધ કરીને પંકિતપાવન કરી લીધો અને સમસ્ત બ્રાહ્મણોએ સંબોધીને મજદૂર પ્રગણાનું શુદ્ધિપત્ર કરી આપવામાં આવ્યું છે તો હવે મજદૂર પ્રગણના

દેશમુખ દેશપાડિને તેમ જ સમસ્ત ગ્રાહણોને તાકીદ આપીને તમે તુળને ભટ્ટને પંક્તિપાવન કરાવશો. પેકણના પત્રથી વિરુદ્ધ વર્તવાનો બે કાંઈનો વિચાર હોય તો તેવી રીતે વિરુદ્ધ વર્તવાનું કાંઈ પણ પ્રયોજન નથી એટલામાટે પત્ર ૧ મોક્ષવામાં આશ્રયું છે; તિથિ પડી.”

પેશવાઓની રાજનિયી (નિત્યની નોંધપોથી) માંથી આવા પ્રકારનાં અવતરણો જેવાં અન્ય પણ અનેક અવતરણો આપી શકાય તેમ છે; પરંતુ ધર્મશ્રષ્ટોના શુદ્ધિકરણની કલ્પના કરી લેવામાટે આટલાં અવતરણો જ પૂર્યાં છે. એ આજ્ઞાપત્રો કરતાં પણ છત્રપતિ સંભાળ મહારાજની દાર્પકીર્તિમાંનું એક આજ્ઞાપત્ર અત્યંત વિચારાર્હ-વિચારણીય-છે; કારણ કે, તેમાં કેટલાક ગ્રાહણો તથા ઇતર, અધિકારીઓ મળીને લગભગ ત્રીસ કે ચોવીસ પ્રતિષ્ઠિત પુરુષોના હસ્તાક્ષરો આપણા બેવામાં આવી શકે છે. એ આજ્ઞાપત્રને અહીં પાઠકર્ત્રની જાણમાટે યથાર્થિત ઉદ્ધૃત કરવામાં આવે છે:-

શ્રી મહાલક્ષ્મ્યેનમઃ

શ્રી કાર્યવેશ્વર . . .

“શ્રીસકલ શુભાલંકરણ તથા અખંડિત લક્ષ્મી અલંકૃત રાજમાન્ય રાજશ્રી દેશમુખ દેશપાડિ, જ્યોતિષીઓ, ઉપાધ્યાયો તથા ચેદમર્તિઓ કલ્યાણ હરસુલ, પ્રાંત ઐરંગાબાદના તેમ જ સમસ્ત મહારાષ્ટ્રનાસી કોંકણરથ તથા દેશરથ વિદ્વદૈદિક ગૃહસ્થોને, પોખ્ત, ઉપાધ્યાય તથા મોરેશ્વર પંડિતરાવના અનુક્રમે આશીર્વાદ તથા નમસ્કાર.

આ પત્ર લખવાનું કારણ એ કે કલ્યાણ હરસુલનો નિવાસી ગંગાધર રંજનાથ કુળકર્ણી પોતે ગ્રાહણ દોષને મુગલોની સેવામાં નિમુક્ત થયેલો હતો. તે મુગલોની

નોકરી કરતો હતો તેવામાં મુગલોએ તેના પર બળાત્કાર કરીને તેને વટલાએ અને બ્રહ્મ કરીને ત્રણ માસ પર્વન્ત કારાગૃહમાં પૂરી રાખ્યો હતો એટલે ત્યાં યવનો સાથે તેનો અન્નસંસર્ગ થયો હતો. ત્યારપછી તેને અડી સોની મન્સબદારી આપીને આકર તરીકે રાખી લેવામાં આવ્યો હતો અને એ આકરી તેણે પાંચ વર્ષ સુધી કરી હતી. તેનાથી સ્નાન મંથ્યા આદિ કર્મો કરી શકાય તેમ ન હોવાથી તે જો કે એ કર્મ કરતો ન હોતો; પરંતુ તેણે યવનો સાથે અન્નાદિકસંસર્ગ-ખાનપાનનો બ્યવહાર-રાખ્યો ન હોતો. મુગલોની નોકરીમાં એ ગંગાધર રંગનાથને ધનની વિપુલ પરિમાણમાં પ્રાપ્તિ થતી હોવા છતાં પોતાના એ ઐહિક સુખને સર્વથા ત્યાગી દઇને અને પોતાની ધર્મબ્રહ્મતાના પશ્ચાત્તાપને હૃદયમાં ધારણ કરીને તેનાથી પોતાની જાતિમાં તથા પોતાના ધર્મમાં પુનઃ પ્રવેશ કરી શકાય એટલા માટે તે રાયગઢમાં રાજત્રી છત્રપતિ સ્વામી પાસે આવીને સરકારકૃનો, ન્યાયાધીશ, ઉપાધ્યાયો તથા દાનાધ્યક્ષ તેમજ અન્ય પ્રતિષ્ઠિત બ્રાહ્મણો અને પોતાની સમસ્ત યાતિના શરણુને સ્વીકારી નિરંતર એ જ માથના કર્ચા કરતો હતો કે: ‘મને પ્રાયશ્ચિત્તદ્વારા શુદ્ધ કરી લ્યો અને મારો ઉદ્ધાર કરો.’ સમસ્ત રાજકાર્યધુરંધર તથા વર્ણાશ્રમ-ધર્મપ્રતિપાદક રાજત્રી છત્રેગામાત્ય સ્વામી (કવિકુલેશ) એ જ્યારે ગંગાધરનો સર્વ વૃત્તાન્ત સાંભળ્યો એટલે તેમના મનમાં ગંગાધરનાં અતિશય કષ્ટ તથા અનુતાપને જોઇને દયાનો ઉદ્ભવ થતાં તેમણે એ વૃત્તાંત રાજત્રી છત્રપતિ સ્વામીને અથથી ઇતિ પર્વન્ત કહી સંભળાવ્યો અને એ વૃત્તાન્ત સાંભળી લઇને કૃપાળુ યજ્ઞ રાજત્રી છત્રપતિ સ્વામીએ ગંગાધરને પ્રાયશ્ચિત્તવડે શુદ્ધ કરી લેવાની આજ્ઞા

આપી દીધી. છત્રપતિ સ્વામીની આજ્ઞા મળતાં અમોએ રાજશ્રી છદોગામાત્યની સલામાં સમસ્ત વિદ્વદિષ્ઠ બ્રાહ્મણોની સંમતિથી મિનાક્ષરાદિ નિગ્રધનું અવલોકન કરીને પ્રાયશ્ચિત્તનો નિશ્ચય કરી લીધો અને તે પ્રાયશ્ચિત્તનો વિધિ દર્શાવીને ગંગાધર રંગનાથને શ્રીવાત્સમાટે મોકલી દીધો. ત્યાં ગંગાધરે શ્રી ગિરિપ્રદક્ષિણા પ્રણામે અને માફ તથા યાત્રાએ મળીને અનુવિંશત્યઞ્દ પ્રાયશ્ચિત્ત, પૂર્વોત્તરાંગસહિત કૃત્યું અર્ચાત્ તેણે યથાશાસ્ત્ર તથા વિધિયુક્ત પ્રાયશ્ચિત્ત કરી નાખ્યું અને તેથી શ્રીક્ષેત્રમાંના સમસ્ત ધર્માધિકારી આદિ બ્રાહ્મણોની સંમતિથી તીર્થવિધિ તથા બ્રાહ્મણુભોજન કરાવીને તેને અગ્રપ્રસાદપ્રકૃતિમાં સ્વીકારી લેવામાં આવ્યો હતો. તેણે શુદ્ધિભોજનો તથા પ્રાયશ્ચિત્ત પ્રદક્ષિણા આદિ યથાવિધિ કર્યા હતાં એમણેનાં શ્રીક્ષેત્રના બ્રાહ્મણોનાં પ્રમાણપત્રો તેમ જ દેશાધિકારીનાં પત્રો લઈને તે અમારી પાસે આવ્યો હતો અને તે પત્રો તેણે અમોને આપ્યાં હતાં ત્યારપછી તેણે પૂર્વોત્તરાંગસહિત યથાવિધિ પ્રાયશ્ચિત્ત કરવાની વાર્તા અમોએ રાજશ્રી છદોગામાત્ય ગોસ્વામીને વિદિન કરી દીધી એટલે તેઓશ્રીએ તેના એ પ્રાયશ્ચિત્તને માન્ય રાખીને સમસ્ત કારકૂન તથા ન્યાયાધીશ આદિની અનુમતિથી અમોને આજ્ઞા આપી કે “ગંગાધર રંગનાથને તમારી સાથે પંકતિભોજન આપીને શુદ્ધિપત્ર આપી દો.” એ આજ્ઞા અનુસાર તેને અમોએ અમારી સાથે જમાડીને આ શુદ્ધિપત્ર લખી આપ્યું છે.” અર્ચાત્ આ બ્રાહ્મણુ હવે શુદ્ધ તથા સંવ્યવદાર થયેલો હોવાથી હવે પછી તમારે એની સાથે અન્નોદક વ્યવદાર યથાપૂર્વ કરતા રહેવું. જે કોઈ પણ આ બ્રાહ્મણુના બ્રાહ્મણત્વના સંગ્રધર્મા પોતાના હૃદયમાં કોઈ પણ પ્રકાર

રના. સંદેહને ઉત્પન્ન થવા દેશે તે મનુષ્ય દેવપ્રાણશુદ્ધોદી
તથા મહાપાતકી યશે એ નિશ્ચયપૂર્વક જાણી લેવું. સંકે.
૧૬૦૮ સોળસોને આઠ, ક્ષત્રિયત્સર, ચૈત્ર, શુદ્ધ દ્વિતીયા,
સોમવાર. આ વિગતિના સાક્ષીઓ:—

૧ મોરેશ્વર પંડિતરાવ દાનાધ્યક્ષ

૨ રાજશ્રી નારો રઘુનાથ અમાત્ય મુદ્રામુદિન ઇત્યાદિ

અત્યારની પરિસ્થિતિમાં શુદ્ધિની અનિવાર્ય

આવશ્યકતા

અત્યારસુધી પ્રસ્તુત લેખમાં ધર્મભ્રષ્ટોના શુદ્ધિકર-
ણનો જે વિચાર કરવામાં આવ્યો છે તેના યોગે ઐહ-
કાળમાં, મુસલમાનોએ ભારતવર્ષમાં પ્રવેશ કરીને પ્રથમ
જે વેળાએ હાહાકાર વર્તાવી દીધો હતો તે કાળમાં તેમજ
મહારાષ્ટ્રીય સ્વરાજ્યના સમયમાં પણ ધર્મભ્રષ્ટોને શાસ્ત્ર-
કથિન પ્રાપચિતવિધિવટે શુદ્ધ કરી લેવામાં આવ્યા હતા
એ વાર્તા સપ્રમાણ સિદ્ધ થઈ ચૂકી છે. અત્યારે આપણા
હસ્તમાં કોઈ પણ પ્રકારની સત્તા રહી નથી, આપણાં ધર્મ-
બંધનો સિથિત થઈ ગયાં છે અને સામાજિક બંધનોની
તો આપણાં મરિતબંધમાં કલ્પનામાત્ર પણ અવશિષ્ટ રહી
નથી; અર્થાત્ આપણી આત્મી સ્થિતિમાં આપણે આપણા
શુદ્ધિશક્ટને આગળ અને આગળ ચાલતું રાખવાનું છે.
અસારના સમયમાં કાંઈ પણ કાર્ય કરતી વેળાએ તે કાર્ય
આપણી સ્વરાજ્યપ્રાપ્તિ વિષયક પ્રવૃત્તિઓને અનુકૂલ થઈ પડે
તેવું છે કિંવા નહિ, એ જોવાની આપણે બહુ જ દક્ષતા
રાખવાની છે; કારણ કે, આ સામાજિક પ્રવૃત્તિના યોગે
સમાજકરણ તથા ત્યારપછી તેનું રાષ્ટ્રીયવન થઈ જાય એટલે
પછી તે પ્રવૃત્તિ - સ્વરાજ્યપ્રાપ્તિમાટે સર્વથા અનુકૂલ છે
એમ માનવામાં કિંવા કહેવામાં કાંઈ પણ પ્રકારનો પ્રત્યવાય

નથી. સારાંશ કે શુદ્ધિકાર્ય 'રાષ્ટ્રીય' કાર્યમાટે પોષક થઈ પડે તેવા પ્રકારે જ ચર્ચા જોઈએ; રાષ્ટ્રીય કાર્યમાટે વિધાતક થઈ પડે તેવા પ્રકારે ન ચર્ચા જોઈએ.

આપણા ભારતવર્ષમાંના પુરાણમતવાદીઓ કિંવા જૂના વિચારના લોકો અત્યારની નવીન જાગૃતિ વિપક્ષ કલ્પનાઓ નેમ જ અંગ્રેજી રાજ્યના સમગ્ર ઉત્પાત આદિથી બહુધા અત્ય હોય એમ જ જણાવે છે અને એ અવસ્થાના યોગે અમૂલ્ય ભોળા લોકોના મુખમાંથી “અંગ્રેજ સરકાર ક્યાં આપણા ધર્મમાં હસ્તાક્ષેપ કરે છે વાર ? અંગ્રેજ સરકારને હોય આપવાનું કંઈ પણ કારણ નથી;” છતાંદિ ઉદ્ગારો નીકળતા આપણા સાંભળવામાં આવ્યા કરે છે. સારાંશ કે, આપણી સમસ્ત સત્તા આપણા હસ્તમાંથી ચાલી ગઈ છે અને તે સત્તાને પાછી મેળવવામાટે અત્યારે આપણા રાષ્ટ્રના જે પ્રયત્ન પ્રયત્નો ચાલી રહ્યા છે તેની એવા ભોળા તથા અજ્ઞાન લોકોને લેશમાત્ર પણ કલ્પના નથી હોતી. આપણે પોતે જ આપણા પોતાના ધર્મનો ધ્વંસ નથી કર્યો; કિન્તુ જ્યારથી આપણા દેશમાં પરદેશી તથા પરધર્મીય-વિધર્મીય-રાજસત્તાનો પ્રવેશ થવા માંડ્યો છે ત્યારથી આપણા શાસનશાસ્ત્રનો સંહાર થઈ ગયો છે. અત્યારની વસ્તુસ્થિતિ આવા પ્રકારની છે. વાદાર્થ ક્ષણમાત્રને માટે કદાચિત્ આપણે એમ માની લઈએ કે: ‘ધર્મ’નો અર્થ ‘કાયદો’ છે; તો પણ એ વાર્તા તો સત્ય જ છે કે કાયદાને નિર્માણ કરવાની તથા તે કાયદાને અમલમાં લાવવાની મળીને જન્મે સત્તાઓ આપણા હાથમાંથી તો નીકળી જ ગઈ છે. અર્થાત્ નિસ્પૃહ પ્રાણીઓએ ધર્મશાસ્ત્રોનું નિર્માણ કરવું અને ક્ષત્રિઓએ તે ધર્મશાસ્ત્રોને વ્યવહારમાં ચોળવાં તથા ચોળવવાં

એવા પ્રકારનો ચાલતો આવેલો દંડક અથવા નિયમ અત્યારે
ટૂટી ગયો છે અને કાયદાની સર્વ પ્રકારની સત્તા તથા
સર્વ પ્રકારના વ્યવહારો ખીમઓના હાથમાં જઈ પડ્યાં
છે એટલે આવી સર્વથા પ્રતિકૂલ પરિસ્થિતિમાં સાધારણ
વ્યવહાર, અસાધારણ વ્યવહાર, ઋણદાન, ઉપનિધિ-સાક્ષી
-, લેખ, દિવ્ય, સીમાવિવાદ, સ્વામિપાત્ર, વેતનાદન,
વાકપારુષ્ય, દંડપારુષ્ય, મંજૂયસમુત્થાન તથા સ્ત્રીમંત્રમહ
આદિ સર્વ ધર્મો જે મહાસાગરમાં નિમજ્જિત થઈ નામ
તો તેમાં આશ્ચર્ય જેવું શું હોઈ શકે વાર? અર્થાત
આપણો વ્યવહાર અન્ય જનો-વિધર્મીઓ-ના-હસ્તમાં
આશ્યો જવાથી વ્યવહારસૌકર્ય તથા સમાજસાદૃશ્યને
અનુલક્ષીને કહેવાયજા અથવા યોગ્યતા આપણા આચારો
પણુ શિથિલ થઈ ગયા છે એ નરીનતાથી દર્શાવવાની
આવશ્યકતા હોય એવી અમારી માન્યતા નથી. આપણા
આચારધર્મમાંની જે વસ્તુઓ અત્યારે શિથિલ થયેલી
આપણા જોશમાં આવ્યા કરે છે તેમાં મુખ્યતઃ વર્ણસંસ્થા
આશ્રમધર્મ, બ્રહ્મચારીધર્મ-શિક્ષણના નિયમો, -વિવાહધર્મ,
ગૃહસ્થધર્મ, તથા ભક્ષ્યાભક્ષ્ય આદિનો સમાવેશ થાય છે;
માત્ર એટલું જ નહિ, પણુ આચારધર્મને ન પાળવાથી
આચારધર્મના ભંગકરે જે પ્રાયશ્ચિત્ત કરવાની અનિવાર્ય
આવશ્યકતા છે તે પ્રાયશ્ચિત્ત-અંગેશ ભાષામાં જેને 'પનિ-
સ્મેટ' ના નામથી ઓળખવામાં આવે છે તેના-પ્રતિ તો
હવે કોઈ લક્ષ પણુ નથી આપતું. અમારા આ સમરત
કથનનો નિઃકર્ષ અથવા સારાંશ માત્ર એટલો જ છે કે
આપણાં ધર્મશાસ્ત્રોમાં કહેલા આચાર, વ્યવહાર તથા પ્રાય-
શ્ચિત્ત આદિ ધર્મોનો સ્વકીય સત્તાના અભાવે બહુધા લોપ થઈ
ગયો છે, પરંપરા સત્તાએ આપણું સર્વસ્વ હરી લીધેલું

હોવાથી આપણે 'ધર્મ ધર્મ' પોક્કરીને ગમે તેવો તથા ગમે તેટલો કંદેસોપ કરતા રહીશું, તથાપિ સ્વકીય સત્તા વિના એ કંદેસોપનું કાંઈ પણ ઇષ્ટ પરિણામ થવાનું નથી અને સ્વકીય સત્તા વિના આપણે કદાપિ યથાર્થિત ધર્માચરણ કરી સકવાના નથી એ આપણે નિરંતર સ્મરણમાં રાખી લેવાનું છે અને એટલામાટે સ્વરાજ્યસત્તાની પ્રાપ્તિમાટે અત્યારે જે ઝગડો ચાલી રહ્યો છે તેને અનુદ્રષ્ઠ થઈ પડે તેવી રીતે શુદ્ધિકાર્યને વ્યવસ્થાપૂર્વક સિદ્ધ કરતા રહેવું એ આપણું સ્વયં પ્રથમ તથા પ્રધાન કર્તવ્ય છે.

વિશ્વમાં અત્યારે જે સર્વ વલ્લસણ પરિવર્તનો થતાં નિત્ય આપણા જોવામાં આવ્યાં કરે છે તે વિલસણ પરિવર્તનોના દર્શનથી એટલું તો નિશ્ચયાત્મક જણી શકાય છે કે વિશ્વમાં દિવસાનુદિવસ લોકસત્તા ટૂંકાત થતી જાય છે અને તેથી અને વિશ્વમાં સર્વત્ર લોકસત્તા જ ચિર-સ્થાયિની થઈ જશે, લોકસત્તા એટલે લોકસત્તાનુવર્તિની શાસનસંસ્થાનો ઉદ્ભવ - ભારતવર્ષમાં જે સ્વરાજ્યસ્થાપનાની આશા રાખવામાં આવે છે તે સ્વરાજ્યની વ્યાખ્યા આવા જ પ્રકારની છે. લોકસત્તાના સમયમાં ભારતવર્ષ જેવા અત્યંત વિશાળ દેશમાંના લિંગલિંગ જન-સમાજોમાં જેટલી વિશેષ એકરૂપતા લાવી શકાય તેમ હોય તેટલી વિશેષ એકરૂપતાને અવશ્ય લાવવી. જો જોઈએ જેમણે ધર્માન્તર અથવા અન્ય શબ્દોમાં કહીએ, તો સમાજનન્તર-કરેલો હોય છે તેવી વ્યક્તિઓ તથા, જાતિઓ સમાજ તથા દેશમાટે અત્યંત વિધાનક થઈ પડે છે એ એક દીર્ઘકાલિક અનુભવની વાર્તા છે; માત્ર એટલું જ નહિ, પણ અત્યારના સમયમાં પણ નિત્ય આપણને એનો અનુભવ થવા કરે છે. મુમુક્ષુઓની રિયાસતમાંના મુમુક્ષુઓ.

નોના વિજય તથા હિન્દુઓના પરજીવનો જો એ દંદિથી વિચાર કરવામાં આવે, તો પોતાનો ધર્મ તથા સમાજને ત્યાગીને ઇસ્લામ ધર્મ તથા મુસલમાન સમાજમાં જઈ ભળેલા અને એ ધર્માન્તર ક્રિયા સમાજ-નિરૂપણ યોગે એક પ્રકારના હિંસાને વશ થયેલા લોકોએ જ, તેઓ હિન્દુ-સમાજનાં સર્વ રહસ્યોને સારી રીતે જાણતા હોવાથી, અંધુદ્રોહ કરીને પોતાના દેશને પરત્વેતાની ગતિમાં પગડી નાખ્યો હતો એમ તત્કાળ આપણા જોવા તથા જાણવામાં આવી શકે છે. અર્થાત્ વટલીને મુસલમાન થઈ ગયેલા તથા મુસ્લિમ સમાજમાં જઈ મળેલા બ્રહ્મ હિન્દુઓએ જ પોતાના દેશની સ્વતંત્રતાનો સંહાર કરી નાખ્યો હતો અને અત્યારે વટલીને ક્રિશ્ચિયન થઈ ગયેલા તથા ક્રિશ્ચિયન સમાજમાં જઈ મળેલા બ્રહ્મ હિન્દુઓ જેવી રીતે કુદાર સાથે મળેલા કાષ્ઠક પોતાના જ જોતના વૃક્ષના વિનાશનું કારણ થઈ પડે છે તેવી જ રીતે હિન્દુસમાજના સંહારનારા થઈ પડે છે એવી આપણા મનમાં જો ભીતિ થાય તો તે ભીતિ યથાર્થ છે એમાં કોઈ પણ પ્રકારનો સંશય નથી. આ સમસ્ત પરિસ્થિતિનો વિચાર કરતાં ઇસ્લામ તથા ક્રિશ્ચિયાનિટી આદિ અન્ય સમાજોમાં કોઈ પણ કારણથી જઈ મળેલા અને અર્ધદગ્ધતાના યોગે પોતાના સમાજનો દ્રોહ કરનારા બ્રહ્મ હિન્દુઓને પણ જ્યારે પુનઃ શુદ્ધ કરીને આપણા હિન્દુસમાજમાં, સ્વીકારી લેવાની અનિવાર્ય આવશ્યકતા આપણને સર્વપ્રકાશવત્ સ્પષ્ટ દેખાઈ આવે છે; તો પછી જેમને જગત્કારે મુસલમાન બનાવવામાં આવ્યા હોય અને જેમની પુનઃ પોતાના મૂળ ધર્મ તથા મૂળ સમાજમાં આવવાની પ્રત્યક્ષ હમ્મજ હોય, તેવા ધર્મ-પ્રયોગને પ્રાયશ્ચિત્તદ્વારા શુદ્ધ કરીને આપણા હિન્દુસમાજમાં

આદરપૂર્વક મેળવી લેવાની કેટલી અને કેવી પ્રમુખતમ આવશ્યકતા છે એની કલ્પના કાઈ પણ કરી શકે તેમ હોવાથી એના અધિક વિવરણની આવશ્યકતા નથી. જો કોઈ મનુષ્યે તેનો અમુક અન્ય ધર્મના તાત્ત્વિક વિચારોમાં વિશ્વાસ બંધાઈ જવાથી અન્ય ધર્મને સ્વીકારી લીધો હોય, તો તેવા મનુષ્યને પુનઃ હિન્દુધર્મમાં લાવવાનો પ્રયત્ન કરવો નિરર્થક છે; માત્ર એટલું જ નહિ, પણ એવી રીતે તત્ત્વજ્ઞાના યોગે અન્ય ધર્મમાં ગયેલા મનુષ્યો પોતાના દેશ તથા પોતાના મૂળ સમાજને ત્રાસદાયક થતા ન હોવાથી એવા મનુષ્યોને પુનઃ આપણા હિન્દુસમાજમાં એથી લાવવાની અને તેમની લાગણીઓને દુઃખવવાની કશી પણ આવશ્યકતા નથી. આ વિશ્વમાં સત્ય બોલવાનો તેમ જ અન્ય જનોને સત્ય માર્ગ દર્શાવવાનો પ્રત્યેક મનુષ્યને સંપૂર્ણ અધિકાર હોવાથી જો કોઈ મનુષ્યને પોતાના ધર્મ કરતાં અન્ય ધર્મમાં પ્રતિપાદિત સત્ય અધિક નિરપવાદ તથા સ્વીકરણીય દેખાય અને તેથી તે મનુષ્ય તે પરધર્મની દીક્ષા લઈ લે, તો તેના એ કાર્યપ્રતિ કોઈ પણ મુશ્કેલી મનુષ્ય પોતાનો લેશ-માત્ર પણ વિરોધ દર્શાવે એમ નથી; કારણકે, આવી પરિસ્થિતિમાં વિરોધ દર્શાવવાનો કોઈને અધિકાર જ નથી. પરંતુ અહીં જે વિચારણીય પ્રશ્ન છે તે એ જ કે, આપણા હિન્દુસ્તાનમાં આવી રીતે ત્રદાપૂર્વક મુસલમાન થયેલા હિન્દુઓ-વટલીને મુસલમાન થયેલા હિન્દુઓની સંખ્યા કેટલી છે? અમારો પોતાનો તો એ જ અભિપ્રાય છે કે અત્યારે આપણા હિન્દુસ્તાનમાં મુસલમાનોને જે સમાજ અસ્તિત્વ ધરાવે છે તે મુસલમાન સમાજનું આ દૃષ્ટિથી અવલોકન કરતાં, જાણ દેશમાંથી આવેલા મુસલમાનોને જો

વળ્યું કરવામાં આવે, તો બાકીના સર્વ મુસલમાનેને, જે તેમની હિન્દુ થવાની ઇચ્છા હોય, તો એકબીજા હિન્દુ કરી નાખવાની આવશ્યકતા અનિવાર્ય છે, એમ કાંઈ પણ વિચારશીલ મનુષ્ય કહી શકે તેમ છે; દારણ કે, મુસલમાનોએ ભારતી ભારતવર્ષ પર આક્રમણોનો આરંભ કર્યો હતો. ભારતી તેમના સ્વધર્મપ્રચાર અથવા હિન્દુસ્તાનના વતની હિન્દુઓને પોતાના ધર્મની દીક્ષા આપીને મુસલમાન બનાવવાના કાર્યનો પણ આરંભ થયો હતો અને હિન્દુ-ઓને મુસલમાન બનાવવાની તેમની પદ્ધતિ મહાવિસફલ અકારની હતી; માત્ર એટલું જ નહિ, પણ તેમની એ પદ્ધતિ અત્યારના મુસલમાનોના ઇસ્લામ પ્રચારમાં પણ ન્યૂનાધિક પરિમાણમાં દૃષ્ટિગોચર થવા કરે છે. એ મુસલમાનોએ અત્યાર સુધીમાં મુંદર સ્ત્રીઓ, પદ્મીઓ, નોકરીઓ તથા વતન કિંવા જગીર આદિના લોકમાં લપટાવીને પુષ્કળ હિન્દુઓને મુસલમાન બનાવી લીધા છે અને જેઓ આવા પ્રકારના રાજસ લોભમાં લપટાઈને મુસલમાન થાપે તેમ ન હોતું તેવા દલનિશથી મનુષ્યોપર અંતે અસલ અત્યાચારોની નિર્દયતાપૂર્ણ માત્રાનો પ્રયોગ પણ કરાયેલો છે કે જેનાં ઇતિહાસમાં આપણને જેટલાં જોઈએ તેટલાં પ્રમાણે મળી આવે છે. પોતાના ધર્મનાં તત્ત્વોને અન્યધર્મીઓના મંત્રમાં સારી રીતે ઠસાવી દઈને અન્યધર્મીઓને પોતાના ધર્મની દીક્ષા આપવી એ ધર્મપ્રચારના સરળ માર્ગ સાથે મુસલમાનોનો લેશમાત્ર પણ સંબંધ હોય એમ અઘાપિ જણાવવામાં આવી શક્યું નથી. જાણ દેશોમાંથી આજથી વેં આવેલા કેટલાક મુસલમાનોનાં કુટુંબોને જે વળ્યું કરી દેવામાં આવે, તો બાકીના સર્વ હિન્દુસ્તાની મુસલમાનો-અત્યારે ભારતવર્ષમાં વસતા મુસલમાનો-નાં

શરીર હિન્દુસ્ત્રી, હિન્દુમાંત્ર તથા હિન્દુસંસ્કૃતિનાં જ બનેલાં છે. એમાં તિલકપ્રાપ્ત શંકા નથી. આ દારણથી જેમની હિન્દુસંસ્કૃતિનો અઘાપિ સર્વથા લોપ નથી થયો તેવા મુસલમાન-મયેલા હિન્દુઓને તેમના પારસીદિક તથા અદિક સ્વરાજ્યની દૃષ્ટિથી પાછા હિન્દુ બનાવીને, હિન્દુઓના સમાજમાં સ્વીકારી લેવા એ જ સર્વથા ક્ષિતાવદ્ છે. આપણા પોતાના સમાજના ખીસામાંથી જ છિદ્ર દ્વારા સરી ગયેલા અને વેરાયલા એ દૃષ્ટોને ચૂંટી લઇને અથવા એકથ કરીને પાછા પોતાના ખીસામાં નાખી લેવાનો જો કામનો પણ અધિકાર હોય તો તે અધિકાર એકલા હિન્દુસમાજનો જ છે. નિદાન જે ધર્મભ્રષ્ટ હિન્દુઓની પુનઃ પોતાના પુરાતન કિંવા મૂળ ધર્મમાં આવવાની મંજૂરી હોય અને જેમની હિન્દુપરંપરા અઘાપિ સજીવન રહેલી હોય તે ધર્મભ્રષ્ટ હિન્દુઓ-વટલીને મુસલમાન મયેલા મૂળ હિન્દુઓને પ્રાપ્તિતવડે પાવન કરીને પાછા હિન્દુ બનાવી લેવામાં તો લેણમાત્ર પણ ગિચિયના હિન્દુઓએ ન દર્શાવવી એવી હિન્દુમતાનના મૂર્ત હિન્દુઓને અમારી અન્યંત આમદપૂર્વક નમ્ર અભ્યર્થના છે; દારણ કે, જે આપણે હિન્દુઓ અત્યારે આ કાર્યમાં આપણી સિધિતના દર્શાવીશું, તો તેથી બિચિયમાં જેની આપણાથી અન્યારે કટપતા પણ કરી સજીવ તેમ નથી તેવો મદામતંદર દાનિ થવાનો મંપૂર્ણ મંભવ છે.

દેવતાક મનુષ્યો અતી દર્શાવિ એક એવા પ્રમ ઉપરિયન કરે, તો તે મંભવનીવ છે કે: 'આ ધર્મભ્રષ્ટોની શુદ્ધિનું કાર્ય આજસુધી નમોએ સામારે ન કર્યું અને આજે જ તમારા પેટમાં આ દુઃખ ઉપરી-આવવાનું શું દારણ છે!' આ અકર્નું જે પ્રકારે ઉત્તર આપી સજીવ તેમ છે.

એમાંનું પ્રથમ ઉત્તર એ છે કે, આજસંધીમાં ધર્મબ્રહ્મોત્તર શુદ્ધિનું કાર્ય થયું જ નથી એવી જો-કાઈની માન્યતા હોય તો તે માન્યતા સર્વથા ભ્રમમય છે કેવા પ્રમાદમય છે; અસત્ય છે અને અવાસ્તવિક છે; કારણ કે, અત્યારસંધી ધર્મબ્રહ્મોત્તર શુદ્ધિનાં જો કાર્યો સુસંપન્ન થયેલાં છે તે કાર્યોના આં લેખમાં પૂર્વે હિલ્લેખ કરાયેલો જ છે. માત્ર એટલી જ વાત સત્ય છે કે અત્યારે એ શુદ્ધિના કાર્યને જો સામાન્ય તથા રાષ્ટ્રીય વ્યાપક સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ થયેલી છે તેવા વ્યાપક સ્વરૂપની એ કાર્યને અત્યાર સંધી કોઈ પણ વેળાએ પ્રાપ્તિ થઈ ન હોતી. ધર્મબ્રહ્મોત્તર શુદ્ધિના કાર્યને અત્યારનાં સમયમાં આવું વ્યાપક સ્વરૂપ પ્રાપ્ત થવાનું કારણ એ છે કે દેશનો કાર્યભાર બહુમતિથી ચાલવાના દિવસો હવે નિકટમાં આવી લાગ્યા છે. જે સમયમાં બહુ મતનો કાર્યભાર ન હોતો તે સમયમાં બહુ સંખ્યાના બળની અધિક આવશ્યકતા ન હોવાથી સંખ્યાબળ ઉપેક્ષણીય હતું. ધાર્મિક દૃષ્ટિથી જોતાં અમુક અર્ધદંઘ મનુષ્યો કદાચિત્ આપણા હિન્દુસમાજમાંથી ચાલ્યા જાય, તો તેવા અર્ધદંઘ મનુષ્યોને શુદ્ધ કરીને પાછા આપણા હિન્દુસમાજમાં લાવવાની અને એવા અર્ધદંઘોવડે હિન્દુઓની સંખ્યાને વધારવાની શી આવશ્યકતા છે, એમ માનનારી તે સમયની આપણી મનોરચના હતી. પરંતુ અત્યારની પરિસ્થિતિમાં જો આવતી કાલે પ્રત્યેક મનુષ્યને પોતાનો મત આપવાનો અધિકાર પ્રાપ્ત થઈ જાય, તો ભારતવર્ષના કલ્યાણની દૃષ્ટિથી કયા સમાજની જનશક્તિ અધિક ક્રેયસ્કર થવાનો સંભવ છે એ તત્ત્વને જોવા તથા વિચારવાની શુદ્ધિનો આપણામાં ઉદ્ભવ થયેલો છે. અર્થાત્ આપણા હિન્દુસમાજમાંના હિન્દુઓ અન્ય સમાજમાં પ્રવેશીને જો પોતાના પૂર્વ હિન્દુસમાજને

ત્રાસ આપવાનો આરંભ કરી દે અને હિન્દુસમાજમાટે અપાયકારકે યદ્યપડે, તો તે વિધર્મી સમાજમાં જઈ મળેલાં આપણા પોતાના જ એક સમયના ધટકાવયવોને પાછા આત્મસાત્ કરી લેવાનો, પ્રેમપૂર્વક અપનાવી લેવાનો ઉદ્યોગ કર્યા વિના ચાલી શકે તેમ છે જ નહિ અને તેથી એવા પ્રકારના ઉદ્યોગને આરંભવાનો આપણો-હિન્દુઓનો-જન્મજાત અધિકાર છે. એ કાંઈએ પણ કદાપિ ભૂલી જવાનું નથી.

જે ન્યાય મુસદ્દાના સમાજના સંબંધમાં ઠેકવાયેલો છે તે જ ન્યાયક્રિમિયન સમાજના સંબંધમાં પણ લાગૂ પડી શકે છે. રાજ્યકર્તાઓ પોતાના રાજ્યસંદેશને અધ્યાદત ગતિથી ચલાવવામાટે નિરંતર એક આત્મસંદેશ-પોતાના જેવી-જાતિને ઉત્પન્ન કરતા રહે છે એ નિયમ અનુસાર મુસદ્દાઓએ એવા વટલેલાઓની એક જાતિ-ઉત્પન્ન કરેલી છે કે જે અત્યારે પણ ભારતવર્ષમાં વિદ્યમાન દોષને હિન્દુઓના ઉત્તરનિપથમાં વિપ્ર-કારિણી થવી રહે છે અને અત્યારના હિન્દુસ્તાનના રાજ્યકર્તાઓ અધિક જુદિમાન તથા રાજનીતિપરાંયજી દોષથી તેમણે અત્યારના સુશિક્ષિત મનુષ્યોમાંના અનેક સુશિક્ષિત મનુષ્યોને જુદિલીન કરી નાખીને પોતાના રાજ્ય-સંદેશને ચલાવવામાટે ઉપયુક્ત યદ્યપડે તેવા પ્રકારની કાળા અગ્નિનેની એક જાતિને જેવી રીતે નિર્માણ કરી લીધી છે તેવી જ રીતે વટલેલા હિન્દુઓના એક ક્રિમિયન સમાજને પણ ઉત્પન્ન કરી લીધો છે. અર્થાત્ હિન્દુસ્તાનમાં જુદાં જુદાં મિસનોદારા વટલીને ક્રિમિયન યદ્યપેલા હિન્દુઓની સંખ્યા ત્રીમણી આગ્રીમ લાખની દોવી ભેદએ એનું નિમજાતમક અનુમાન કરી શકાય છે. આશાસવામી

પિતાના યુથમાં અન્યધર્મીઓને આકર્ષવાના. ક્રિશ્ચિયનોના પદ્ધતિપુરઃસર તથા નાનાવિધ પ્રયત્નો એકે રીતે મુંસલમાનોના હિન્દુઓને વટલાવીને મુસલમાને બનાવી લેવાના પ્રયત્નો કરતાં પણ અધિક લયાનક તથા વિશેષ વિઘાતક છે એ આપણે નિરંતર સ્મરણમાં રાખવાનું છે. આપણી માન્યવર અંગ્રેજ સરકાર જો કે ધર્મના વિષયમાં કોઈ પણ પ્રકારનો હસ્તાક્ષેપ ન કરવાનો અને સંપૂર્ણ ઉદાસીનતાને જાળવવાનો દંભ દર્શાવતી રહે છે; તથાપિ ક્રિશ્ચિયન ધર્મને તેમ જ ક્રિશ્ચિયન મિશનરીઓ-ધર્મપ્રચારકો-ને એ જ અંગ્રેજ સરકાર ધર્મપ્રચાર-ક્રિશ્ચિયનધર્મના પ્રચાર-માટે યથેચ્છ સહાયતા આપતી રહે છે એ અનુભવસિદ્ધ વાર્તા હોવાથી એના અધિક વિવેચનની આવશ્યકતા નથી.

હિન્દુસ્તાનમાંના નેટિવ ક્રિશ્ચિયન અથવા કાળા દેશી ખ્રીસ્તી લોકોની સ્થિતિ એકે રીતે જોતાં જલ્દી જ દયાજનક છે; કારણ કે, તેઓ વટલી થયેલા હોવાથી હિન્દુઓના સમાજમાં તો તેમની કશી પણ પ્રતિષ્ઠા છે જ નહિ અને રાજ્યકર્તાઓ પણ તેમને તુચ્છતાદર્શક દષ્ટિથી જોતા રહે છે એ રહસ્ય પણ હવે સંપૂર્ણતયા તેમના જાણવામાં આવી ચૂક્યું છે. એ વટલીને ક્રિશ્ચિયન થયેલા હિન્દુઓમાં સ્વાભિમાન કિંવા આત્માભિમાન તો જાણે છે જ નહિ; પરંતુ સ્વદેશાભિમાન પણ તેમનામાં કવચિત્ જ દષ્ટિગોચર થઈ શકે છે એ વાર્તા નેટિવ ક્રિશ્ચિયન સમાજના સૂક્ષ્મ નિરીક્ષણથી તત્કાળ આપણા જાણવામાં આવી શકે છે. અર્થાત્ ‘ સાહેબ લોગ ’ બની જવાની, ‘ સાહેબ લોગ ’ પ્રમાણે વર્તવાની અને પોતાની પત્નીઓને ‘ મડમ લોગ ’ બનાવી દેવાની મૂર્ખતાયુક્ત લાતસામાં લપટાઈને તે ગિયારા-ઓએ પોતાની રક્તશુદ્ધિને પણ વિદૂત કરી નાખી છે.

‘અંગ્રેજ રાજ્ય બંદુ જ ઉત્તમ તથા ઉદાર હોવાથી જ આપણને શિક્ષણ તથા અગ્રની પ્રાપ્તિ થતી રહે છે’ એવી જ વટસેલા-વટલીને ક્રિશ્ચિયન થયેલા-લોકોની માન્યતા હોવાથી અને એ માન્યતા અનુસાર તેઓ વર્તતા હોવાથી ઇ. સ. ૧૯૦૬ થી આપણા ભારતવર્ષમાં જે સ્વાતંત્ર્ય-સંગ્રામ આરંભાયો છે તે સ્વાતંત્ર્યસંગ્રામમાં એ લોકોએ હિન્દુઓ પ્રતિ વિશેષ કાંઈ પણ પ્રકારની સહાનુભૂતિ દર્શાવેલી નથી અને હિન્દુઓનો પક્ષપાત કર્યો નથી એ કાણુ નથી જાણતું વાર ? સ્વાર્થત્યાગ, કારાગૃહવાસ, સ્વદેશી વસ્તુઓનો પ્રચાર તથા રાષ્ટ્રીય શિક્ષણ આદિ ક્ષેત્રોમાં આપણા મુંબઈ ઇલાકામાં જે નેટિવ ક્રિશ્ચિયનોએ કાંઈ પણ ઉદ્દેશનીય કાર્ય કરી બતાવ્યું હોય, તે નેટિવ ક્રિશ્ચિયનોની મંજૂઆ આપણને કેટલીક મળી શકે તેમ છે વાર ? અંગ્રેજોને બાપ્તિસ્ટા જેવા એકાદ અપવાદ વિના અન્ય કાંઈ પણ નેટિવ ક્રિશ્ચિયનો એ ક્ષેત્રમાં અત્યાર સુધીમાં કાંઈ પણ કાર્ય નથી કરી બતાવ્યું એમ અંત્યત શોકપૂર્વક અમારે કહેવું પડે છે અને એનું કારણ ઉપર દર્શાવેલું છે તે જ છે. કેટલાક દેવરડો સાથે ધર્મશાસ્ત્રોની શુદ્ધિના મંથનમાં વાનસ્ત્રીપ નથા વાદવિવાદ કરવાનો પ્રસંગ ત્યારે ત્યારે પણ અમેને પ્રાપ્ત થયેલા છે ત્યારે ત્યારે એ એ વટલીને ક્રિશ્ચિયન થયેલા લોકોના મુખમાંથી એવા જ ઉદ્ગારો નીકળતા અમારા સાંભળવામાં આવ્યા છે કે : “ અંગ્રેજો પોને ક્રિશ્ચિયનસ હોવાથી અંગ્રેજોનું રાજ્ય ને અમારું પોનાનું જ રાજ્ય છે. ” એક દેવરડો મદાશયે તો એટલી શીમાપર્યન્ત બેઠવાની ધૂળા કરી હતી કે : “ અમારા જેવા અન્ય ધર્મમાંથી વટલીને ખીરતી થયેલા લોકોનો સમાજ ત્યારે બદલે જ મોટો મર્ષ જતો ને વેળાયે અંગ્રેજ નેટિવ ક્રિશ્ચિય-

નોના હસ્તમાં ભારતવર્ષનું રાજ્ય સોંપી દઈને પોતે પાછા વિલાપત ચાલ્યા જશે.” નવીનતાથી કહેવાની ને લખવાની આવશ્યકતા છે જ નહિ કે ‘અર્ચસ્ય પુરુષો દાસઃ’ ‘પુરુષ પૈસાનો ગુલામ છે;’ એ ઉક્તિની સાર્યકતા એ અન્નમાટે ઝોસિયાળા થઈ બેઠેલા ધર્મબ્રહ્મ મનુષ્યોમાં ભ્રૂપૂર્ણ પરિભાણમાં દષ્ટિગોચર થયા કરે છે; કારણ કે અનપ્રાપ્તિના કારણથી અગ્રેણ અથવા ક્રિશ્ચિયન રાજ્યના શુશ્રુાનુવાદ ગાવામાં જ તેઓ પોતાતા માનવજ-મની ધન્યતાને અનુભવતા રહે છે.

વટલીને મુસલમાન થયેલા હિન્દુઓની સહાયતાથી મુસલમાનોએ જેવી રીતે આપણા અંતઃકરણમાં છુરી ભોપી દીધી છે તેવી જ રીતે અંગ્રેજોએ પણ એ મિશનરીઓ-વટલીને ક્રિશ્ચિયન થઈ ગયેલા હિન્દુ મિશનરીઓની સહાયતાથી આપણા વક્ષઃસ્થલને વિદારી નાખવાના બ્યવસાયને આરંભી દીધો છે; કારણ કે, અંગ્રેજો અથવા યૂરોપીય-યનોના કિંવા યૂરોપીયન મિશનરીઓના મનમાં હિન્દુઓને વટલાવીને ક્રિશ્ચિયન બનાવવામાટેનો જેટલો ઉત્સાહ હોય છે તેથી સોગણો વધારે ઉત્સાહ એ વટલીને ખ્રીસ્તી થયેલા મિશનરીઓના મનમાં વસેલો હોય છે અને તેથી અત્યારે આપણા વિશાળ હિન્દુસ્તાનમાં જે અનેક ક્રિશ્ચિયન મિશન-સ્ અસ્તિત્વ ધરાવે છે તે ક્રિશ્ચિયન મિશનોના કાર્યને આટલી સીમાપર્યન્ત વિજયશાલી તથા સર્વવ્યાપક કરનાર એ નેટિવ ક્રિશ્ચિયનો જ છે એમ કહેવામાં કોઈ પણ પ્રકારનો પ્રત્યવાય છે જ નહિ. સારાંશ કે, મિશનરીઓનાં દવાખાનાં, હોસ્પિટલ્સ, હાઈ સ્કૂલ્સ તથા કોલેજો આદિ સર્વ મંસ્થાઓમાં જે કોઈ પણ એકસત્ત્વ તથા એક ધોરણ હોય તો તે હિન્દુઓને વટલાવીને ક્રિશ્ચિયન-ખ્રીસ્તી-કરવા-

નું જ છે. શિક્ષણ તથા ઔષધ આદિના આમિષથી તેમ જ દેટલીક ખીજ સાલગોથી જેટલાં સારાં માછલાંને પોતાના જળમાં કોઈ પણ પ્રકારના પોદાર વિના સપડવી સક્ષમ તેટલાં માછલાંને સપડવી લેવાના એમના ઉદ્દેશો અહર્નિશ આસતા રહે છે. ઇ. સ. ૧૯૦૫ માં બેલ્ગમની મિશન-સ્કૂલમાં અભ્યાસ કરતી વેળાએ વાઈનિવાસી શ. મદાદેવ શાસ્ત્રી દિવેશરને આ વિષયનો પ્રત્યક્ષ અનુભવ થયો હતો. દુષ્કાળ આદિ દૈવી આપત્તિઓનાં મુખ્યમાં તેમ જ રાગજન્ય પીડાના પ્રસંગમાં મિશનરીઓના ઔપચારિક સદ્વર્તનથી બોળવાઈને તથા અજાનેવશ થઈને પુષ્કળ હિન્દુઓ પોતાના ધર્મ તથા પોતાના સમાજને ત્યાગીને ક્રિશ્ચિયન થઈ ગયા હો અને એનાં આપણને જેટલાં ભેદો તેટલાં પ્રમાણે અત્યારે મળી શકે તેમ છે.

હિન્દુઓને બળાત્કાર તથા અત્યાચારથી વટસારીને મુસદ્દમાન બનાવવાથી જેવી રીતે મુસદ્દમાનોની મુખ્યા વધી ગઈ હતી તેવી જ રીતે હિન્દુઓને નાનાવિધ સાલગોમાં સપડાવીને તથા બોળવીને ક્રિશ્ચિયન બનાવી દેવાથી અત્યારે નેટિવ ક્રિશ્ચિયનોની મુખ્યા પણ વધી ગયેલી છે. હિન્દુ-સ્તાનના વતની હિન્દુઓની અત્યંત ધર્મિકતા તથા બોળાઈને પોર્ટુગીઝ લોકોએ બહુ જ સારો લાભ લઈ લીધો હતો. પોર્ટુગીઝો હિન્દુઓને ક્રિશ્ચિયન બનાવવાની બળાત્કાર ઉપરાંત એક ખીજ અસૌકીક મુક્તિ માંથી દેરી હતી અને તે એ કે જે તળાવો નથા ડુંવાઓમાંથી હિન્દુઓ પીવાનું પાણી ભરી લેતા હતા તે તળાવો નથા ડુંવાઓમાં પોર્ટુગીઝ લોકો પોતાના આધેસ પાડેલા દક્કા તેમ જ એડાં બિરખીરો નાખી દેતા હતા અને પોને આમપાસ છુપાઈ રહેતા હતા. પોર્ટુગીઝોના આ દુષ્કૃત્યની જેમને જળ ન

હોય તેવા અગ્નિપ્રયોગો હિન્દુઓ આવીને એ તળાવો કે કૂવોનું પાણી ભરીને પીએ એટલે તત્કાલ મિશનરીઓનાં સમુદાયો ત્યાં આવી લાગતા હતા અને 'બસ, હવે તમે' ક્રિશ્ચિયન થઈ ગયા' એમ કહીને તે હિન્દુઓના શરીર પર 'બાપ્ટિઝમ'નું પાણી ઝાંટી દેતા હતા. અર્થાત્ લખાડ 'મિશનરીઓએ આવા પ્રકારની નીચ યુક્તિપ્રયુક્તિઓવડે જે હિન્દુઓને વટલાવીને ક્રિશ્ચિયન કરી નાખ્યા હોય, તે વટલેલા હિન્દુઓને શુદ્ધ કરી લઈને તેમનામાં મિશનરીઓ સમક્ષ ગિલા રહી છાતી ઠોકીને "લુઓ, તમારે પાણી પીવાથી તથા તમારા બિસ્ફોટા ખાવાથી તો શું, પણ અરે મિશનરી બધ્યોઓ ! તમોને પોતાને જ આખાને આખા મોઢામાં ગળી જવાંથી પણ હું વટલી નહિ તેમ નથી એટલી સીમાપર્યન્ત મારે હિન્દુધર્મ શ્રેષ્ઠ છે !!!" આવા શ્રી સમર્થ સમાન ઉદ્દારો શ્રાવવાના સામર્થ્યને ઉત્પન્ન કરી દેવાની અત્યારના સમયમાં અત્યંત આવશ્યકતા છે. અત્યારે હિન્દુસ્તાનમાં વટલીને ક્રિશ્ચિયન થઈ ગયેલા જે મનુષ્યો આપણા જોવામાં આવે છે તેમનામાંના એસીથી પંચામી દલા જેટલા મનુષ્યોને તેમની અજ્ઞતાનો લાભ લઈને, તેમની સાથે હેતરપિંડી કરીને, દુષ્કાળજન્ય મંકટમાંથી તેમનો સામયિક ઉદ્ધાર કરીને અને તેમના રોગોની ચિકિત્સા કરીને જ વટલાવવામાં તથા ક્રિશ્ચિયન બનાવી દેવામાં આવ્યા છે એ નવીનતાથી દર્શાવવાની આવશ્યકતા નથી અને તેટલામાટે જે અનેક પ્રકારની દૃષ્ટિથી પરદેશસ્થ કિંવા શુદ્ધ મુસલમાનોને વર્ણ્ય કરીને બાકીના વટલીને મુસલમાન થયેલા હિન્દુઓનો પાછા એકબીજા હિન્દુ કરી લેવાની જેટલા પરિમાણમાં આવશ્યકતા છે તે જ સર્વ દૃષ્ટિથી, સર્વ પ્રમાણથી તથા ન્યાયથી વટલીને ક્રિશ્ચિયન થઈ ગયેલા

હિન્દુઓને પણ પાછા શુદ્ધિકારા હિન્દુ કરી લેવાની તેટલા જ પરિમાણમાં આવશ્યકતા છે. - આરાંશ કે, જેમના આચારવિચાર, જેમની પરંપરા તથા જેમની રક્તશુદ્ધિ ઉત્તમ હોય અને જેઓ હિન્દુસમાજમાં પાછા આવવાની નયા હિન્દુધર્મને પુનઃ ધારણ કરી લેવાની તીવ્ર ઇચ્છા ધરાવતા હોય તેવા ધર્મભણેને જ શુદ્ધ કરી લેવા જોઈએ એ નવીનતાથી દર્શાવવાની આવશ્યકતા નથી. નકામી ઢાંઢને ભેગી કરવાથી આપણો કશો પણ શુદ્ધિકાર નથી થવાનો એ આપણે કદાપિ ભૂલી જવાનું નથી.

દેશી કિશ્કિયનો કિંવા કાળા કિશ્કિયનોના સમાજની જે રીતિ અત્યારે આપણા જોવામાં આવે છે તે રીતિ હવે પછી ભવિષ્યમાં પણ દીર્ઘ કાલ પર્યન્ત એવીજ રહેશે એમ જણાતું નથી; કારણ કે, નેટિવ કિશ્કિયનોમાં દિવસાનુદિવસ સાક્ષરતાની વૃદ્ધિ થતી હોવાથી પોતાના દિવસાનુદિવસ વધતા જતા દારિદ્ર્ય તથા અનાદરને તેઓ હવે જાણવા લાગી ગયા છે; માત્ર એટલું જ નહિ, પણ મુમુક્ષમાન સમાજ કરતાં કિશ્કિયનસમાજ મુન તથા શુદ્ધિમાન હોવાથી એ નેટિવ કિશ્કિયનોના સમાજના દસ્તાથી હવે પછી હિન્દુકોહ તથા તથા દેશકોહ જેવાં ચાનકા વિશેષ પરિમાણમાં નથી જ થવાનાં એવી અમારી પોતાની દૃઢ માન્યતા થઈ ગઈ છે. અને એ માન્યતા થવાનું કારણ એ છે કે હિન્દુસ્તાનમાંના એ કિશ્કિયને - 'આ હિન્દુસ્તાન આપણી જન્મભૂમિ કિંવા માનુષ્યમિ છે' એમ હવે ભામવા લાગ્યું છે અને પોતાની જન્મભૂમિના ઉદ્ધાર-માટે તેઓ રાજનૈતિક મંદામમાં મથાનુક્રમ પોતાની ભારત-મંતાન તરીકેની જામિદાને ભજવવા મંદીજશે એટલે તેમની અસારની પ્રકૃતિન દર્શિ પોતાની મેજેજ વિશાળ થતી જશે.

અને તેમ ચતાં હિન્દુસમાજમાં પરાપૂર્વથી જે સંદિષ્યતાનો સ્વાભાવિક સમાવેશ થયેલો છે તે સંદિષ્યતાનો નેટિવ ક્રિશ્ચિયનોના સમાજમાં પણ સત્વરજ આવિર્ભાવ થયેલો આપણા જોવામાં આવી શકશે. અર્થાત્ ‘હિન્દુઓ સાથે સહકાર્ય, કર્યા વિના આપણો ઉદ્ધાર નથી જ થવાનો અને દેશના તારણનો જો કોઈ પણ ઉપાય હોય તો તે પરસ્પર સહકારિતાજ છે;’ એવો નેટિવ ક્રિશ્ચિયન સમાજનો નિશ્ચય ચતાંની સાથે જ નેટિવ ક્રિશ્ચિયનો હિન્દુઓના સમાજને ત્રાસ આપતા અવસ્ય અટકી જશે. દેશી ક્રિશ્ચિયનોનાં ભાષા, પોશાક તથા જીવનનિર્વાહપદ્ધતિ આદિ હિન્દુઓ સમાન હોવાથી હિન્દુસમાજ તથા એ ક્રિશ્ચિયનસમાજની વાડુ જ સત્વર એકરૂપતા થઈ જશે એ સર્વથા નિર્વિવાદ છે. ‘ભારતવર્ષમાં જે અનેક ધર્મો, અસંખ્ય પંથો તથા અપરિમિત મતો અસ્તિત્વ ધરાવે છે તેમનામાંનો આપણો એક ધર્મ અથવા મંત્રદાય છે અને તે ધર્મ હિન્દુઓના ધર્મથી ભિન્ન હોવા છતાં પણ હિન્દુસમાજની પરધર્મસંદિષ્યતા અદિતીય હોવાથી કેવળ ધર્મભિન્નતાના કારણથી હિન્દુઓ આપણને દદાપિ ત્રાસ આપવાના નથી’ આવી માન્યતા થઈ જતાં દેશી ક્રિશ્ચિયનો હિન્દુઓ સાથે ભિન્નભાવથી વર્તતા રહેશે અને દેશજંતુતાના ધર્મને પૂર્ણ કરી બતાવશે. વસ્તુતઃ ક્રિશ્ચિયનસમાજ કરતાં હિન્દુસ્તાનમાંનો મુસલમાન-સમાજ જ હિન્દુઓમાટે ભયંકર, અધિક જન્યક તથા અત્યંત વિઘાતક થઈ પડવાનો સંભવ હોવાથી એ હિન્દુસ્તાનમાંના મુમુક્ષુમાનસમાજને આત્મસાત્ કરી લેવાના સાત્ત્વિક, રાજસ તથા તામસ ઉપાયો અમો હવે પછી સવિસ્તર દર્શાવવાના છીએ, એટલે અત્યારે જ તે ઉપાયોનો ઉલ્લેખ અમો નથી કરતા.

ધર્મશ્રેણીનો પ્રાયશ્ચિત્તવાંધ :

હિન્દુસમાજ, હિન્દી રાષ્ટ્ર તથા હિન્દુધર્મ એ સર્વ દષ્ટિથી ધર્મશ્રેણીના શુદ્ધિકરણની અત્યન્ત તથા અનિવાર્ય આવશ્યકતા છે એ વાર્તા તો અત્યારથી કરાયેલા વિસ્તૃત વિવેચનથી સુત્ર પાડેલા તથા પાડિકાઓના લક્ષમાં આવી ગઈ હશે જ. અર્થાત્ હિન્દુસમાજમાંથી નીકળીને જે મનુષ્યો ક્રિશ્ચિયન ક્રિંવા મુસલમાનોના સમાજમાં જઈ મળ્યા હોય તે મનુષ્યોને હિન્દુઓના સમાજમાં પાછાં સ્વીકારી લેવા-માટે જ આ કાર્ય કરવાનું છે. અહીં કેટલાક લોકો કદાચિત્ એમ કહેવાને પણ તત્પર થઈ જશે કે: “એનાંથી પણ આગળ વધીને અન્યધર્મોને પણ હિન્દુ બનાવી દેવાના યુક્તિને આપણે આરંભી દઈએ, તો તેમાં ખોટું શું છે વાર ?” પરંતુ આ ત્રિપવના સંજ્ઞાધર્મો અમારા પોતાનો એવો અભિપ્રાય છે કે નિરાકરણીય સર્વ પ્રશ્નોના શરિતે આપણા સમક્ષ ખડકી દઈને તે સર્વ પ્રશ્નોના નિરાકરણ વિષયક ઉદ્યોગને જે આપણે આરંભી દઈશું તો એ સર્વ પ્રશ્નો-માંના એક પ્રશ્નનું પણ આપણાથી યોગ્ય તથા સંતોષજનક નિરાકરણ દરી શકાય તેમ નથી; કારણ કે, મુખ્યમાં જે જ્ઞાતના ક્રાસોને ઉપરાસાપરી આપણે ઠાંસતા રહીએ તો તે સર્વ ક્રાસો ગળામાં અટકી પડતાં આપણો જીવ જેવી રીતે એકદમ ગભરાઈ જવાનો મંભવ હોય છે તેવી જ રીતે આ સર્વ પ્રશ્નોને તેમના નિરાકરણમાટે સાંભટા સ્વીકારી લેવાથી આપણા સમાજમાંના અશિક્ષિત જનો ગભરાઈ તથા અકળાઈ જાય એ સર્વથા સ્વાભાવિક જ છે; માત્ર એટલું જ નહિ, પણ સર્વથા પરદેશીય-પરદેશીય તથા પરધર્મીય-સમાજમાંના લોકોને એટલે કે યુરોપીયન, ક્રેન્ચ, જર્મન,

પોર્ટુગીઝ, ઈટાલિયન, ડચ તથા અરબ ઇત્યાદિને હિન્દુ-ધર્મ તથા હિન્દુસમાજની દીક્ષા આપવા સંધીનું રાષ્ટ્રીય સ્વરૂપ અદ્યપિ આ પ્રશ્નને પ્રાપ્ત નથી થયું અને તેથી જ વિશ્વમાના સર્વ માનવસમાજના હિન્દુકરણના પ્રશ્નને અત્યારે મુક્તવી રાખીને આપણા હિન્દુસમાજમાં મળીને જોએ તત્કાળ એકરૂપ થઈ જાય તેમ છે તેવા ભોક્ષાની શુદ્ધિના કાર્યને જ દૃઢતાથી આગળ ચલાવના રહેવાની આવશ્યકતા છે એ કોઈ પણ દલીલ શકે તેમ છે.

જ્યાંસુધી આપણા હિન્દુસમાજને શુદ્ધિકાર્યની આવશ્યકતા ન હોતી ત્યાંસુધી શાસ્ત્રીઓ તથા પંડિતોને શાસ્ત્રોમાંથી પ્રાપ્તિતો પણ મળી શકતાં ન હોતાં; પરંતુ હવે સમાજની શુદ્ધિકાર્ય વિષયક આકાંક્ષાના સાક્ષાત્કારથી જો શાસ્ત્રીઓ તથા પંડિતો શુદ્ધિકાર્યના રહસ્યને જાણી જશે, તો તેઓ શાસ્ત્રોમાંથી સુસલ પ્રાપ્તિતોને ગાંધી કાઢીને જનતા સમક્ષ રજૂ કર્યા વિના નહિ જ રહે એવી અમારી દૃઢ માન્યતા છે. અત્યારે તો જો કોઈ મનુષ્યના હસ્તથી સમાજમાં ૩૬ ન હોય તેવા કોઈ વિષયનું આચરણ જાણે કે અજાણે થઈ ગયું હોય અને તે મનુષ્ય 'સમાજ' મને બહિષ્કાર ન આપી દે તો સારું,' એવા ભયથી કોઈ પંડિત પાસે પ્રાપ્તિતો વિધિ પૂજવાને જાય, તો તેને એવો અને એટલો અગડખાળ પ્રાપ્તિતવિધિ દર્શાવવામાં એ છે કે તે પ્રાપ્તિતવિધિ તે ગિચારાના હસ્તથી ચલાવે તો બહુધા સંભવ જ નથી હોતો. પરંતુ પ્રાપ્તિતના આવા અગડખાળ વિધિઓ દર્શાવવા તે પ્રાપ્તિતશાસ્ત્રના રહસ્યને ન જાણવાનું જ ભયંકર પરિણામ છે; કારણ કે, પ્રાપ્તિતશાસ્ત્ર જો જાણે કે અજાણે એક વાર કોઈ પણ પ્રમાદ કર્યો હોય તેને અહ્ય સિદ્ધા આપીને પુનઃ તેવો પ્રમાદ ન કરવા માટેની

સચના આપનારે શાસ્ત્ર છે. કોઈ પણ માનેવસમાજમાં કોઈ પણ કાળમાં સર્વ મનુષ્યો સર્વથા સન્નત ન હોય છે અથવા તો સર્વ મનુષ્યો સર્વથા દુર્ગત ન હોય છે એવી સ્થિતિ જૂતકાળમાં દદાપિ હતી નહિ, વર્તમાનકાળમાં છે નહિ અને ભવિષ્યકાળમાં થવાની સંભાવના પણ નથી. અર્થાત્ સમાજમાં, સન્નતતા તથા દુર્ગતતા એ. ઉભય. વૃત્તિઓનું સર્વકાળમાં મિશ્રણ થયેલું હોય છે. એટલે જો શાસ્ત્રકારો દૈનિ પ્રાયશ્ચિત્તો કરાવવાના નિયમને જ વળગી રહે અને પરિસ્થિતિનો લેણમાત્ર પણ વિચાર ન કરે, તો તેનું એ જ પરિણામ થવાનો સંભવ છે કે જે મનુષ્ય પ્રાયશ્ચિત્તવડે શુદ્ધ થવામાટે દટિબદ્ધ થયેલો હોય તેણે કાં તો પોતાના પ્રાણોને ત્યાગી દેવા અને કાં તો પ્રાયશ્ચિત્તની બ્યર્થતાને સિદ્ધ કરી બતાવવી. આરાંશ કે, અત્યારની પરિસ્થિતિમાં શુદ્ધિ-કાર્યના વિષયમાં પ્રાયશ્ચિત્તશાસ્ત્રના રહસ્યને લક્ષમાં લઈને જેમાં અતિશય ખર્ચ થવાનો સંભવ હોય તેવાં પ્રાયશ્ચિત્તોને ન દર્શાવતાં અસ્પૃશ્ય તથા સર્વસુક્ષ્મ પ્રાયશ્ચિત્તોને જ શોધી કાઢવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ, એ નવીનતાથી દેહેવાની આવશ્યકતા છે જ નહિ.

એવાં સુક્ષ્મ પ્રાયશ્ચિત્તો સ્મૃતિ ગ્રંથોમાં દર્શાવેલાં છે અને તે આ પ્રમાણે:—

દેવસસ્મૃતિ

“પ્રાયશ્ચિત્તવિદોને તુ યદા તેષાં કલેષરમ્ ।
કર્તવ્ય મ્તદ્વ સંસ્કારો મેઘલાદંડવર્જિતઃ ॥૧૧॥
અયસંયત્સરા દુર્ધ્યસ્તેષ્ઠૈર્નીતો યદાભયેત્ ।
પ્રાયશ્ચિત્તે તુ સંકીર્ણે ગંગાસ્માનેન શુદ્ધયતિ ॥૧૫॥
દ્વાસો ન વિચિત્તં યસ્ય પ્રાયશ્ચિત્તં દુરાત્મનઃ ।
શુદ્ધ-કલ્પશિરો ભૂષાં કર્તવ્યં કેશયાપમમ્ ॥૨૩॥

ન કૃતં મૈથુનં તામિ રમદ્યં નૈવ ભક્ષિતમ્ ।
 શુદ્ધિસ્તાદા ત્રિરાત્રેણ મ્લેચ્છાન્ને નૈવ ભક્ષિતે ॥૩૯॥
 રજસ્વલા યદા સ્પૃષ્ટા મ્લેચ્છેનાન્યેન વા પુનઃ ।
 ત્રિરાત્રં મુષિતા સ્નાત્વા પંચગવ્યેન શુદ્ધયતિ ॥૪૦॥
 સ્પૃષ્ટ્વા રજસ્વલાઽન્યાન્યં વ્રાહ્મણો શૂદ્રજા તથા ।
 પંચરાત્રં નિરાહારા પંચગવ્યેન શુદ્ધયતિ ॥ ૪૨ ॥
 અંસવર્ષેન યો ગર્ભઃ સ્ત્રીणां યોનો નિપિચ્યતે ।
 અશુદ્ધા સા ભયેન્નારી ગાયચ્છલ્યં ન મુંચતિ ॥ ૫૦ ॥
 વિનિઃમૃતે તત્. શલ્યે રજસો વાઽપિ દર્શને ।
 તદા સા શુદ્ધયતે નારી ચિમલં કાંચન યથા ॥ ૫૧ ॥
 કુર્યાન્નન્નાગ સચલં તુ દિન મેકમ ભોજનમ્ ॥ ૫૮ ॥
 સ્ત્રીणाં ચેવ તુ શૂદ્રાणां પતિતાનાં તથૈવ ચ ।
 પંચગવ્યં ન દાતવ્યં દાતવ્ય મશ્નવર્જિતમ્ ॥ ૬૧ ॥
 પંચાદાન્તહવાસેન સંભાષણસદાશનૈઃ ।

સંપ્રાદ્ય પંચગવ્યં તુ દાનં વત્સ્યા વિશુદ્ધયતિ ॥ ૭૩ ॥

દેવક્ષસ્મૃતિ એકમાત્ર શુદ્ધિકાર્યમાટે જ ઉત્પન્ન થયેલી
 હોવાથી દેવક્ષસ્મૃતિમાં હ્રદેશાં પ્રાપ્તિતોને જ અધિક પ્રમા-
 ણભૂત માનવાની અનિવાર્ય આવશ્યકતા છે એ દોષ પણ
 શુદ્ધિમાત્ર મનુષ્ય દહી રહે તેમ છે. દેવક્ષસ્મૃતિમાં વર્ણવા-
 યશ્વ પ્રાપ્તિતોનું વક્ષણ એવુંજ દેખાય છે કે ત્રૈવર્ણિકામાંના
 જે પુરુષો હોય તેમનું ક્ષૌર દરાવીને તેમનો દ્વિતીય વાર
 ઉપનયનસંસ્કાર કરવા. ઉપનયનનો સૂત્રોક્ત વિધિ અતિ-
 રામ સ્વરૂપ તથા સુવ્રણ છે. આમ હોવા છતાં પણ જે
 ઉપનયનનો વિધિ ત્રાસદાયક બાસનો હોય, તો ક્ષૌર દરા-
 વીને ગંગાસ્નાન કરી લેવાથી, તેમ જ એક દિવસ અપવાસ
 કરીને પંચગવ્યને પ્રાણી લેવાથી પણ ધર્મશ્રદ્ધ પુરુષની શુદ્ધિ
 મળે નહીં છે. સામાન્યતઃ તીર્થસ્નેહમાં જ્યાં પછી સર્વથી

પ્રથમ ક્ષૌર, ત્યારપછી સચેલ સ્નાન તથા તીર્થોપવાસ આદિ કાર્યો જે વિધિથી કરવાનાં હોય તે વિધિથી કરી લેવાય એટલે પછી શુદ્ધિમાં કાંઈ પણ પ્રકારની ન્યૂનતા રહેતી જ નથી. ધર્મગ્રંથ મનુષ્યો જે ત્રૈવર્ણિક એટલે કે બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય અથવા વૈશ્ય હોય, તો તેમણે પુનઃ ઉપનયનનો વિધિ કરવો જ જોઈએ એવો અમારો પોતાનો તો દૃઢ અભિપ્રાય છે અને ત્રૈવર્ણિકોની શુદ્ધિનો એ વિધિ અમને વિશેષ પ્રસન્ન જણાય છે. જનાં જે કાંઈની એ ઉપનયનવિધિ કરવાની ઇચ્છા ન હોય અથવા તો એથી કાંઈ પણ પ્રકારની બાધા ઉપસ્થિત થવાનો સંભવ હોય, તો પછી પુરુષો તથા સ્ત્રીઓ આદિ સર્વની શુદ્ધિનો વિધિ એક ક્ષૌરને વર્ણ્ય કરીને અન્ય સર્વ વિધિઓમાં એક જ પ્રકારનો હોવો જોઈએ; એટલે કે પુરુષોનું ક્ષૌર થવું જોઈએ અને સ્ત્રીઓનું ક્ષૌર ન થવું જોઈએ. શુદ્ધિકાર્ય ગંગા, યમુના, ગોદાવરી, કૃષ્ણા, સરસ્વતી, સિંધુ, નર્મદા, તથા સાગ્રમતી આદિ કાંઈ પણ પવિત્ર નદીના તીરપ્રાંતવર્તી તીર્થક્ષેત્રમાં થવું જોઈએ અને જો શક્યતા હોય તો એ શુદ્ધિકાર્ય માટે એકાદથી અથવા અભાવાસ્થા જેવી કાંઈ પર્વણીના અવસરને નિયત કરવામાં આવે તો વધારે સારું; કારણ કે, તીર્થક્ષેત્ર, પર્વણી, નદી અથવા નદીઓના સંગમ તેમ જ કાંઈ યાત્રાના પ્રસંગનો લાભ લેવાથી એ કાર્યને પવિત્રતર સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ થાય છે એવી અનેક વિદ્વાનો તથા ધર્મશાસ્ત્રજ્ઞોની દૃઢ માન્યતા છે. વિશિષ્ટ સ્થાનમાં તથા વિશિષ્ટ સમયે ધર્મગ્રંથોને એક જ કરીને પ્રથમ દેસકાળનો ઉચ્ચાર કરી 'ધર્માન્તરકૃતપાપ-ક્ષાલનાર્થ પ્રાયશ્ચિત્ત કરિષ્યે' (અર્થાત્ 'ધર્માન્તરજન્ય પાપના ક્ષાલનમાટે હું પ્રાયશ્ચિત્ત કરું છું.') એવા પ્રકારનો સંકલ્પ કરાવીને સચેલ સ્નાન કરાવવું. ત્યારપછી ક્ષૌર કરાવીને પુનઃ સ્નાન કરાવવું અને તત્પર્યાત્ એક બક્ષિત હોય

કિંવા કુટુંબીનાં કુટુંબો તથા અનેક વ્યક્તિઓ હોય. તે તેમને ગંધનો લેપ કરાવવો. (ગંધ તથા શિખા એ એ હિન્દુત્વનાં મુખ્ય ચિહ્નોને અવશ્ય રાખવાંજ નોંધએ). પ્રાયશ્ચિત્ત કરનારા સર્વ જનોએ પંચગવ્ય અર્પણું અને પ્રસાદ તરીકે તેમણે તુલસીપત્ર ખાવાં તુલસી, શંદાનન, તથા ગીતા એ ત્રણેની આસપાસ તેમને પ્રદક્ષિણાઓ કરાવવી તેમ જ શ્રીઓને તુલસીની પૂજા કરવાનું તથા પુરુષોને પ્રાનદિવમ્ ગીતાનો પાક કરવાનું કહીને ગીતાના નિર્માલાખત સ્નાનાનો સર્વ શ્રીપુરુષોના મુખથી ત્રણ વાર ઉચ્ચાર કરાવવો અને એ શ્લોકોનો અર્થ પણ તેમને ફરી સ્નાપના. તે શ્લોકો આ છે:—

“ શ્રેયાન્સ્વધર્મો વિગુણઃ પરધર્માત્સ્યનુષ્ઠિત ત્ ।
સ્વધર્મે નિધનં શ્રેયઃ પરધર્મો ભયાઘટઃ ॥
માંદિ પાર્થ વ્યપાશ્ચિન્ધ્ય ચેડપિ સ્યુઃ પાપયાગય
શ્ચિયો વૈદ્યાસ્તથા શૂદ્રાસ્તેડપિ યાન્તિ પરાં ગતિમ્ ॥
અપિ ચેત્સુદુરાચારો ભજતે મામનન્યભાક્ ।
સાધુરેષ્વ સ મન્તવ્યઃ સમ્યગવ્યવસિતો હિ તઃ ॥
ક્ષિપ્રં ભયતિ ધર્માત્મા શાશ્વચ્છાંતિં નિગચ્છતિ ।
કૌન્તેય પ્રતિજ્ઞાનીહિ ન મે ભક્તઃ પ્રણશ્યતિ ॥
ઈશ્વરઃ સર્વમૂતાનાં હૃદ્દેશેડર્જુન તિષ્ઠતિ ।
ભ્રામયન્સર્વમૂતાનિ યંત્રારૂઢાનિ માયયા ॥
યતઃ પ્રવૃત્તિર્ભૂતાનાં યેન સર્વં મિદં તતમ્ ।
સ્વકર્મણા તમમ્યર્ચ્યં સિદ્ધિર્ધિદતિ માનયઃ ” ॥

અર્થાત્ “ સારી રીતે પાળેલા પરધર્મ કરતાં ન્યધર્મ-
પોતાનો ધર્મ-ઓજા ગુણવાળો હોય, તે પણ ને ઉત્તમ
છે; સ્વધર્મમાં મૃત્યુ થઈ જાય તો તે પણ સારું. અને
પરધર્મ (અવનવાના હોવા છતાં પણ) ભયાવહ છે. ”
ગીતા અ. ૩ શ્લો. ૩૫. “ હે પાર્થ મારો આશ્રય ધાર-

નાર પાપિષ્ઠ હોય, સ્ત્રીઓ હોય, વૈશ્યો હોય તથા ગદો હોય, તો તેઓ પણ પરમગતિને પામે છે.” “ગીતા, અ. ૯, શ્લો. ૩૨ “કાઇ મહાદુરાચારી મનુષ્ય પણ જો દેવળ મને જ અનન્ય ભાવથી ભજતો હોય, તો તેને સાધુ જ માનવો; કારણ કે, તે શુભનિશ્ચયી છે.” ગીતા, અ. ૯, શ્લો. ૩૦ “(મને ભજવાથી) અપ્પ કાળમાં જ તે (દુરાચારને ત્યાગીને) ધર્માત્મા ધર્મ જાય છે અને સાશ્વત શાંતિને પ્રાપ્ત કરી લે છે. હે કૌંતેય, મારો ભંકન કદાપિ વિનાશને પામતો જ નથી, એ તારે નિશ્ચયપૂર્વક જણી લેવું.” ગીતા, અ. ૯, શ્લો. ૩૧ “હે અર્જુન, યંત્ર ઉપર ભેમ્માડેલા (પૂતળાની પેઠે) સર્વ જૂતોને ઈશ્વર પોતાની માધ્યમથી બ્રહ્માને સર્વ જૂતોના હૃદયસ્થળમાં વસે છે.” ગીતા, અ. ૧૮, શ્લો. ૬૧ “જેનાથી સર્વજૂતો ઉત્પન્ન થયેલા છે, જેનાવડે આ સર્વ (જગત) વ્યાપ્ત છે, તે (સર્વેશ્વર) ને પોતાનાં કર્મો-વડે સારી રીતે પૂજીને મનુષ્ય સિદ્ધિને પામે છે.” ગીતા, અ. ૧૮, શ્લો. ૪૬.*

સ્વ. ભારતમાનંડ પરિતથી ગુણાલાજીએ ‘ભગવદ્ગીતા’-નું જે હકૂક સમજાવી બાધાંતર કરેલું છે તેમાંના આ શ્લોકોનો સમજાવી અનુવાદ અહીં એટલામટિ હક્કત કરવામાં આવે છે કે અર્થ સમજાવવામટિ ‘જોના પણ ઉપયોગ કરી શકાય તેમ છે. તે અનુવાદ આ પ્રમાણે છે:—

“એક સ્વધર્મ વિગ્રહ, સુચિદ્ધ પરધર્મથી;
સ્વધર્મે મરણ એક, ભયો છે પરધર્મથી.
શુભને આશ્રયી પાર્થ, હોય ને હીન ભતિયો;
તે જે પામે પરમતિ, વૈશ્યો શૂદ્રો અને સ્ત્રિયો.
અનન્ય ભક્ત સેવે જો, સુદુરાચારી જે મને;
તો માનવો સાધુ જ તે, ચોંટયા સદ્ગુણવસાયને.
સીધા તે થાય ધર્માત્મા, નિરંતર વહે સમ;

ધર્મબ્રહ્મોત્તે હિન્દુધર્મના ઉત્તમવસ્તુ સ્વરૂપને લક્ષમાં રાખવામાટે-તે કે આટલા શ્લોકો પર્વામાં છે; તથાપિ તે એવા જ પ્રકારના કેટલાક અન્ય શ્લોકોકિંવા ઉપનિષદોમાંના મંત્રોનો પણ ઉચ્ચાર કરવામાં આવે, તો તે પણ ઇષ્ટ જ છે. પરંતુ ઉપર્યુક્ત સરલ વિધિ પર્વામાં છે એવી અમારી પોતાની તો દૃઢ માન્યતા છે. ઉપર્યુક્ત ગીતાશ્લોકોનો ધર્મબ્રહ્મોત્તના મુખથી પાઠ કરાવીને તથા એ શ્લોકોનો અર્થ સમજાવીને તે સમ્યક્ હોય તો વૈદિક બ્રાહ્મણોએ અને વૈદિક બ્રાહ્મણો ન જ મળી શકે તો પછી જેઓ નિદાન મંથાના ઝાતા હોય તેવા બ્રાહ્મણોએ વેદમંત્રોના ઉચ્ચાર-સહિત હસ્તમાં દર્ભ ધારણ કરીને ધર્મબ્રહ્મોત્ત પર ઉદકશાંતિના પ્રસંગે જેવો અભિષેક કરવામાં આવે છે તેવો અભિષેક કરવો. એક તામ્રપાત્રમાં સ્વચ્છ જળ ભરીને તેમાં તે મળી શકે તો થોડુંક ગંગાજળ મેળવવું અને મંત્રોચ્ચારસહિત તે પવિત્ર ઉદક દર્ભવડે માર્જનવિધિ અનુસાર તેમના શરીરપર સિંચવું.

અસ્તુ; હવે આવી રીતે જે ધર્મબ્રહ્મોત્તે શુદ્ધ કરી લેવામાં આવ્યા હોય તેમની જાનિ કષ્ટ કરાવતી એ એક મહત્ત્વનો પ્રશ્ન આપણા મંત્રો સમક્ષ આવીને ઝીંબો રહે છે. કેટલાક લેકિા એવો આક્ષેપ પણ કરતા રહે છે કે “તમે આવા ધર્મબ્રહ્મોત્તે આપણા સમાજમાં રીકારીને આપણા સમાજની ધુળધાણી કરી રહ્યા છો:” એટલામાટે હવે એ પ્રશ્નના નિગ્રહરણનો પણ આપણે ગોચર નિચાર કરવો જ જાણ્યો.

જણ નિશ્ચય કાન્તેષ, મદ્ભક્ત ન પડે ધર્મ.
ઉદેશે સર્વ ભૂતોના, વસે ધર્મર અર્જુન;
ભમાવતો સ્વમાયાથી, ચંત્રારદ જપા જન.
ભૂતમરતિ જેથી ને, બ્યાપી આ સર્વમાં રહે;
સ્વકર્મે સર્વત્ર પૂજ, તેને સિદ્ધિ જનો લહે ”

ધર્મશાસ્ત્રોની જાતિનો નિર્ણય

પોતાના સમાજથી બાહ્ય જનોને પોતાના સમાજમાં પ્રવેષ્ટ કરવાનો હિન્દુસમાજનો સ્વભાવ કેવા પ્રકારનો છે એ તો અમોએ પ્રસ્તુત લેખના આરંભમાં જ દર્શાવેલું છે એટલે જો એ દૃષ્ટિથી વિચાર કરવામાં આવે તો એક એક અથવા બીજા વ્યક્તિઓને શુદ્ધ કરી લેવા કરતાં આખાં આમાનાં ગ્રામો, કુંડુઓનાં કુંડુઓ અથવા આખી જાતિઓને એકસમયાવચ્છેદે શુદ્ધ કરી લેવાં એ વિશેષ શ્રેયસ્કર છે. જો કોઈ વ્યક્તિએ જે ચાર મહિના અથવા એક વર્ષ જેટલા અલ્પ કાળ પૂર્વે જ ધર્મશ્રદ્ધ યદને કોઈ પણ પરધર્મમાં પ્રવેશ કરેલો હોય તો તે વ્યક્તિને શુદ્ધ કરીને તેની પૂર્વજાતિમાં જ સમાવેષ્ટ કરી લેવામાં કોઈ પણ પ્રકારનો પ્રસવાય નથી; પરંતુ જો પરધર્મ તથા પરકીય સમાજમાં કોઈ વ્યક્તિની કેટલીક પેઢીઓ યદ ગઈ હોય અને તે વ્યક્તિ પોતે જ શુદ્ધ યદને યુગ: હિન્દુધર્મમાં આવવાની ઇચ્છા ધરાવતી હોય, તો તે મનુષ્ય વ્યક્તિનો કઈ જાતિમાં સમાવેશ કરવો એ પ્રશ્ન સ્વાભાવિક જ ઉત્પન્ન થાય છે; કારણકે, જો તેનો કોઈ ઉચ્ચ જાતિમાં સમાવેશ કરવામાં આવે, તો તે ઉચ્ચ જાતિના લોકો તેની સાથે શ્રીમેદીવ્યવહાર કરવાને તૈયાર નથી થતા અને જો તેનો કોઈ નિમ્ન જાતિમાં સમાવેશ કરવામાં આવે, તે તેથી તે વ્યક્તિના હૃદયમાં અંતોષનો આવિર્ભાવ નથી થતો, આ સર્વ કારણોથી વૈયક્તિક શુદ્ધિકરણ ન કરતાં જો સામુદાયિક શુદ્ધિકરણ કરવામાં આવે, તો તે અધિક શ્રેયસ્કર યદ પડે એ વાતો સર્વથા નિર્વિવાદ છે. જે સ્થાનમાં જાતિને વિશેષ મહત્ત્વ આપવાનો પરિપાક ન હોય તેવા સ્થાનમાં વૈયક્તિક શુદ્ધિકરણ કરવામાં કોઈ પણ પ્રકારની હાનિ નથી. ઉદાહરણ તરીકે ખંભાજ તથા સિંધુ દેશ આદિ સ્થાનો

ઉભયપ્રકારના શુદ્ધિકરણમાટે અનુકૂલ છે; પરંતુ ગુજરાત તથા કાઠિયાવાડ જેવા જાતિની હિન્દુનીયતા તથા વર્ણવ્યવસ્થા આદિને અધિક મહત્ત્વ આપનારા પ્રદેશોમાં જો કોઈ ધર્મભ્રષ્ટને શુદ્ધ કરીને બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય તથા વૈશ્ય આદિ ત્રિવર્ણની કોઈ પણ જાતિમાં પ્રવેશાવવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવે, તો તેનું ઈષ્ટ પરિણામ થવાનો અત્યંત સ્વસ્થ સંભવ છે; કારણ કે, તેને કોઈ કન્યા આપે તેમ નથી, તેનો સંસાર ચાલી શકે તેમ નથી અને તેની વધારી માંડવે ચઢી શકે તેમ નથી; એટલામાટે જ અનેક કુટુંબો સગપણ તથા વ્યવસાય આદિવડે પ્રથમથી જ એકબીજા થઈ ગયેલાં હોય, જેમનો હિન્દુત્વના સમયનો વ્યવસાય અન્ય ધર્મ તથા અન્ય સમાજને સ્વીકારવા છતાં અવિચલ રહેલો હોય અને જેમની જીવનનિર્વાહપદ્ધતિમાં પણ અધિક પરિવર્તન ન થયું હોય તે અનેક કુટુંબોને એક સમયાવ-સ્થે શુદ્ધ કરી લઈને તેમની પૂર્વજાતિમાં સમાવિષ્ટ કરી દેવામાં બહુધા કોઈ પણ પ્રકારનો પ્રત્યવાય આવે તેમ નથી. ઉદાહરણાર્થ, થાણા જિલ્લાના મચ્છીમાર અથવા માછીનો ધંધો કરનારા કિશિયનોને જ આપણે અહીં રજૂ કરીશું. એ લોકો ત્યારે હિન્દુ હતા ત્યારે એમની જાતિ 'કોળી' - 'મચ્છીમાર' ની હોઈને જે ધંધો એઓ પોતાના હિન્દુત્વના સમયમાં કરતા હતા તે જ ધંધો અત્યારે પણ કરી રહ્યા છે એટલે એથી અત્યારે એઓ અહિન્દુ હોવાં છતાં પણ એમની જાતિસંસ્થાનો અણપિ લોપ નથી થયો. એ કિશિયનોને શુદ્ધ કરી લઈને એમની જાતિનો 'હિન્દુ કોળીજાતિ' એવા પ્રકારનો નામનિર્દેશ કરી દેવો એટલે એથી એમને પોતાના પૂર્વ વ્યવસાયને તેમ જ ગણગોત્ર આદિને ત્યાગવાનો પ્રસંગ જ પ્રાપ્ત નહિ થાય અને એમનાં હૃદયોમાં કોઈ પણ પ્રકારના અપ્રતોષના ઉદ્ભવનો સંભવ

પણ નહિ રહે. એ જ પ્રમાણે મુસદ્દાનામાંની મેમણ, ખેાળ, મેમીન, -મૂમણા-, રંગરેજ તથા વોરા આદિ નામેથી ઝોળખાંતી જાતિયો પણ પ્રથમ એક એક વિદિષ્ટ હિન્દુ જાતિનાંજ ઇસ્લામી રૂપાંતરે હોવાથી અને અમારા જણવા તથા સાંભળવા પ્રમાણે એ મુસદ્દાના થયેલી જાતિયોના બહુવિધ સામાજિક વ્યવહારો તથા દાંપતિભાગ આદિ હિન્દુધર્મશાસ્ત્ર અનુસાર થતા હોવાથી; સારાંશ કે, એ મુસદ્દાના થયેલી જાતિયોમાં હિન્દુત્વનાં અઘાપિ અનેક ચિહ્નો કિંવા લક્ષણો વિદ્યમાન હોવાથી એ સર્વ જાતિયોં જેવી રીતે પૂર્વે એક જ વેળાએ વટલીને મુસદ્દાના થઈ ગઈ હતી તેવી જ રીતે એ જાતિયોને પુનઃ એક જ વેળાએ શુદ્ધ કરી લેવી અથવા પચાસ પચાસ કે સો સો કુટુંબોના સમુદાયને એક જ વેળાએ શુદ્ધ કરી લેવાની વ્યવસ્થા કરવી અને તેમનાં મુળજાતિદર્શક અન્યર્થક નવીન હિન્દુ નામે આપી દેવાં એ માર્ગ અત્યંત ઉત્કૃષ્ટ છે. જાનિદારો સમાવેશન કરી લેવાની પદ્ધતિને વ્યવહારમાં મોજાવાથી શુદ્ધિ-દાયકો ઉપક્રમ સત્વરજ શુદ્ધિગત થવા માંડશે અને કાનો કંઈ જાનિમાં સમાવેશ કરવો એ સામાજિક વિધનનું પોતાની મેળે જ નિવારણ થઈ જશે. આ વિષયના મંગલમાં કેટલાક લોકોનો એવો અગિપ્રાય જોવામાં આવે છે કે એ સર્વ શુદ્ધ કરેલા મનુષ્યોની એક મિજ જાતિ જ નિર્માણ કરાય તો માર્દે: પરંતુ કેટલાંક વર્ગોથી ગટલીને મુસદ્દાના તથા કિલિયન થઈ ગયેલા લોકોએ અન્ય ધર્મ તથા અન્ય સમાજમાં ભગવા હવાં પણ પોતાની જાતિયોને એકજ રાખેલી હોવાથી તેઓ પાછા હિન્દુ થવા પડી એક જ જાતિમાં, ગણમેળમાં તથા વ્યવસ્થાપ આદિમાં એકરૂપ થાય. અને પોતાની પૂર્વ જાતિયોને સર્વથા જૂલી વદય એ જોડે કરવાનો નહિ, તો પણ જાદુ અંગે તો અમંતવનીયજ દેખાય

છે. વસ્તુસ્થિતિ આવા પ્રકારની હોવાથી ધર્મશાસ્ત્રોને તેમના પૂર્વજોના ઇતિહાસનું અવલોકન કરીને તેમની પૂર્વજાતિ-યોમાં નાખી દેવાથી જ દષ્ટ પરિણામ થવાનો સંભવ છે એની કોઈથી પણ ના પાડી શકાય તેમ છે જ નહિ. ધર્મ-શાસ્ત્રોમાંથી જેમનાં બીજ તથા ક્ષેત્ર શુદ્ધ નથી રહ્યાં અને જેમનાં રક્તમાં અન્ય રક્તનું મિશ્રણ થયેલું છે એવી એક હાફકાસ્ટ-Half Cast-જાતિ આપણા ભારતવર્ષમાં ઉત્પન્ન થયેલી છે અને યુરેશિયન જાતિનો પણ એ જ વર્ણમાં સમાવેશ થાય છે, એટલે એવા લોકોનું શુદ્ધિકરણ કરીને તેમના અહિન્દુત્વનો લોપ કરી નાખવાની અનિ-વાર્ય આવશ્યકતા છે; કારણ કે, એ બહુમંજ્ય લોકો હિન્દુ-ઓના નિષ્ઠમાં વસવા માંડશે એટલે દેશના સમય પછી તેમની પોતાની મેળે જ એક જાતિ નિર્માણ થઈ જશે. એવા લોકોએ પોતાની જાતિને પ્રથમથી જ નિશ્ચિન કરી લેવાની સાંજબંધમાં ન પડતાં કેવળ હિન્દુત્વને સ્વીકારી લેવું એમાં જ તેમનું કલ્યાણ છે; કારણ કે, પછી સમય આવતાં પોતાની મેળે જ તેમની એક બિન્ન જાતિ નિર્માણ થઈ જવાની એ નિશ્ચિત છે. જેમના રક્તમાં અયોગ્ય મિશ્રણ થયેલું છે એવા લોકોની જાતિને નિશ્ચિત કરવાનું કાર્ય કદાચિત્ દર્શિન હોય, તો તેને મુક્તથી સંભીને જ લોકો અગ્નિ, કપટ, છત્ર તથા અત્યાચારના ભોગ થઈને તેમ જ અનેકવિધ આમિષોનાં બલિદાન થઈને વટહી ગયેલા છે અને તેમ છતાં જેમણે પોતાનાં બીજ તથા ક્ષેત્ર આદિને સર્વથા શુદ્ધ રાખ્યાં છે, તેમના વ્યવસાય અનુસાર તેમને હિન્દુ જાતિયોમાંની કોઈ પણ એક જાતિમાં સમાવિષ્ટ કરી લેવામાં કોઈ પણ પ્રકારની શંકાને દૃઢ્યમાં સ્થાન આપવાનું કોઈ પણ પ્રયોજન નથી. એ ઉપરાંત હિન્દુની પ્રત્યેક જાતિમાં અનેક પેટાજાતિયો અસ્તિત્વ ધરાવે

છે એટલે તે સર્વ પેટાજાતિયોના એકીકરણનો પણ જોઈએ તેટલો અવકાશ હોવાથી જો ધર્મભ્રષ્ટાને એકદમ મુખ્ય જાતિમાં સમાવિષ્ટ કરી લેવાનું કાર્ય અસંધ્ય હોય, તો પણ તે મુખ્ય જાતિની એક પેટાજાતિ તરીકે તેમને માની અથવા ગણી લેવામાં કોઈ પણ જાતની અડચણ આવે તેમ નથી. જો મુસલમાનો તથા ક્રિશ્ચિયનો અથવા પોતાની પૂર્વજાતિના સમારકરૂપ દ્વિવેદી, ત્રિવેદી, ચતુર્વેદી, પાંડક, આપટે, આઠવલે તથા ગોડરો આદિ સંપ્રદાયોને પોતાનાં નામો માથે ધારણ કરી રહ્યા છે તેમનો આજે જ તેમને શુદ્ધ કરીને બ્રાહ્મણજાતિમાં અવશ્ય સમાવેશ કરી લેવો જોઈએ, એ જો કે સત્ય છે; તથાપિ તેમની ચારપાંચ પેઢીઓ લુભકિયા તથા લુભસંસ્કાર યથેલી હોવાથી એવાં સૌ અથવા બસે કુટુંબોની ‘લુભકિયા’ નામથી એક પેટાજાતિ નિર્માણ થઈ શકે તેમ છે. પચીસ અથવા પચાસ વર્ષ પછી જ્યારે તેમની સંસ્કૃતિ સુધરી જશે એટલે પછી અન્ય બ્રાહ્મણો સાથે તેમનો રોટીવ્યવહાર તથા બેટીવ્યવહાર પોતાની મેળે જ ચાલતો થઈ જશે અને તેમનો શુદ્ધ બ્રાહ્મણજાતિમાં સમાવેશ થઈ જશે. તાત્પર્ય કે, આપણા ધર્મ તથા આપણા સમાજમાં ધર્મભ્રષ્ટાનું સમાવેશન આવી પદ્ધતિથી જ કરવાની આવશ્યકતા છે.

મુસલમાન સમાજને આત્મસાત્ કરવાના ઉપાયો દિન્દુસ્તાનમાં કેવળ દિન્દુસમાજનો નિવાસ નથી, દિન્દુ મુસલમાન, ક્રિશ્ચિયન, પારસી તથા યહૂદી આદિ અનેક જનસમાજોનો નિવાસ છે, એ તો સર્વ કોઈ જાણે જ છે; પરંતુ એમનામની મુસલમાનસમાજ અન્ય સમાજોને વારં-વાર તાપદાપક તથા ત્રાસદાપક થઈ પડે છે અને તેનું કારણ એ છે કે મુસલમાનોમાં ધર્માપતા તથા અત્યાચારિતા

અન્ય સર્વ સમાજોથી અતિશય અધિક પરિમાણમાં ભરેલી છે અને તેમની એ ધર્માધતા તથા અત્યાચારિતાનો અત્યારના સમયમાં પણ મોપણાઓના મજબૂરમાંના અત્યાચારો, પંતળ તથા સંયુક્ત પ્રાંતોમાં મુસલમાનોએ કરેલા અમાનુષ અનાચારો તથા અન્ય રચાનોમાં પણ હિન્દુઓના શિરપર મુસલમાનોએ વર્ષવેલાં સંકટોના યોગે આપણને નવીન સ્વરૂપમાં પરિચય થઈ શક્યો છે એટલે એ વિષયના વિસ્તૃત ઊદાહરણની આવશ્યકતા હોય એવી અમારી માન્યતા નથી. અત્યારના સમયમાં જ્યારે એક જાનૂ આવા પ્રકારની પરિસ્થિતિ વર્તમાન છે ત્યારે બીજી જાનૂ લોકનેતાઓ કંકશોપપૂર્વક એવું વિધાન કરી રહ્યા છે કે ભવિષ્યમાં જો આપણને સ્વરાજ્ય મળવાનો સંભવ હોય તો તે દેવળ હિન્દુ, મુસલમાન, ક્રિશ્ચિયન તથા પારસી આદિ સંમિશ્ર સમાજના બહુવર્ધન તથા એકઠાના યોગે જ મળવાનો સંભવ છે એટલે અત્યારના સમયમાં તેમ જ સદાને માટે હિન્દુ-ઓનું મુસલમાનો સાથેનું વર્તન કેવા પ્રકારનું હોવું જોઈએ એનો અનેક દૃષ્ટિથી વિચાર થવાની આવશ્યકતા અનિવાર્ય છે એ દાખ પણ કહી શકે તેમ છે.

૧ આર્યસંસ્કૃતિના સૌજન્ય તથા હિન્દુસમાજના સ્વભાવનો જો વિચાર કરવામાં આવે, તો આર્યસંસ્કૃતિ પોતાની પાસે આવેલા અન્ય સમાજને પોતાનો ગુલામ પણ કરતી નથી તેમ જ તેનો વિનાશ પણ કરતી નથી; કિન્તુ તેને નિવાસમાટે પોતાના નિકટમાંજ સ્થાન આપીને ધીમે ધીમે તેની ઉન્નતિ કરવાનો જ પ્રયત્ન કરતી રહે છે. આર્યસંસ્કૃતિનો આજ-સૂધીનો એ જ પ્રધાત છે. આ દૃષ્ટિથી મુસલમાનસમાજને અધિકતર સાક્ષરતા સમર્પીને સુવિચારથી જ બનાવી દેવા એ જ હિન્દુઓનું મુખ્ય કર્તવ્ય છે. મુસલમાનસમાજ વિશે પાંચે અશિક્ષિત અતએવ અવિચારી હોવાથી તેના દસ્તથી

ત્યારે ને ત્યારે ન ચવાં જોઈએ તેવાં અયોગ્ય, નિંદા તથા તિરસ્કરણીય કાર્યો ક્રિયા આચરણો ચનાં રહે છે. મુસલમાનોમાં ધર્મપ્રિયતાને બદલે ધર્મોન્માદનોજ અતિરેક થયેલો છે અને મુસલમાનસમાજમાં જેટલા પરિમાણમાં હોવાં જોઈએ તેટલા પરિમાણ ક્રિયા નેટલી મંખ્યામાં વિચારણીય મનુષ્યો છે જ નહિ. જે મુસલમાનોને અત્યારે 'વિચારણીય' તથા 'શુદ્ધિમાન' પુરુષો તરીકે ઓળખવામાં આવે છે તેઓ પણ કોઈ એક અવિચારણીય તથા અસભ્ય મનુષ્યો જેવા પ્રભાવો કરતા રહે છે એટલે તેમની વિચારણીયતા કેવા પ્રકારની હોવી જોઈએ એની સદજ દેખના હરી રાકાય તેમ છે. 'કુરાન શરીફ' નામથી ઓળખાતા મુસલમાનોના ધર્મગ્રંથનો ખાતો બહુ મુસલમાનો કરે છે, પરંતુ તે ધર્મગ્રંથનાં નત્વોનો વિચાર કરનારા મુસલમાનો તો આંગળીને ટેરવે ગણી રાકાય તેટલા જ મળી શકે તેમ છે એટલે તેમની ગણનામાટે કાગળ, સિયાની કે પેન્સિલને પરિશ્રમ આપવાની આવશ્યકતા રહેતી જ નથી; માત્ર એટલું જ નહિ, પણ જે અધ્યયનમ્મ્ય મુસલમાનોને 'કુરાન શરીફ' નાં નત્વોનો કાંઈક પરિચય થયેલો હોય છે તે બિચારાઓ પણ નેના શબ્દગ્રામાપ્તની સીમાનું કદાપિ ઉલ્લંઘન હરી રાકતા નથી. અર્થાત્ મુસલમાનોમાં સાદારતાનું પરિમાણ બહુ જ ન્યૂન છે, માત્ર એટલું જ નહિ, પણ તેમનામાં સુસંસ્કૃતતાની પણ ન્યૂનતા જ છે અને એટલાગાટે એવા સમાજને વિદ્યેય વિચારણીય બનાવી 'દેવાનો પ્રયત્ન કરવો એ જ આપણા દેશના દરવાજાનો એકમાત્ર પ્રધાન ઉપાય છે. દેટલાક મંદગચ્છીત મનુષ્યો, બકી કંદાચિત્ એવા આરોપ કરશે કે - આપણા હિન્દુઓની નિરક્ષરતાને ઘટાડનાં ઘટાડતાં જ આપણા-પણ મુઝાઈ જાય છે. ત્યાં વળી તમે મુસલમાનોને સાદાર બનાવવાનો

ભાર પણ અમારાં શિરપર જ લાદવાને તૈયાર થઈ જાઓ છો એનો, શો અર્થ સમજવો વાર ?” તો એ આદેશનું ઉત્તર એજ છે કે, એવા અવિચારી તથા જાંગલપ્રકૃતિ જનસમાજને તે એવા સ્વરૂપમાં છે તેના જ સ્વરૂપમાં આપણા નિકટમાં રહેવા દેવાથી આપણી ઉન્નતિ કદાપિ થઈ શકવાની નથી. મુસલમાનોનાં હૃદયોમાં હિન્દુઓ પ્રતિ પ્રેમનો ઉદભવ થવો જોઈએ, તેમને હિન્દુઓ સાથેના સહકાર્યની આવશ્યકતા દેખાવી જોઈએ, તેમ જ હિન્દુસ્થાન આપણી માતૃભૂમિ છે, આપણી અન્નપ્રાપ્તિનું સ્થાન હિન્દુસ્થાન જ છે તથા હિન્દુસ્થાનની સ્વતંત્રતામાં જ આપણા ધર્મ તથા સમાજની સ્વતંત્રતાનો અંતર્ભાવ થયેલો છે એવો મુસલમાનોનો દૃઢ નિશ્ચય થઈ જવો જોઈએ અને તેમને એવા પ્રકારનો નિશ્ચય કરાવી દેવો એ આપણા હિન્દુ-સમાજનું સર્વથી પ્રથમ તથા પ્રધાન કર્તવ્ય છે; કારણ કે, હિન્દુઓ મુસલમાન કરતાં શતાવધિવાર અધિક વિચાર રશીલ તથા મુસંદ્ધત છે.

હિન્દુઓની આ કર્તવ્યપૂર્તિનો અનુદ્વેષ સમય અત્યારે આવી લાગ્યો છે. એક દૃષ્ટિથી જોતાં કાળમદ્ધારાજ આપણી આર્થસંસ્કૃતિને પૂર્ણ સહાયતા આપી રહ્યો છે એમ જ કહેવું જોઈએ. આધિભાતિક શાસ્ત્રોની ભરતી, સમસ્ત જગત સાથે સંધાયતો મુંબઈ અને આ લોકશાહીના કાળમાંની પ્રાતિનિધિક સ્વરૂપની સંસ્થાઓ એ સર્વના યોગે વિશ્વમાં અત્યંત વેગથી વિચારક્રાંતિ થતી જાય છે. આધિભૌતિક શાસ્ત્રના અપૂર્વ લોપના યોગે ધાર્મિક દૃષ્ટનાઓમાં મહદંતર યતો હોઈને તેટલા પરિમાણમાં અંધ-અધ્ધનો વેગપૂર્વક લોપ થતો જાય છે. ધર્મબંધન તથા ધાર્મિક દૃષ્ટનાઓના મહત્ત્વમાં દિવસાનુદિવસ અધિકાધિક ન્યૂનતા થતી જાય છે અને દેશધર્મ તથા નાષ્ટ્રધર્મ વિષયક

કલ્પનાઓ જ જગપૂર્વક આગળ ધસારો કરતી દેખાય છે; માત્ર એટલું જ નહિ, પણ ધર્મબંધન કરતાં સમાજબંધનની વિશેષ વૃદ્ધિ થતી હોઈને પંરસોક વિષયક માન્યતાઓમાં પણ પરિવર્તન થતું જાય છે. આવા પ્રકારની પરિસ્થિતિમાં આ વિશ્વમાંના ઐક્ય પણ માનવસમાજથી હવે પછી પોતાની જંગલી અવસ્થામાં રહી શકાય તેમ છે જ નહિ; કારણકે, જગતમાં રહેતું હોય તો જગતની ગતિને સ્વીકારવી જોઈએ. એ એક ત્રિશક્તિમાધ્ય નિયમ છે અને તેથી એ નિયમને આધીન ન થતું તે પોતાના નાચને પોતાના હસ્તથી જ આકાષી લાવવા સમાન છે. મુસલમાનોનો અધિકાંશ સમાજ ધર્માધ તથા જાદિલ હોવાં છતાં પણ તેમના તુર્ક ધર્મબંધુઓએ અદ્ય સમય પૂર્વે જ ખિંલાઈતના કરી નાખેલા ઉચ્ચાટન અથવા નિર્મૂલનથી મુસલમાન સમાજમાં પણ નવેચનન્યનો દેટલા વેગથી સંચાર ચર્ચ રહ્યો છે એનો આપણાથી રપટ કલ્પના કરી શકાય છે. ખિંલાઈતનો બાહ્ય આશય આવી રીતે આપ્યો જગ્યાથી 'આપણું બાહ્ય જગ હવે આપણું ગયું છે' એમ મુસલમાનોને લાસતાં તેઓ હિન્દુસ્તાનને અવસ્ય અંતર્મુખ વૃત્તિથી જોવા માંડશે. તુર્કમાટે તુર્કસ્તાન, અફઘાનોમાટે અફઘાનિસ્તાન અને અરબોમાટે અરબસ્તાન એવા પ્રકારની કલ્પનાઓ જેવી રીતે અન્ય દેશોમાં વૃદ્ધિગત થતી જાય છે તેવી જ રીતે હિન્દુસ્તાનના મુસલમાનોમાં પણ એ કલ્પના વૃદ્ધિગત થયા વિના નથી જ રહેવાની. હિન્દુસ્તાન જ આપણી માતૃભૂમિ છે, આપણે તથા આપણાં સ્ત્રીપુત્રાદિએ હિન્દુસ્તાનમાં જ રહેવાનું છે, અન્ય દેશોના મુસલમાનો કરતાં આ દેશના હિન્દુઓ જ આપણા અધિક કલ્યાણકર્તા છે અને જો પૂર્વ ઇતિહાસનું અવલોકન કરતામાં આવે તો આપણે પોતે પણ એ હિન્દુ-જનનિરૂપ વક્ષનાંજ રૂબો છીએ એવા વિચારોનો ત્યાગ

મુસલમાનોના મનમાં આવિર્ભાવ થવા માંડશે એટલે એથી તેમના હિન્દુઓ સાથેના વર્તનનો દષ્ટિબિન્દુ જ બદલાય જશે એ સર્વથા નિર્ઝય છે. મુસલમાનોના હૃદયમાં અઘાપિ જેતૃત્વ તથા સત્તાધારિત્વનો જે ગર્વ અવશિષ્ટ રહેલો છે તે ગર્વના પરિહાર માટેનાં જે દાઇપણ સંત્ય સાધનો હોય તો તે સાક્ષરના, સુસંસ્કૃતતા, વિચારશીલતા તથા નવીન ઉત્પન્ન થયેલી જાગૃતિ જ છે. અર્થાત્ બાવી-દાળમાં મુસલમાનોની ઉન્માદમૂલક ધર્મદૃષ્ટનાઓના ધ્વંસનો પ્રયત્ન એક દષ્ટિથી કાળમહારાજ પોતે જ કરી રહ્યો છે.

૨ વિચારશીલ હિન્દુઓએ મુસલમાનોને આત્મસાત્ કરવા માટેનો એક અન્ય પ્રયત્ન કરવાની પણ આવશ્યકતા છે અને તે એ કે મુસલમાનોના ધર્મગ્રંથ કુરાન શરીફનું છુલનાત્મક દષ્ટિથી ઉત્તમ અધ્યયન કરીને તેનાં ભારતવર્ષની સર્વ પ્રચલિત દેશી ભાષાઓમાં ભાષાંતરો કરવાં અને પોતાની ભાષાઓમાં જ ઇસ્લામ ધર્મના ગ્રંથમાં પ્રવચનો આપવાં. અત્યારના બહુધા સર્વ સુસિક્ષિત મનુષ્યોની ધર્મના સંબંધમાં કેવી અને કેટલી અનાસ્થા થઇ ગયેલી છે એ વાર્તા વિખ્યાત હોવાથી એના વિશેષ વિવેચનની આવશ્યકતા છે જ નહિ. પરંતુ એમાં પણ આપણા હિન્દુઓ મુસલમાનોના ધર્મને તો વળી સર્વથી અધિક તુચ્છ દષ્ટિથી નિહાળે છે અને તેનું પ્રધાન કારણ એ છે કે આપણા આચારોથી મુસલમાનોના આચારો બહુ અંશે મર્વચા વિપરીત છે. વસ્તુસ્થિતિ આવા પ્રકારની હોવા છતાં અત્યારના સમયમાં આપણને આચારો કરતાં વિચારો પ્રતિ વિશેષ લક્ષ આપવાની આવશ્યકતા છે તેમ જ મુસલમાનોના મતોને વિચારવડે સંસ્કૃત કરવાની અધિક અગત્ય છે એટલામાટે કુરાનમાંના કેવા વિચારો અથવા ક્યાં તત્ત્વો ઉત્કૃષ્ટ છે તે જોઇ લઇને અને

તે તત્ત્વો તથા વૈદિક તત્ત્વોમાં પરસ્પર સાધર્મ્ય દિવા
 વૈધર્મ્ય, કેટલા પરિમાણમાં રહેલું છે એ વિવેચનો સુદમ
 અભ્યાસ કરીને તે તત્ત્વસાધર્મ્ય તથા તત્ત્વવૈધર્મ્યને પ્રમુખ-
 તાથી મુસદ્દામાંનો સંમદ રજૂ કરવા જોઈએ. એકેશ્વરત્વ
 તથા ભક્તિ એ જે કુશનનાં જે મુખ્ય તત્ત્વો છે તે બન્ને
 તત્ત્વોનો સનાનન વૈદિક ધર્મમાં પણ અનાદિકાળથી સમા-
 વેશ થયેલો છે એટલે કુશનમાં નવીનતા જેવું કંઈ છે જ
 નહિ એવા પ્રધારની વિચારકાંતિનો દલતાથી પ્રપ્ત કરવો
 જોઈએ. મહારાષ્ટ્ર જેવા દેશમાં મુસદ્દાઓની સંખ્યા અત્ય
 હોવાથી મહારાષ્ટ્રીય તરુણોને એ કાર્યમાં કદાચિત્ વિશેષ
 મહત્ત્વ ન દેખાય તો તે સ્વાભાવિક છે; પરંતુ જે વાસ્ત-
 વિકતાથી જેવામાં આવે, તો આ કાર્ય તે એક રાજકારણ-
 પોષક તથા દેશાનુકરક મહત્ કાર્ય છે એમ આપણને
 તત્કાળ દેખાઈ આવે તેમ છે અને એ સર્વવ્યાપક સામા-
 જિક કાર્યની અસૌકિક યોગ્યતા નિઃકન્યા ભવિષ્યકાળમાં
 સિદ્ધ થયા વિના રહે તેમ નથી જ. શોકનો વિપદ માત્ર
 એટલો જ છે કે અઘાપિ આપણામાંના વિચારશીલ તથા
 શુદ્ધિમાન પુરુષોને આ દષ્ટિની પ્રાપ્તિ થઈ શકી નથી.
 વિનીત, ઉદામ તથા અસહકારી કે સ્વરાજિષ્ટ એ સર્વ
 પક્ષોના વિવિધ રાજકારણથી બાહ્ય પ્રદેશમાં વિશેષ મહત્ત્વ-
 શીલ વિશાળ દેશકાર્ય પડેલું છે એ કલ્પનાનો અઘાપિ
 આપણા તરુણોનાં મસ્તિષ્કમાં આવિર્ભાવ થવાનો છે.
 આત્યાર સુધીનો કાળ તે સામાજિક પ્રશ્નને રાજકારણથી
 સ્વર્ગથી અસંબદ્ધ રાખવાનો કાળ હતો પણ તે કાળ હવે
 વીતી ગયેલો હોવાથી સર્વ સામાજિક પ્રશ્નો એકસમયા-
 વન્હે એ આપણી દષ્ટિ સમક્ષ આવીને સમુદાયબદ્ધ બિલા
 રહ્યા છે અને એ સર્વ પ્રશ્નોમાંનો મુસદ્દાનો વિપદક
 પ્રશ્ન અતિશય મહત્ત્વનો છે એટલું જ અમારે અહીં વિશિ-
 ષ્ટતાથી જણાવવાનું છે.

કુરાનમાં દર્શાવાયલા વિચારો સાથે મુમ્તઝાની મહેન-
દાયમાં જે અમત્કારિક તથા અમંગળ-અશુદ્ધ-આચારો
રહેલા છે તેમનું અધ્યયન કરીને તે આચારોને સધારવા,
માટેનો મુસલમાનોને ઉપદેશ આપવો જોઈએ. હિન્દુસ્તાનનાં
જે એક હિન્દી સમાજ નિરંતર કિંવાં શાશ્વત નિવાસ
કરવાનો છે તે હિન્દી સમાજની રહેણી તથા કરણીમાં
એકરૂપતા તથા સાદસ્યને ઉત્પન્ન કરવાનો અત્યારથી જ
આરંભ કરી દેવો જોઈએ. આ અથવા એવા જ પ્રકારના
સૌજન્યયુક્ત તથા દીર્ઘકાલિદ ઉપાયોવડે મુસલમાનોનો
સમાજ ધીમે ધીમે આપણા સમાજના ઉદરમાં સમાઈ
જશે, એવી અમારી પોતાની તો દૃઢ માન્યતા છે. હવે
જો ઉપરાંત અભિનિવિટ મુસલમાનો માથે વિશેષ તોલ
તથા વધારે ડોળદમામથી વર્તવાનો જે એક અ-પ્રકાર
છે તેનું આપણે અવલોકન કરીશું.

૩ મુસલમાનોમાં પૈન-ઇસ્લામનો ઉન્માદ અઘાપિ
અવિચલ છે અને કેટલાક વિદ્વાન તથા વિચારશીલ મુસ-
લમાનો પણ પોતાની અર્ધચંદ્ર પતાકાને મમન્ત વિશ્વમાં
ફરકાવવાની ઉન્માદમત્ક દુરાચારે અઘાપિ વળગી રહેલા
દેખાય છે. મહાત્મા ગાંધીની દ્રક્ષામાં વિરાજતા જ્ય
વિજ્ય અક્ષીગંધુઓ જેવા વિદ્વાન મુસલમાનો પણ અઘાપિ
મુક્ત દંડથી એવો યોગ કરી રહ્યા છે કે: "First we
are Mohammedans and then every one." એટલે કે: "અમે
પ્રથમ મુમ્તઝાન છીએ અને ત્યારપછી
પ્રત્યેક છીએ." એટલે તેમના આવા ઉદ્ગારોના શ્રવણથી
તેમનાં મસ્તિકામાં પોતાના ધર્મમતને ગાળૂએ મૂકીને
અથવા તો થોડી વારને માટે વિસરી જઈને રાષ્ટ્રકાર્યમાટે
એક થવાની દૃષ્ટનાનો અઘાપિ આવિર્ભાવ નથી થયો!
એમ નિરુપાયવદા દહેતું પડે છે. એક પરકીય સત્તા

સાથે ઝગડવામાટે; કેટલા પરિમાણમાં સ્વાયત્તતા દેવાની આવશ્યકતા છે એની હિન્દુસ્થાનમાં વસતા સુશિક્ષિત મુસલમાનોને લેશમાત્ર પણ કલ્પના નથી એમ ઉપરુક્ત ઉદ્ગારના અવલુચ્છી કાઠ પશુ કહી શકે તેમ છે. સૌ રૂપિયા પગારની નોકરીને 'છોડી દઈને કાંઈ એક સંસ્થામાં ખચીસ રૂપિયા પગારની નોકરી કરવી એ જેવી રીતે એક પ્રકારનો સ્વાર્થત્યાગ છે તેવી જ રીતે સ્વમતનો ત્યાગ કરી દેવો કિંવા સર્વસ્વનો ત્યાગ કરી દેવો; એ તેના કરતાં પણ ઉચ્ચ પ્રકારનો સ્વાર્થત્યાગ છે 'એ સર્વેએ નિઃશયપૂર્વક જાણી લેવાનું છે. મતમતાંતરમાં સહવનતા રહેલી છે એ વાર્તા જેવી રીતે સત્ય છે તેવી જ રીતે એ મતમતાંતરના અતિશય હદમાં મૃત્યુનો પણ સમાવેશ થયેલો છે એ વાર્તા પણ અસત્ય નથી. હિન્દુસ્થાનને સ્વાતંત્ર્યની પ્રાપ્તિ કરાવી આપવામાટે જે કાંઈ પણ પોતાની મર્વ વસ્તુઓને બાજુએ રાખી દેવાને અને ગમે તેમ કરીને પણ દેશના સ્વાતંત્ર્યને મેળવી લેવાને તૈયાર હોય તેના મસ્તિષ્કમાં જ સ્વરાજ્યની સત્ય કલ્પનાનો અવિભાવ થયેલો છે એમ કહેવામાં કાંઈ પણ પ્રકારનો અત્યવાય નથી. એથી વિરુદ્ધ હું પ્રથમ હિન્દુ છું, હું પ્રથમ મુસલમાન છું, હું પ્રથમ ક્રિશ્ચિયન છું, હું પ્રથમ પારસી છું કિંવા હું પ્રથમ યહૂદી છું એવા ઉદ્ગારો જે સર્વ દેશનેતાઓના મુખમાંથી નીકળના રહેશે, તે એનો અર્થ એ જ થવાનો કે, સર્વથી પ્રથમ ભારતવર્ષની સ્વતંત્રતાનું મૃત્યુ જ છે. 'હું સર્વથી પ્રથમ હિન્દી અથવા હિન્દુસ્થાની છું અને ત્યારપછી હિન્દુ, મુસલમાન, ક્રિશ્ચિયન, પારસી કે યહૂદી છું' એવા ઉદ્ગારો જ્યારે સર્વ નેતાઓના તેમ જ અન્ય સર્વ સાધારણ જનતાના મુખમાંથી નીકળવા માંડશે ત્યારે જ ભારતવર્ષમાં સ્વરાજ્યની મથાર્થ કલ્પનાનો અવિભાવ થયેલો મानी

શકાશે. અસ્તુ: મોક્ષાના મહત્ત્વદાયકી જેવા નેતાના મુખ-
માંથી ‘ હું પ્રથમ મુસલમાન છું ’ એવા ઉદ્ઘાસે જ્યારે
અઘાપિ નીકળી રહ્યા છે ત્યારે અન્ય મુસલમાનોમાં દેવા
પ્રકારનો અભિનિવેશ ઉત્પન્ન થયેલો હશે એની આપણાથી
તત્કાળ કોઈ પણ પ્રકારના વિશેષ આચાર વિના જ કલ્પના
કરી શકાય તેમ છે. ખિલાફતના પ્રશ્નના કારણથી જ
અમલકારિતાની ચળવળનો જન્મ થયો હતો એ વાર્તા જો
કે સાચ છે; તો પણ એ ચળવળ મુસલમાની ધર્મના પુન-
રુજ્જીવન માટેની નથી, કિન્તુ એ હિન્દી રાષ્ટ્રના સ્વાતંત્ર્ય
માટેની ચળવળ છે એ વાર્તા બહુ જ યોગ્ય મુસલમાનોના
લક્ષમાં આવેલી હોવી જોઈએ એમ મહાએકપૂર્વક અમારે
અહીં કહેવું પડે છે. ખિલાફત વિષયક વિવાદનો જ્યાં સુધી
સમાધાનકારક નિર્ણય ન થાય ત્યાં સુધી જ અમલકારિતાની
ચળવળ સાથેનો આપણો સંબંધ આપણે કાયમ રાખવો!
અને ત્યારપછી આપણે કાણ, હિન્દુઓ કાણ અને ચળવળ
થી? એવો હિસાબ કરી નાખવો એવી સ્વાર્થમયી વૃત્તિનું
કેટલાક હુદ્દા મુસલમાનોએ અવલંબન કર્યું હતું. પરંતુ હજી
અત્યારે પણ જો મુસલમાનો પોતાના એ પ્રમાદને ત્યાગીને
શુદ્ધિમાં આવી જાય, તો તેમાં તેમનું પોતાનું જ કલ્યાણ
સમાયતું છે; કારણ કે, તેમના પોતાના જ ભતિયાંનું તથા
ધર્મનાંનું તુર્કોએ જ ખિલાફતનું ઉચ્ચાટન કરી નાખેલું
હોવાથી ખિલાફતનો સંબંધ હવે અવશિષ્ટ રહ્યો જ નથી.
‘ અમોએ હિન્દુસ્થાનમાં બાદશાહી કરેલી છે, અમારો ધર્મ
જયિષ્ણુ છે અને તેથી અમારી અર્ધચન્દ્રપતાકા સર્વત્ર
ફરકતી રહેવી જ જોઈએ !’ એવા અભિનિવેશથી જ જો
મુસલમાનો હિન્દુઓ સાથે વર્તવા ઈચ્છતા હોય, તો
હિન્દુઓએ પણ તેટલા જ અભિમાનથી મુસલમાનો સાથે
વર્તવું જોઈએ; કારણ કે, સમસ્ત વિશ્વ-સૃષ્ટિને હિન્દુ

બનાવી ; દેવામાં સર્વ પ્રકારે જેમને અનુકૂળ કહી શકાય તેવાં પુણ્ય અભિમાનાસ્પદ તત્ત્વો અઘાપિ હિન્દુઓ પાસે છે અને તે આ પ્રમાણે:-

(અ) જે ધાર્મિક દૃષ્ટિથી જોવામાં આવે, તો સમસ્ત વિશ્વનો પ્રાચીનતમ ધર્મ તે આપણો સનાતન વૈદિક ધર્મ જ છે. એ સનાતન વૈદિક ધર્મથી ભિન્ન બાકીના સર્વ ધર્મો કેવળ પૃથ અથવા સપ્રદાય હોવાથી પ્રત્યેક વ્યક્તિને સંપૂર્ણ સ્વાતંત્ર્ય સમર્પીને યથાધિકાર કર્તવ્ય દેખાડી મોક્ષદાતા થનારો જે કોઈ પણ ધર્મ હોય તો તે કેવળ આપણો સનાતન વૈદિક ધર્મ જ છે, એ તો અમોએ પૂર્વે જણાવેલું જ છે. આ કારણથી સમસ્ત વિશ્વને હિન્દુધર્માનુયાયી બનાવવાનો અધિકાર હિન્દુઓનો જ છે. વૈદિક ધર્મ સર્વસંગ્રાહક હોવાથી એ વૈદિક ધર્મમાં ન હોય તેવું કોઈ તત્ત્વ કોઈ પણ અન્ય ધર્મે કદાપિ દર્શાવેલું નથી કે કદાપિ નહિ. ઔપનિષદ તત્ત્વજ્ઞાન તથા આરણ્યકીય વિચારોનો છુદ્ધતા મનમાં પ્રભાવ પડ્યો હતો, ગૌતમ છુદ્ધતા સન્યાસધર્મનો ઇંચુ ખીસ્તો પર્વ-તોપનિષદ-સર્મન જ્ઞાન માઉન્ટ-માં અનુવાદ કર્યો હતો અને ઉપનિષદોમાંના એકેશ્વરવાદ તથા સાત્ત્વિક ધર્મમાંની ભક્તિનો જ હજારો મદમદ પયગંબરે પોતાના ધર્મમાં ઉપદેશ કર્યો હતો. વસ્તુસ્થિતિ આવા પ્રકારની હોવાથી સમસ્ત વિશ્વને હિન્દુ કિંવા વૈદિક બનાવી દેવાનો અધિકાર કયા સમાજનો છે એ વિષયનું જે મુસલમાન બંધુઓ અવલોકન કરશે તો તેમને અવશ્ય પોતાના મનોને લપેટીને એક બાજુએ રાખી દેવાનો જ પ્રયત્ન પ્રાપ્ત થશે, એ વાર્તા સર્વથા નિર્વિવાદ તથા નિઃસંશય છે.

(આ) જે માનવસંસારીનો વિચાર કરવામાં આવે, તો તુર્ક, ઈરાની તથા અફઘાની આદિ મુસલમાન

જાતિયો મૂળ આર્યજાતિની વિભિન્ન થયેલી શાખાઓ જ છે એમ તત્કાળ આપણા જાણવામાં આવી શકે છે. હિમ-પ્રવચ પછી સર્વ આર્યો પામીર નામક પર્વતપરના સપાટ પ્રદેશમાં આગ્યા, ત્યાં તેમને મધ્યએશિયામાંના હૃદયુષ્ઠ, હૃદાદ્દા પરંતુ બટકતા લોકોનાં ટોળાં મળ્યાં અને તેમનો આર્યોએ આતુર્વર્ણ્યમાં સમાવેશ કરી લીધો. અત્યારે જે દેશો મુસલમાનોના દેશો તરીકે પ્રસિદ્ધ છે તે દેશોમાંના એક આસીરિયા (અસુર રાષ્ટ્ર) નામક દેશને જો વર્ણ્ય કરવામાં આવે, તો અન્ય સર્વ દેશોમાં કવળ આર્યસંસ્કૃતિ જ વિહરતી હતી. એ મધ્યએશિયાનાં ટોળાંમાં જ ત્યારપછી મહામદ પયગંબરના ધર્મનો પ્રવેશ થયો હતો. એ હસ્તક્ષમ ધર્મે મનુષ્યોની સ્વાભાવિક પ્રવૃત્તિઓને યથેચ્છ સંચરવાની શક્તિ પરવાનગી આપી દેવાથી મળના ક્ષત્રિય આર્યોના સ્વભાવનું પરિવર્તન થઈ ગયું. તાત્પર્ય કે, મળના આર્યોને આર્યોના સમુદાયમાં સમાવિષ્ટ કરી લેવાનો અને આતુર્વર્ણ્યમાં સ્થાન આપવાનો અધિકાર હિન્દુસ્થાનમાંના આર્યોનો જ છે. મુસલમાનોમાંના વિચારશીલ પુરોહો જો માનવવંશશાસ્ત્રનો કાંઈક મુક્તમતાથી અભ્યાસ કરશે તો નેથી તેમને તેમની પોતાની પૂર્વસંસ્કૃતિનું મથાર્થ જ્ઞાન થવા ઉપરાંત મુસલમાનો એટલે કાંઈ આકાશમાંથી ટપકી પડેલા અદ્ભુત મનુષ્યો નથી, કિન્તુ હિન્દુઓના આતુર્વર્ણ્યમાંના જ એક ભાગરૂપ છે એવો તેમનો દૃઢ નિશ્ચય પણ થઈ જશે.

(૪) જો સમાજશાસ્ત્રની દૃષ્ટિથી વિચાર કરવામાં આવે, તો હિન્દુસ્થાનમાં વસતા મુસલમાનોનો હિન્દુ સદૃશ થવા વિના છૂટકો જ નથી, એ સ્પષ્ટ તત્કાળ આપણા જોવા તથા જાણવામાં આવી શકે છે; કારણ કે, હિન્દુસ્થાનમાં હવે પછીના ભાવિકાળમાં હિન્દુ, મુસલમાન, ક્રિશ્ચિયન તથા પારસી આદિના બનેલા મિત્ર માનવસમા-

જનું જ વાસ્તવ્ય રહેવાનું છે; દિવાસાનુદિવસ કર્મબંધનને અધિકાધિક સિયિલતા પ્રાપ્ત થવા સાથે સમાજબંધનને અધિકાધિક મહત્ત્વ પ્રાપ્ત થવાનું છે અને તેથી હિન્દુસ્થાનવાસી સર્વ માનવસમાજોમાં એકરાષ્ટ્રીયત્વની ભાવના તીવ્ર સ્વરૂપમાં ઉત્પન્ન થવામાટે સમાજ જોટલા અધિક પરિમાણમાં એકરૂપ થાય અને એક બંધનથી બદ્ધ થતો રહે તેટલા અધિક પરિમાણમાં ભારતવર્ષના હિતની સંભાવના છે એ નવીનતાથી રહેવાની આવશ્યકતા છે જ નહિ. હવે જે વિચારણીય વિષય છે તે એ જ કે હિન્દુ-જનસમાજનો સ્વભાવ અત્યંત સદિષ્ટ . હોવાથી અને મુસલમાન સમાજમાં એ સદિષ્ટતાનો સર્વથા અભાવ હોવાથી હિન્દુસમાજ પોતાના ઉદરમાં શૈવ, ગાણપત્ય, સ્મર્ત્ત તથા વૈષ્ણવ આદિ અનેકવિધ સંપ્રદાયો પ્રમાણે જ હજારો મહામદ પયગંબર, મહાત્મા કુર્ષ્ણરથ તથા અસો જરથોસ્ત્ર આદિના સંપ્રદાયોને પણ પોતાના ઉદરમાં મમાવિષ્ટ કરી લેશે; માત્ર એટલું જ નહિ, પણ કોઈ પણ સમાજને તે પોતાના મતના પ્રચાર માટેની સ્વતંત્રતા તથા અનુમતિ પણ આપતો રહેશે; કારણ કે, હિન્દુસમાજના હૃદયમાં એ પ્રમાણેની સ્વતંત્રતા તથા અનુમતિ આપવાની ઉદારતા આકંઠે લેરેલી છે.

હિન્દુસમાજની આ અઘૌકિક ઉદારતાને હિન્દુસ્થાનમાંના ધર્મ માનવસમાજોએ સ્વીકારીને તેમના પોતાના ધાર્મિક મતોને કોઈ પણ પ્રકારે બાધક ન થનાર હિન્દુઓનાં રીતરિવાજોને સ્વીકારી લેવાં જોઈએ; કારણ કે, સમકૃષ્ણજયંતી જેવા રાષ્ટ્રીય ઉત્સવો, વિજ્યાદશમી તથા દીપોત્સવી જેવાં સામાજિક પર્વો તેમ જ કેટલીક અન્ય હિન્દુ રીતિઓને જે હિન્દુસ્થાનમાંના અન્ય લોકો પણ પાળવા મંડી જાય, તે

આચારસાદશ્યના કારણથી ભારતીય માનવસમાજમાં એકરૂપતાનો આવિર્ભાવ થઈ જાય એ સર્વથા સ્વાભાવિક છે. આવી રીતે હિન્દુસ્થાનમાંના લિંગ લિંગ માનવસમાજોનું હિન્દુકરણ થઈ જશે એટલે ' હિન્દુસ્થાન દેશ કેવળ હિન્દી લોકોમાં જ છે ' એમ હિન્દીઓથી જળપૂર્વક બોલી શકાય. તાત્પર્ય એ જ કે, ' માત્ર હિન્દુઓમાં જ હિન્દુસ્થાન ' (અહીં એ વાર્તાને અવશ્ય લક્ષમાં રાખી લેવાની છે કે એ હિન્દુઓમાં મુસલમાન, ક્રિશ્ચિયન તથા પારસી ઇત્યાદિ કે જેમના ધર્મમતો લિંગ છે તે સર્વ માનવસમાજોનો પણ સમાવેશ થયેલો હશે) એવા પ્રકારની જામતિ થઈ ગઈ એટલે પછી રાષ્ટ્રીય દૃષ્ટિથી ભારતવર્ષની પદવી અત્યંત ઉચ્ચ થયેલી જ માની લેવી; કારણ કે, આવી પરિસ્થિતિમાં અન્ય રાષ્ટ્રોનો ઇચ્છા કિંવા અનિચ્છાપૂર્વક ભારતવર્ષની પદવીની શ્રેષ્ઠતાને સ્વીકાર્યા વિના છૂટકો નથી જ થવાનો. હવે અહીં એક એવો જ અન્ય પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થવાની સંભાવના છે કે, હિન્દુઓના આચાર તથા રીતિરિવાજોનો સ્વીકાર અન્ય સમાજોએ જ શામાં કરવો જોઈએ વાદ કે હિન્દુસ્થાનમાંના અન્ય માનવસમાજોના આચાર તથા રીતિરિવાજોનો હિન્દુઓ જ સ્વીકાર કરી લે, તો શું ખોટું છે? તો એ પ્રશ્નનું ઉત્તર એટલું જ છે કે, હિન્દુસમાજ આજ પર્વત પોતાની સંદિગ્ધતાના બળથી આવા પ્રકારના ત્યાગ તથા સ્વીકાર કરતો જ રહ્યો છે અને અન્ય માનવસમાજોમાં એ ત્યાગ તથા સ્વીકારની વૃત્તિનો સર્વથા અભાવ જ દેખાયા કરે છે એટલે ત્યાગ તથા સ્વીકારની એ વૃત્તિનું અન્ય માનવસમાજોમાં દર્શન થવા માંડતાં જ હિન્દુસમાજ તે વૃત્તિનો આદર કર્યા વિના રહે તેમ તથી એ સર્વેએ નિશ્ચયપૂર્વક માની લેવાનું છે. વળી એના સંબંધમાં એમ પણ

હરી શકાય તેમ છે કે હિન્દુસ્થાનમાં હિન્દુઓનું બહુમતત્વ હોવાથી અધ્યમધ્યક સમાજને એ તદ્વપ થઈ જતું એ તેમના પોતાના દિલની દૃષ્ટિથી પણ અધિક ઇષ્ટ છે. સારાંશ કે, સમાજશાસ્ત્રની દૃષ્ટિથી સર્વ માનવસમાજોનું હિન્દુકરણ કરવાનો અધિકાર પરમાત્માએ કેવળ હિન્દુઓને જ આપેલો છે એ સુસંમાન બંધુઓએ કદાપિ બૂલી જવાનું નથી.

વસ્તુસ્થિતિ આવા પ્રકારની હોવા છતાં ત્યારથી સ્વામી શ્રદ્ધાનન્દે મધ્યકાલ રાજપૂતોને શુદ્ધ હરી લેવાના કાર્યનો આરંભ કરેલો છે ત્યારથી સુસંમાન બંધુઓનાં હૃદયો ખગલંગી હાડ્યાં છે અને તે ખગલગાદના પરિણામે સુસંમાનોએ એક દરેક હિન્દુઓને વટલાવીને સુસંમાન બનાવવાના પ્રયત્નોને હજારો મહામહા પમગંજર કરતાં પણ અધિક સુવ્યવસ્થિત રીતિથી ચાલુ કરી દીધા છે એમ નિત્ય સાંભળવામાં આવ્યા કરે છે. ખાજા હસન નિજામીએ પોતાના ઇસ્લામ ધર્મના પ્રચારમાટે એક વિશ્વકોશ પુસ્તક લખીને છપાવ્યું છે અને તે પુસ્તકના પ્રસારનું કાર્ય સુસંમાનો વેગપૂર્વક કરી રહ્યા છે. કેટલાક ઉપદેશીઓએ નામદાર આગાખાનને નક્કી કરી અવતાર બનાવીને ટેક તથા મોઝીઓના સમાજમાં નેમનો ઉત્સવ પણ કરવા માંડ્યો છે. દક્ષિણ હૃદયદરાગાદની નિજામશાહી તથા લોપાળની બેગમશાહીમાં હિન્દુઓને ત્રાસ આપવાનો તથા વટલાવીને સુસંમાન બનાવવાનો સપાટો નેરથી ચાલી રહ્યો છે એવી વાતો પણ સાંભળાય છે, અને એ વાતો સાચી હોવી જોઈએ એમ કેટલાંક કારણોથી માની શકાય છે. હિન્દુ તથા સુસંમાનોની એકતાના પુરસ્કારના સમયમાં જ તે પુરસ્કાર આપે સુસંમાનોના આવા ધૂણાકારક ઉદ્યોગોને ચાલી રહેલા જોઈને આપણા હૃદયમાં

સંતાપ થાય છે અને તે અવસ્ય થવો જ જોઈએ. અર્થાત્ મુસલમાનોનો હિન્દુધર્મ તથા હિન્દુસમાજમાટે અત્યંત વિધાતક થઈ પડનારી આવી અજબલો સાથે ટક્કર લેવાને અને આધાતનો જવાબ પ્રત્યાધાતથી વાળવાને હિન્દુઓએ હવે યથાશક્ત્ય મંદબળ તથા અન્ય બળપૂર્વક મેદાનમાં આગળ આવવું જ જોઈએ. મુસલમાનો જો એક દરોહ હિન્દુઓને વટલાવીને મુસલમાન બનાવવાની પોતાની પ્રતિજ્ઞાને પૂર્ણ કરવાને મથવાના હોય તો આપણે હિન્દુઓએ પણ અફઘાનિસ્તાન, ઈરાન તથા તુર્કિસ્તાન કે અરબસ્તાનમાંથી આવેલા અસલ મુસલમાનોના વંશજોને વર્જ્ય કરીને બાકીના સર્વ મુસલમાનોને એકગત હિન્દુ બનાવી દેવાની દૃઢતમ આકાંક્ષાને હૃદયમાં ધારણ કરી લેવી જોઈએ. મહારાષ્ટ્રમાં વસતા મુસલમાનો હુદ્રબળ હોવાથી પ્રથમ મહારાષ્ટ્રમાં જ આ પ્રયોગને મહારાષ્ટ્રાણ્યે યશસ્વી કરી શકે તે ત્યારપછી હિન્દુ રાજાઓનાં સંસ્થાનો-દેશી રાજ્યો-માં તેનો ઉપક્રમ કરવો જોઈએ.

‘ સર્વને મુસલમાન બનાવો અને મુસલમાની ધર્મને સર્વત્ર ફેલાવો ’ એજ અત્યારે મુસલમાન સાધુઓનું કર્તવ્ય-ધર્મ થઈ રહ્યું છે; માત્ર એટલું જ નહિ, પણ ખાજા હુસન નિઝામીના કથન અનુસાર ‘ પ્રત્યેક મુસલમાને ઓછામાં ઓછા એક હિન્દુને તો વટલાવીને મુસલમાન કરવો જ જોઈએ; ’ એવો ઉપદેશ મુસલમાન સમાજમાંના જવાબદાર લોકો આપવા લાગ્યા છે. આ ઉપદેશનું એક ધર્મ તથા એક સમાજની ભાવનાથી બદ્ધ થયેલા મુસલમાનો હૃદયમાં તેમની ઈચ્છા-અનુસાર પરિણામ યથા વિના રહે તેમ નથી; કારણ કે, મુસલમાનસમાજ વિશેષતઃ અવિચારસીલ તથા ઉન્નત હોવાથી તેમની એક ધર્મ તથા એક સમાજ વિષયક ભાવનાઓ આવા

ઉપદેશથી તત્કાળ ઉદ્દીપિત થઈ જાય છે એ નવીનતાથી દર્શાવવાની લેણમાત્ર પણ આવસ્યકતા છે જ નહિ. આપણા હિન્દુઓની સ્થિતિ એથી સર્વથા વિપરીત હિંવા વિરુદ્ધ છે. અત્યારે હિન્દુસમાજમાં એકરાષ્ટ્રભાવના પ્રામુખ્યથી સંચરી રહી છે; એક ધર્મ તથા એક સમાજની ભાવનાનો હિન્દુ-સમાજમાં અભાવ છે એમ તો નથી જ; પરંતુ હિન્દુસમાજમાં એ ભાવનાઓ દાર્ધ્યકારિણી ન હોવાથી મુસલમાનોના વાદના અતિવાદમાટે ‘ જે કાંઈ પણ હિન્દુ દોષ તેને મેળવી દ્યો અને હિન્દુ ધર્મની ઇદિદરો ’ એવી ઉક્તિને કદાચિત્ કટકીક વ્યક્તિઓ પોતાનાં વ્યાખ્યાનોમાં ઉચ્ચારે તો પણ તેથી કાંઈ પણ વિશેષ કાર્ય થવાનો મંભવ જડુ જ ઓછો છે. જો વાસ્તવિક કહેવામાં આવે, તો સામાન્ય દૃષ્ટિથી મુસલમાનો સાથે સદતાં સદતાં જ હિન્દુઓ પોતાના જળને વધારી શકે તેમ છે અને અરપૂર્યોની ઉત્પત્તિ તથા અરપૂર્યતાનિવારણની ચર્ચા તો અત્યારે આપણા સમાજમાં ચાલી જ રહી છે એટલે જો એ ચર્ચાનો મોઝ સામ સર્વ લેવાની જ આપણી ઇચ્છા હોય, તો મોક્ષને અરપૂર્યો નથા મુસલમાનોની તુલના તેમના સમસ્ય રજૂ કરીને પૂછવું કે: “ ભાઈરે, તમોને અરપૂર્યો જોઈએ છે કે મુસલમાનો જોઈએ છે ? ” આ પ્રશ્ન હિન્દુઓ સમસ્ય રજૂ થતાં જ હિન્દુઓ આજે અરપૂર્યોને રપૂર્ય કરી લેવાના દાર્ધ્યથી સર્વથા વિરુદ્ધ છે નેઓ પણ એ જ ઉત્તર આપવાના કે: “ અરપૂર્યો પાક્ષવરો, પણ મુસલમાન નહિ જ પાક્ષવે ! ” ધર્મોન્મત્ત મુસલમાનોને અભિમાનનું ઉચ્ચ અભિમાનથી જ આપવાની હિન્દુઓની આકાંક્ષા હોય, તો તેમણે મુસલમાન નોકર ચાકરો, દૂતનદરો તથા દ્રેવન આદિનો સર્વથા વ્યદિધાર કરીને તેમના સ્થાનમાં અરપૂર્યોને રપૂર્ય કરીને

નિયત કરી દેવા જોઇએ. મુસલમાનોના અલીગઢને મેહારાષ્ટ્રમાં સ્થાપવાના વિચારો તથા પ્રયત્નો ચાલી રહેલા હોવાથી મહારાષ્ટ્રીયોએ પણ મુસલમાનોને કાર્ષણ પ્રકારની સહાયતા ન આપવાનો દૃઢ નિશ્ચય કરી લેવો જોઇએ તેમ જ અસ્પૃશ્યોને સર્વ પ્રકારની સહાયતાઓ આપીને ઉન્નત દશામાં લાવવા જોઇએ. ખાનદેશ, મધ્યપ્રાંત, વરાહ તથા ઈતર મહારાષ્ટ્રમાંનાં મુખ્યવસ્તુ કુટુંબોમાં ઓછામાં ઓછા એક જે મુસલમાન નોકરો તો હોય છે જ એટલે તે નોકરોને રજા આપીને તેમના સ્થાનમાં અસ્પૃશ્યોની નીમણૂક કરી શકાય તેમ છે. જે ધર્મશાસ્ત્રની દૃષ્ટિથી જોવામાં આવે તો અસ્પૃશ્યોની આલડછેટ કરનાં મુસલમાનોની આલડછેટ વધારે લયંકર છે; કારણ કે અસ્પૃશ્યો સ્વધર્મી છે અને મુસલમાનો ગમે તેવા પણ પરધર્મી દિંવા વિધર્મી છે એટલે અસ્પૃશ્યોના સ્પર્શમાં જે કાંઈ પણ દોષ રહેલો હોય, તો પણ તે દોષ મુસલમાનોના સ્પર્શમાં રહેલા દોષથી તો ઓછો જ છે એ સર્વથા નિર્વિવાદ છે. આટલી સીમા પર્યન્તની તીવ્ર લાવનાથી જે હિન્દુસમાજ મુસલમાન સમાજ સાથે વર્તશે, તો જ હિન્દુસમાજ પોતાના અસ્તિત્વને અવિચલ રાખી શકશે અને નહિ તો હિન્દુસમાજનું પોતાનું અસ્તિત્વ લયમાં છે એમ જ આજની પરિસ્થિતિ આપણને સ્પષ્ટ સ્વરૂપમાં દર્શાવી રહી છે.

અસ્પૃશ્યોની ઉન્નતિમાટે લોકોની લાવનાઓ વિરુદ્ધ 'એક જ દૂવા અથવા નળાવમાંથી અસ્પૃશ્યોને પાણી ભરવાની પુરવાનગી આપો,' એમ જેઓ કહે છે, તેમણે તો ઉપર્યુક્ત મુસનાને સર્વથી પ્રથમ અવહારમાં યોગ્ય બતાવવી જોઇએ એવી અમારી પોતાની દૃઢ માન્યતા છે; કારણ કે, પ્રેમની જ્વલનાં મુખ્ય સાધનો સહવાસ, સહચર્ય તથા

માન્નિધ્ય જ છે અને તેટલામાટે અસ્પૃશ્યોના પદપાત્રી-
ઓએ એકદમ સામાજિક બળવો ન જગાવતાં જ્યાં શક્યતા
હોય ત્યાં પોતે જ અસ્પૃશ્યોની નીમણુંક કરી ખતાવવી એટલે
અસ્પૃશ્ય વર્ગના લોકો એ કાર્ય ઉત્તમ સ્વરૂપમાં કરી શકે
છે એનો અનુભવ થતાં અસ્પૃશ્યોની ઉન્નતિ પોતાની મેળે
જ થતી રહેશે; માત્ર એટલું જ નહિ, પણ એથી મુસદ્દામાન
નોકરોને રાખવાનો હિન્દુઓનો મોદ જતો રહેશે અને
તેમ થતાં મુસદ્દામાન નોકરોને રાખવાના પ્રસંગો જ નહિ આવે.

અન્યેક મનુષ્ય કિંવા સમાજના હૃદયમાં પોતપોતાના
ધાર્મિક મનનું અભિમાન વસેલું હોય એ ઇષ્ટ કાર્ય છે;
પરંતુ હિન્દુસ્થાનમાંના મુસદ્દામાનો જે દુરાભિમાનને વશ
થઈને કોઈ પણ પ્રકારના કારણ વિના હિન્દુઓને ત્રાસ
આપવા માંડે, તો તો પછી આપણે પણ તેમની સાથે
તેટલા જ દુરાભિમાનથી વર્તવું જોઈએ. આ કારણથી જ
આ સત્ય ન્યાયનું અહીં આટલી સીમા પર્યન્ત વિવેચન
કરવામાં આવ્યું છે. સાન્નિદ તથા રાજસ માર્ગના વિચાર
પછી કમલ: તામસ માર્ગનો વિચાર પણ અવશ્ય પ્રાપ્ત
થાય છે એટલે હવે આપણે એ તામસ માર્ગના વિચારમાં
પ્રવૃત્ત થઈશું. મુસદ્દામાનોના સમાજનો વિશેષ ભાગ ધર્મોન્મત્ત
તથા અવિચારી છે અને એવા ધર્મોન્મત્ત તથા અવિચારી
મુસદ્દામાનો જ હિન્દુસમાજને જ્યારે ને ત્યારે-દારવાર-ત્રાસ
આપતા રહે ■ એટલામાટે જ્યાં આવી પરિસ્થિતિ ઉપસ્થિત
થાય ત્યાં 'શઠે શઠયં સમાચરેત્' અથવા 'શઠં પ્રતિ
શઠયં કુર્યાત્' એ માર્ગનો સ્વીકાર જ અધિક લાભદાયક
થઈ પડે છે. ક્યાંક વાઘો વગાડવામાં આવે, ક્યાંક વંરધોડો
ચડાવવામાં આવે અથવા તો એવું જ કોઈ અન્ય નામમાત્રનું
કારણ મળી આવે એટલે એ ધર્મોન્મત્ત તથા તોફાની મુસ-

માનોની છાતીમાં હિન્દુઓ સાથે મારામારી કરવાનો કીડો એકદમ ચવળી આવે છે અથવા તો જુસ્સો એકદમ ઉછળી આવે છે. હિન્દુ તથા મુસલમાનોના દંગામાં પહેલી છેડતી તથા ચઢાઈ મુસલમાનોના હાથે જ થવાની અને સહનશીલતાનું માન હિન્દુઓને મળવાનું; એવો જાણે એક નિયમ જ બંધાઈ ગયો છે ! પરંતુ આવા ક્ષુદ્ર વિષયોમાં જો અગ્રપૂજનનું માન હિન્દુઓ મેળવતા રહે, તો તે યોગ્ય જ છે; કારણ કે, હિન્દુઓને અનેક ઉપયોગી વિષયોમાં પોતાની શક્તિઓનો વ્યય કરવાનો હોય છે એટલે આવા ક્ષુદ્ર વિષયોમાં હિન્દુઓ પોતાની સર્વ શક્તિઓનો વ્યય કરી નાખે એ તો યોગ્ય ન જ કહેવાય. આમ હોવા છતાં પણ હિન્દુઓમાં પ્રતિકાર-સામર્થ્ય તો હોવું જ જાણ્યું અને જ્યારે હિન્દુઓમાં એ પ્રતિકારસામર્થ્યનો અભાવ થશે ત્યારે જ હિન્દુ તથા મુસલમાનોની એકતા થઈ શકશે; કારણ કે, દુર્બળ સાથે સંઘર્ષનું, નિર્ધન સાથે ધનાઢપનું અને મૂર્ખ સાથે વિદ્વાનનું આ સંસારમાં કદાપિ ઐક્ય થયું નથી, ચતુ નથી અને હવે પછીના ભવિષ્યકાળમાં થવાનું પણ નથી. ઐક્યમાટે સમાનશીલતાની સર્વથી પ્રથમ આવશ્યકતા હોય છે. હિન્દુ તથા મુસલમાન એ ઉભય સમાજોના શિરપર આવેલાં રાજનૈતિક વ્યસન કિંવા મંદ્રા એક જ હોવા છતાં પણ સમાનશીલતાની ઉત્પત્તિમાટે કેટલાંક ઇતર સાધનોની આવશ્યકતા અનિવાર્ય છે. મોટું માણસું નાના માણસને ખાઈ જાય છે અને મારામારી કરનારા મૂર્ખ તથા તોફાની લોકો સાર્વિક તથા શુદ્ધિમાન લોકોને તાપ દેતા રહે છે એ ન્યાય પરાપૂર્વથી ચાલતો આવેલો હોવાથી એ રાંડાગાંડોની શુદ્ધિને ઠેકાણે કાવવામાટે હિન્દુઓએ પણ સેર સામે સવાસેર થવું જ જોઈએ. અર્થાત્ જ્યાં પણ હિન્દુ તથા મુસલમાનોની મારામારીનો પ્રસંગ ઉપસ્થિત થાય ત્યાં એ મારામારીમાં

હિન્દુઓનો પરાજય કદાપિ ન થવો જોઈએ. એ પરાજય મુસલમાનોના પક્ષમાં જવો જોઈએ એમ પણ અમો નથી કહેતા અર્થાત્ નિદાન હિન્દુસમાજ આવા પ્રયંગમાં મુસલમાનો સાથે તુલ્યજન થઈને તેમની સામે જાતી ટોળીને જીતો રહેનારો હોવો જોઈએ એ જ અમારા કથનનો આશય છે.

હિન્દુસમાજ સમક્ષ મુદ્દાયલો આ તુલ્યજનવર્ધનનો પ્રથમ જો હિન્દુસમાજને કફિન લાસે, તો પણ પ્રત્યેક ગ્રામમાં વ્યાયામશાળાઓ-તાલીમખાના તથા અખાડા-ની સ્થાપના કરીને આવા ભયંકર પ્રયંગોમાં હિન્દુસમાજના મંરણશુમારે કેટલાક રક્ષકોને તૈયાર કરી રાખવા એ હવે પછીના કાળનું આપણું એક અસંત આવશ્યક કર્તવ્ય છે એ આપણે હવે કદાપિ બૂધી જવાનું નથી. અંગ્રેજ સામ્રાજ્યની મંરણાપના પછી આપણામાં હવે તાલીમખાણના પરાક્રમ તથા પૌરુષની-પૌરુષવૃત્તિની-અનિવાર્ય આવશ્યકતા છે એ તો કોઈ પણ ક્ષેત્રે સ્પષ્ટ તેમ છે. પૂર્વે પ્રત્યેક ગ્રામમાં ગુંડાઓનો એક સમુદાય વસતો હતો, પરંતુ તેમનામાં દેશલિમાનની વૃત્તિનો અભાવ હોવાથી તેમના ગુણનો દુરુપયોગ જ થતો હતો. પણ આજના સમયમાં એ દાર્થો દેશલિમાન તથા સમાજલિમાન-પૂર્વક કરવાનાં હોવાથી એના દુરુપયોગના અકારણુ લખને હૃદયમાં સ્થાન આપવાની લેણમાત્ર પણ આવશ્યકતા નથી. હિન્દુસમાજને જલાદ્ય કરવામાટે શ્રી સમર્થ રામદાસ સ્વામીએ જાલિજતાદેવીની ઉપાસનાનો ઉપક્રમ કરીને જે કાર્ય કર્યું હતું તે જ કાર્ય આજે હિન્દુસમાજધુરધરોએ કરવાનું છે અને તે તેમણે કરવું જ જોઈએ. જેવી રીતે નેતાઓના પૃથ્લાગમાં તેમના અનુયાયીઓની આવશ્યકતા હોય છે તેવી જ રીતે તેમના પૃથ્લાગમાં ક્રાંતિક શારીરિક શક્તિ-

સામર્થ્યની પણ આવશ્યકતા રહેલી હોય છે. ડરખાન્ને સાથેના વ્યવહારમાં અંતે હાથચાલાકી—Hand to hand—નો પ્રસંગ જ્યારે આવી લાગે છે તે વેળાએ શરીરબળ વિના અન્ય કોઈ પણ વસ્તુ ઉપયોગી થઈ શકતી નથી. અર્થાત્ મુસલમાનો સાથે તો આપણને નિત્ય ‘અમંગ સાથે મંગ અને પ્રાણુ જવાનો પ્રસંગ’ એ ન્યાય અનુસાર એવા પ્રસંગો વારંવાર પ્રાપ્ત થતા રહે છે એટલામાટે ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે તાક્ષીમખાના તથા અખાડાની સ્થાપના કરીને હિન્દુ સ્વયંસેવકોના સમુદાયને નિરંતર તૈયાર રાખવો જ જોઈએ. એક હજાર હિન્દુઓની વસતીવાળા ગામમાં એવા ઓછામાં ઓછા પચાસથી સો તાક્ષીમખાજ લોકો તો હોવા જ જોઈએ.

આવી રીતે તાક્ષીમખાના તથા અખાડાને ઉત્તેજન આપવામાં મુસલમાનો સાથે મારામારી કરવાનો આશય સમાયલો છે એમ કાંઈએ પક્ષમાત્રને માટે પણ કદાપિ સમજવું નહિ. જો એવો જ પ્રસંગ આવીને જિજ્ઞો રહેશે, તો એ સંસ્થાઓનો મારામારીના કામમાં પણ કદાચિત્ ઉપયોગ કરવામાં આવશે; પરંતુ એ સંસ્થાઓનું મુખ્ય કાર્ય તો હિન્દુસમાજમાં પૌરુષવૃત્તિ તથા શરીરબળને વધારવાનું જ છે. અનેક કારણોથી આપણા હિન્દુ તરુણો અધિકાધિક નિર્બળ થતા જાય છે તેમને અધિકાધિક બલાદય કરવાની આવશ્યકતા આજે નહિ, તો ચાર દિવસ પછી પણ ઉત્પન્ન થવા વિના તો નથી જ રહેવાની. હિન્દુઓનાં તાક્ષીમખાનાં તથા અખાડાને જોધને જો મુસલમાનોના મનમાં પણ તાક્ષીમખાનાં તથા અખાડાને સ્થાપવાની સ્ફૂર્તિ થઈ આવે, તો તેથી આપણી કંઈ પણ હાનિ થવાનો સંભવ નથી; કારણ કે, મુસલમાન સ્વયંસેવકોના પથકો પણ નિર્માણ

થવા જ નોંધ્યો. પરંતુ મુસલમાનોએ હિન્દુઓ સાથે
 મારામારી કરવામાટે બલસંપન્ન થવાનું નથી, કિન્તુ
 હિન્દુ તથા મુસલમાન એ ઉભય સમાજોએ એકરૂપ થઇને
 એક તૃતીય સમાજ સાથે વિગ્રહ કરવાનો છે એ વાર્તા
 હિન્દુઓએ તથા મુસલમાનોએ એકમુરખી રીતે સક્ષમાં
 રાખી લેવાની છે, અને, ઉભય સમાજો એ વાર્તાને સક્ષમાં
 રાખી લે એટલે અમે અમારા ઉપદેશની સાર્થકતા થઇ
 ગયેલી જ માનીયું. મુસલમાનોના હૃદયમાં આ વાર્તાના જ્ઞાનને
 ઉત્પન્ન કરવામાટે જ હિન્દુઓએ બલસંપન્ન થવું નોંધ્યો.
 જો મુસલમાનો ક્યાંય પણ મારામારીના પ્રસંગને ઉપરિચિત
 કરી દે, તો તે પ્રસંગે સેંટ્રો હિન્દુઓએ ત્યાં આવીને
 એકત્ર થઇ જવું નોંધ્યો; કારણ કે, એવા પાંચ દશ પ્રસ-
 ગોમાં મુસલમાનોને હિન્દુઓના અંધ તથા સંઘબળનો
 પરિચય થઈ જશે એટલે મુસલમાનો પોતાની મેળે જ
 નરમ પડી જશે અને મુસલમાનો પોતાની મેળે નરમ
 પડી જશે એટલે મારામારીના પ્રસંગો પણ પોતાની
 મેળે જ ઓછા થઇ જશે. અત્યારે ઉપર્યુક્ત કાર્યક્રમને
 લેગપૂર્વક આગળ વધારવાની આવશ્યકતા છે. પ્રત્યેક
 ગ્રામ, તથા પ્રત્યેક ઇલાકાના હિન્દુઓમાં સર્વથી
 પ્રથમ બલાદયતા, વીરતા તથા નિર્ભયતાને ઉત્પન્ન કરવાની
 આવશ્યકતા અનિવાર્ય છે. હિન્દુસમાજ એક વાર આવી
 રીતે 'મર્દ' બની બધા એટલે પછી 'ઉદ્ડ સંકટયુક્ત કાર્યો
 મર્દ મારી બધા છે !' એ શ્રી સમર્થ રામદાસ સ્વામીનાં
 વચનની સત્યતાનો સત્વર જ આપણને પરિચય થવા માંડશે.
 ઉપર દર્શાવેલા સાત્ત્વિક ઉપાયો કરતાં આ તૃતીય તામસ
 ઉપાય જ દુરાભિમાની તથા દુઃસાહસી મુસલમાનોની શુદ્ધિને
 દેશભે લાવવાના કાર્યમાં અધિક ઉપયોગી થઈ પડે તેમ છે

અને તેથી જ એ ઉપાય અહીં દર્શાવવામાં આવ્યો છે; દારણ કે, કાંટાને કાંટાની મદાયતાથી જ કાઢી શકાય છે.

અસ્તુ: મુસલમાન મુમાજને આપણા ઉદરમાં પચાવી લેવા માટેના એ રાજસ તથા તામસ ઉપાયોને ક્રિયાની પ્રતિક્રિયા ક્રિયા આઘાતના પ્રત્યાઘાતના સ્વરૂપમાં જ યોજવાના છે. વસ્તુતઃ આર્ય સંસ્કૃતિની પ્રવૃત્તિ દૈવિક હોવાથી “દૈવી સંપત્તિ દ્વિમોક્ષાય નિબંધાયાસુરોમતા” અર્થાત્ “દૈવી સંપત્તિ મોક્ષદાત્રી છે અને આસુરી સંપત્તિ બંધનદાયિની છે.” એ તત્ત્વ આર્યસંસ્કૃતિને અક્ષરશઃ માન્ય છે અને તેથી હિન્દુસ્તાન કેવળ હિન્દુઓ-માટે જ હોવા છતાં, હિન્દુધર્મ તત્ત્વની દૃષ્ટિથી શ્રેષ્ઠ તથા ઉત્પત્તિની દૃષ્ટિથી પ્રાચીનતમ હોવા છતાં, હિન્દુસમાજ સંખ્યાગણમાં અધિક હોવા છતાં અને માનવવંશશાસ્ત્રની દૃષ્ટિએ હિન્દુસમાજને સર્વ બ્રહ્મહિન્દુઓને પુનઃ હિન્દુ બનાવી લેવાનો સંપૂર્ણ અધિકાર હોવા છતાં પણ મુસલમાનોને પોતાના અસ્તિત્વમાટે ચકાશીલ થવાનું કાંઈ પણ દારણ નથી; દારણ કે, હિન્દુ સંસ્કૃતિ એવા જ પ્રમંથો આવી લાગતાં કદાચિત્ ‘થાય તેવા થઈએ તો ગામ વચ્ચે રહીએ’ એ ન્યાયથી વર્તશે ખરી; પરંતુ તેનું મૌલિક સ્વરૂપ શુદ્ધ, સાત્ત્વિક, પ્રેમાળ તથા ઉત્તજ્જ્વલ હોવાથી ને વિના દારણ કાંઈની હાનિ કરવાને તો તૈયાર નથી જ થવાની; કિંબહુના મુસલમાનો હિન્દુઓ ગાયે જો બંધુલાવથી વર્તતા રહેશે અને ભરતભૂમિને પોતાની જન્મદાત્રી માતા માત્રીને પૂજતા રહેશે, તો હિન્દુઓ તેમનું પ્રેય તથા પ્રેય જ કરતા રહેશે એ સુર્વથા નિઃશંક તથા નિર્વિવાદ છે. પરંતુ એથી વિરુદ્ધ જો મુસલમાનો ગર્વિષ્ઠતા તથા મંદોન્નતાતાથી હિન્દુઓને મનાવતા રહેશે અને હિન્દુભૂમિની નિર્ભક્ષ્યતા જ

કરતા રહેશે તો પછી તેમની મુખત્રીની ઇતિથી થયા વિના નથી જ રહેવાની. એ વાર્તા પણ અક્ષરશઃ સત્ય જ છે.

હિન્દુઓ સાથે સહકાર્ય કરવામાટે મુસલમાનોએ ગોવધને તો બંધ જ કરી દેવો જોઈએ; કારણ કે, ગાય એક જાનવર છે એ જો કે સત્ય છે, તથાપિ તેનામાં હિન્દુઓની જે પૂજ્ય ભાવના રહેલી છે તે પૂજ્ય ભાવનાને દુઃખવવાનો મુસલમાનોને કાષ્ઠ પણ પ્રકારનો; અધિકાર નથી. હિન્દુસ્તાન એક કૃષિપ્રધાન દેશ હોવાથી મુસલમાનો હિન્દુ-સ્થાનનાં ખેતરોમાં પાકતું અન્ન ખાઈને જ પોતાની કુખાર્તુ નિવારણ કર્યા કરે છે એટલાંમાટે 'જો આપણે ગાયોનો સંહાર કરીશું, તો આપણને ખાવાને અન્ન મળી શકશે નહિ; માત્ર એટલું જ નહિ, પણ આપણાં જાળકાને ઘી તથા દૂધ મળવાની પણ મારમાર થઈ પડશે,' એવી મુસલમાનોની પણ હિન્દુઓ પ્રમાણે જ દૃઢ માન્યતા થવી જોઈએ. વાઘો વગાડવાના વિષયમાં એટલું જ કથન પર્યાપ્ત છે કે જ્યારે મુસલમાનોની મસ્જિદમાં પ્રાર્થનાનો વિધિ ચાલી રહ્યો હોય તે વેળાએ મસ્જિદ પાસે વાઘો ન વગાડવાં જોઈએ; પરંતુ ટૂટીફૂટી ગયેલી અને ખંડાયેરના રૂપમાં પરિણત થયેલી મસ્જિદોથી ચારે તરફ જળ્યે ફર્નાંગના અંતરપર કદાપિ વાઘો વગાડવાં જ નહિ એ નિયમને તો એક પ્રકારનો અત્યાચાર જ કહી શકાય તેમ છે, અને એ અત્યાચારનો પ્રતિકાર કર્યા વિના હિન્દુઓ હવે જીંપીને નથી જ ખેસવાના. તાત્પર્ય એ જ કે જો મુસલમાનો ગોવધને બંધ કરી દેશે અને હિન્દુઓને વાઘવાદનનું સ્વાતંત્ર્ય સમર્પા દેશે, તો હિન્દુઓ મુસલમાનોમાં અવસ્થા આત્મભાવ રાખશે અને હિન્દુમુસલમાનોના દ્વંદ્વનું એક કારણ તો બહુ અંશે નષ્ટ થઈ જશે.

મુસલમાનોએ હિન્દુઓને વાંઘો વગાડવાની સ્વતંત્રતા આપવી અને પોતાના તથા હિન્દુઓના કલ્યાણમાટે ગોવધને સર્વથા બંધ કરી દેવો એમ જો કે એમોએ ઉપર કહેલું છે, પરંતુ મુસલમાનોએ હિન્દુઓ સાથે ઐક્ય સ્થાપનામાટે એક અન્ય કાર્ય પણ અવશ્ય કરવાનું છે અને તે એ કે તેમણે નિરક્ષર તથા અવિચારી હિન્દુઓને વટલાવીને મુસલમાન કરવાના વ્યવસાયને પણ સર્વથા ત્યાગી દેવો. બ્રાહ્મણ ક્ષત્રિય તથા વૈશ્ય આદિને શુદ્ધિવાદ તથા યુક્તિવાદવડે કુરાનમાંના રહસ્યો સમજાવી દઈને જો તેમની ઈસ્લામધર્મ સ્વીકારવાની ઈચ્છા હોય તો મુસલમાનોએ આનન્દથી તેમને ઈસ્લામ ધર્મની દીક્ષા આપી દેવી. પરંતુ ‘અરુપ્ત્ય વર્ગના લોકમાંથી અડધા તમારા અને અડધા અમારા’ એમ કહીને જો મુસલમાનો એટ બાજુ હિન્દુ-મુસ્લિમ ઐક્યની વાતો કરીને બીજી બાજુ હિન્દુઓના અવધવનો ઉચ્છેદ કરવા માંડશે, તો હિન્દુમુસ્લિમ ઐક્ય આ લવમાં તો શું, પણ સાત અવતારમાં પણ સિદ્ધ નથી થવાનું તે નથી જ થવાનું. મુસલમાનોએ બોળા તથા અશિક્ષિત હિન્દુઓના સમાજમાં જઈને નકલંકી અવતારની મનધડત ક્યાઓ ઝંલજાવીને ગડબડાખ્યાયો અલાવવા માંડ્યા છે તે ગડબડાખ્યાયોને તેમણે બિસ્ફુલ્લ બંધ કરી દેવા જોઈએ. પરંતુ મુસલમાનોને એ ઉપદેશ આપવાને બદલે હિન્દુઓને જ અમારો એ ઉપદેશ છે કે જો તમે હિન્દુઓ યોગ્ય તથા સર્વમાન્ય સ્વરૂપમાં અરુપ્ત્યોનો ઉદ્ધાર કરી દેશો, તો એમાટે મુસલમાનો તથા ક્રિશ્ચિયનો સાથે ઝગડવાના કારણનો જ સદાને માટે અંત આવી જશે અને “ન રહેગા બાંસ, ન બજેગી બાંસરી !”

અથવા સૂંધી આપણે ‘થાય તેવા થઈએ, તો ગામ

વચ્ચે રહીએ' એ દષ્ટિથી જ આપણા પ્રતિપાદ વિષયનો વિચાર કર્યો છે; પરંતુ 'સર્વ' હિંદીઓએ મળીને અંગ્રેજ સરકાર પાસેથી સ્વરાજ્ય મેળવવાના પ્રયત્નો કરવા કે પોતામાં જ લડીઝગડીને બેસી રહેવું? અંગ્રેજો હિન્દુ-સ્તાનમાં આવીને આપણી કષ્ટ ન્યૂનતાનો લાભ લઈ રહ્યા છે, એ રહસ્ય હજી પણ આપણા જાણવામાં ન આવી શક્યું હોય, તો પછી આપણે 'સ્વરાજ્ય, સ્વરાજ્ય,' એવા પ્રકારનો જે પોષક કરી રહ્યા છીએ તે પોષકનો અર્થ જ શો છે વાર? ભાવિ સ્વરાજ્ય કેવળ એક જ સંસ્કૃતિમાટે ન હોઈને હિન્દુ, મુસલમાન, ક્રિશ્ચિયન તથા પારસી એ સર્વ સંસ્કૃતિઓના સ્તરોપર જ એ સ્વરાજ્યની સ્થાપના થવાની છે. સ્વ. લોકમાન્ય બાલગંગાધર તિલકે લખનારમાં થયેલા રાષ્ટ્રીય પરિવર્તન-ક્રાન્તિ-શક્તિના અધિવેશનમાં જે એમ કહ્યું હતું કે: "ફોરેન જુરેકસી કરતાં મુસલમાન જુરેકસી હશે. તો ચાલો;" એનો અર્થ શો વાર? સાત્ત્વિક સાથે સાત્ત્વિક, રાજસો સાથે રાજસ અને તામસો સાથે તામસભાવથી વર્તવાનો નિયમ હોવા છતાં ન્યારે પરકીય શત્રુ સાથે ઝગડવાનો પ્રસંગ આવી લાગે, ત્યારે ધરના ઝગડાને એક બાજુએ રાખી દેવાની આવશ્યકતા નથી કે શું? કારણ કે, પરકીય શત્રુને પરાજિત કર્યા પછી ધરમાં ઝગડવા માટેનો આપણને પુષ્કળ અવકાશ મળી રહે તેમ છે એટલે આ સર્વ પ્રૌઢ વિચારોને લક્ષમાં લઈને પરસ્પર પ્રેમથી વર્તવામાં જ આપણા અંતિમ દલાણની સિદ્ધિ સમાવશી છે. સર્વ જવાબદાર રાજનૈતિક નેતાઓએ સત્તાના એક ચતુર ધોરણને પોતાનાં નેત્રો સમક્ષ રાખવાની આવશ્યકતા અને તે ધોરણ એ છે કે મુસલમાન, ક્રિશ્ચિયન તથા પારસીઓના સમાજમાંના કેટલાક શુદ્ધિમાન તથા પ્રતિષ્ઠિત પુરોગાને

પોતાની કક્ષામાં ખેંચી લેવા. આ કાર્યમાટે કેવળ લેખકો તથા વક્તાઓ એટલે કે એક દૃષ્ટિથી ઉચ્ચ ધારૂની તથા મોદાની પટેલાઈ કરનારા અગ્રેસરો લેશમાત્ર પણ ઉપયોગી થઈ શકે તેમ નથી; કિન્તુ આ કાર્યમાટે તો કુલીન, વ્યવહારચતુર તથા બહુશ્રુત મનુષ્યોની આવશ્યકતા છે. જે હવે પછી નિકટના ભવિષ્યમાં આવા અગ્રેસરાનો વર્ગ અસ્તિત્વમાં આવશે અને તે લિંગલિંગ સમાજમાંના વજનદાર પુરુષો સાથે ગ્રેમપૂર્ણ સંબંધ રાખશે તો તેમની સહાયતાથી આપણા સર્વ પ્રયત્નો સફળ થતા રહેશે અને સ્વરાજ્યપ્રાપ્તિનો માર્ગ સરળતમ થઈ પડશે.

મુસલમાનોએ હિન્દુસ્તાનમાં કરેલા ધાર્મિક અત્યાચારોનો ઇતિહાસ

હાલમાં કેટલાક સમયથી મરાઠી ભાષામાં ‘ઈસ્લામ ધર્મ’ નામક એક ત્રૈમાસિક પત્ર પ્રકટ થવા માંડ્યું છે અને તેના સંપાદક શ્રીયુત સિકંદરજી અતાર છે. એ ગૃહસ્થના ઉદ્દેશોમાટે આપણે તેમની પ્રશંસા કરવી જ જોઈએ; પરંતુ એમના ઉદ્દેશો સફળ થશે કે કેમ એ માત્ર એક શંકાસ્પદ વિષય છે. એ ‘ઈસ્લામ ધર્મ’ નામક ત્રૈમાસિકના ઇ. સ. ૧૯૨૩ ના જાન્યુઆરી મામના અંકમાં ‘કુરાન શરીફમાંની યુદ્ધનીતિ’ શીર્ષક લેખમાં સંપાદક મહાશયે કુરાન શરીફમાં વર્ણવાયેલી યુદ્ધનીતિના સંબંધ વિધાનો કરેલાં છે તે આ છે:—

૧. “એક હાથમાં કુરાન અને ખૂં ઉત્તમ છે, એવી લઈને ધર્મનો પ્રચાર કરવો એ કુરાનમાં નથી. મુસ્લમાનીતિનો કુરાનમાં ક્યાંય ઉલ્લેખ કરવો જોઈએ એવો ઉપદેશ નોએ પોતાના ધર્મનો પ્રચાર કરવો જોઈએ એવો ઉપદેશ નોએ કુરાનમાં કરાયેલો છે, પણ ધર્મનો તે પ્રચાર

વચ્ચે રહીએ' એ દૃષ્ટિથી જ આપણા પ્રતિષ્ઠા વિષયનો વિચાર કર્યો છે; પરંતુ સર્વ હિંદીઓએ મળીને અંગ્રેજ સરકાર પાસેથી સ્વરાજ્ય મેળવવાના પ્રયત્નો કરવા કે પોતામાં જ સહીઅમલીને બેસી રહેવું ? અંગ્રેજો હિન્દુ-સ્તાનમાં આવીને આપણી કંઈ ન્યૂનતાનો લાભ લઈ રહ્યા છે, એ રહસ્ય હજી પણ આપણા જાણવામાં ન આવી શક્યું હોય, તો પછી આપણે 'સ્વરાજ્ય, સ્વરાજ્ય,' એવા પ્રકારનો જે પોકાર કરી રહ્યા છીએ તે પોકારનો અર્થ જ શો છે વાર ? ભાવિ સ્વરાજ્ય કેવળ એક જ સંસ્કૃતિમાટે ન હોઈને હિન્દુ, મુસલમાન, ક્રિશ્ચિયન તથા પારસી એ સર્વ સંસ્કૃતિઓના સ્તરોપર જ એ સ્વરાજ્યની સ્થાપના થવાની છે. સ્વ. લોહમાન્ય બાલગંગાધર તિલકે લખનારોમાં થયેલા રાષ્ટ્રીય પરિગટ-ક્રાન્તિ-ગ્રંથના અધિવેશનમાં જે એમ કહ્યું હતું કે: " હારેન જુરોક્ષી કરતાં મુસલમાન જુરોક્ષી હશે. નો આશયો;" એનો અર્થ શો વાર ? સાત્ત્વિક સાથે સાત્ત્વિક, રાજસ સાથે રાજસ અને તામસ સાથે તામસભાવથી વર્તવાનો નિયમ હોવા છતાં જ્યારે પરકીય શત્રુ સાથે ઝગડવાનો પ્રસંગ આવી જાય, ત્યારે ધરના ઝમઝમે એક બાજુએ રાષ્ટ્રી દેવાની આવશ્યકતા નથી કે શું ? કારણ કે, પરકીય શત્રુને પરાજિત કર્યા પછી ધરમાં ઝમડવા માટે નો આપણને પુષ્કળ અવકાશ મળી સકે તેમ જ એટલે આ સર્વ પ્રોત્ત વિચારોને લક્ષમાં લઈને પરસ્પર પ્રેમથી વર્તવામાં જ આપણા અંતિમ કલ્યાણની મિત્તિ સમાવણી છે. સર્વ જવાબદાર રાજનૈતિક નેતાઓએ સત્તાના એક અનુર ધારણુને પોતાનાં નેત્રો સમક્ષ રાખવાની આવશ્યકતા જ અને તે ધારણુ એ જ મુસલમાન, ક્રિશ્ચિયન તથા પારસીઓના સમાજમાંના કેટલાક શુદ્ધિમાન તથા પ્રનિર્જિત યુરોનો

પોતાની કક્ષામાં ખેંચી લેવા. આ કાર્યમાટે કેવળ લેખકો તથા વક્તાઓ એટલે કે એક દૃષ્ટિથી ઉચ્ચ કારકૂની તથા મોદાની પટેલાઈ કરનારા અચેસરા લેશમાત્ર પણ ઉપયોગી થઈ શકે તેમ નથી; કિન્તુ આ કાર્યમાટે તો કુલીન, વ્યવહારગતુર તથા બહુચુત મનુષ્યોની આવશ્યકતા છે. બે હવે પછી નિકટના ભવિષ્યમાં આવા અચેસરાનો વર્ગ અસ્તિત્વમાં આવશે અને તે લિખલિખ સમાજમાંના વળનદાર પુરુષો સાથે ત્રેમપૂર્ણ સંબંધ રાખશે તો તેમની સહાયતાથી આપણા સર્વ મયત્નો સફળ થતા રહેશે અને સ્વરાજ્યમાં મિતો ભાગ સરળતમ થઈ પડશે.

મુસલમાનોએ હિન્દુસ્તાનમાં કરેલા ધાર્મિક અત્યાચારોનો ઇતિહાસ

હાલમાં કેટલાક સમયથી મરાઠી ભાષામાં 'ઈસ્લામ ધર્મ' નામક એક ત્રિમાસિક પત્ર પ્રકટ થવા માંડ્યું છે અને તેના સંપાદક શ્રીયુત સિકંદરલાલ અત્તાર છે. એ ગૃહસ્થના ઉદ્દેશોમાટે આપણે તેમની પ્રશંસા કરવી જ જોઈએ; પરંતુ એમના ઉદ્દેશો સફળ થશે કે કેમ એ માત્ર એક શંકાસ્પદ વિષય છે. એ 'ઈસ્લામ ધર્મ' નામક ત્રિમાસિકના ઇ. સ. ૧૯૨૩ ના બન્યુઆરી મામના અંકમાં 'કુરાન શરીફમાંની યુદ્ધનીતિ' શીર્ષક લેખમાં સંપાદક મહાશયે કુરાન શરીફમાં વર્ણવાયેલી યુદ્ધનીતિના સંબંધે વિધાનો કરેલાં છે તે આ છે:—

તત્વારના ભેરથી કરવાનું નથી કહેલું, કિન્તુ ઉપદેશના માર્ગથી જ કરવાનું કહેલું છે. તે આજ્ઞા આ પ્રમાણે છે: ‘અને તમારામાંથી એક એવો સંઘ નિર્માણ થવો જોઈએ કે તે (લોકોને) મંગળમય માર્ગપ્રતિ વાળતો રહે, તેમને સત્કર્મ વિષયક આજ્ઞાઓ સંભળાવતો રહે તથા તેમને અયોગ્ય (?) કૃત્યોથી પરાવૃત્ત કરતો રહે. આવા લોકો-એ સંઘમાંના લોકો-સંસારથી સર્વથા અલિપ્ત-વિરક્ત-હોવા જોઈએ. (મુરદુલ્લ હાત્રાન, ૨. ૧૧)

૨. ‘પરંતુ ધર્મના કાર્યમાં જળાત્કાર કરવો એ સર્વથા અયોગ્ય છે. ધર્મના કાર્યમાં જમરદસ્તી હોઈ શકે જ નહિ. જો વાસ્તવિકતાથી જોવામાં આવે, તો જૂલ ભરેલા માર્ગથી લોકોને સન્માર્ગમાં ચલાવવામાટે જ ધર્મનો અવતાર થયેલો છે’ [મુરદુલ્લ ભકરહ, ૨. ૩૪]”

૩. “અને જો તમારા પ્રતિપાત્રકે એવી જ ધ્વજા ફરી હોત, તો અત્યારે આ પૃથ્વીમાં જો લોકો વસી રહ્યા છે તે સર્વ લોકો એકસમયાવજોઈને તત્કાળ એક જ પંથમાં સમાવિષ્ટ થઈ ગયા હોત. (પરંતુ તેમ થયેલું જોવામાં નથી આવતું તેટલામાટે) જ્યાં સુધી (ધર્મ?) લોકોના વિશ્વાસને પાત્ર ન થાય, ત્યાં સુધી તમારી જમરદસ્તીનો શો ઉપયોગ થવાનો હતો વાર? (મુરદુલ્લ ન્યનુસ, ૨. ૧૦)”

આ વિચારો વિચારો તરીકે તો ઉત્તમ છે એની કોઈથી ના ખ્યાલ શ્રદ્ધા તેમ નથી; તથાપિ ખુદ હજારો મંદમદ પયગંબરના જ જો તેમના અનુયાયી જનોના હસ્તથી ધર્મ-પ્રચારના કાર્યમાં વિચાર અનુસાર આચાર થયા છે કે કેમ એ જ એક ગદનતમ આ વિચારણીવ પ્રશ્ન છે અને એ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં તેમના અનુચારનો ઇતિદાસ આપ-ણે શી સાક્ષી આપી રહ્યો છે વાર? જે દાઘમાં કુરાન

અને બીજા હાથમાં તલ્વાર' એ કહેવત અથવા લોકમાન્યતા કોઈ પણ પ્રકારના આધાર વિના કેવળ અસત્યવાદ તરીકે જ અસ્તિત્વમાં આવેલી છે, એમ દર્શાવવાનો તો રા. અત્તાર મહાશયનો આશય નથી તે? કુરાન શ્રીફમાં આવા શતાવધિ ઉત્તમ વિચારો દર્શાવાયલા હશે એની અમે ના નથી પાડતા; પરંતુ કેટલીક વાર પયગંબર સાહેબના પોતાના હસ્તથી જ એ વિચારોની સર્વથા વિરુદ્ધ વર્તન થવાનાં ઉદાહરણો ઇતિહાસમાં વિદ્યમાન છે, તો પછી તેમના અનુયાયી જનોના હસ્તથી એ વિચારોની લખંકર અવહેલના થતી રહે એમાં તો આશ્ચર્ય જ શું હોય વાર? વસ્તુસ્થિતિ આવા પ્રકારની હોવાથી હજારો મહામદ પયગંબર તથા તેમના અનુયાયી મુસલમાનોની શાસ્ત્રિકતામાં ઇતર ધર્મીયોનો વિશ્વાસ ન બંધાય એ સ્વાભાવિક નથી કે શું? ઈસ્લામધર્મીયોએ તલ્વાર તથા અત્યાચારોના બળથી જ હિન્દુસ્તાનમાં મુસલમાનસંઘને નિર્માણ કરેલો છે એ ઐતિહાસિક સત્ય હોવાથી એ સત્યની સિદ્ધિમાટે ઇતિહાસ વિના અન્ય કોઈ પ્રમાણની આવશ્યકતા છે જ નહિ, અને સાત્ત્વિક વૃત્તિ તથા અનત્યાચાર સાથે પ્રથમથી જ વ્યાવહારિક દૃષ્ટિથી ઈસ્લામધર્મનો બારમો ચન્દ્રમા ચાલ્યો આવે છે એવું વિધાન કરવા માટેનાં હિન્દુસ્તાનના ઇતિહાસમાંથી અને તે પણ વળી મુસલમાન મોરિંબો-ઇતિહાસલેખકોના લખેલા 'મુસલમાન રાજત્વકાલિક ઇતિહાસગ્રંથોમાંથી જેટલાં જોઇએ તેટલાં પ્રમાણો આપણને મળી આવે છે.

અત્યારે મુસલમાન આદલાહોની આદલાહી હિન્દુસ્તાનમાં નથી અને મુસલમાનો પણ હિન્દુઓ પ્રમાણે બ્રિટિશ સામ્રાજ્યના નાગરિકોની અવસ્થાને ભોગવી રહ્યા છે; છતાં અત્યારે આવી પરાધીન અવસ્થામાં પણ મુસલમાનો શાંતિ-

તત્વારના ભેરથી કરવાનું નથી કહેલું, કિન્તુ ઉપદેશના માર્ગથી જ કરવાનું કહેલું છે. તે આત્મા આ પ્રમાણે છે: ‘અને તમારામાંથી એક એવો સંઘ નિર્માણ થવો જોઈએ કે તે (લોકોને) મંગળમય માર્ગપ્રતિ વાળતો રહે, તેમને સત્કર્મ વિષયક આત્માઓ મંજૂઆવતો રહે તથા તેમને અયોગ્ય (!) કૃત્યોથી પરાદૃત કરતો રહે. આવા લોકો-એ સંઘમાંના લોકો-સંસારથી સર્વથા અલિપ્ત-વિરજ-હોવા જોઈએ. (મુરુહુલ હાસ્ય, ૨. ૧૧)

૨. ‘પરંતુ ધર્મના કાર્યમાં જગત્કાર કરવો એ સર્વથા અયોગ્ય છે. ધર્મના કાર્યમાં જગરદસ્તી હોઈ શકે જ નહિ. જો વાસ્તવિકતાથી જોવામાં આવે, તો બુદ્ધ ભરેલા માર્ગથી લોકોને સન્માર્ગમાં ચલાવવામાટે જ ધર્મનો અવતાર થયેલો છે’ [મુરુહુલ બહરુલ, ૨. ૩૪]”

૩. “અને જો તમારા પ્રતિપાલકે એવી જ ઇચ્છા કરી હોત, તો અત્યારે આ પૃથ્વીમાં જે લોકો વસી રહ્યા છે તે સર્વ લોકો એકસમયાવચ્છેદે તત્કાળ એક જ પંથમાં સમાવિષ્ટ થઈ ગયા હોત. (પરંતુ તેમ થયેલું જોવામાં નથી આવતું તેટલામાટે) ત્યાં સુધી (ધર્મ?) લોકોના વિશ્વાસને પાત્ર ન થાય, ત્યાં સુધી તમારી જગરદસ્તીનો શો ઉપયોગ થવાનો હતો વાર? (મુરુહુલ ન્યનુસ, ૨. ૧૦)”

આ વિચારો વિચારો તરીકે તો ઉત્તમ છે એની કામથી ના પાડી શકાય તેમ નથી; તથાપિ ખુદ હજારો મંદમદ પયગંબરના તેમ જ તેમના અનુયાયી જનોના હસ્તથી ધર્મ-પ્રચારના કાર્યમાં આ વિચાર અનુસાર આચાર થયા છે કે કેમ એ જ એક ગહનતમ તથા વિચારણીય પ્રશ્ન છે અને એ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં તેમના અભ્યુદયનો ઇતિહાસ આપ-ણું શી માફી આપી રહ્યો છે વાર? એક હાથમાં કુરાન

અને બીજા હાથમાં તલ્વાર' એ કહેવત અથવા લોકમાન્યતા કોઇ પણ પ્રકારના આધાર વિના કેવા અસત્યવાદ તરીકે જ અસ્તિત્વમાં આવેલી છે, એમ દર્શાવવાનો તો રા. અત્તાર મહાશયનો આશય નથી ને? કુરાન શરીરમાં આવા શતાવધિ ઉત્તમ વિચારો દર્શાવાયલા હશે એની અમે ના નથી પાડતા; પરંતુ કેટલીક વાર પયગંબર સાહેબના પોતાના હસ્તથી જ એ વિચારોની સર્વથા વિરુદ્ધ વર્તન થવાનાં ઉદાહરણો ઇતિહાસમાં વિદ્યમાન છે, તો પછી તેમના અનુયાયી જનોના હસ્તથી એ વિચારોની લપંકર અવહેલના થતી રહે એમાં તો આશ્ચર્ય જ શું હોય વા? વસ્તુસ્થિતિ આવા પ્રકારની હોવાથી હજારે મહમદ પયગંબર તથા તેમના અનુયાયી મુસલમાનોની ચારિત્રિકતામાં ઇતર ધર્મીયોનો વિશ્વાસ ન બંધાય એ સ્વાભાવિક નથી કે શું? ઈસ્લામધર્મીયોએ તલ્વાર તથા અત્યાચારોના બળથી જ હિન્દુસ્તાનમાં મુસલમાનસંઘને નિર્માણ કરેલો છે એ ઐતિહાસિક સત્ય હોવાથી એ સત્યની મિદિમાટે ઇતિહાસ વિના અન્ય કોઈ પ્રમાણની આવશ્યકતા છે જ નહિ, અને સાર્વિક વૃત્તિ તથા અનત્યાચાર સાથે પ્રથમથી જ આવહારિક દૃષ્ટિથી ઈસ્લામધર્મનો બારમો ચન્દ્રમા ચાલ્યો આવે છે એવું વિધાન કરવા માટેનાં હિન્દુસ્તાનના ઇતિહાસમાંથી અને તે પણ વળી મુસલમાન મોર્ચિંગો-ઇતિહાસલેખકોના લખેલા 'મુસલમાન રાજત્વકાલિક ઇતિહાસગ્રંથોમાંથી જોટલાં જોઇએ તેટલાં પ્રમાણો આપણને મળી આવે છે.

અત્યારે મુસલમાન આદલાદોની આદલાદી હિન્દુસ્તાનમાં નથી અને મુસલમાનો પણ હિન્દુઓ પ્રમાણે બ્રિટિશ સામ્રાજ્યના નાગરિકોની અવસ્થાને બોગવી રહ્યા છે; છતાં અત્યારે આવી પરાધીન અવસ્થામાં પણ મુસલમાનો શાંતિ-

-પ્રિય હિન્દુઓપર જે અત્યાચારો વારંવાર કરતા રહે છે, તે અત્યાચારોમાંના મોપણોના બળવાને જ બે ઉદાહરણ તરીકે અહીં અવલોકવામાં આવે, તો વર્તમાન કાળમાં પણ 'ઈસ્લામ ધર્મની વૃત્તિ કેટલી સીધી પર્યન્ત અત્યાચારસીલના તથા બળાત્કારપ્રિયતાને દર્શાવી રહી છે એની આપણાથો સ્પષ્ટ કદપના કરી સકાય છે; છતાં ઇસ્લામ ધર્મની એ મદોન્મત વૃત્તિ રા. અપાર જેવા હિન્દુસંધર્માંથી જ નિર્માણ થયેલા મુસલમાન ગૃહસ્થના જેવામાં નથી આવી શકતી કે શું? મુસલમાન મોપણોએ હિન્દુઓપર કરેલા અમાનુષ ઇસ્લામી અત્યાચારોનાં વર્ણનો સાંભળીને કુરાન શરીફમાંનાં પવિત્ર વાક્યોમાં વિશ્વાસ રાખનાર બે કોઈ પણ મુસલમાન લલિત ન થઈ જાય અને સમર્થી થતાના મુખને નીચું ન નમાવી લે, તો તે મુસલમાન જ નથી! એમ જ આપણે માનવું જોઈએ. વસ્તુરિચિતિ આવા પ્રકારની હોવા છતાં પણ આશ્ચર્યની વાર્તા તો એ જ છે કે મોપણોના તેમ જ અન્ય સ્થાનોના અત્યાચારી મુસલમાન બળવાઓના એ અમાનુષ અત્યાચારોનો નિરોધ કરવાની કોઈ પણ સાચા પધ્ધતિરહિત મુસલમાન ગૃહસ્થે અઘાપિ ઉદારતા નથી દર્શાવી તેમ જ ખિલાફત મંથ તથા મુસ્લિમ લીગ જેવી જવાબદાર મંસ્થાઓએ પણ મુસલમાનોના એ અત્યાચારો વિરુદ્ધ એક સખ્દ પણ નથી ઉઠાવે. હિન્દુમાંથી થયેલા મુસલમાનો અથવા હિન્દુસ્તાની મુસલમાનોના આ લયાનક પદ્ધતિ નહિ, તો ખાલુ શું વાર? પરંતુ ત્યાં હિન્દુ અગ્રેસરો જ નિર્વજ્જ પંદ તથા સર્વ-હીન થઈ ગયા હોય, ત્યાં મુસલમાન અગ્રેસરો સમાચારનામાં મુખ્યાળનો અકારણ વ્યય કરી નાખવાની મૂર્ખતા સામાટે દર્શાવે? એવામાં વળી 'મોપણોએ કેવળ ધર્માભિમાનથી પ્રેરાઈને જ હિન્દુઓપર અત્યાચારો કર્યા હતા!' એવા

ધમભ્રષ્ટોનું સુલ્લિકરણ.

આશયનું મહાત્મા ગાંધીજીનું તેમનું જ્ઞાતાક્રેડ મળી જાય એટલે પછી મુસલમાન અગ્રેસરોનો મુખ્યમંત્રી સામાન્ય શોકપ્રદર્શક શબ્દોને સાંલગવાની આશા પણ આપણાથી દૂરી રીતે રાખી શકાય વાર? આવી સર્વથા વિવક્ષ્ય તથા વિપરીત પરિસ્થિતિમાં આપણે ખિચારા હિન્દુઓ જે આરી આશાને આપણા હૃદયમાં ઉત્પન્ન થવા દઈએ, તો આપણા જેવા મૂર્ખ તથા શુદ્ધિહીન આપણે પોતે જ મનાઈએ અથવા તો લોકો આપણને 'વિક્ષિપ્ત' નામથી જ ઓળખવા મંડી જાય એ સર્વથા સ્વાભાવિક હોવાથી એ આશાને ત્યાગી દઈને જીવિખ્યના આવા પ્રસંગોમાં આત્મરક્ષામાટે સમર્થ થવાની અત્યારથી જ તૈયારીઓ કરવા મંડી જવું એમાં જ આપણા હિન્દુઓનું કલ્યાણ છે; એમાં જ આપણા હિન્દુઓની સુરક્ષિતતા છે.

મોપલાઓનો બળનો અસહકારવાદ તથા ખિલાફતની ચળવળમાંથી જ ઉત્પન્ન થયો હતો એ વાર્તા તો હવે નિઃસંશય સિદ્ધ થઈ ગઈ છે. મોપલાઓના બળવાના સળાઈમાં જેટલા પરિમાણમાં મુસલમાનો ઉત્તરદાતા-જવાબદાર-છે તેથી અધિક પરિમાણમાં મહાત્મા ગાંધી અને મોક્ષાના મહા-મદઅલી તથા મોક્ષાના રોહાતઅલી-અલીઅધર્સ-ઉત્તર-દાતા છે એવી અમારી તથા અન્ય અસંખ્ય ભારતીય આર્યજાતીની દૃઢ માન્યતા છે. મોપલાઓએ મહાત્માના હિન્દુઓપર કરેલા અત્યાચારો એટલી સીમાપર્યન્ત ધૂણા-કારક તથા મનઃમંતાપજનક કે એ અત્યાચારોને પેશા-ચિક, રાક્ષસોપમ, અમાનુષ કિંવા આંડાલતુલ્ય આદિ વિશેષણોમાંથી કયાં વિશેષણો લગાડવાં એ એક ગદ્દન વિચારનો વિષય થઈ પડ્યો છે. અતિશય જેદનો વિષય તો એ જ છે કે મહાત્માના હિન્દુઓપર મહાત્મા મોપલા મુસલમાનોએ

આવા પૈશાચિક અત્યાચારો ધૂમધડાકે કરવા છતાં બહુધા પોતાને 'રાષ્ટ્રીય' નામથી ઓળખાવતાં સર્વ વર્તમાનપત્રોએ એ અત્યાચારોના મંબંધમાં ભયંકર મૌનને જ ધારણ કરી લીધું હતું; માત્ર એટલું જ નહિ, પણ "મહાબારમાં ઓણ વેલ છે, અસહકારના દેણાઓ વિના કારણ એ બળવાને ભયંકર સ્વરૂપ આપી રહ્યા છે અને મોપલાઓના અત્યાચારોના જે વૃત્તાંતો પ્રકાશિત થયા છે તે સર્વથા અસત્ય તથા કપોલકલ્પિત જ છે" આવા પ્રકારનાં સર્વથા અસત્ય વિધાનો કરીને ભારતીય હિન્દુઓને બુદ્ધબુદ્ધામણીમાં લમાવવાનું એ નિર્લજ્જ રાષ્ટ્રીય પત્રકારોએ અત્યંત નિંદ્ય પાતકે પણ કરી બતાવ્યું હતું. પંચજના માનવહત્યાકાંડના મંબંધમાં કમિશન જેસાડીને ત્યાંના અત્યાચારોની મુક્તમમાં સુક્તમ ઘટનાઓના વૃત્તાન્તને રિપોર્ટદ્વારા પ્રસિદ્ધ કરનારી અસહકારવાદી રાષ્ટ્રીય પુરુષોની નિસ્પૃહતા મહાબારના મોપલા મુસલમાનોના અત્યાચારોની ચોક્કસી કરતી વેળાપે ક્યાં મરી ગઈ તે સમજી શકાતું નથી. સાર્વજનિક હિતની ચિન્તાતું આવું પંડતાદર્શક દંશ્ય આ વિશાળ વિષમાં ભારતવર્ષ વિના અન્યત્ર ક્યાંય પણ દૃષ્ટિગોચર થઈ શકે તેમ નથી. અમારાં પાકા તથા પાકિદાઓની જાણમટે મહાબારી મોપલા મુસલમાનોના એ મહાપૈશાચિક અત્યાચારોના અસ્પષ્ટસ્વરૂપ ચિત્રને અંકિત કરી બતાવનારાં કેટલાંક અવતરણો નીચે આપવામાં આવ્યાં છે એટલે એથી મહાબારવાસિની આપણી હિન્દુ દેશભાગિનીઓ, ખતિર હિન્દુ શૃદ્ધલક્ષ્મીઓની મોપલા રાક્ષસોએ જે અવર્ણનીય દુર્દશા કરી હતી તેની કાંઈક કલ્પના અમારાં પાકા તથા પાકિદાઓ કરી શકશે.

(૧) = આ મોપલાઓના બળવાની ધમાચકડીમાં મોપલાઓએ હજારો હિન્દુઓને અત્યંત નિર્દયતાથી કાર કરી

નાખ્યા હતાં; કેટલાક હિન્દુઓની જીવતાં જ ચામડી બિતારી લીધી હતી; હજારો હિન્દુઓને પ્રથમ તેમના જ હાથે તેમની કબરોના ખાડા ખોદાવીને ત્યારપછી કતલ કરી નાખ્યા હતા, અને સ્ત્રીઓ-પદ્મીનયીન પ્રતિષ્ઠિત હિન્દુ સ્ત્રીઓ-પર પૈશાચિક ગળાતકારો તથા અત્યાચારો કર્યા હતા. આ ગળાતકારો દેવળ તાત્કાલિક વિકારના ઉભરાથી કરવામાં આવ્યા હતા એમ ન હોતું; કિન્તુ એક સ્ત્રીની લગ્નમનું એક પછી બીજા અને બીજા પછી ત્રીજા એવી રીતે એક જ વેળાએ અનેક મોપસાઓએ પદ્મતિપુરઃસર હરણ કરીને પોતાની પૈશાચિકતાનો વિશ્વને પરિચય કરાવ્યો હતો! આ સર્વ ઘટનાઓ ચિત્તને એટલી સીમાપર્યન્ત ઓભાવી દેનારી છે કે ધનિદાસમાં આ પૈશાચિક અત્યાચારોની જોડ ક્યાંય પણ આપણને મળી શકે તેમ નથી. મોપસાઓએ હજારો હિન્દુઓને જોરજુલમથી વટલાવીને મુસલમાન બનાવ્યા હતા એ તો વળી વધારા ખાતે! હવે પ્રશ્ન એ જ ઉપસ્થિત થાય છે કે આ સર્વ અત્યાચારો મોપસાઓના હસ્તથી થયા તે શામાટે? એ પ્રશ્નનું ઉત્તર એ છે કે ખિસાફતના નામથી ખિસાફતની ચળવળને વધારવામાટે; અને આ સર્વ પરિણામ મહાત્મા ગાંધી તથા મોહાના શૈક્ષણિકીએ ખિસાફત સભાને સ્થાપવામાટે કરેલા મહત્ત્વારના પ્રવાસ તથા મહત્ત્વારને આપેલી મુલાકાતનું છે. અર્થાત્ મહાત્મા ગાંધી તથા મૈલાના શૈક્ષણિકીના એ કાર્યમાં સરકારે કોઈ પણ પ્રકારનો વિરોધ ન કરવાથી તેમણે પોતાના પ્રયત્નોને ઉઘાડી જાનીથી નિર્ભય થઈને-સફળ કરવા માંડ્યા અને ખિસાફતની ચળવળ કરનારાઓને એ ચળવળ કરતા અટકાવી દેવાના કાર્યમાટે હિન્દુસ્તાન સરકારે મદ્રાસ સરકારને મંમતિ ન આપી એટલે એ અત્યાચારોને પ્રત્યક્ષતા સમર્પવા જેટલી

પાપભાગિની હિન્દુસ્તાન સરકાર પણ છે.” (શ્રી શંકરનાયર કૃત ‘ગાંધી ઍન્ડ અનાર્ટી’ પૃષ્ઠ ૧૦૦)

(૨) ‘દાર્શનિક ઍન્ડ ઈન્ડિયા’ના ખજૂરપત્રી દલિદથી તા. ૭ મી સપ્ટેમ્બર ૧૯૨૧ ના પત્રમાં ‘પંચાચિક અત્યાચાર’ના ચીર્ષક તલે લખે છે કે “મહાત્મામાં ખિલાફત તથા અસહકારવાદની ચળવળ દરનારાઓએ પોતાના અવિચારજન્ય તથા ભયંકર દાવપેચો વડે નિર્માણ કરેલી ધૂમધાનીના પરિણામે એરનાડ તથા વસ્તુવનદ આદિ સ્થાનોમાં બગવાની આગ કેવી રીતે લડાઈ હતી અને મોપન્નાઓએ લૂટ, ખૂનાખૂની તથા હિન્દુઓને વટલાવવા માટે કેવા અત્યાચારો કર્યા હતા તેમનાં દારણોની મીમાંસા પ્રથમ પત્રમાં કરામણી છે એટલે આ પત્રમાં તે અત્યાચારોનાં સ્વરૂપ તથા વિસ્તૃત વિવેચનનો જ સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. અત્યારે હું મારા અનુભવની જે હકીકતો રજૂ કરું છું તે હકીકતોથી સામાન્ય શુદ્ધિના પ્રત્યેક હિન્દુને એ સત્યનો તો સ્પષ્ટ સાક્ષાત્કાર થઈ જશે કે મોપન્નાઓએ અત્યંત મદોન્મત્તતા તથા નિર્દયતાથી જે જે અત્યાચારો કર્યા હતા તે અત્યાચારો સ્વાર્થાન્ધતા, ધ્વંસાક્રમ્ણ તથા સત્તાની આકાંક્ષાથી જ થયા હતા. પોતાના છવ બચાવીને મોપન્નાઓના હાથમાંથી છટકી ન્દાસી છોડ્યા મનુષ્યો મોપન્નાઓના ભયાનક અત્યાચારોના જે વૃતાન્તો મંજળાવે છે તે સાંભળનાં શનોના પડછા ફરી જાય છે. અનેક તરણી તથા સ્વરૂપમુંદરી નાયર કન્યાઓ તથા ઉચ્ચજાતીયા તરણ રમણીઓને તેમનાં માતા પિતા તથા પતિઓ પાસેથી બળાત્કારે હરી જઈને એ (પાપાણકુદય) મોપન્નાઓએ તેમનાં સર્વ વસ્ત્રો ફાડી નાખ્યાં હતાં, તેમને દિગંબર સ્વરૂપમાં પોતા સમક્ષ આમતેમ ફેરવી હતી અને ત્યારપછી તેમના પર ઢાઢ પણ પ્રકારના ભય કિંવા મકાચ વિના બળાત્કારો કર્યા

હતા. કેટલાંક રથાનોમાં તો એ મોપન્ના નામથી ઝોળખાતા નરાધમોએ પોતાના મનુષ્યત્વને અર્થથા તિલાંજલિ સમર્પી દધને પાશવી કામવાસનાની તુષિમાટે એક એક તરુણી સાથે બાર બાર પુરુષોએ નિર્લજ્જ સમાગમ કરવાની પેશાચિકતાનો પરિચય કરાવ્યો હતો. કેટલીક મુંદર હિન્દુ સ્ત્રીઓને પકડીને મોપન્નાઓએ બળાત્કારે વટલાવી હતી, પોતાની પદ્ધતિ પ્રમાણે તે સ્ત્રીઓના કાનોમાં મોટાં છિત્રો પાડ્યાં હતાં, તેમને મોપન્ના જાતિની સ્ત્રીઓનો પોષાક પહેરાવ્યો હતો અને તેમને તે સમય પૂરતી પોતાની બીબીઓ બનાવી લીધી હતી. હિન્દુ સ્ત્રીઓને ધમકાવવી, તેમને ત્રાસ આપવો અને અર્ધનમ્ર અવસ્થામાં પોતાના જીવનની રક્ષા માટે હિંસા પશુઓથી ભરેલાં નર્ગન વનોમાં પલાયન કરી જવાની ફરજ પાડવી, એ તો મોપન્નાઓની એક સાધારણુથી પણ સાધારણુ અને સહજ લીલા યજ્ઞ પડી હતી. પ્રતિષ્ઠિત હિન્દુ ગૃહસ્થોને બળાત્કારથી વટલાવીને કેટલાક મુસલિમર તથા થંગલોની સહાયતાથી તેમનો સુખતવિધિ-ખતના-મોપન્નાઓએ કરાવ્યો હતો અને હિન્દુઓનાં હજારો ઘરોને લૂટીને બાળી નાખ્યાં હતાં. હિન્દુ મુરિક્ષમ ઐક્યના એકતારાને ખિલાફતવાળા તથા નૉન્ડેઓપરેશનવાળા વગાડી રહ્યા હતા ને? મહાત્મલિચારી તથા નીચ મોપન્નાઓએ હિન્દુ સ્ત્રીઓને નમ્ર અવસ્થામાં પોતા સમક્ષ દોડાવવાનો જે અમાનુષ બળાત્કાર કર્યો હતો તે હૃદયાવિદારક સ્થિતિના દસ્યને પોતાના સ્મૃતિપટમાંથી જૂસી નાખવાનું સામર્થ્ય કોઈમાં હોય એ સર્વથા અશક્ય છે. એથી વિરુદ્ધ કોઈ પણ મોપન્ના સ્ત્રીપર કોઈ પણ હિન્દુએ કદાપિ હાથ નાખ્યો હોય એવું એક પણ ઉદાહરણુ મારે જોવા કે સાંભળવામાં આવી શક્યું નથી.”

(૩) ‘ ન્યૂ ઈન્ડિયા ’ના તા. ૨૯ મી નવેમ્બર ૧૯૨૧ ના અંકમાં મિસિમ-અત્યારે ડાહ્યર-અની બેસંદ ‘ મલખારની વેદના ’ શીર્ષક એક લેખમાં લખે છે કે: જો મહાત્મા ગાંધીજીને અત્યારે કોઈ મલખારમાં લઈ આવે, તો બહુ જ સારું; કારણ કે, જો તેઓ અત્યારે મલખારમાં આવશે, તો તેમના પોતાના તથા તેમના ‘ પ્રિયકર બધુ ’ મિત્રાના મહામદઅલી તથા રૈસાહતઅલીનાં આખ્યાનોના પરિણામે ધરેલા પૈશાચિક અત્યાચારોને પોતાનાં જનમત અમુધી જોવાનો પ્રસંગ તેમને મળી શકશે..... મુઁબઈની પારસી સ્ત્રીઓનાં વસ્ત્રો (ઉન્મત્ત બળવાખોરોએ) ફાડવાથી મહાત્મા ગાંધીજીના હૃદયમાં આઘાત થયો હતો તે થોડા જ હતા; કારણ કે, વિકાસની વસ્ત્રો પરિધાન કરવાં એ એક પાતક છે એવું દેવભીરુ ભ્રમિષ્ઠ ભરવોને શિક્ષણ અપાયલું હોવાથી પારસી વનિતાઓનાં વસ્ત્રહરણને તેમણે ધાર્મિક કૃત્ય માની લીધું હતું ! પરંતુ અહીં મલખારમાં હમરો હિન્દુ સ્ત્રીઓ કેવળ સીંચરોવડે પોતાની લજ્જાનું રક્ષણ કરી રહી છે; ધરનાર વગરની થઈ ગઈ છે અને જીવનરક્ષા માટે પક્ષાયન કરતી વેળાએ માર્ગમાં જ જન્મેલાં તેમનાં અર્બક સંતાનો-ક્રામળ બાળકો-તાત્કાલિક આશ્રય તરીકે ઉધાડવામાં આવેલાં આશ્રયસ્થાનોમાં જેમ તેમ કરીને જીવનને ધારણ કરી રહ્યાં છે, તેમના માટે મહાત્મા ગાંધીજીના અંતઃકરણમાં દ્રવીભૂતતાનો અદ્વિતીય આવિર્ભાવ પશુ થાય તેમ છે ખરું કે ? મલખારવાસિની હિન્દુ અળખાઓની કષ્ટણક્યાનું મથાર્થ કથન કોઈથી પણ કરી શકાય એ સર્વથા અસંભવનીય છે. જેમનાં નેત્રો અતિશય રડવાથી મૂળ આવેલાં છે; ભયથી જેઓ વારંવાર કંપાયમાન થયા કરે છે અને જેમનાં હૃદયસ્રોતો નિરાશરૂપ અંધકારવડે છવાઈ

ગયાં છે એવી અલ્પવયસ્કા, રૂપસુંદરી તથા નવોદા તરુ-
ણીઓ—તરતની પરણેલી યુવતીઓ—પોતાના પ્રિયતમ પતિ-
ઓને પોતાનાં નેત્રો સમક્ષ મોપલાઓનાં શરોથી રેંમાઈ
ગમેલા ભેદને વિલાપ કરી રહી છે ! (મોપલાઓએ આ
માનવહત્યા ‘ શુદ્ધ ધાર્મિક ભાવનાથી જ કરી હતી ’ એ
મહાત્મા ગાંધીજીના વિધાનને અહીં અવસ્ય લક્ષમાં રાખ-
વાનું છે.) અને દુઃખાતિરેકથી મૃત્યુના દ્વારમાં આવી બેઠેલી
વૃદ્ધા સ્ત્રીઓ ભૂમિને પોતાનાં અશ્રુવડે આર્દ્ર કરી રહી
છે. હા, દેવી આ નિર્લજ્જ અમાનુષંગતા !.....હવે જે પુલ-
ખ્યાના ધર્મપ્રેમનું પણ અવલોકન કરો. પુલખ્યા એટલે
મલખાર પ્રદેશમાંની શદ્રાતિશદ્ર જાતિ, જેને અસ્પૃશ્ય
માનવામાં આવે છે તે અને હિન્દુધર્મને તેનો સર્વથા બહિષ્કાર
કરેલો છે તે એક હતભાગિની જાતિ, હોવા છતાં સમ્રાટ
માતા પ્રમાણે નિરંતર તિરસ્કારથી તેની સાથે વર્તનારા
હિન્દુધર્મમાં તેનો કેટલી સીમાપર્યંત પ્રેમ રહેલો છે તે જુઓ.
મોપલાઓએ જે પુલખ્યાઓને પકડીને એમ જણાવ્યું કે:
‘ તમારા માટે હવે જે જ માર્ગ અવશિષ્ટ છે અને તે એ કે
કાં તો ઈસ્લામને સ્વીકારીને મુસલમાન થઈ જાઓ અને
કાં તો મૃત્યુને સ્વીકારીને આ સંસારમાંથી સદાને માટે
આલ્યા જાઓ ! ’ તે બન્ને પુલખ્યાઓએ ઈસ્લામને સ્વીકારીને
ધર્મબ્રહ્મ ન થતાં મૃત્યુનો જ આનંદથી સ્વીકાર કરી લીધો.
હિન્દુ તથા મુસલમાનોનો પરમેશ્વર પોતાના દેવદૂતોને એ
જે શરવીર જીવેના સ્વાચ્છતામાટે મોકલે અને જે ધર્મના
પાલનમાટે તેમણે પોતાના જીવનનું બલિદાન આપ્યું છે તે
ધર્મમાં જ તેમને પુનર્જન્મ આપે ! ”

કરવામાં આવ્યો છે તે આ પ્રમાણે: “ માત્ર પંદર દિવસ જેટલા સ્વરૂપ સમયમાં હિન્દુઓની નિર્દયતા તથા અમાનુષતાથી હત્યા કરી નાખવાનું પૈશાચિક કૃત્ય મોપલાઓના હસ્તના મલ મમાન સાધારણ યદ્યપડ્યું હતું.....પૃથુર આમનાદ નામક સ્થાનમાં ઈસ્લામ ધર્મનો અનાદર કરનારા પચીસ હિન્દુઓની મોપલાઓએ આખો દિવસ કસાઈ પ્રમાણે કતલ અણાવી હતી અને સ્તનપાન કરતાં અર્લકા, અદ્યવયરક બાળકો તથા ગર્ભવતી સ્ત્રીઓનો વળદોર હૃદયથી વધ કરી નાખ્યો હતો એટલે એના કરતાં અમાનુષ તથા પૈશાચિક અન્ય કયા અત્યાચારો હોઈ શકે તેમ છે વાર ?...જેના ઉદરમાં સાત માસનો ગર્ભ હતો એવી એક હિન્દુ સ્ત્રીના ઉદરને મોપલાઓએ ફાડી નાખ્યું હતું અને ગર્ભાશયમાંથી બહાર નીકળી પડેલા અર્લક સહિત માર્ગમાં નગ્ન અવસ્થામાં પડેલા એ દુર્ભાગિની સ્ત્રીના શબને પુષ્કળ મનુષ્યોએ પ્રત્યક્ષ નેત્રું હતું...એક તરણી ઉપર મોપલાઓએ કસેલા બળાત્કારનો જતાંત તો વળી એટલી સીમાપર્યન્ત સંતાપજનક તથા ઘૃણાકારક છે કે તે બળાત્કારનું શબ્દોની સહાયતાથી યથાર્થ વર્ણન કરી શકાય તેમ છે જ નહિ. આ બળાત્કાર એંઆસરી ધંગલની ખાસ દેખરેખ તળે કરવામાં આવ્યો હતો. મિલાતરના એક પ્રતિષ્ઠિત નાયર કુટુંબની સ્ત્રીને તેના પતિ તથા તેના બ્રાતાઓના દેખતાં નગ્ન કરવામાં આવી હતી અને તેના પતિ તથા તેના બ્રાતાઓના હસ્તને પીડ પાછળ મળજૂત બાંધી દેવામાં આવ્યા હતા. અત્યાચારને ન જોઈ શકવાથી તેમણે પોતાની આંખોને મીચી દીધી એટલે અત્યાચારી મોપલાઓએ તેમને તલ્વારની ધમકી બતાવીને તે અબળાપર ચતા અત્યાચારને ઉઘાડી આંખોથી નેવાની ફરજ પાડી. આ ઘટના-અત્યાચારની સીમાને દર્શાવનારી ઘટના-ને

અહીં લિપિબદ્ધ કરતાં પણ મને લક્ષ્ય થાય છે....આવા જ પ્રકારના અન્ય પણ અનેક અત્યાચારો મોપલાઓએ કરેલા છે; પરંતુ પ્રતિજ્ઞા જવાના ભયથી લોકો તે અત્યાચારોને પ્રકટ કરતાં અચકાય છે. ”

જો ભવિષ્યમાં કાંઈ વેળાએ કાંઈ ઇતિહાસલેખક મોપલાઓના આ પૈશાચિક અત્યાચારોનો ઇતિહાસ લખવા બેસશે, તો એ ઇતિહાસને લખતી વેળાએ તેના હૃદયમાં મોપલાઓની પૈશાચિકતાથી જે વેદના ઉદ્ભવવાનો સંભવ છે તે વેદનાથી જાડુધા તેના પ્રાણ જ નીકળી જશે અને યદા દદાચિત્ તે એ ઇતિહાસલેખનની નિર્વિઘ્ન સમાપ્તિ કરી શકશે, તો એ ઇતિહાસનાં સહૃદય તથા અનુકંપારીત પાઠકો અને પાઠિકાઓની છાતીઓ ફાટી જશે અને તેઓ દદાચિત્ મૃત્યુના મુખમાં પણ પડી જશે. આવા અશ્રુતપૂર્વ અત્યાચારી મોપલાઓને જ્યારે મહાત્મા ગાંધીજી જેવા પુરુષ ધર્માભિમાની તરીકેનું સર્વિશ્વિકેટ આપવાને કટિબદ્ધ થઈ જાય અને તેમની પાશવી પ્રવૃત્તિની ‘વીરકાર્ય’ કહીને પ્રસંસા કરે ત્યારે ‘આપ મહાત્મા જ છો !’ એ શબ્દો વિના અન્ય કયા શબ્દો તેમના મંત્રધમાં આપણાથી ઉચ્ચારી શકાય તેમ છે વા? મલબારમાં મોપલાઓએ કરેલા અત્યાચારોની પૈશાચિક ભયંકરતાની માત્ર એટલાથી જ યયાર્ય કલ્પના કરી શકાય તેમ છે કે સામાન્યતઃ આપણી મલબારવાસિની અદ્યભાષિણી અથવા મિતભાષિણી હિન્દુ-ભગિનીઓ પણ એ મહાભયંકર અત્યાચારોથી ત્રાસીને પોતાના સ્વાભાવિક મિતભાષિત્વને ત્યજી આપણા ભારત-વર્ષના વર્તમાન વૉઇસરોય લૉર્ડ રીડીંગનાં ધર્મપત્ની લેડી રીડીંગ સમક્ષ પ્રાર્થનાપત્રદ્વારા પોતાનાં દુઃખોનો પ્રકાશ કરવાને ઉદ્ધત થઈ ગઈ હતી. એ આપણી મલબારવાસિની

હિન્દુ ભગિનીઓના પ્રાર્થનાપત્રમાં ચોખ્ખલી ભાષા તથા દર્શનાયકી ભાવનાઓના વાંચનથી જેનાં નેત્રોમાંથી તત્કાળ અશ્રુચારા ન વહી નીકળે તે મનુષ્યનું અંતઃકરણ ચાંડાલ મોપલાના અંતઃકરણ જેવું જ દયાહીન, અનુકંપાવિહીન તથા મદાધાતક હોવું નોંધ્યે. તે પ્રાર્થનાપત્રમાંના કેટલાક વિભાગોનો અનુભવ અહીં અમારાં પાડિા તથા પાડિકાઓની જાણુમાટે અમે આપીએ છીએ:—

■ મદાદયાળુ શ્રીમતી, ગત એક સો વર્ષના કાલા-
વધિમાં અમારા મહત્ત્વાર પ્રદેશમાં મોપલાઓએ અનેક વાર
જે કે દંગા ફસાદ કરેલા છે; પરંતુ મોપલાઓના અત્યારના
દંગા જેટલી વ્યાપકતા તેમ જ અત્યારના દંગામાં મોપલા-
ઓએ દર્શાવેલી અવર્જનીય પૈશાચિક કૃતિનો કોઈને કદાપિ
અનુભવ થયો હોય એમ જાણુવામાં આવ્યું નથી. એ
રાક્ષસોએ કરેલા રક્તપાત તથા અમાનુષ અત્યાચારોની,
શ્રીમતી, આંખનાથી કદાચિત્ કલ્પનામાત્ર પણ નહિ કરી
શકાય. પોતાના પ્રાચીન તથા વંશપરંપરાથી ચાલતા આવેલા
હિન્દુધર્મને ત્યાગવાની અને ઈસ્લામ ધર્મને સ્વીકારવાની
ના પાડવાથી મોપલાઓએ અમારા અસંત પ્રિય સંબંધી-
ઓને અર્ધ ઠાર-અર્ધમૃત-કરીને કૃવાઓમાં નાખી દીધા
હતા અને હિન્દુઓના મૃતદેહોવડે તળાવોને પણ
આકંઠે ભરી નાખ્યાં હતાં. મોપલાઓએ અમારી અનેક ગર્હ-
વતી હિન્દુ ભગિનીઓનાં હૃદયોને ચીરી નાખ્યાં હતાં અને
તેમનાં કેમળ શરીરોના રાહ રાહ જેવડા કકડા કરીને
માર્ગમાં તથા જંગલોમાં ફેંકી દીધા હતા. અમારાં દૂધ
પીતાં-સ્તનપાન કરતાં-સુકામળ અર્થકાને-એ અર્લાકાએ
કોઈનો શો અપરાધ કર્યો હતો વા?—તે રાક્ષસો અમારી
જાતીઓથી જગતકારે છોડાવીને લઈ ગયા હતા અને

અમારા દેખતાં તે નિર્દોષ બાળકોના કસાઈ બકરાના કકડા
 ઢરે છે, તેવી રીતે રેસીને કકડા ફરી નાખ્યા હતા ! અમારા
 પ્રાણ કરતાં પણ પ્રિયતર પતિદેવો, અમારા પિતાઓ,
 અમારા બંધુઓ તથા અમારા આત્મગોષ્ઠોની તેમણે જે
 દુર્દશા કરી હતી તેનું તો વર્ણન જ કરી શકાય તેમ નથી;
 અર્થાત્ તેમનામાંના કેટલાકોની ખાસને તેમણે નેમના
 જીવતાં જ ખેંચી કાઢી હતી અને કેટલાકોને ઊભા રાખીને
 જીવતાં જીવતા જ સજાગાવી દીધા હતા. મોપલાઓ અમારા
 આત્મજનો તથા હજીજનોવડે નિન્નાદિત રહેતાં ગૃહોમાંથી
 અમારી શતાવધિ હિન્દુ ભગિનીઓને બળાત્કારે ખેંચીને
 લઇ ગયા હતા અને તેમનાપર જે નરાધમ રાક્ષસોએ
 અત્યંત બીભત્સ તથા જેમનો અમારાથી ઉચ્ચાર પણ
 કરી શકાય તેમ નથી તેવા મનમાન્યા પાશવ અત્યાચારો
 કર્યા હતા. મોપલાઓએ અમારાં ગૃહોને આમના મુખમાં
 સમર્પીને ભરખીભૂત કરી નાખ્યાં હતાં, અમારાં પવિત્ર
 દેવાલયોને બ્રષ્ટ કર્યાં હતાં અને અમારાં ઉદ્યાનોમાં
 ગૌમાતાના રક્તનું સિંચન કરીને ગૌમાતાનાં અસ્થિ તથા
 માંસ આદિ લાવીને નાખ્યાં હતાં. અત્યારે અમારી એટલી
 સીમાપર્યન્ત દુર્દશા થયેલો છે કે ખાવામાટે એક મુઠ્ઠી
 ચોખ્ખા પણ અમારી પાસે નથી અને તેથી જીવનની રક્ષા-
 માટે અમારે અમારી હિંમતથી વિરુદ્ધ બિલ્લાવૃત્તિને રવીકા-
 રવી પડી છે. અમે અત્યારે ધર ધર બીજા માગીને
 અમારા આયુષ્યના દિવસોને પૂરા કરીએ છીએ...અમારાં
 નેત્રો મમ્મસ મોપલાઓના અત્યાચારોનાં બલિદાન થયેલાં
 અમારાં અલંકારોના હૃદયવિદારક ચીત્કારો, શ્રીમતી, અત્યારે
 પણ અમારાં કંઠોમાં ધૂમી રહ્યા છે ! ત્યાં સુધી અમારો
 અંતકાળ આવીને અમારાં નેત્રોને સદાને માટે બંધ નહિ
 કરી નાખે ત્યાં સુધી અમારાં બકરાં પોંડે રેંસાયલાં નિર્દોષ

અર્થકાના ચીત્કરો અમોને સંભળાતા જ રહેશે અને અમારાં અંતઃકરણોને વિદ્યરતાજ રહેશે. અમો ધરનાર વગરનાં થઇ ગયાં પછી જીવનગ્લામાટે દિગંજર અવસ્થામાં ડેવી રીતે જંગલોમાં પલાયન કરી ગયાં હતાં અને અમારા શત્રુ મોપલાઓને અમારાં છુપાઇ રહેવાનાં સ્થાનોનો પત્તા ન મળે એટલામાટે અમારાં અણ બાળકોને રોવા કે બોલવા ન દેવાના અમારે કેવા જીવસંટોસટના પ્રયત્નો કરવા પડ્યા હતા એ સર્વ ઘટનાઓનું, શ્રીમતી, અત્યારે પણ અમોને સ્મરણ થયા કરે છે અને એ સ્મરણથી અમારી છાતીઓ છેદાઇ જાય છે ! એ વૈરભાવી ચાંડાલોના ધર્મના જે વેળાયે અમો સહસ્તાવધિ ૧૬૦૦-૦૫૨ પ્રાણાન્તક અત્યાચારો થયા હતા તે વેળાની અમારી ધાર્મિક તથા નૈતિક મનોવેદના અત્યારે પણ અમારાં હૃદયોને તેટલી જ તીક્ષ્ણનાથી દર્શા રહી છે. અમો અમારાં ધુએનાં રોદણાં કેટલાંક ગાઇએ અને અમારી કર્મકથાને કેટલીક કહી સંભળાવીએ ? પ્રતિષ્ઠિત તથા કુક્ષીન કુટુંબોમાં જન્મેલી કેટલીક હિન્દુ સ્ત્રીઓને બપોરે એ મોપલા ચાંડાલોએ ઇસ્લામ ધર્મની દીક્ષા આપીને તે મદાસુખિની સ્ત્રીઓનો દશદશ વાર કારાગૃહમાં જઇ આવેલા, અપરાધી તથા જેમની કીમત એક કોડીની પણ ન આંકી શકાય તેવા મોપલાઓ માથે જળાત્કારે લમસંબંધ કરી આપ્યો, તે વેળાયે તે અભિજ્ઞતા અજાણાઓના હૃદયમાં થયેલી મરજી-પ્રાય વેદનાઓની, શ્રીમતી, અમો આપને યથાર્થ દર્શના કરાવી શકીએ એ સર્વથા અર્થશરનીય છે. ”

જસ, હવે વિશેષ લખી શકાતું નથી; કારણ કે, અમારા હૃદયમાં ગંતાપનો લયાનક આવિર્ભાવ થતાં અમારી લેખિની કંપાવમાન થયા કરે છે; અમારાં નેત્રો અજુઓને વર્ષાની રણાં છે અને અમારો વિવેક અમોને ત્યાગી જવાની

અણીપર આવી લાગ્યો છે ! અમારી વિચારસરણી વિસ્ફલિત થતી હોવાથી આ સ્થાનમાં જ એ હૃદયબેદક વિષયના વર્ણનને અટકાવીને અન્ય ઇષ્ટ વર્ણનના કાર્યમાં પ્રવૃત્ત થવું એ જ અધિક ઇચ્છનીય છે.

અસ્તુ : મહાગારમાં મોપસાઓએ હિન્દુઓપર કરેલા પંશાયિક અસાચારોની ઘટના પછી ગુહમર્ગા, દિલ્લી તંથા કોહારના મુસલમાનોએ પણ હિન્દુઓ વિરુદ્ધ અકારણુ બળવા જગાડીને, હિન્દુઓની નિર્દયતાથી હત્યા કરીને, હિન્દુ સ્ત્રીઓપર અત્યાચાર કરીને અને હિન્દુઓનાં પવિત્ર દેવાલયોને નષ્ટબ્રષ્ટ કરીને પોતાની અત્યાચારપ્રિયતા તથા ધર્માન્ધતાનો સમસ્ત વિશ્વને પર્યાપ્ત પરિચય કરાવી દીધો છે અને તેમનાં એ સર્વ અત્યાચારોનાં સર્વિસ્તર દર્શાવેલાં અંગ્રેજી તથા દેશી ભાષાઓમાં પ્રકટ થનાં બહુધા મર્વ વર્તમાનપત્રોમાં પ્રકટ થઈ ચૂકેલા હોવાથી તે વ્રત્તાન્નોના પુનરુલ્લેખની આવશ્યકતા હોય એવા અમારી માન્યતા નથી. હિન્દુસ્તાનના મુસલમાનોની આ પ્રવૃત્તિઓએ જે સ્થિતિનો વિશ્વને પરિચય કરાવ્યો છે તે સ્થિતિ કેવળ શોચનીય નહિ, દિનુ મહાતિરસ્કારપાત્ર પણ છે એમ કાંઈ પણ સહુદય, નિષ્પક્ષપાત તથા વિચારશીલ મનુષ્ય કહી શકે તેમ છે. પોતાના હિન્દુ દેશત્રાંધવો પ્રતિ આવો વરભાવ વસાવી હિન્દુઓ વિરુદ્ધ બળવો જગાડવામાં અને હિન્દુઓપર અત્યાચાર કરવામાં જ મુસલમાનો નો પોતાના મોક્ષનો

કે 'અલ્લાહો અકબર'ની ગર્જના કરનારા મુસલમાનો-
 માટે જેવી રીતે આ અત્યાચારમયી પ્રવૃત્તિઓ લગભગ ૨૫૬
 તથા કલંકિત કરનારી છે તેવી જ રીતે મુસલમાનોના અત્યા-
 ચારોને ગરીબ મેઢાં પ્રમાણે સહન કરી લેવા અને તેમના
 અત્યાચારોના પ્રતિકારનો યોગ્ય પ્રયત્ન ન કરવો એ
 હિન્દુઓની અતિસહનશીલતા પણ હિન્દુઓને સર્વથા પંદ
 તથા નિર્લેજ સિદ્ધ કરી બતાવનારી છે. અત્યાચારના
 બળથી ધર્મપ્રચાર તથા ધર્મપ્રચારના બળથી સ્વતંત્ર
 ઈસ્લામી બાદશાહી અથવા શહનશાહતને સ્થાપવાની આશાને
 હૃદયમાં ધારણ કરવાના દિવસો ક્યારનાય વીતી ગયા છે
 અને તેથી ઇતિહાસમાં પોતાની પુનરાવૃત્તિ કરવાનું ગમે તેટલું
 સામર્થ્ય ભરેલું હોય, તો પણ હિન્દુઓના રક્તપાતથી
 ઈસ્લામ ધર્મની પુનર્ધટના કરવાની અધમ દૃષ્ટિયુક્ત આક્રોશ
 અને સમસ્ત વિશ્વમાં ઈસ્લામ ધર્મની અપ્રતિષ્ઠા ક્યાં વિના
 નથી જ રહેવાની, એ સત્ય અમારે અનિશ્ચય પૂર્વક વલ્લું પડે
 છે. અત્યાચારના માર્ગના અવસંબનથી ઈસ્લામ ધર્મને
 પ્રચારવા ઇચ્છનારા અવિચારશીલ તથા ધર્માન્ધ ઈસ્લામ-
 ભક્તોએ તેઓ અત્યારે વિક્રમાદિત્ય તથા ઈસ્રાતી વીસમી
 સદીમાં વસે છે એ વાતોને કદાપિ વિસારી દેવી ન જોઈએ;
 કારણ કે, એ વાતોને વિસારીને વર્તવાથી તેમની ભયાનક
 ભાન થવાનો મંભવ છે એ નિર્વિવાદ છે. ક્યાં શાંત
 હિન્દુઓની સર્વસંપ્રદાય તથા પરધર્મસદિબલુ ધર્મપ્રવૃત્તિ
 અને ક્યાં 'અલ્લાહો અકબર'ના ચીતારો કરનારા આ
 અવિચારશીલ મુસલમાનોની અત્યાચારમયી વૃત્તિ ! ઉદંડ તથા
 દુર્જન મુસલમાનોએ બહુ દિવસથી આદરેલા હિન્દુઓ
 વિરુદ્ધ બળવાની છાતીપર પ્રતિદાર સાથે ખતિતપરાવર્તન-
 રૂપ અખંડનીય આધાનનેસ્થાપી દહને ઈસ્લામ ધર્મની લેણ-
 'ત્ર' - - - વધ - - - નાં . . . તે નિ દ ને

લોકસંગ્રહ 'કરનાર' પુણ્યેલોક શિવાજી મહારાજ અને ક્યાં
હિન્દુમાંથી વટલીને મુસલમાન તથા ક્રિશ્ચિયન-રોમન દુધાલિક
ક્રિશ્ચિયન-થયેલા ધર્મબ્રંડોએ મયાવેલો ધૂમશક્તિને ફાટેલી
આંખોથી જોવા છતાં નિષ્ક્રિયતા તથા મૌનનું અવલંબન
કરીને બેસી રહેનારા શિવાજી પછીના આ યુગમાં
અવતરેલા પંઢ તુલ્ય બીરુ હિન્દુઓ ! હિન્દુ તથા મુસલમાન
એ ઉભય સમાજોનું રાષ્ટ્રીય દૈવ એક જ વિકટ પરિસ્થિતિના
આંધણુમાં પડીને ઉઠાવું હોવા છતાં અને ઉભય સમાજોનાં
ઉરોપર પરતંત્રતાનો એક જ પાપાણુ અમેદલાવથી વરાજી
રહેલો હોવા છતાં આપણા જ અસંધિમાંસરકતને ધરાવનારા,
પરંતુ ધર્માન્તરના હુલ્લેહ કારણથી સર્વ વિષયોમાં પરક્રીય
થઈ ગયેલા હિન્દુસ્તાનવાસી મુસલમાનોએ સરદાર કરતા-
રસિંધની સ્પષ્ટીકિતને રમરણુમાં રાખી લેવાની અનિવાર્ય
આવશ્યકતા છે. દેટલાક સમય પૂર્વે રાવલપિંડીમાં પોતાના
એક સાર્વજનિક વ્યાખ્યાનના પ્રસંગે સરદાર કરતારસિંધ
નિર્ભયતાથી બોલ્યા હતા કે:-

“ મુસલમાન હિન્દુઓકે કષ્ટ પહુંચાનેકા ખયાલ દિલસે
નિકાલ દે. વહ હર જગહકો મુસ્તાન નહીં બના સકને ઔર
યદિ મુસલમાનોંકા ઇરાદા વાસ્તવમેં હિન્દુઓકે સાથ
કિસી તરહકી જુમરહસ્તી કરનેકા હો, તો બતીસ લાખ
સિખખ હિન્દુઓકે લિયે સર કટાનેકા તૈયાર હૈ. જખતકે
સિખખ મૌજૂદ હૈ, મુસલમાન હર્ગિજ હિન્દુઓંપર હાથ
નહીં ઉકા સકેગે. મુસલમાન યહ ભાવ ભૂલ ગર્નૈં કિ મુસ્તફા
કમાલ પાશા યા કિમી અન્ય મુસલમાન શક્તિકે દ્વારા
વે ફિર ભારતવર્ષ પર અપના અધિકાર જમા સકેગે. સિખખોંકે
હોતે મુસલમાનોંકા યહ ખયાલ કરના બી પ્રુબૂલ હૈં કિ કોઇ
દ્વસરી શક્તિ બાહરસે આકર હિન્દુઓંકા કુચલ સકગી.
હુમ જિસ તરહ હિન્દુઓંપર અત્યાચાર હોતે ન દેખ

તથા મહારાષ્ટ્રવાસી હિન્દુઓ આઘાતનું ઉત્તર પ્રત્યાઘાતથી વાળી આપવામાં લેશમાત્ર પણ વિલંબ નહિ જ કરે; કારણ કે, ગુજરાત તથા મહારાષ્ટ્રની સુદ્ધિધ્યુતા કાષ્ઠ પણ વેળાએ અચાનક સ્થાનઘટ તથા વિવેકઘટ ચનારી ન હોવા છતાં મહાપ્રારના મોપણાઓ સમાન પૈશાચિક અત્યાચારોને શાંતિથી અવગ્રહી બેસી રહે એટલી સીમા પર્યંત તો તે પતિતા તથા ભ્રષ્ટા થઈ ગયેલી નથી. આ મહાદુષ્ટ સ્વપ્ન તથા મહાભયાનક આત્મઘાતિની દૃષ્ટના હોવાથી જો હિન્દુઓ તથા મુસલમાનો ઉભયના દુર્ભાગ્યની પ્રબળતાના યોગે આટલી સીમા પર્યંતનો અતિપ્રસંગ આવીને ઉપસ્થિત જઈ જશે, તો એનું પરિણામ એ જ થશે કે હિન્દુ તથા મુસલમાનોની અત્યારની પારતંત્ર્યગૃંહણ એટલી બધી દૃઢ થઈ જશે કે પછી તે પારતંત્ર્યગૃંહણને તોડવાનું કાર્ય ઉભયમાટે સર્વથા અસંભવનીય નહિ, તો પણ ભયંકર પરિમાણમાં અશક્ય નો અવસ્ય થઈ જ પડશે. હિન્દુઓનો નિઃપાત કરવાથી હિન્દુધર્મ તથા હિન્દુસંસ્કૃતિનો શાશ્વત વિનાશ થઈ જવાનો નથી એ વાતોની સાક્ષી તો ઇતિહાસજ પૂરી રહ્યો છે. એટલે કે હિન્દુઓની હત્યા કરવાથી મુસલમાનોના રાષ્ટ્રોદય તથા ભાગ્યોદય અને ઇસ્લામ પ્રચારના અનેક પ્રયત્નો ફરાયલા છે અને તેમના એ વિપરીત પ્રયત્નો સર્વથા નિષ્ફળજ નીવડ્યા છે એમ વિશાળસંખ્ય હિન્દુઓ, હિન્દુધર્મ તથા હિન્દુસંસ્કૃતિનું વર્તમાન ઇતિહાસ પર્યંત અવિચલ રહેલું અસ્તિત્વ સ્પષ્ટ તથા નિર્વિવાદ સિદ્ધ કરી બતાવે છે. ભૂતકાલનો ઇતિહાસ ભવિષ્યકાલના ઇતિહાસને સિદ્ધ કરનારો નથા ભાવી માર્ગને દર્શાવનારો હોવાથી મુસ્લિમ અધુઓએ ભૂતકાલમાં હિન્દુધર્મ તથા હિન્દુસંસ્કૃતિના વિધ્વંગમાટે હિન્દુઓની

હત્યાઓના જે કાંડો આદર્યા હતા તે નિષ્ફળ હત્યાકાંડોનાં કેટલાંક ઉદાહરણો આ સ્થાનમાં આપવાનું અમે એટલામાટે ઉચિત તથા આવશ્યકીય માનીએ છીએ કે મુસલમાનોના તે જૂનકાલિક ધાર્મિક હત્યાકાંડ તથા અત્યાચારોની નિષ્ફળતાના દર્શનથી અત્યાચારના મુસલમાન જંધુઓ વર્તમાનકાળમાં તથા ભવિષ્યકાળમાં એવા ધાર્મિક અત્યાચારો તથા હત્યાકાંડોના પાપથી અસિમ્મ રહેવાના શિક્ષણને પ્રાપ્ત કરી શકે અને હિન્દુ, હિન્દુધર્મ તથા હિન્દુસંસ્કૃતિને માન તથા સદાનુભૂતિની દૃષ્ટિથી જોતા રહીને બંધુભાવને વૃદ્ધિગત કરતા રહે; કારણ કે, હિન્દુ તથા મુસલમાનો ભારતવર્ષરૂપ વિરાટ પુરણના દર્શણ તથા વામ બાહુ સમાન છે અને એ ઉભય અવયવો બાહ્યતઃ કદાચિત્ ક્ષિપ્ર દેખાતા હોય, તંબાપિ તેમના ભાવના શુભ તથા અશુભ ગંધિઓ—સાંધાઓ—એક જ ધડને વગમેલા છે, એ વાર્તાને જેમ મુસલમાનોએ તેમ જ હિન્દુઓએ પણ નિરંતર સ્મરણમાં રાખી લેવાની છે.

મુસલમાનોના જૂનકાલિક ધાર્મિક અત્યાચારોના નિષ્પણમાં પ્રવૃત્ત થવા પૂર્વે પ્રારંભમાં એ વાર્તાનો પ્રકાશ કરી દેવાની એટલામાટે આવશ્યકતા છે કે અમેએ મુસલમાનોના એ જૂનકાલિક ધાર્મિક અત્યાચારો તથા હત્યાકાંડોના ઉદ્ભવો જાણ્યા એવા મથિમાંથી જ લેવાનો નિયમ હોય છે કે જે મથિમાંના કેટલાક મથિ મુસલમાન લેખકોની લેખિનીથી લખાવ્યા છે; કેટલાક મથિના મુસલમાન વિદ્વાનોએ કાઈ પણ પ્રકારનો વિરોધ દર્શાવ્યા વિના અનુવાદો કરેલા છે અને કેટલાક મથિ અન્યધર્મીઓના લખેલા હોય છતાં તેમાં દર્શાવાયેલી નિષ્પક્ષપાતતાના ગોત્રે સર્વમાન્ય તરીકે વિખ્યાત થઈ ચક્યા છે; કારણ કે, ત્યારે

ત્યારે પણ અત્યાચારની પરિસ્થિતિ સમાન મુસદ્દાઓના ધાર્મિક અત્યાચારો તથા હલ્લાકોટોના પ્રસંગો ઉપસ્થિત થતાં હિન્દુઓએ ભૂતકાલમાં મુસદ્દાઓએ કરેલા અત્યાચારોને દર્શાવવાના પ્રયત્નો કર્યા છે ત્યારે ત્યારે મુસદ્દાઓએ જ આક્ષેપ કરતા રહ્યા છે કે:- " જે ગ્રંથોમાંથી અમારા અત્યાચારોના પૂરાવા રજૂ કરવામાં આવ્યા છે તે ગ્રંથો હિન્દુઓના રચેલા અથવા તો અંગ્રેજોએ ૧૬-૧૭ તથા મુસદ્દાઓને પરસ્પર અથગાવી માંરીને પોતાના સામ્રાજ્યને અવિચલ રાખવાના રાજનૈતિક આશયથી લખેલા હોવાથી પ્રમાણભૂત નથી અને તે ગ્રંથોમાં મુસદ્દાઓના ભૂતકાલિક ધાર્મિક અત્યાચારોનાં જે વર્ણનો કરાવ્યા છે તે સર્વથા અસત્ય છે ને અસત્ય હોવાથી શેષમાત્ર પણ માન્ય રાખવા યોગ્ય નથી. " જે કે મુસદ્દાઓના આ આક્ષેપાત્મક વિધાનમાં સત્ય કિંવા તથ્યનો અંશ અત્યંત અદ્ય હોવાનો સંભવ છે; કારણ કે, જે ભૂતકાલમાં મુસદ્દાઓએ હિન્દુઓ ઉપર ધાર્મિક અત્યાચારો કદાપિ કર્યા જ ન હોય, તો મુસદ્દાઓના કદામાં કદા હિન્દુ અથવા અંગ્રેજ શત્રુથી પણ તેમના ધાર્મિક અત્યાચારોનાં આવાં સર્વથા કપોલકલ્પિત વિધાનો ન કરી શકાય એ સ્વાભાવિક હોવાથી એ અત્યાચારોનાં વર્ણનો કદાચિત્ અતિશયોક્તિપૂર્ણ હોઈ શકે; પરંતુ સર્વથા નિર્મલ, કાલ્પનિક તથા અસત્ય તો ન જ હોઈ શકે; છતાં પણ આપણા મુસદ્દાઓ બંધુઓને એટલા આક્ષેપને ઉપસ્થિત કરવાનું કારણ પણ ન મળી શકે એવી અમારી પરમ ઇચ્છા હોવાથી અગોએ ઉપર્યુક્ત માર્ગને સ્વીકારવાનો નિશ્ચય કરી લીધો છે. કેટલાક વિદ્વાન્ મુસદ્દાઓ બંધુઓ કોઈ પણ પરધર્મીય મનુષ્યને બળાત્કારે મુસદ્દાઓ બનાવવાની અથવા ધરદામમાં એથી લાવવાની કુરુલ શરીરમાં અત્યાચારથી એમ

જણાવે છે ખરા; પણ મદોન્મત મુમુક્ષુમાનોએ પોતાના કુરાન શરીરની એવી અનેક આગાઓને અનેક વાર ખીંટીએ ભેરવીને મનમાન્યા અત્યાચારો કરવામાં કશી પણ દયાસ નથી રાખી, એ સત્યને તેઓ સર્વથા બૂઝી જાય છે. ઉદાહરણ તરીકે માન્યવર મોઝાના અબુલ ફલામ આગનદ સાદખ અત્યારે ઠંડોપ કરીને એમ દર્શાવી રહ્યા છે કે: “ ઈસ્લામે તો મુસ્લિમોને એટલું જ ફરમાવ્યું છે કે આગનનના મુમયમાં કોઈ પણ પ્રકારનો શોરખકોર કે કોલાહલ ન હોવો જોઈએ અને એટલામાટે જ મુસ્લિમો પોતાની મસ્જિદોમાં તથા આસપાસ શાંત વાતાવરણ રખાવવાનો આગ્રહ કર્યો કરે છે; પરંતુ એ ફર્માન તો પશ્ચાત્તર સાદેએ કેવળ મુસ્લિમોના સંબંધમાં જ કરેલું છે, એ ફર્માન મુસ્લિમોને એવી આગા નથી આપતું કે પરધર્મીઓને પણ બળાત્કારે એવી શાંતિ પાળવાની ફરજ પાડવી. પશ્ચાત્તર સાદે તો એમ જ ફર્માવે છે કે: ‘ હે મુસ્લિમો, તમે પોતે શાંતિને ધારણ કરીને આગનમાં બેસો!’ મને તો લાગે છે કે મસ્જિદો પાસે વાછત્રો ન વગાડવાનો અગડો ગભો કરીને મુસ્લિમો પોતાનાં ધર્મની આગાઓ પરધર્મીઓ પાસે બળાત્કારે પગાવવાનો કુસર-પાપ-કરી રહ્યા છે. ઈસ્લામ ધર્મ તેમને આમ વર્તવાની સૂચના અથવા આગા નથી આપતો. એ ઉપરાંત મસ્જિદોના માન મર્તબાને જાળવવાના સવાલમાં પણ હું એમ માની લેવાને તૈયાર નથી કે મસ્જિદની દીવાલોની બહાર વાગતાં વાજિત્રોયી મસ્જિદના માનમર્તબામાં કોઈ પણ પ્રકારનો વાંધો આવી જતો હોય અથવા તો કોઈ પણ પ્રકારનો ઉણુપ આવી જવાનો સંભવ હોય. નાગપુરના મુસ્લિમોએ આ વિવાદના વિષયમાં જે ઈસ્લામની શાખાને વધારનાર દંધાંતરૂપ વર્તન કરી ગયાનું છે તેથી જ તેમનો વાસ્તવિક

વિજય થયો છે. -મારી તો નિરંતર એ જ માન્યતા છે કે
આવા ઝઘડાઓમાં જે પક્ષ વધારે નમી જાય છે અને
પોતાના અન્ય ધર્મીય બંધુઓના પક્ષમાટે પોતાના હક્કોની
વધારે કુરબાની કરે છે તે જ પક્ષ વિજયને પ્રાપ્ત કરી
શકે છે. પોતાના અન્ય ધર્મીય બંધુઓને દબાવી દબાવીને
પોતાના હક્કોને સાબિત કરાવવાથી કદાચને પણ વિજય
મળવાનો સંભવ નથી. " અર્થાત્ મરિજદની દીવાલોની
બહાર વાગતાં વાજિંત્રાથી મસ્જિદોના માન મર્ત-
બામાં વધી નથી આવતો અને મુસ્લિમોના ધર્મપર
આધાત નથી થતો; માત્ર એટલું જ નહિ, પણ મસ્જિદોની
દીવાલ બહાર હિન્દુઓને વાજિંત્ર ન વગાડવા કેવાં એ
હિન્દુઓ પાસે પોતાના ઈસ્લામ ધર્મની આજ્ઞા બળા-
તકારે પળાવવા જેવું થાય છે, એ વાર્તા ક્યારે બહાર
આવી ? જ્યારે મુસલમાનોએ એવી રીતે મરિજદની
દીવાલ બહાર સરેઆમ રસ્તાપર વાજિંત્ર વગાડવાના કાર્યને
હિન્દુઓનો ભયાનક અપરાધ તથા પોતાના ઈસ્લામ ધર્મની
ભયાનક તોહીન-અપ્રતિષ્ઠા-માની લઇને સહસ્રાવધિ નિર્દોષ
હિન્દુઓની અત્યંત નિર્દયતાથી અનેક વાર હત્યાઓ કરી નાખ્યા
પછી ! આથી એટલી વાર્તા તો નિર્વિવાદ સિદ્ધ થાય છે કે
હાં તો મુસલમાનોની મોટી સંખ્યા પોતાના પવિત્ર ધર્મ-
અંય કુરાન શરીફની આજ્ઞાઓના સત્ય અર્થને ગણતી જ
નથી અને હાં તો ધર્માન્ધતાના પ્રવાહમાં તથાઇને કુરાન
શરીફની આજ્ઞાઓને ખાંટીએ ભેરવી ધાર્મિક અત્યાચારો
થી જ પોતાના ધર્મની મિદ્ધિ યથેચ્છી માને છે; કારણ
કે, જો એમ ન હોય, તો મુસલમાનોના હસ્તથી હિન્દુઓ-
પર આવાં અવાસ્તવિક કારણોથી ભયાનક અત્યાચારો
થવાની ઘટનાઓ કદાપિ ઘટે જ નહિ. આવી જ રીતે

મુસલમાનોએ કુરાન શરીફની આજ્ઞાઓના વાસ્તવિક અર્થ વિપયક અજાનથી, ધર્માન્ધતાથી કિંવા દ્વેષ તથા અસહિષ્ણતા આદિ અન્ય કારણોથી નિર્દોષ હિન્દુઓ ઉપર અનેક વાર જે અમાનુષ તથા પૈશાચિક અત્યાચારો કર્યા છે અને એ અત્યાચારોના યોગે પોને ક્ષતિ થવા સાથે પોતાના પવિત્ર ઈસ્લામ ધર્મને પણ ક્ષતિ કરવાના પ્રયત્નો આદર્યા છે તે મુસ્લિમ અત્યાચારોમાંના કેટલાક દૃષ્ટાંતરૂપ ભયાનક ધાર્મિક અત્યાચારો તથા નિર્દયતાયુક્ત હત્યાક્રોડોના ઈતિહાસના નિરૂપણકાર્યમાં હવે અમે અત્યંત અનિચ્છાપૂર્વક-ભવિષ્યમાં એવા પ્રમાદો મુસ્લિમ બહુઓના હસ્તથી ન થવા પામે એટલામાટે-પ્રવૃત્ત થઈએ છીએ.

જે સમયમાં ઈસ્લામના બગથી અરબ લોકો એશિયા, આફ્રિકા તથા યુરોપમાં પોતાના રાજ્યને વિસ્તારવાના કાર્યમાં નિમગ્ન થયેલા હતા, તે સમયમાં તેમની દૃષ્ટિ ભારતવર્ષપર ન પડે અને ભારતવર્ષમાં પણ પોતાની રાજસૂતાને સ્થાપવાની લાલસાનો તેમના રાજ્યભોજુપ હૃદયમાં ઉફલવ ન થાય એ સર્વથા અસંભવનીય હતું. અર્થાત્ બહુ જ સીધા બહીષ્કારનું ધ્યાન ભારતવર્ષ પ્રતિ આકર્ષાયું અને ઇ. સ. ૬૪૩ માં તે અરબો મકરાણની સીમા પર્યંત આવી લાગ્યા હતા. ઇ. સ. ૭૧૨ માં મુહમ્મદ બિન હાસિમે સિન્ધુ દેશને જીતી લીધો અને ત્યારપછી કાશુધ દેશને પણ અધિકૃત કરી લીધો. આવી રીતે ઇસ્લામ સનની અટમ યતાબિદના આરંભથી જ સિન્ધુપ્રદેશમાં અરબો તથા અન્ય મુસલમાનો વસતા રહ્યા છે એ યદ્યપિ સત્ય છે; તથાપિ ભારતવર્ષના એ સિન્ધુપ્રદેશને વર્ત્ત્ન કરતાં અન્ય સર્વ પ્રદેશો ત્યારપછી પણ ચાર સો કિંવા પાંચ સો વર્ષ પર્યંત ઈસ્લામ ધર્મના સંસર્ગ તથા આધાનથી

સુરક્ષિત તથા અલિપ્ત રહી શક્યા હતા. જો કે ઇસ્વી સનની અગિયારમી સદીની શરૂઆતમાં મહમૂદ ગજનવીએ પંજાબ પ્રાંત હસ્તગત કરી લીધેલો હોવાથી પંજાબમાં મુસલમાનો આવીને વસી ગયા હતા, પરંતુ શેષ પૌરસ્ત્ય ભારતમાં તો હિન્દુઓનો જ નિવાસ હતો, ત્યાં મુસલમાનોનું આગમન થયું ન હોતું. ત્યારપછી ઇસ્વી સનની બારમી સદીના અંતમાં જ્યારે ગોરીવંશના સુલ્તાનોએ આવીને હિન્દુસ્થાનને વેગ પૂર્વક હસ્તગત કરી લેવાના વ્યવસાયને આરંભી દીધો એટલે પછી હિન્દુસ્થાનમાં મુસલમાનોની સંખ્યા થીમે થીમે વધવા લાગી અને મુસલમાનોની જો વૃદ્ધિનો પ્રવાહ ગુલામ સુલ્તાનોના અબ્દુલયક્ષ-ઇસ્વી સનની ચૌદમી સદીના મધ્યકાલ-પર્યન્ત યથાસ્થિત ચાલતો રહ્યો. ત્યારપછી વચ્ચે એક સો વર્ષ પર્યન્ત મુસલમાનોની વૃદ્ધિનો એ પ્રવાહ બહુધા અટકી જઈને ઇસ્વી સનની એળમી સદી એટલે કે મુગલિયા રિવાસતના સમયથી વળી પાછો આગળ ધસવા લાગ્યો અને જો મુસલમાનો હિન્દુસ્થાનમાં આવીને સ્થાયી થઈ ગયા હતા તેમણે હિન્દુજાતિની સ્ત્રીઓ સાથે લગ્ન કરીને, હિન્દુઓને ગુલામ બનાવીને તથા હિન્દુઓને બળાતકારે ઈસ્લામ ધર્મની દીક્ષા આપીને આ દેશમાં મુસલમાનોની સંખ્યાને અતિશય વધારી દીધી.

ઈ. સ. ૭૫૦ માં અરબોને સિન્ધુદેશમાંથી હટી જતું થયું હતું અને તે સમયથી આરંભીને અકબરના રાજત્વકાળ પર્યન્ત સિન્ધુદેશનો ત્રણચતુર્થાંશ ભાગ હિન્દુ રાજાઓના અધિકારમાં જ રહ્યો હતો. જો કે ઇસ્વી સનની અગિયારમી સદીમાં મહમૂદ ગજનવીએ પંજાબ પ્રાંતને અધિકૃત કરી લીધો હતો, તથાપિ ભારતવર્ષની ભૂમિમાં મુસલમાની રાજ્યનું મળ દદ તો ઇસ્વી સનની ચૌદમી સદીમાં જ થયું હતું. હિન્દુસ્થાનના સર્વથી પ્રથમ મુસલમાન

બાદશાહ તરીકે સુલ્તાન હુતુશુદ્દીન ઐબક ને જ ઓગખ-
વામાં આવે છે અને તેનો સમય ઇ. સ. ૧૨૦૬ થી ૧૨૧૦
સુધીનો ઇતિહાસમાં વર્ણવાયેલો છે. ત્યારપછી - ૧૫૦ વર્ષ
પર્યન્ત મુસલમાની રાજ્યનો ભારતવર્ષમાં અધિકાધિક
વિસ્તાર થતો રહ્યો હતો અને મુહમ્મદ બિન તુગલકના સમય-
ઇ.સ. ૧૩૪૦-માં તે વિસ્તાર અરબ સીમાને પહોંચી ગયો હતો.
તે વેળાએ મુસલમાની રાજ્યના પ્રભાવનો ઉત્તર ભારતથી
આરંભીને દક્ષિણ ભારત તથા કેરોમંડળના સમુદ્તીરપ્રાંત
પર્યન્ત અનવરુદ્ધ વિસ્તાર થયેલો હતો, પરંતુ ત્યારપછી
મુસલમાની રાજ્યની એ સીમા ઘટવા લાગી, દક્ષિણમાં
વિજયનગરના હિન્દુ સામ્રાજ્યની સ્થાપના થઈ ગઈ હતી અને
ત્યાં સુધી અકબરશાહ હિન્દુસ્તાનનો બાદશાહ ન હોતો
થયો ત્યાં સુધીનાં બેસે વર્ષ-ઈ.સ. ૧૫૫૬-પર્યન્ત ભારતવર્ષમાં
મુસલમાની રાજ્યની દિવસાનુદિવસ અધિકાધિક અવનતિ
અને અવનતિ જ થતી રહી હતી. અકબરના રાજત્વકાલથી
આરંભીને આલમગીર-ઐયારંગજે-બાદશાહના રાજત્વકાલ
પર્યન્ત મુગલ સામ્રાજ્યની અભિવૃદ્ધિ થતી રહી હતી; કારણ કે,
ઇ. સ. ૧૬૯૧ માં ઐયારંગજે બાદશાહના ધર્મચારીઓ
કર ઉધરાવતા ઉધરાવતા તાંબોર તથા ત્રિચનાપટ્ટી સુધી
પહોંચી ગયા હતા; પરંતુ એ પછી સત્વર જ પુનઃ મુસ-
લમાની રાજ્યવિસ્તારના પનનો આરંભ થઈ ગયો. તે
સમયથી આરંભીને ઇ. સ. ૧૭૧૯ પર્યન્ત ભારતવર્ષમાં
મરાઠાઓની હિન્દુપદ્મબાદશાહીનો વિસ્તાર થતો રહ્યો હતો
અને ત્યારપછી અંગ્રેજ રાજ્યની દદતાનો આરંભ થયો હતો.

મુસલમાનોના ભારતવર્ષ સાથેના સંબંધનો ત્યારથી
પ્રારંભ થયો છે ત્યારથી બ્રિટિશ રાજ્યની સ્થાપના પર્યન્ત
મુસલમાનોના રાજત્વકાલને ત્રણ વિભાગોમાં વિભક્ત

કરવામાં આવ્યા છે અને તે ત્રણ વિભાગો આ પ્રમાણે છે:—(૧) અરબો, તુર્કો તથા પદાણોનો આક્રમણકાલ (ઇ. સ. ૭૧૨ થી ૧૨૦૬ સુધી), (૨) તુર્કો તથા પદાણ મુસ્તાનોનો રાજત્વકાલ (ઇ. સ. ૧૨૦૬ થી ૧૫૨૬ પચન્ત) અને (૩) મુગલ બાદશાહનો રાજત્વકાલ (ઇ. સ. ૧૫૨૬ થી ૧૭૬૧ સુધી). તુર્કો તથા પદાણોના સમયમાં ગુલામ, ખિલજી, તુગલક, સૈયદ તથા લોદી વંશના બાદશાહો થયા હતા અને મુગલ બાદશાહો તેમજના વંશજો હતા.

મુહમ્મદ બિન કાસિમ દેલ્હાઃ ઘોડેસવાર સિપાહીઓને લઈને આવ્યો હતો અને જોત જોતાંમાં તેણે સિન્ધુ દેશ જેવા દેશને અધિકૃત કરી લીધો હતો; પરંતુ એ ઘોડેસવાર સિપાહીઓ ઉપર ભરોસો રાખીને અફધ સમયમાં છૂતી લીધેલા એ વિશાળ દેશના શાસનનો અરબોથી પ્રબંધ કરી શકાય એ સર્વથા અસંભવનીય હોવાથી; માત્ર એટલું જ નહિ, પણ તે ઘોડેસવાર સિપાહીઓમાં દેશશાસનની યોગ્યતાજ ન હોવાથી રેગિસ્તાનના નિવાસી તથા અત્યન્ત દરિદ્રતામાં પોતાના કિવસોને વીતાડનારા અરબોનાં શિરપર જ અચાનક દેશશાસન કિંવા રાજ્યપ્રબંધ જેવા મહાકર્કિન કાર્યનો અસભ્ય ભાર આવી પડ્યો હતો. આ કાર્યનો અભ્યાસ કરતાં કરતાં પણ તેમનો દેલ્હોક સમય વીતી ગયો એટલામાટે ધર્મના ઉજાગાએ અરબોને ન્યાં લાવી મૂક્યા ત્યાં તેમણે પોતાની પુરાતન વ્યવસ્થાને સ્વીકારી લીધી; એટલે કે, સિન્ધુદેશના રાજા તથા લડાયક વીરપુરુષોને મારી નાખ્યા, દેશને છૂતી લીધો, રાજધાનીને હસ્તગત કરી લીધી, ગ્રામો તથા નગરોમાં વસતી પ્રજાની સંપત્તિને લૂટી લીધી, હિન્દુઓનાં દેવમંદિરોનો ખ્વંસ કરી નાખ્યો અને અગ્રંપ્ય સ્ત્રીઓ તથા પુરુ-

યોને દુઃદ દરી જાણે ગુલામ બંનાવી લીધાં. આવી રીતે
 શિન્ધુદેશમાં ત્યારે તેમની ધાક બરાબર બેસી ગઈ અને
 શિન્ધુદેશવાસીઓએ તેમના દાસ્યને સંપૂર્ણ સ્વરૂપમાં
 સ્વીકારી લીધું એટલે પછી અરબોએ નીરતિ શાસનના
 પ્રગથે પ્રતિ લક્ષ આપવા માંડ્યું. શિન્ધુદેશના જૂના
 રાજાના કર્મચારીઓને નોકરીમાં રાખી સદને જૂના રાજાની
 શાસનપ્રણાલીને અનુકૂલ પરિભાષામાં પુનઃ પ્રચલિત કરે-
 કરવામાં આવી અને અમુક સીમાપર્યન્ત પ્રજાને તેના પુરા-
 તન માર્ગમાં ચાલવાની સ્વતંત્રતા આપવામાં આવી; પરંતુ
 ત્યાં ધર્મનો વિષય આવીને ઉપસ્થિત થતો દત્તો, ત્યાં તે
 અરબો અવશ્ય જરૂરદસ્તીનો પ્રયોગ કર્યો કરતા દત્તો એ
 વાતોને બંદો અવશ્ય સમરજીમાં રાખી લેવાની છે.

હતું અને જે સિપાહીઓને આવી રીતે ઈલાકાઓ આપવામાં આવ્યા ન હોતા તેમને સરકારી ખજાનામાંથી કામમ પગાર મળ્યા કરતો હતો. એ લશ્કરી સિપાહીઓ ઉપર કોઈ પણ પ્રકારનો કર લગાડવામાં આવતો ન હોતો. કોઈ પણ દેશને જીતી લીધા પછી લૂટમાં જે કાંઈ ધન માત્ર મળતાં હતાં તેમ જ સ્ત્રી તથા પુરુષ ક્યદીઓ હાથ લાગતાં હતાં તેમને પાંચ વિભાગોમાં વહેંચી નાખવામાં આવતાં હતાં. એમનામાંના એક વિભાગ ધમદાદના ખલીફા પાસે મોકલી આપવામાં આવતો હતો અને બાકીના ચાર વિભાગો લશ્કરી સિપાહીઓને વહેંચી આપવામાં આવતા હતા. જે લશ્કરી સિપાહીઓને સરકારી ખજાનામાંથી પગાર મળતો હતો તેમને લૂટમાંથી પણ ભાગ મળતો ન હોતો તેમ જ તેઓ મરી ગયા પછી જન્નત-સ્વર્ગને મેળવવાના અધિકારી પણ મનાતા ન હોતા. જન્નતને મેળવવાના હકદાર તો ફક્ત તેઓજ ગણાતા હતા કે જેઓ લૂટપર ભરોસો રાખીને કાશ્મિર પર હલ્લો કરવાને ધસી જતા હતા. ધણી જમીન મસ્જિદો તથા દરગાહમાં ' વકફ ' કરી દેવામાં આવી હતી અને જે અવશિષ્ટ ભૂમિ હિન્દુ પ્રજાના અધિકારમાં હતી તેમાં હિન્દુઓ પાસેથી કર લેવામાં આવતો હતો.

એ અરબો સિન્દુદેશવાસિની હિન્દુ પ્રજાને જીતા-યક્ષી પ્રજા માનીને ઘૂણાની દ્રષ્ટિથી જોતા હતા અને તેમની સાથે હળામળાને વર્તવામાં પોતાનું લયંકર અપમાન થયેલું માનતા હતા. અરબો જૂદાં જૂદાં સ્થાનોમાં છાવણીઓ બનાવીને તેમાં જ વસતા હતા; તેમણે ગ્રામો સાથે કોઈ પણ પ્રકારનો સંબંધ રાખ્યો જ ન હોતો. જ્યારે પણ અરબો અરબસ્તાનમાંથી બહાર નીકળતા હતા ત્યારે તેઓ

પોતાની ઔરતોને સાથે લઈ ચક્રતા જ ન હોતા એટલે તેઓ
જ્યારે મુઠકોને જીતતા જીતતા હિન્દુસ્તાન જેવા બહુ દુરના
દેશમાં આવી લામ્યા એટલે પછી પુનઃ અરબસ્તાનમાં
જવાનું તેમનામાટે જલ્દી અશક્ય થઈ પડતાં લગાઇમાં
કચ્છી તરીકે પકડી લીધેલી ઔરતોની સાથે લમ કરીને
સિન્ધુદેશમાં જ વસી ગયા. ધીમે ધીમે અરબોને પોતાના
લશ્કરમાં આ દેશના દેશી માણસોની ભરતી પશુ કરવી
પડી હતી અને ઇતિહાસના પરિશીલનથી એ વાર્તા આપણા
જનશ્રુવામાં આવી શકે છે કે એ હિન્દુસ્તાની સિપાહીઓની
ફોજને અરબોના રાજ્યમાં દૂર દૂર સુધી મોકલવામાં આવી
હતી. ત્યાર પછી કેટલોક સમય વીતતાં સમુદ્રમાર્ગથી
સિન્ધુદેશ તથા અરબ સામ્રાજ્યના પરસ્પર વ્યાપારવ્યવસા-
યનો પશુ આરંભ થઈ ગયો હતો. દલે આપણે અરબોએ
સિન્ધુદેશવાસી હિન્દુઓ પર કરેલા ધાર્મિક અન્યાયાગેના
વિષયને ચર્ચાશું.

અરબોએ સિન્ધુદેશમાં આવ્યા પછી પોતાની રાજ-
સત્તાના આરંભકાળમાં ધાર્મિક વિષયોમાં હિન્દુઓ સાથે
અત્યંત ક્રોધ વર્તન કર્યું હતું એનાં મુમુક્ષુમાન મોરિષો-
ઇતિહાસલેખકોના પ્રધામાં જ આપણને જોઈએ તેટલાં
પ્રમાણો મળી શકે છે. સિન્ધુદેશના એક મુમુક્ષુમાન મોરિષની
લેખિનીથી લખાવેલા 'અવ્યનામા' નામક ઇતિહાસપ્રતમાં
એવો રપટ ઉલ્લેખ કરાયેલો છે કે સિન્ધુદેશના તે સમ-
યના રાજા હાદિરનો રજુમિમાં દેહાંત થઈ જવા પછી
ત્યારે રાજધાની અરબોના હાથમાં આવી મઠ એટલે
મુદમદ દાસિએ અરબોના વિજયના સર્વ સમાચાર પોતાના
દાકા હુલ્લમજને લખી મોકલ્યા હતા અને તેના જવાબમાં
હુલ્લમજે જણાવ્યું હતું કે: " માત્ર એક કામને જાદ

કરતાં તમારી અન્ય સર્વ વ્યવસ્થાઓ મને પસંદ આવી છે. તમે નાના મોટા સર્વની રક્ષા કરો છો અને દોસ્ત તથા દુશ્મનના તફાવતનો જરા પણ વિચાર નથી કરતા એ તમારું કાર્ય મને પસંદ નથી. ખુદાતાલાએ કહેલું છે કે: 'કાફિરોને કદાપિ પનાહ-શરણુ-આપશો નહિ' અને તેથી મારી તમોને એ જ સલાહ છે કે કેવળ પ્રતિષ્ઠિત મનુષ્યો વિના ખીજા કોઇને પણ જતા કરશો નહિ; નહિ તો તમારું પોતાનું જ કામ એટલું બધું વધી જશે કે તે કામ તમારાથી કરી જ નહિ શકાય." અર્થાત્ અમરખોની રાજસત્તાના આરંભમાં કેટલાક સમય પર્યન્ત આ નીતિ અનુસાર જ કામ ચાલતું રહ્યું. દેવલખંદરનાં દેવમંદિરોને અમરખોએ તોડી નાખ્યાં અને તે દેવમંદિરોનાં સ્થાનોમાં મસ્જિદો બની ગઇ; દેવલનગરમાં ત્રણ દિવસ સૂધી કલ્લે-આમનો બીપણ હત્યાકાંડ ચાલતો રહ્યો; જે હિન્દુઓ ભાગ્યવશાત્ એ કલ્લેઆમમાં જીવતા રહી ગયા તેમને કપડી કરી લેવામાં આવ્યા; લુટ-ચંચાલીને લુટનો માલ યથાશક્ય અધિક પરિમાણમાં એકઠો કરવામાં આવ્યો અને અંતે દેવલનગરના પ્રબંધનું કાર્ય એક અરખ અફસર તથા એક ધર્મગ્રંથ હિન્દુના હાથમાં સોંપી દેવાયું. નીરનઘાટના લેકિાએ આત્મસમર્પણ કરવા છતાં, એટલે કે, અમરખોના પ્રતિકારનો લેશમાત્ર પણ પ્રયત્ન ન કરીને આધીનતાને સ્વીકારવા છતાં પણ ત્યાંનાં દેવમંદિરો તથા દેવમૂર્તિઓને તોડી નાખવામાં આવ્યાં અને દેવાલયોનાં સ્થાનોમાં મસ્જિદોને બની કરી દેવામાં આવી. રાખર નામક સ્થાનમાં જેટલા પણ હથિયારબધ હિન્દુઓ જોવામાં આવ્યા તે સધળા હિન્દુઓને અમરખોએ નિર્દયતાથી રેસી નાખ્યા અને તેમની સ્ત્રીઓ તથા તેમનાં સંતાનોને કપડ કરી લીધાં.

મુસ્તાનમાં શસ્ત્રને ધારણ કરી શકનારા જેટલા હિન્દુઓ મળ્યા તેમને મારી નાખવામાં આવ્યા; ત્યાંની સર્વ સ્ત્રીઓ, ત્યાંનાં સર્વ ગ્રાજકો તથા છ હજાર પૂજારીયોને કપડ કરી લેવામાં આવ્યાં અને ત્યાં એક મસ્જિદ બનાવવામાં આવી.

પરંતુ અરબોની આ દમનનીતિ કિંવા અત્યાચારિતા દીર્ઘકાલપર્યન્ત ચાલી શકી નહિ; દારણ કે ધીમે ધીમે એ વાર્તા અરબોના જણવામાં આવી ગઈ કે એ દમનનીતિના પરિવર્તન વિના કસ્યાણની આજ્ઞા છે જ નહિ; અને એ વાર્તા અરબોના જણવામાં આવી જતાં બ્રાહ્મણબાદના લોકોએ જ્યારે બુદ્ધ ભગવાનના મંદિરની મરમ્મત કરાવવાની તથા પોતાના ધર્મ અનુસાર વર્તવાની આજ્ઞા માગી ત્યારે હુજૂમજે પોતાના અરબ સામ્રાજ્યના કાલનો વિચાર કરીને એવું ફર્માન લખી મોકલ્યું કે: “ ત્યાંના હિન્દુઓ હવે ખસીકેને પોતાના રાજ તરીકે સ્વીકારી ચુક્યા છે અને ખસીકેને દર આપતા રહે છે એટલે હવે તેમના કબજા નથા ધન આદિની આપણે રક્ષા કરવી જ જોઈએ અને તેમને તેમના પોતાના ધર્મ અનુસાર વર્તવા દેવા જોઈએ. ” આ ફર્માન આવ્યા પછી સિન્ધુદેશના હિન્દુઓને પોતાનાં દેવમંદિરોની મરમ્મત કરાવવાની તથા પોતાના ધર્મ અનુસાર વર્તવાની આજ્ઞા મળી ગઈ. બ્રાહ્મણ પૂજારીઓ અસંતુષ્ટ ન થઈ જાય એટલામાટે બ્રાહ્મણોના મંત્રધર્મા એવી આજ્ઞાને પ્રકાશિત કરવામાં આવી કે: “ પુરાતન કાગથી બ્રાહ્મણોને જે સેંકડે ગણ ટકા મળતા આવ્યા છે તે મળના રહે. ” રાજ દાદિરનાં પ્રધાન મંત્રીને પાછો મંત્રીપદ પર નિયુક્ત કરવામાં આવ્યો કે જેથી પુરાણ રીતિ રિવાજ અરબોનાં જણવામાં આવી

શકે અને પુરાતન નીતિ અનુસાર નવીન રાજ્યના શક્ટને નિર્વિધન ચલાવી શકાય. રાજકરને વસૂલ કરવામાટે સમસ્ત સિન્ધુરાજ્યમાં આહાણોને નિયત કરી દેવામાં આવ્યા.

ક્યા પ્રદેશમાં કેટલી આવક થવાનો સંભવ છે, તે આવકમાંથી ખર્ચ બાદ જતાં નફો નફો કેટલો રહી શકશે અને તે નફાનો કેટલો અંશ ખસીકને આપવો જોઈશે એ સર્વ વિષયોનો ખસીક તથા પ્રાન્તીય શાસકો એક ખીજ સાથે ખાનગી નિર્ણય કરી લેતા હતા. જ્યાં એ વિષયોનો અભાવ હતો ત્યાં ખર્ચ કરવો, લડાઈ જગાડવી અથવા તો કોઈ સાથે યુદ્ધ કરી લેવી છત્યાદિ કાર્યો પ્રાન્તીય શાસકો અથવા રાજકર્મચારીઓ જ કરતા હતા. આવાં સ્થાનોમાંથી ખસીકને ઠાંં પણુ પ્રાપ્ત થાય તેમ ન હતું; દારણુ કે, એક અથવા અન્ય નિમિત્ત દર્શાવીને જેટલી આવક થઈ હોય તેટલો અથવા તેથી પણ વધારે ખર્ચ કરી નાખવામાં આવતો હતો; છતાં ખસીકને હિસાબ તો અવશ્ય ખતાવવામાં આવતો હતો. ઇતિહાસના પરિશીલનથી એ વાર્તા આપણા જણવામાં આવી શકે છે કે મુસ્તાનમાંથી ૧૧૫ લાખ દિરમ અને ૭૫ શેર એળિયો ખસીકને મોકલવામાં આવતાં હતાં. હિન્દુ પ્રજાના શિરપર જમીનની મહસુલનો ભાર આવી રીતે સ્થાપવામાં આવતો હતો:— સરકારી નહેરેનાં પાણી જે જમીનમાં લેવામાં આવતાં હતાં તે જમીનમાં ઉપજતાં ઘઉં તથા જવ આદિ ધાન્યોની ઉપજનો સાત ઝાના જેટલો ભાગ અથવા સિંચાયા વગરની ભૂમિનો ચાર ઝાના જેટલો ભાગ મહસૂલ તરીકે લેવામાં આવતો હતો. જે જેતર પડતર રહી જાય, તો એક જરીય દીડ એક દિરમ અને આઠેલી ઉપજનો દશમે ભાગ વસૂલ કરવામાં આવતો હતો. ખજૂર તથા દરાખ

આદિ કુળોની ઉપજનો ત્રીજો ભાગ લેવાતો હતો. અથવા તો તેની કીમત વસૂલ કરવામાં આવતી હતી; મદિરા, માછલાં તથા મોતીની ઉપજનો પાંચમો ભાગ લેવાતો હતો. ચુંગી-કર-તથા મહમુલ તરીકે મુસલમાનો પાસેથી સેંકડે અઢી ટકા તથા હિન્દુઓ પાસેથી સેંકડે પાંચ ટકા લેવામાં આવતા હતા. ધધારીઓના માથાપર પણ કરનો ભાર તો હતો જ. કર તથા મહેસૂલનાં આ પરિમાણો કુરાન શરીફ અથવા ખલીફની આજ્ઞા અનુસાર નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યાં હતાં; પરંતુ વસ્તુતઃ સિન્ધુદેશની હિન્દુ પ્રજા પાસેથી એનાથી અત્યંત અધિક કર તથા મહમુલ વસૂલ કરાતાં હતાં. બૂમિની ઉપજનો અડધો ભાગ પડાવી લેવો એ તો એક નિમ્નની અને સામાન્ય ધટના હતી; કારણ કે, સિન્ધુદેશમાં જેકુતો-માટે કેવળ ખાવા જેટલું જ મૂકીને બાકીનું બધું હડપ કરી જનારા અરબ શાસકો પણ પોતાનો ડડો ચલાવી ગયા છે. વળી અધૂરામાં પૂરું કરતી વસૂલાનના ઇન્ટરા આપી દેવામાં આવતા હતા એટલે ઇન્ટરલર લોકો સરકારના નકી કરેલા કરથી જે દાંપ્ત પણ વધારે ઓછાવી સકાય તે નાના પ્રકારના ઇજાપ્રત્યોદ્ધાર રૂપત પાસેથી ઓછાવવામાં અને રૂપતનું લોકી ચૂસવામાં જરા પણ ક્યારા રાખતા ન હોના. એ કરના ભાર ઉપરાંત સિન્ધુદેશની હિન્દુ પ્રજાનું જે નાનાવિધ વિલક્ષણ નિયમોદ્ધારા અપમાન કરવામાં આવતું હતું તે તો વળી સર્વથા અસહ્ય જ હતું. તે અપમાનો આવા પ્રકારનાં હતાં:—હિન્દુઓની કેટલીક વિશિષ્ટ જાતિયોનાં મનુષ્યોને ઉત્તમ પ્રકારનાં વસ્ત્રો ધારણ કરવાની આજ્ઞા ન હોવાથી જે તેઓ ઉત્તમ ઉત્તમ વસ્ત્રો ધારણ કરે, તો તે તેમનો લયાનક અપરાધ મનાતો હતો; કેટલીક જાતિના મનુષ્યોને એ જ પ્રમાણે ઘોડાપર સવારી કરવાની સખ્ત

મનાઈ હતી, તેમજ કેટલીક ક્રાંતિના લોકોને પણમાં જોડા પહેરવાના અધિકારથી વંચિત કરી નોખવામાં આવ્યા હતા. જો જો સરકારની આજ્ઞાથી વિરુદ્ધ વર્તન કરીને કોઈ મનુષ્ય પાધડી પહેરવાની, ઘોડાપર સ્વારી કરવાની કે પણમાં જોડા પહેરવાની ધૂળા દરાવે, તો તેમની જોડો તથા તેમનાં બાળકોને જીવતાં જ બાળી મૂકવામાં આવતાં હતાં. સિન્ધુ-દેશના હિન્દુ નિવાસીઓને અમરજી સરકારની એવી કઠિન આજ્ઞા હતી કે: “મુસલમાન કઠીરોને તથા દિવસનો ખોરાક તમારે મફત આપવો જ જોઈએ. જાળિયા નામનો દર સર્વના શરપર નોખવામાં આવ્યો હતો, પરંતુ જો માથા-વેરા જોડો મુસલમાન ન હોય, તેમની પાસેથી તો કોઈ પણ પ્રકારની દયા કે માયા વિના બળાતકારે પણ વસત કરવામાં આવતો હતો. પ્રતિવર્ષ માથાવેરા તરીકે ધનાઢ્યો પાસેથી ૪૮, મધ્યમ વર્ગના લોકો પાસેથી ૨૪ અને ગરીબો પાસેથી ૧૨ દિરમ લેવામાં આવતા હતા. હવે આપણે અમરજોના ક્યાલશાસનનું અવલોકન કરીશું.

અમરજોના નિયંત્રણાસર્વનો કોઈ ઉત્તમ પ્રબંધ હતો જ નહિ. સર્ધારેણુ-રીતે તો પ્રત્યેક અમરજી સરદાર અથવા અમરજી અમીર કોઈ પણ મનુષ્યને ફેરિયોને લાકડે લટકાવી દેવાનો સંપૂર્ણ અધિકાર ધરાવતો હતો; પરંતુ ઈન્સાફનો દેખાવ કરવામાટે કાજીઓ-ન્યાયાધીશો-ને રાખવામાં આવ્યા હતા. જો મુસ્લિમના મર્ધારી કાજીઓ પાસેથી હિન્દુઓને તો ખાસ કરીને કોઈ પણ પ્રકારનો ન્યાય મળી શકે ન હોતો, એટલે કાજીઓ ફોજદારી મુર્દમાઓના કચસલો કરતા હતા, પરંતુ દોષની મુર્દમાઓનો નિકાલ તો સિન્ધુદેશના હિન્દુઓ પાતાનો પંચ માર્ગતલ કરાવી લેતા હતા. કાજીઓની એલાકનોમાં હિન્દુઓ

નિષ્પક્ષપાત ન્યાયને મેળવવાની લેણમાત્ર પણ આશા રાખી શકતા ન હોતા. જો હિન્દુઓ ઘોડાપર બેસતા જોવામાં આવે અથવા તો તેઓ મુસલમાનો પ્રમાણે દાંડી ન રખાવતા અને મુસલમાનો જેવો વેશ ન રાખતા જોવામાં આવે, તો તેમના જો કૃત્યને ભયંકર અપરાધ માનીને તેમને અદાલતમાં ધસડવામાં આવતા હતા; માત્ર એટલું જ નહિ, પણ હિન્દુઓને ધૂળ પાડ કરવાની તથા શંખ અને ધંટા વગાડવાની પણ સખ્ત મનાઈ હતી. ત્યાં રાજ્ય-કર્તાઓના આવા ધાર્મિક અત્યચારો વર્તમાન હોય, ત્યાં રાજા તથા પ્રજાનો પરસ્પર મૈત્રીભાવ ક્યાંથી અને કેમ કરીને થઈ શકે વાર ? વળી વિશેષ આશ્ચર્યકારિણી ઘટના તો એ હતી કે અરબોના પોતપોતામાં પણ ભયંકર વિઘ્નહો ચાલી રહ્યા હતા. અરબસ્થાનમાંની તેમની જૂની દુશ્મની તથા હુટ તેમની સાથે સિન્ધુદેશમાં પણ આવી પહોંચેલી હતી અને તેમાં વળી તેમના લિન્ન-લિન્ન હસ્લામ સંપ્રદાયોના કથકા આવી યુગ્મ્ય હતા એટલે, એ સર્વેએ મળીને એકત્ર બળથી સિન્ધુદેશવાસી અરબોનો એટલી સીમા પર્યંત નાશ કરી નાખ્યો કે સિન્ધુદેશમાં અરબોનું નામોનિશાન પણ બાકી ન રહ્યું.

ગજનવી અને ગોરી

અરબો પછી હિન્દુસ્તાનપર ચઢાઈ કરનાર મહા-મુશાહ ગજનવી હતો; ત્યાર પછી ગજનવીઓ ઉપર ગોરીઓએ પોતાનો અધિકાર જમાવ્યો હતો અને હિન્દુસ્તાનપર ચઢાઈઓ પણ કરી હતી; પરંતુ એ લોકોના આક્રમણનું ભારતવર્ષમાં કંઈ પણ સ્થાયી પરિણામ ન થયું તેનું કારણ એ હતું કે લૂટ કરીને જોટલું મેળવો શકાય

તેટલું ધન મેળવી લેવું, કાફિરો-હિન્દુઓનાં દેવમંદિરો તથા દેવમૂર્તિઓને તોડી નાખવાં તથા કાફિર મર્દો તેમ જ ઔરતોને સુધામ તરીકે પકડીને પોતાના દેશમાં લઈ જવાં એ જ તેમનો હિન્દુસ્તાનપર આક્રમણ કરવાનો પ્રધાન ઉદ્દેશ હતો અને પોતાના એ ઉદ્દેશની સિદ્ધિ માટે તેમણે ભારતવર્ષની હિન્દુ પ્રજા ઉપર અસહ્ય ધાર્મિક અત્યાચારો કર્યા હતા. ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે મહમૂદ ગઝનવીથી પૂર્વે મુસલમાનોએ હિન્દુસ્તાનપર હુલા તો આવસ્ય કર્યા હતા, પરંતુ તે હુલાઓની સંખ્યા જાદુ જ થોડી હતી અને તે હુલાઓમાંના કેટલાકમાં મુસલમાનોને જેમ વિજય મળ્યો હતો તેમ જ કેટલાક હુલાઓમાં પરાજય પણ પ્રાપ્ત થયો હતો. માત્ર મહમૂદ ગઝનવીએ હુલાઓની હાર-માળા કરી દીધી. મુસલમાનો મહમૂદ ગઝનવીને સાચા મુસલમાન ગણી તરીકે સિદ્ધ કરવાના વારંવાર પ્રયત્નો કરતા રહે છે તેનું કારણ એ છે કે મહમૂદ ગઝનવીની આખી હિન્દુસ્તાનની સંપત્તિ ઉપર તો ક્યારનીયે હતી જ; પરંતુ તે સાથે ભારતવર્ષના મહાશ્વરની રાજપૂતોને તદ્વારના ભોરથી મુસલમાન બનાવીને દીન ઇસ્લામમાં દાખલ કરી દેવાની પણ તેની મહાપ્રજ્ઞ ઇચ્છા હતી અને તેની એ ઇચ્છા એટલી સીમા ધર્મિન્ત પ્રજા થવાનું પ્રધાન કારણ એ હતું કે જગદાદના ખલીફાએ તેના મજહબી ભેશને ભેળી તેના માટે એક જાદુમય ખિલઅત મોકલી દીધી હતી, ને તે સાથે તેને ‘અમીનુલ મિસ્લતો યમીનુદ્દૌલા’ એવો જાદુમાનદર્શક ખિતાબ પણ આપ્યો હતો. મહમૂદ ગઝનવીએ એવી પ્રતિજ્ઞા જ કરી લીધી હતી કે: ‘હું દીન ઇસ્લામના પ્રચાર માટે પ્રતિવર્ષ ભારતવર્ષ પર આક્રમણ કરતો રહીશ !’ (તવારીખ હિન્દુ, પૃષ્ઠ ૬૧).

મહામદ ગજનવીએ ધનના લાલ તથા ધાર્મિક ઉન્માદથી અધઃ પડેલે ભારતવર્ષ પર ૧૧૭ વાર આક્રમણ કર્યા હતા અને હિન્દુઓ પર ધાર્મિક અત્યાચારો કરવામાં કથી પણ ક્યાસ રાખી નહોતી એ કંઈ મહામદ ગજનવીના જીવનની ઐતિહાસિકીના ઘટના (૬૩) છે. મહામદ ગજનવીએ ભારતવર્ષમાં કરેલાં જુદાં જુદાં તરફતામાં અને દેવમંદિરો આદિના ધ્વસનો સંપૂર્ણ કર્યાં તે જો કે અહીં આપી શકાય તેમ નથી; તથાપિ સંક્ષિપ્ત વૃત્તાંત તો અહીં આપવો જ જોઈએ અને તે આ પ્રમાણે છે:—

મહામદ ગજનવીએ ભારતવર્ષ પર ૭૬ આક્રમણ કર્યાં. ૧૦૧૪ માં કર્યું હતું અને તે વેળાએ સરસ્વતી તથા યમુના નદીના મધ્યમાં વિરાજતાં સ્થાનેશ્વર નામક પ્રખ્યાત હિન્દુ તીર્થસ્થાનને લટીને અગ્નિનારાયણના મુખમાં સમર્પી દીધું હતું—અર્થાત્ બાળાને ભસ્મીભૂત કરી નાખ્યું હતું. માત્ર એટલું જ નહિ, પણ વિરાજસંખ્ય હિન્દુ ઓળો તથા પુરોને પકડીને તે ગજની લઈ ગયો હતો. કોનેજથી મહામદ ગજનવી મથુરામાં આવ્યો હતો. મથુરા શ્રી કૃષ્ણ ભગવાનની જન્મભૂમિ હોવાથી હિન્દુઓનું પવિત્રતમ તીર્થધામ છે એ વાતી તો વિશ્વવિખ્યાત છે. અર્થાત્ મથુરા નગરીની સુંદરતાં તથા ત્યાંનાં દેવમંદિરોની વિચિત્રતાને જોઈને મહામદ ત્યાંથી પાછો વળી ગયો અને તેના મનમાં એવી ક્યજા ઉડેલી કે: “ગજનીના ઉત્તર ૫૧૮ ઉપર પણ મથુરા જેવી ધમારતો મારાથી ચણાવી શકાય તો કેવું સારું!” મથુરામાં મહામદે પોતાના ભક્તને વીસ દિવસ સુધી લટ ચલાવવાની આજ્ઞા આપી હતી અને ત્યાર પછી ત્યાંથી તે ગજની તરફ જવાને રવાના થયો હતો. મથુરામાંથી મહામદની ફાજ એટલાં બધાં હિન્દુ ઓપુર-

પોને પેકડીને પોતાની સાથે લઈ ગઈ હતી કે ગંગાનીમાં
એ હિન્દુ ગુણમાં તથા બુદ્ધામદીઓ બબ્બે રૂપીઓની
નહીવી કામતે ગાજર-મૂળા-અમોણે વેચાંયો હતો. મહામૂંદના
આ કુકર્મથી એ વાતો તો તત્કાળ સિદ્ધ થઈ નય છે કે
મહામદ ગાજરની એક કટો મુસલમાન હોવા છતાં એક
મિત્રસી હોરા દેરનાં તેની ચોગ્યતા અધિક તો ન હોતી જ;
કારણ કે, હિન્દુઓનાં જ સ્થાનમાં તે જતો હતો તે સ્થાનમાં
પ્રથમ લટકે અસાધતો હતો અને ત્યાર પછી હિન્દુ સ્ત્રીપુરુષ-
ધોતો કપડાં કરી લઈને પોતાના દેશમાં બકરાં તથા ઘેટાં
અમાણે સરે ગાજર વેચી નાખતો હતો !..... અ-પધર્મિય
સ્ત્રીપુરુષોને, શિડી તથા ગુલામ બનાવવાના કાર્યને કુરાન
સર્રીફ એક પુણ્યકાર્ય તરીકે સ્વીકારતો હોવાથી મહામૂંદ
ગાજરની આ સર્વ પાપકર્મો પુણ્યની દૃષ્ટિથી જ કરતો
હતો; માત્ર એટલું જ નહિ, પણ બગદાદનો અક્ષીફ પણ
તેને એ કૃત્યો કરવાનું પ્રોત્સાહન આપ્યા કરતો હતો.
અત્યારે આ ઐતિહાસિક ઘટનાઓનો હિન્દુ બાળકો સાથે
સ્કૂલોમાં મુસલમાન બાળકો વિદ્યાર્થીઓ પણ અભ્યાસ કરે
છે; પરંતુ કોઈ પણ વિચારશીલ તથા ન્યાયપ્રિય મુસલમાન
મહામૂંદ ગાજરનીનાં કુકર્મોને સત્કર્મ માનવાંની તેમ જ
પોતાની જાતિના આવા અત્યાચારી બાદશાહભાટે અભિ-
માન દર્શાવવાની વૃજતા કરી શકે તેમ છે ખરું કે ?

મહામદ ગાજરની કેવળ ઘોળા દિવસનો ધાડપાડ, હોરો
તથા મૂર્તિભંજક જ ન હોતો; કિન્તુ હોરો તથા જુતશિકન-
મૂર્તિભંજક-હોવા સાથે પ્રથમ પક્ષિનો અહદશિકન-પ્રતિ-
શાભંજક કિંવા વચનભંજક-પણ હતો; કારણ કે, તેણે
મહાકવિ દિરદૌસીને 'શાહનામા' નામક ગ્રંથ રચવાની
આજ્ઞા આપીને તેનાં અત્યેક સર-શ્લોક-નાં મલ્ય તરીકે એક

અચરશી આપવાનું, વચન આપ્યું હતું. અચરશી એટલે સુવર્ણમુદ્રા અથવા ચોનામેદેર. કવિ દ્વિરદૌસીએ 'શાહનામા' નામક ગ્રંથ રચવાને આરંભ કર્યો અને તેમાં ૬૦૦૦૦ શેરો-લેટ્ટા-નો સમાવેશ કરીને તે ગ્રંથ મહમદ ગઝનવી સમક્ષ રજૂ કર્યો. કવિ દ્વિરદૌસીના રચેલા એ 'શાહનામા' નામક ઇતિહાસગ્રંથની કવિતા એવી અને એટલી તો સુંદર છે કે જ્યાં સુધી ફારસી ભાષા આ વિશ્વમાં અવિચળ રહેશે ત્યાં સુધી એ ગ્રંથની મહત્તામાં લેશમાત્ર પણ ન્યૂનતા નથી થવાની તે નથી જ થવાની. એ ગ્રંથના પૌરસ્ત્ર તથા પાશ્વત્વ અનેક ભાષાઓમાં અનુવાદો થઈ ચૂક્યા છે અને અઘાપિ, યતા જાય છે એ ઘટના એ ગ્રંથની મહત્તાને નિર્વિવાદ સિદ્ધ કરી જતાવે છે. એ ગ્રંથમાં ઈરાનના પ્રાચીન રાજ્યક્ષત્રોઓના સર્વથી પ્રથમ રાજા ક્યોમર્સથી આરંભીને સાસાનિયન વંશના અરમોના હસ્તથી ઇ. સ. ૬૪૧ માં પદ્મજય થયેલા અંતિમ રાજ્યક્ષત્ર યુજદેગર્દ ત્રીજાના શાસનકાળ પર્યંતનો ધારવાદિક ઇતિહાસ આપવામાં આવ્યો છે. એ વિશ્વવિખ્યાત ગ્રંથની રચનામાં કવિ દ્વિરદૌસી તુર્કીએ ત્રીસ વર્ષ જેટલા અત્યંત દીર્ઘકાળનો ભોગ આપ્યો હતો એમ પ્રમાણપૂર્વક કહેવામાં આવે છે. અસ્તુ, ત્રીસ વર્ષના પોતાના સતત પરિશ્રમના અલૌકિક ફળરૂપ ગ્રંથને લખને જ્યારે દ્વિરદૌસી મુસ્તાન મહમદ ગઝનવી સમક્ષ આવીને ઉપસ્થિત થયો તે વેળાએ મુસ્તાન મહમદ ગઝનવીની ઉદારતાને તેની લોભિતતાએ મારી નાખીને તેને તેના વચનને ભંગ કરવામાટે કટિગદ્ધ કરી દીધો. દ્વિરદૌસીના મુખથી 'શાહનામા' ના સાઠ દળર શેરો સાંભળી લખને મુસ્તાને તે ગ્રંથને સ્વીકારીને શીતલ હૃદયથી તેની પ્રશંસા કરી, પરંતુ ઇનામ આપવાનું નામ

પશુ, ન ઉચ્ચાર્યું, અને કવિને તે જોવો ખાલી દાઢે આંખો
 હતો તેવા જ ખાલી દાઢે દરબારમાંથી વિદાય કરી દીધો.
 આ ઘટનાને ટેલકાઢ મહિના થઈ જવા-છતાં પણ જ્યારે
 સુલતાને કવિ ફિરદૌસીને પાછો ન બોલાવ્યો અને ઇના-
 મના સંબંધમાં લખાનક મીનનું અવલંબન કરી લીધું
 એટલે ‘સુલતાનને વ્યવસાયબાહુલ્યના કારણથી કદાચિત્
 આ વાર્તાનું વિરમરણ થઈ ગયું હશે.’ એમ ધારીને ફિર-
 દૌસીએ સુલતાનને એ વાર્તાનું પુનઃ સ્મરણ કરાવવામાટે એક
 એવા આશયની કવિતા રચીને મોકલી આપી કે: “અમારા
 સુલતાન સલામતના મનની ઉદારતા મહાસાગર સમાન
 એટલી બધી વિશાળ છે કે જેનો કોઈ છેડો જ નથી એમ
 કહેવામાં આવે છે અને જેમને સુલતાન સલામતની એ
 ઉદારતાનો પોતાના સંબંધમાં અનુભવ થયો હોય તેઓ
 મહાભાગ્યશાળી પુરુષ હોવા જોઈએ; કારણ કે, સુલતાનની
 એ ઉદારતાનો સાક્ષાત્કાર મારા પોતાના લાગ્યમાં લખા-
 વ્યો ન હોવાથી મારાથી એ કથનને સત્ય તરીકે સ્વીકારી
 શકાય તેમ નથી. એ વાર્તા જો કે સત્ય છે કે મેં મોતીને
 મેળવવાની આશાથી એ મહાસાગરમાં નિમજ્જન કર્યું છે;
 પરંતુ અસારકર્મથી તો એક પણ મોતીને મેળવવાનો પ્રસંગ
 મને પ્રાપ્ત થઈ શક્યો નથી.” કવિ ફિરદૌસીની આ સ્પષ્ટ-
 ક્ષિતી, કહેને કે તેણે કરેલી આ નિંદાથી અત્યંત લજ્જિત
 તથા કંપાપમાન થઈને સુલતાન મહમદ ગજનવીએ પોતાના
 વચન અનુસાર સાઠ હજાર અશરશી-સુવર્ણમુદ્રાઓ-મોક-
 લવાને બદલે સાઠ હજાર દિરમ-આદિના સિક્કા-કવિ ફિર-
 દૌસીને બળતા હૃદયથી મોકલીને પોતાની નીચતા તથા
 લોભિષ્ટતાનો પરિચય કરાવી દીધો. જે વેળાએ સુલતાનના
 ગુલામો સાઠ હજાર દિરમ લઈને ફિરદૌસી પાસે આવ્યા

તિ. વેળાયે ફિરદોસી હમ્માંમ-સ્નાનગૃહ-માં સ્નાન કરતો હતો.
 એટલે સુસ્તાને સાંક હમર અસરશીને વ્યંદલે સાંક હમર
 દિરમ મોકલવાની વાત તેના જાણવામાં આવતાં તેના કોપ
 તથા અર્થનો અવધિ થઈ ગયો અને આ અપમાન અસહ
 યતાં તિણે તે સાંક હમર દિરમ તે હમ્માંમની નોકરો તથા
 જોડો તે દિરમ લોખ્યા હતો તે શાહી શુદ્ધામેને તે સ્થળે
 અને તે સ્થળે જ વહેંચી આપ્યા પોતાને મેળેલા દિરમની
 આવા પ્રકારનો વ્યવસ્થા કરીને કોપાપમાન ધોળા કવિ
 ફિરદોસીએ મહમૂદ ગજનવીની મેળવમાં તેના વચનભંગ તથા
 લોભભાટે નિંદા તથા તિરસ્કારની જેમો લખાઈ ગયું
 વર્ણવવામાં આવી હતી તેવી એક કવિતા લખાઈ એક
 શિક્ષામાં સીધજી, હરી સુસ્તાનના રૂપાપાત્ર વજરને એવી
 સચના સહિત મોકલી આપી કે: "ત્યારે સુસ્તાન સલા
 મતનું મન રાખના કોઈ કાર્યથી સંતોષ તમારું ચિંતાતુર
 થયેલું હોય તે વેળાયે આ શિક્ષામાં બધું દેરેલી કવિતા
 ઠાળીને વાંચી સંભળાવજો; કારણ કે, એ કવિતાના શબ્દોથી
 સુસ્તાન સલામતના મનનું એવા પ્રસંગે અવસ્ય સમાધાન
 થઈ જશે અને તેમને અપૂર્વ આનન્દનો આસ્વાદકાર થશે."
 પોતાના વૈરા પ્રતિશોધનો આવા પ્રકારનો પ્રયત્ન કરીને
 કવિ ફિરદોસી ગજની નગરને ત્યાંની માજનદરાન ચાલ્યો
 ગયો અને સાં તેના સાંભળવામાં આવ્યું કે તેની કવિતા
 જે આશયથી લખવામાં આવી હતી તે તેનો આશય સિદ્ધ
 થઈ ચૂક્યો હતો. અહીં વચ્ચે જણાવવાની આવશ્યકતા છે
 કે ત્યારે સુસ્તાન મહમૂદે તે કવિતા સાંભળી ત્યારે તે
 કંપાવમાન થઈ ગયો અને તેના જાણવામાં આવ્યું કે: "મારા
 વચનભંગથી મારી કીર્તિનો એ સમ્પત્તિ વિનાશ કરી નાખ્યો
 છે!" ફિરદોસીને તેની કવિતા સુસ્તાનના સાંભળવા તથા

વાંચવામાં આવી ગયા પછી સુલતાનના રાજ્યમાં રહેવાનું નિર્ભય ન લાસવાથી તે બગદાદ ગયો. ગયો અને બગદાદના ખલીફે તેને આશ્રય આપવાથી તેણે ખલીફની પ્રશંસાના દસ હજાર શેરા-સ્લોકો-રચીને 'શાહનામા' માં ઉમેરી દીધા. ખલીફે ફિરદૌસીના અઘોરિક કાવ્યથી પ્રસન્ન થઈને સુલતાન મહમૂદે ન આપેલી સાઠ હજાર અંશરશી પોતે કવિને આપીને તેની એ ખોટની ભરપાઈ કરી આપી. અસ્તુ: ખીજા બાજુ સુલતાન મહમૂદે પોતાની યગેલી બૂલને સુધારી લેવાનો વિચાર થતાં પોતાની નિન્દાને આટલેથી જ અટકાવી દેવાં માટે પોતાના પ્રથમ વંચન અનુસાર સાઠ હજાર અંશરશી ફિરદૌસીને આપવાં માટે જિટા ઉપર લાંદીને તેણે મોકલી આપી; માત્ર એટલું જ નહિ, પણ તે ઉપરાંત એક ખિલ્લઅત મોકલીને સુલતાને ફિરદૌસીની ક્ષમા પંથ માગી હતી; પરંતુ જે વેળાયે અંશરશીઓવડે લદાયલા જિટા કવિ ફિરદૌસીની જ-મજૂમિ તસ નગર-અત્યારે મસહૂદ નામથી ઓળખાતા નગર-ના કારેમાં આવી લામ્યા તે વેળાયે કવિ ફિરદૌસીનો દેહાંત થઈ ગયેલો હોવાથી સુલતાનની એ પદ્ધતિપયુક્ત ઉદારતા તેના પોતાના જોવાકે જાણવામાં આવી શકી નહિ અને મહમૂદ ગજનવીના કપાળમાં ચોટેલો વચન-ભંગ નામક ભીપણ ક્ષત્રક ઇતિહાસનાં પૃષ્ઠોમાં સદાને માટે અવિચળ રહી ગયો. ફિરદૌસીના મૃત્યુની ઘટના ઇ. સ. ૧૦૨૦-ફિજરી સન્ ૪૧૧-માં ઘટી હતી, મૃત્યુ સમયે ફિરદૌસીની અવસ્થા ૮૯ વર્ષની હતી અને પોતાના જીવન-કાળમાં ફિરદૌસીએ 'શાહનામા' ઉપરાંત 'અબિયાતે ફિરદૌસી' નામક એક અન્ય કાવ્યગ્રંથ પણ રચ્યો હતો. હાજી ખલ્દના કથન અનુસાર ફિરદૌસીનો દેહાંત ઇ. સ. ૧૦૨૫-ફિજરી સન્ ૪૧૬-માં થયો હતો અને મૃત્યુ સમયે તેની અવસ્થા ૯૪ વર્ષની હતી. અસ્તુ.

કવિ કિરદાસી તૂસીના મૃત્યુની ઘટના પછી મહમદ ગજનવીએ હિન્દુસ્તાન પર નવીન ચઢાઈ કરીને ઇ.સ. ૧૦૨૦માં સૌરાષ્ટ્રના પ્રભાસપાટણ અથવા સોમનાથ પાટણ નામક સમુદ્રતીરવર્તી રથાનમાં વિરાજતા ભારતીય હિન્દુઓના પરમપૂજ્ય દેવતા સોમનાથ નામક મહાદેવના લિંગને લંગ કરી નાખ્યો હતો અને હિન્દુઓ પર પૈશાચિક અત્યાચારો કરીને પોતાની પૈશાચિકતાનો વિગ્નને પૂર્ણ પરિચય કરાવી દીધો હતો એ વાર્તા ઇતિહાસોમાં સવિસ્તર વર્ણવાયેલી હોવાથી જો કે અત્ર એના વિશેષ વિવેચનની આવશ્યકતા નો નથી જ; તથાપિ આજકાલ કેટલાક ઉછરતા તથા ઉછરેલા મુસલમાન લેખકો મહમદ ગજનવી તથા આરંગઝેબ જેવા હિન્દુઓ તથા હિન્દુધર્મના પરમદ્વેષી અને મહાન અત્યાચારી મુસલમાન મુસ્તાનોના એ પૈશાચિક અત્યાચારો તથા નરહત્યાકાંડ પર ઢાંકપિછોડો કરવાના અને તે સાથે હિન્દુસ્તાનના હિન્દુઓને ગાળો લાંડવાના બાલિશ પ્રયત્નો કરી રહેલા હોવાથી; માત્ર એટલું જ નહિ, પણ તેઓ એવા અત્યાચારી તથા ધર્માન્ધ મુસલમાન બાદશાહોના અત્યાચારોનાં મુસલમાન અંધકરોના લખેલા ઇતિહાસોમાંથી પ્રભાણે મામતા હોવાથી મહમદ ગજનવીના એ અત્યાચારોના સંબંધમાં એક જ મુસલમાન અંધકરોના અંધોમાંથી પ્રભાણે આપવાની આવશ્યકતા અનિવાર્ય છે. પ્રથમ તો હિન્દુઓ તથા હિન્દુઓના ધર્મની અક્ષરશઃ અસત્ય નિન્દાના ઇન્કારદાર, મુસલમાનો તથા ઇસ્લામના અધેપક્ષપાતી અને મુસલમાનોનાં પૈશાચિક કૃત્યોમાં પણ દેવિકતાનો સાક્ષાત્કાર કરનાર એકપક્ષીય ઇતિહાસલેખક તરીકે વિશ્વવિખ્યાત થયેલા મહમદ કાસિમ ફરિસ્તા નામક ઇતિહાસલેખકે પોતાના લખેલા ઇતિહાસમાં મહમદ

ગજનરીએ કરેલા સોમનાથ મહાદેવની મૂર્તિના નાશના સંબંધમાં જે વર્ણન આપેલું છે, તે આ પ્રમાણે છે:—

“ દીવાલોની આસપાસ તથા દરવાજાઓમાં સાવ-ધાનતામાટે સૈનિકોને ઊભા રાખીને મુસ્તાન મહમ્દે પોતાના શાહબંદાઓ, થોડાક અમીરો તથા મુખ્ય હુજૂરીઓ સહિત સોમનાથના મંદિરમાં પ્રવેશ કર્યો. મંદિર સમક્ષ પહોંચતાં કેરેલા પાપાણોની બાંધેલી એક સુંદર તથા સુવિશાળ ઇમા-રત તેના જોવામાં આવી કે જેનું વિશાળ આગ્રહદન અદ્-ભુત કારીગરીવાળા તથા બહુમૂલ્યરત્નજડિત ઇંપન સ્તંભોના શિરોભાગમાં શોભી રહ્યું હતું. મંદિરના મધ્ય-રચાનમાં સોમનાથ મહાદેવની દસ હાથ ઊંચી પાપાણુ-પ્રતિમા વિરાજ રહી હતી. એ પ્રતિમાને બે હાથ જોડેલા ભાગ પૃથ્વીના ગર્ભમાં હોવાથી આઠ હાથની ઉંચાઇ ભૂમિના ઉપરિભાગ અથવા બાહ્યભાગમાં દષ્ટિએચર થતી હતી. મુસ્તાન મહમ્દે એ પ્રતિમા સમક્ષ આવીને પ્રતિમાની નાસિકાપર પોતાના શુર્જનો બીપણ પ્રહાર કર્યો અને પ્રતિમાની નાસિકાનું છેદન કરી નાખ્યું. તેણે પોતાના મનુષ્યોને તે મૂર્તિના બે કંકડા કરવાની અને તે કંકડાઓને ગજની મોટાસી આપવાની આજ્ઞા સંભળાવી દીધી. એમાંના એક કંકડાને ગજનીની માર્વજનિક મરિજ્જદના દ્વારમાં મુસ-લમાનોનાં ચરણોત્તરે ચગદાતો રાખવાની અને બીજા કંક-ડાને પોતાના રાજમહાલયના બાહ્યદ્વારમાં પોતાનાં ચરણો-ત્તરે ચગદાતો રાખવાની તેની ઠગ્ગ હતી. સોમનાથની મૂર્તિના એ કંકડાઓ અત્યારે પણ ગજનીમાં વિદ્યમાન છે*.

* આ વિધાન ફરિસ્તાનું પોતાનું હોવાથી અને ફરિસ્તાને પોતાનો સમય આંજી ૪૦૦ વર્ષ પૂર્વેના હોવાથી આજથી ચારસો વર્ષ પૂર્વે સોમનાથની મૂર્તિના એ બે કંકડા ગજનીમાં વિદ્ય-

મૂર્તિના બીજા એ કેકડાઓ મકડાં તથા મદીના મોટલવા-
માટે અંમાનંત રાખવામાં આવ્યા હતા. એ એક વિશ્વાસપાત્ર
વાર્તા છે કે જ્યારે મહમૂદ ગજનવી આવી રીતે મૂર્તિભં-
જનના ધર્મમાં પ્રવૃત્ત થયેલા હતા તે વેળાએ બ્રાહ્મણોના
એકો સમુદાયે તેના હુજૂરીઓને એવી પ્રાર્થના કરી હતી કે:
‘જો મુસ્તાન સલામત આ મૂર્તિની હવે અધિક દાન કરવાના
વિચારને માંડી વાળે, તો અમે એ મૂર્તિના વજન જેટલું
સુવર્ણ મુસ્તાન સલામતને આપવામાટે તૈયાર છીએ.’
મુસ્તાનના રોજકર્મચારીઓ-અમલદારો-એ, મુસ્તાનને એ
સુવર્ણરાશિનો સ્વીકાર કરી લેવાનો ઉપદેશ આપતાં કહ્યું
કે: “મહાદેવની આ એક મૂર્તિને તોડી નાખવાથી મૂર્તિપૂ-
જનો કોઈ સંધાને માટે અંત આવી જવાનો નથી એટલે
આ મૂર્તિને સર્વથા નષ્ટ કરવાથી આપણો ઉદ્દેશ તો સિદ્ધ
નથી જ, થવાનો. અર્થાત્ આ મૂર્તિને ન તોડવાની ઉદારતા
દર્શાવવાના પ્રદલામાં જે અતિશય ધન આપણને મળે છે તે
ધનને જો અપણે સુસંધાનોમાં બેસી દઇશું તો મૂર્તિભં-
જનના પુણ્ય કરતાં આપણું તે પુણ્ય વિશેષ ગણાશે.”
પરંતુ મુસ્તાન મહમૂદ એનો પ્રતિવાદ કરતાં જણાવ્યું કે:
“તમારો ઉપદેશ સર્વથા અયોગ્ય તો નથી જ; પરંતુ મારી
પોતાની એવી જ માન્યતા છે કે જો હું આ ધનરાશિને
સ્વીકારીને આ મૂર્તિને તોડવાના મારા નિશ્ચયને ત્યાગી દઇશ;
તો ભાવી પ્રજા મને ‘મૂર્તિવિકેતા મહમૂદ’ તરીકે જાણખશે
અને મારી પોતાની એવી આકાંક્ષા છે કે ભવિષ્યની પ્રજા

માન હતા જે વાર્તા નિર્વિવાદ સિદ્ધ થાય છે એટલે એમાટે
અધિક પ્રમાણેની આવરણતા છે જ નહિ. એ ખટો-કડોનો-
અત્યારે હવે, ગજનવીમાં હોય કે ન હોય એ નિશ્ચયપૂર્વક કહી
શકાય તેમ નથી.

મને 'શુભદ્રેશ' તરીકે નહિ, પણ 'શુભશિક્ષક'—મૂર્તિભં-
જક—તરીકે ઓળખતી રહે. "પોતાના આવા પ્રકારના
નિશ્ચયને વ્યક્ત કરીને મુસ્તાન મહમદે પોતાના કૌનિકોને
મૂર્તિને તોડી નાખવાના કાર્યમાં પુનઃ પ્રવૃત્ત થવાની આજ્ઞા
આપી દીધી. ગુર્જના દ્વિતીય પ્રહારથી સોમનાથની મૂર્તિના
ઉદરદ્વારને મુસ્તાને ઉઘાડી નાખ્યું અને તે ઉદર પોતું હોવાથી
હીરા, માણિક્ય તથા મોતી આદિ બહુમૂલ્ય રત્નો એટલા
તો વિશાળ પરિમાણમાં તેમાંથી બહાર નીકળી પડ્યા કે તેમનું
મૂલ્ય આઠ્ઠજોએ આપવા કહેતા સુવર્ણશશિના મૂલ્ય કરતાં
બહુ જ વધારે થવા જતું હતું."

હવે પછી અહીં જે એક વિચારણીય પ્રશ્ન ઉપસ્થિત
થાય છે તે એ કે: જે મહમદ ગજનવીને ફિરદૌસ્તી તૂટી
જેવા કવિને આપેલા વચનનો ભંગ કરતાં ભવિષ્યની પ્રજા
તેને વચનભંગક—અહદશિક્ષક—તરીકે ઓળખશે એનો સાક
હજાર સુવર્ણમુદ્રાના લોભથી લેશમાત્ર પણ વિચાર થયો
ન હોતો; તે મદ્દ ના બિણ્ડ મહમદ ગજનવી એક મૂર્તિને ન
તોડવાની ઉદારતાના મૂલ્ય તરીકે મળતા વિશાળ સુવર્ણશશિને
જતો કરે એ કદાપિ સંભવનીય છે ખરું કે? અર્થાત્ મહમદ
મુસ્તાનની આ ધાર્મિકતાની વાર્તા મુસલમાન ઇતિહાસ—
લેખકોએ અન્ય મુસલમાનોના હિન્દુઓનાં દેવો તથા દેવીઓની
મૂર્તિઓને તોડવા માટેના ઉત્સાહને વધારવાના આશયથી જ
લખેલી હોવાથી સર્વથા કપોલકલ્પિત છે એમાં કોઈ પણ
પ્રકારનો સંશય છે જ નહિ. આથી એમ સ્પષ્ટ જણાઈ
આવે છે કે મુસ્તાન મહમદ ગજનવી સોમનાથની મૂર્તિના
જે ખડો ગજનવી સંઘ ગયો હતો તે સોમનાથની ઉપરિવર્ણિત
મૂર્તિના નહિ, કિન્તુ લિંગમૂર્તિના જ હોવા લેખકે અને તે
લિંગમૂર્તિ પોલી નહિ, પણ નકર જ હોવી લેખકે. માન્યવર

ની લેન પૂલે પણ ચોતાના " Mediaeval India " ક્રમમાં ફરિશ્તાએ આપેલા સોમનાથની શિવમૂર્તિના વર્ણનને સર્વથા અસત્ય તથા કપોલકલ્પિત જ દર્શાવેલું. આમ જોડેલું જ નહિ, પણ સોમનાથની મિંગમૂર્તિમાંથી ૧૬૫ રત્નરાશિ નીકળવાની વાર્તા પણ સર્વથા અસત્ય કપોલકલ્પન છે અને તે કેવળ દિ-દુઓ, વિશેષનઃ જોની ધર્મહીનતાને દર્શાવવામાટે જ જોડી દાદવામાં છે. મહમદ ગઝનવીને સોમનાથના મંદિરના ધનમાંથી અપરિમિત ધનરાશિ તથા રત્નરાશિની પ્રાપ્તિ હોય, એ મંત્રવતીય છે; પરંતુ એ વસ્તુઓ મર્નિનામાંથી મળવાની વાર્તા મર્વથા અસત્ય તથા અમંત્રવતીય ને તો કાંઈ પણ વિચારશીલ મનુષ્ય તત્કાળ કંડી તેમ છે.

રેન્ડેલી લેન પૂલે મૂર્તિમાં ધનરાશિને છુપાવવામાટે પણ ક્યાંની શક્યતાને સ્વીકારી છે, તે પણ કાંઈક જ પરિણામ છે. સારાંશ કે, મહમદ ગઝનવીને

* " As has often been pointed out, the story in Firishta's history that priests tried to spare Mahmud to spare the idol, and that he cut it in two with his sword, whereupon a hoard of jewels poured from its vitals, is manifestly absurd. The idol, as Sir W. W. Hunter observed, "was merely one of the twelve linga-bellie emblems erected in various parts of the temple, and could not be cut by a sword; though possible that a hiding place was excavated in it." Stanley Lane Poole's " Mediaeval India. "

સોમનાથના મંદિરમાં ચત્રાવેલી ત્રીજી જે ધનરાશિ તથા રત્નરાશિની પ્રાપ્તિ થઈ હતી તેનાથી અધિક ધનની પ્રાપ્તિ થવાનો જો અંભવ હોત, તો તેણે અવશ્ય સોમનાથની લિંગ-મૂર્તિને ન તોડવાની ઉદારતા દર્શાવી હોત; પરંતુ અધિક ધન મળવાની આશા ન હોવાથી અને વિરોધિની હિન્દુ શક્તિનો પાત થઈ ગયેલો હોવાથી પોતાને - ખૂતશિકનો - મૂર્તિભંગકો-માં ગણાવવાના અયાનક પ્રાપ્ત થયેલા પ્રસંગનો ઉપયોગ કરી લેવામાટે અને હિન્દુધર્મની અવહેલના કરવામાટે જ મહામુદ્ર ગજનરીએ સોમનાથની લિંગમૂર્તિને તોડી નાખી હતી. ફરિસ્તા ઉપરાંત તે સમયના કેટલાક અન્ય અરબી તથા ઇરાની મુસલમાનોએ પણ હિન્દુધર્મની હીનતા દર્શાવવામાટે સોમનાથની મૂર્તિના સંબંધમાં કેટલીક અદ્ભુત કથાઓ લખેલી મળી આવે છે અને તે સર્વ કથાઓ એક બીજીથી સર્વથા વિરુદ્ધ તથા અત્યંત અતિશયોક્તિ-પૂર્ણ હોવાથી તે સર્વ કથાઓ અક્ષરશઃ કપોલદલિપત તથા અસત્ય છે એમ તત્કાળ જણાઈ આવે છે. ઉદાહરણાર્થ તે સમયમાં અરબરતાન તથા ઇરાનમાંથી હિન્દુસ્તાનમાં આવતા અનેક મુસાફરો-પ્રવાસીઓ-પાસેથી હિન્દુસ્તાનની વાતો સાંભળીને જ કરિયા જીંકની નામક એક ઇરાની મુસલમાન ગૃહસ્થે સોમનાથના મંદિર તથા સોમનાથની મૂર્તિના સંબંધમાં ઇ. સ. ૧૨૬૩ માં લખી રાખેલું જે વર્ણન મળી આવ્યું છે તે અહીં આપવામાં આવે છે. તે વર્ણન આ પ્રમાણે છે:—

“સોમનાથના મંદિરમાં સાગ-કાઠ-ના જાંબન થાંભલા હતા. ત્યાં મૂર્તિ વિગમ્યતી હતી તે ગર્ભમાં નિષિદ્ધ અંધાર વ્યાપેલો હતો; પરંતુ ત્યાં રત્નખચિત સુભરોનો તીવ્ર પ્રકાશ વિસ્તરેલો હતો. અંધારપ્રદ્યુત પ્રસંગે ત્યાં વાગ્યો. હિન્દુઓ

સોમનાથની યાત્રા તથા સોમનાથના દર્શનમાટે આવના
 હતા. સમુદ્રમાં ભરતી આવતી હતી ત્યારે સોમનાથની
 મૂર્તિને પોતાની મેળે જ સમુદ્રસ્નાનનો યોગ ગ્રાપ્ત થતો હતો.
 મંદિરના ખર્ચને નભાવવામાટે દશ હજાર ગાયો મંદિરના
 નામે ચઢાવી દેવામાં આવ્યાં હતાં અને તે ઉપરાંત હજારો
 વર્ષોથી લાત્રિક જનોએ સોમનાથ મહાદેવને સમર્પેલાં નાના-
 વિધ નજરાણાંના યોગે સોમનાથના મંદિરમાં અપરિમિત
 સંપત્તિનો સંચય થઇ ગયો હતો. સોમનાથની મૂર્તિના
 સ્નાનમાટે કાશીથી નિત્ય ગંગાજલની એક કાવડ આવતી
 હતી. મૂર્તિની પૂજામાટે જે મૂલ્યવાન ઉપકરણો હતાં
 તેમની તો ગણુના પથ્થુ કરી સઘન તેમ નથી. આ સર્વ
 સંપત્તિનો સરવાળો આજના દિસાએ ત્રીસ કરોડ રૂપિયાનો
 થવા જતો હતો. સોમનાથની મૂર્તિ સામાન્ય મનુષ્યના
 આકારની હતી. તેના મુઠ્ઠી વાળેલા હાથ ગોઠણ પર રાખેલા હતા.
 મૂર્તિનો વર્ણ રક્તાકૃષ્ણ-લાલાશભિશ્રિત કાળો-હોઘને તેનાં
 નેત્રામાં હીરા જડેલા હતા કે જે હીરા નિરંતર ચમકવા
 કરતા હતા. એ મૂર્તિને નીચે અથવા ઉપર કંઈ
 પણ આધાર ન હોવા છતાં મૂર્તિ આધાર વિના
 વચ્ચે અદ્ભુત લટકવા કરતી હતી. મહામુક ગજનવી
 એ અદ્ભુત લટકતી મૂર્તિને જોઈને આશ્ચર્યચકિત થઇ ગયો
 અને 'કદાચિત્ એ મૂર્તિને કાંઈ પણ અદૃશ્ય આધાર હશે
 જ' એવી શકા થવાથી તેણે સર્વ સ્થળોને સારી રીતે
 તપાસી જોયાં. ત્યાર પછી વિચાર કરીને એક મનુષ્યે એવી
 કલ્પના કરી કે: 'આ મૂર્તિ લોહાની હોવી જોઈએ
 અને એની ઉપરની છતમાં લોહચુંબક નામક
 પાયાણુ જડેલા હોવા જોઈએ.' કેટલાક મનુષ્યોને ને
 મનુષ્યની આ કલ્પના યોગ્ય લાગતાં અને કેટલાકોને અમન્ય

ભાસતાં તેમના વિવાદના નિવારણમાટે ઉપરની જતમાના એક એ પાપાણે કાઢી નાખવાથી મૂર્તિની સમતોલના ઝોઝી થાય છે કે કેમ એમ ધારીને મહમદે પોતાના અનુચરોને તે પાપાણુ કાઢી નાખવાની આજ્ઞા આપી દીધી. કેટલાક પાપાણુ કાઢતાં જ મૂર્તિ કામાદોળ થવા લાગી અને વધારે સંખ્યામાં પાપાણુ નાકગતાં જ મૂર્તિ ધીમે ધીમે નીચે ઊતરીને ભૂમિપર વિરાજમાન થઈ ગઈ.”

હવે ઇ. સ. ૧૨૯૨ માં જન્નતનશીન યયેલા વિશ્વ-વિખ્યાત મહાત્મા શેખ સાદીએ પોતાના ‘બુસ્તાન’ નામક ગ્રંથમાં એ જ સોમનાથના મંદિર તથા સોમનાથની મૂર્તિનું એક વિશિષ્ટ કથા લખાને જે વિશદ્ધણુ વર્ણન કરેલું છે તે વર્ણન પણ અમારાં પાકિઝ તથા પાકિઝઓની ગળણુ-માટે અહીં ઉદ્ધૃત કરવામાં આવે છે, તે વર્ણન આ છે:-

“ સોમનાથ નામક સ્થાનમાં મેં હાથીદાંતની એક મૂર્તિ જોઈ હતી. હજારો મહમદ પયગંબરના પ્રકટ થવા પૂર્વે આપણા મુસદ્દમાન લેખિ જેવી કુદ મૂર્તિઓને જડાઉ કરતા હતા તેવી જ એ દેવમૂર્તિ હાથીદાંતવડે જડેલી હતી. એ મૂર્તિનું રૂપ દારીગરે અપ્રતિમ સુંદર બનાવ્યું હતું. જે અત્યલ મૂર્તિના દર્શનમાટે ચારે તરફથી યાત્રા-ગુએ આવતા હતા, તેમ જ ચીન તથા ચુગલ દેશ પર્યન્તના રાજાઓ ત્યાં આવીને તે પાપાણુનિર્મિત પ્રતિમા પાસેથી સાદોને મુશ્વરની કૃપાથી યયેલા સાક્ષાત્કાર સમાન સાક્ષાત્કારને મેળવવાની આકાંક્ષા દર્શાવતા હતા. મોટા મોટા વિદ્વાનો તથા કવીશ્વરો જિન્ન જિન્ન દેશોમાંથી આવીને તે મૂક મૂર્તિ સમક્ષ જિલા રહી તેની સ્તુતિ કરતા અટ્ટને વર્ણવતા હતા.

“આં સર્વ પ્રકારને જોઈને હું આશ્ચર્યચક્રિત તથા ખિન્ન થઈ ગયો અને સજીવ મનુષ્યો નિર્જીવ વસ્તુની પૂજા કેમ કરના હશે એ મને નવાઈ ભરેલું દેખાવા લાગ્યું.”

“ત્યાં એક બ્રાહ્મણ સાથે મારી ઝોળખાણ તથા મૈત્રી હતી અને તે બ્રાહ્મણ મારો રનેલી હોવા સાથે સહનરીક્ષ તથા મધુરભાષી હોવાથી મેં તેને એક વાર મુદ્દતાથી કહ્યું કે : ‘હે બ્રાહ્મણ આ દેશમાંના આ મૂર્તિ-પૂજના પ્રકારને જોઈને મને ગદુ જ આશ્ચર્ય થવા દરે છે. અહીંના લોકો પાગલ થઈને આ નિર્જીવ તથા નિર્જીવ મૂર્તિના નાદે ચડી ગયા છે. આ મૂર્તિના હસ્તમાં શક્તિ નથી અને ચાલવામાટે એને પગો પણ નથી એટલે જો એને ઉપાડીને નીચે નાખી દેવામાં આવે તો એનાથી પુનઃ ઝડી સકાતું નથી. આ મૂર્તિનાં નેત્રો પીળા કેરના અથવા પુષ્કરાજ-પોખરાજ-નાં બનેલાં છે એ તને નથી દેખાતું કે શું ? અર્થાત્ આવા આંધળા દેવ પામેથી સાક્ષાત્કારની આશા રાખવી એ એક પ્રકારનો ભવાનઃ પ્રમાદ છે.’

“મારું આ ભાષણ સાંભળતાં જ મારો તે મિત્ર તત્કાળ મારો વર્ગ થઈ ગયો અને કાપથી અમિ પ્રમાણે લાલચોળ થઈ તેણે મને પકડી લઈને ત્યાંના ખીજા બ્રાહ્મણોને તેમ જ શિવાલયમાંના ટૂંક બ્રાહ્મણ પૂજારીઓને મારી એ વાત જાણાવી દીધી. મને મારી મુરશિવતા ભયમાં આવી પડેલી પ્રત્યક્ષ દેખાવા લાગી; કારણ કે, જેવી રીતે તેમને વક્ત્ર માર્ગ સરળ દેખાતો હતો તેવી જ રીતે તેમની દૃષ્ટિને સરળ માર્ગ વાઝા દેખાવા લાગ્યો. કાંઈ એક મનુષ્ય અત્યંત વિચારશીલ તથા શુદ્ધિમાન હોવા છતાં મર્ષોના મમુદાયમાં તો મૂર્ખ જ સિદ્ધ થાય

છે. તે પ્રસંગે હું કાષ્ઠ એક પાણીમાં સૂએલા માથુંસ પ્રમાણે સર્વથા નિરુપાય થઈ ગયો અને તેમની ખુશામદ કર્યા વિના તેમના પંજમાંથી છૂટવાનો ખીજો કાષ્ઠ માર્ગ જ મને ન દેખાયો. કાષ્ઠ એક મૂર્ખ મનુષ્ય સાથે વૈર બંધાતાં તેના પંજમાંથી દીનતા તથા ખુશામદ કરીને જ છૂટી શકાય છે એ તારે બરાબર ધ્યાનમાં રાખી લેવાનું છે.

“મેં ત્યાંના મહંતની પુષ્કળ સ્તુતિ કરીને કહ્યું કે: ‘હે જિન્દગમચનિષ્ણાત વૃદ્ધ ઉપદેશક, મારા મનમાં પણ મૂર્તિના સુંદર સ્વરૂપને જોઈને આનન્દ થયા કરે છે; કારણ કે, એનો દેખાવ બહુ જ સારો તથા એનું રૂપ મારી દૃષ્ટિને અતિશય મોહક દેખાય છે. હું અહીં ફરતો ફરતો હમણાં જ આવી લાગ્યો છું અને મુસાફરને સારી તથા નારી વસ્તુનું જ્ઞાન તત્કાળ થઈ શકતું નથી એ તો તું જાણે જ છે. આમાંના રહસ્યને તું સારી રીતે જાણે છે; કારણ કે, તું અહીંના ઉપદેશકોનો રાજા છે, કાષ્ઠ પણ પ્રકારની પંજ કેવળ રૂઢિમાર્ગ કિંવા વૃદ્ધ લોકોના કથનને અનુસરીને જ ફરતી એ કૃમાર્ગસેવન છે. અર્થાત્ કાષ્ઠ પણ માર્ગનો તેના રહસ્યને જાણી લીધા પછી કરેલો સ્વીકાર યોગ્ય તથા કુશલપરિણામી થાય છે. જો આ મૂર્તિનો તત્ત્વાર્થ મારા જાણવામાં આવી જશે, તો હું આ મૂર્તિનો સર્વશ્રેષ્ઠ પૂજક તથા ભક્ત થઈ જઈશ.’

“મારૂં આ કથન સાંભળીને તે બ્રાહ્મણનું મુખ આનન્દથી પ્રકૃષ્ઠિત તથા મુપ્રસન્ન થઈ ગયું અને તે મારા કથનને માન્ય કરીને કહેવા લાગ્યો કે: ‘હે યોગ્ય ભાષણ

* જિન્દ પારસી લોકોના ધર્મગ્રંથની ભાષા હોવાથી શેખ સાદીએ પારસી તથા બ્રાહ્મણી ધર્મગ્રંથોનો જોડાવો કરી નાખ્યો છે. અહીં વસ્તુતઃ જોડોનો ઉલ્લેખ હોવો જોઈએ.

કરનાર પુરુષ, તારો પ્રભ યોગ્ય તથા તારું કાર્ય સ્વચ્છ છે. કોઈ પણ વિષયનો બિહારોહ કરનાર મનુષ્ય તે વિષયના તત્ત્વાર્થને અવસ્ય પ્રાપ્ત કરી શકે છે. તું કહે છે તે સત્ય છે; પરંતુ આ મૂર્તિ નિત્ય પ્રાતઃપ્રજ્ઞમાં તે ન્યાયી તથા પરમસમર્થ પરમેશ્વરનો આપણા ઉપર અનુમલ યાપ એટલામાટે પોતાના હાથને ઉઘો કરે છે. જો તારી ઇચ્છા હોય, તો આજ રાત્રે તું અહીં જ રહેજે. આવતી કાલે એ સર્વ રહસ્ય સ્પષ્ટ સ્વરૂપમાં તારા જાણવામાં આવી જશે. ’

“ તે વૃદ્ધ મહંતના વચન અનુસાર કોઈ એક રૂપમાં પડવાથી દીન થઈ ગયેલા મધ્ય પ્રમાણે નિરુપાયવશાત્ હું ત્યાં જ રહ્યો. તે રાત્રિ મને ન્યાયના અંતિમ-ક્યામતના દિવસ સમાન દીર્ઘતમ ભાસવા લાગી. તે બ્રાહ્મણો હાથ પગ ધોયા વિના જ મારી આસપાસ સંખ્યાવંદન કરવાને બેસી ગયા અને તેઓ મારી આસપાસ બેસી જવાથી મારે પણ વચ્ચે ન કરતાં જ નમાજ પઢવાનો વિધિ આટોપી લેવો પડ્યો. તેમનામાંના મોટા મોટા પંડિતો પણ કદાપિ જળને સ્પર્શ કરતા ન હોતા અને તેથી તેમની કાખ-બગલો-માંથી તડકામાં સડતા પડેલા મડદા જેવો દુર્ગંધ આવ્યા કરતો હતો. * કદાચિત્ મારા હાથે કોઈ વાર કોઈ એક મહા-

* પૂર્વે જેવી રીતે રોજ સપ્તહીએ પારસી તથા બ્રાહ્મણી ધર્મ-પ્રધાનો ગાતાઓ કરેલો છે તેવી જ રીતે આ સ્થાનમાં બ્રાહ્મણોને દૈનિક સાધુઓના સ્વરૂપમાં વર્ણવવાનો અક્ષર્ય મમાદ કરી બતાવ્યો છે એ કોઈ પણ ઠલી શકે તેમ હોવાથી રોજ સપ્તહીએ આ દયા પ્રત્યક્ષ અનુભવથી લખી હોય એમ કદાપિ માની શકાય તેમ નથી; કારણ કે, નહિં તો તે આટલી સીમા પર્યંત મમાદ કરે જ નહિ. સુસમ્માનોની ધર્મોન્મતાના હરણથી અન્યધર્મીયોને નિન્દવાની આ પદ્ધતિયો અવશ્ય લક્ષમાં રાખી લેવા યોગ્ય છે.

પાપ થઇ ગયું હતું તેથી જ મારે તે ગત્રે આવી કઠિન શિક્ષા ભોગવવી પડી હતી. આવી રીતે પ્રતિબંધ તથા સંકટમાં એક હાથને છાતીપર રાખીને બીજા હાથવડે ધધ્વરની કૃપાને માથતાં માથતાં મેં તે આખી રાત વીતાડી દીધી.

“ એટલામાં એકાએક નગારચીએ નગારું વગાડ્યું અને જાણે તે સાથે બ્રાહ્મણોના મરણધ્વનિને જ કહતો હોયતો ! તદ્દત ક્ષણે પશુ બ્રાંચવા માંડ્યું. કૃષ્ણવરન પરિધાન કરનાર શુદ્ધ કૃષ્ણરાત્રિરૂપ લેખકે પોતાના મ્યાનમાંથી દિવસરૂપ તેજસ્વી તત્ત્વારને બહાર કાઢી લીધી કિંવા ચક્ર-મકના તોડારૂપ રાત્રિના અંધકારમાં પ્રભાતરૂપ અગ્નિ પ્રગ્વસિત થયો અને તેના થોડે સમસ્ત સૃષ્ટિ અચાનક પ્રકાશમાના થઇ ગઇ અથતા તો સંગબારના દાળા દેશમાં એક બાળુથી એકદમ જાણે દેટલાક ગૌરવર્ણ તાર્તાર લેકો આવી પડ્યા હોય ને ! એવો જ ભાસ થવા લાગ્યો.

“ તે ધ્વનિ સાંભળતાં જ જેઓ નટશુદ્ધિ હતા અને જેમણે પોતાનાં મુખો પશુ નહોતાં ધોયાં એવા અમ્મખ્ય બ્રાહ્મણો પોતાનાં ગૃહો તથા ગલીગૂંચીઓ આદિમાંથી દોડતા દોડતા દેવાસયમાં આવી લાગ્યા. નગરમાં તથા ગલીઓમાં નામમાત્રને માટે પશુ કોઈ પુરુષ બાકી ન રહ્યો. તે પિશા-ચાસયમાં એક સ્ત્રી જેટલી જગ્યા પશુ ખાલી ન રહી. હું પોતે કાપ્પી ત્રાસી ગયો હતો અને જગરણ પછી ગાંડો જેવો થઇ ગયો હતો. એટલામાં તે મૃતિએ અચાનક પોતાના હાથને ઉંચો ઊંધાડ્યો અને તે વેળાએ ત્યાં એકત્ર થયેલા

* સંગબાર, જંગબાર કિંવા જંજિબાર નામક દેશ આફ્રિકા ખંડના '૪૨' જાનમાં આવેલો છે અને ત્યાંના લોકો અતિરાય કાળા દોવાથી તે દેશને હળશાન-હળચીઓનો દેશ—પશુ હલેવામાં આવે છે.

લોકોએ એકદમ તોફાની સમુદ્રની બીજા મર્જના સમાન
પ્રતિ કરવા માંડ્યો.

“ એ પંડી દેટલીક વારે દેવાલય ખાલી થતાં તે
બ્રાહ્મણ હસતો હસતો મારાપ્રતિ દષ્ટિપાત કરતો દહેવા
લાગ્યો કે: ‘ હવે તો મને લાગે છે કે તારા મનમાં કશી
પણ શંકા નહિ જ રહી હોય; કારણ કે, હવે સત્ત્વ રહસ્ય
તારા સમક્ષ પ્રકટ થઈ ગયું છે અને એમાં કપટ જેવું કંઈ
પણ છે જ નહિ.’

“ તે બ્રાહ્મણોના મનમાં મૂર્ખતાને આકંઠ લેરેલી
તથા અશક્ય ઘટનાઓ વિષયક શ્રદ્ધાને દૃઢમત્ત થયેલી જોઈને
તેમને સત્ત્વથી કંઈ પણ અન્યથા કિંવા વિપરીત વાર્તા કહ્યા
વિના મારો છટકો થાય તેમ હતું જ નહિ; કારણ કે,
મૂર્તિમાન અસત્ત્વમાં વિશ્વાસ ગ્રાખનારાઓથી સત્ત્વને છુપા-
વવું જ જોઈએ. આપણે દુર્ભંગ હોઈએ અને બલાટય સાથે
પ્રમંગ પડી ગયો હોય તો તે વેળાએ તેની સાથે લડીને પોતાના
હાથને તોડાવી નાખવો એ પુરુષાર્થ નથી; એટલે મેં થોડી
વાર ઠાંમથી અથ્રુ વર્ષાવીને કહ્યું કે: ‘ હું પ્રથમ આ
મૂર્તિના સંબંધમાં જે કંઈ પણ જાણ્યો હતો તેમાટે હવે
મને સ્તબ્ધ થાય છે.’ આના દૃઢિમ અથ્રુપ્રવાહથી મેં તે
ધર્મહીનોનાં મનોને મારા પ્રતિ આકર્ષી લીધાં, એટલે એથી
એ સ્પષ્ટ મિદ્ધ થાય છે કે જો સત્ત્વ જલના પ્રવાહથી
પાપાણો પણ પોતાના સ્થાનમાંથી ચળી જાય તો તેમાં
આશ્ચર્ય જેવું કંઈ પણ નથી. મારી આવી સ્થિતિને જોઈને
તે બ્રાહ્મણો મારી સેવા કરવામાટે મારા તરફ દોડ્યા અને
તેમણે પ્રેમપૂર્વક મારા હાથને પકડી લીધા. મેં તે ચંદની
તથા સોનેરી શિંદાસનપર સ્થપાયેલી હસ્તીકંતી

મૂર્તિ સમક્ષ જઈને મારા કૃતકર્મ માટે બાહ્યતઃ પશ્ચા-
ત્તાપ કર્યો, તે શુદ્ધ દેવતાના હસ્તને ચુંબન કર્યું અને મનમાં
કહ્યું કે: ‘આ દુષ્ટ મૂર્તિનો અને મૂર્તિપૂજકોનો સર્વનાશ
થાઓ;’ પણ બાહ્યતઃ હું તેમની પેઠે જ કાફિર થયો અને
થોડાક દિવસ જિન્દગીનું અધ્યયન કરીને બાહ્યતઃ બોલવા
આસવામાં બ્રાહ્મણ થઈ ગયો. ત્યાર પછી મને પોતાને
ત્યાંના પડિતોમાંનો એક પડિત થઈ પડેલો જોઈને મારો
આનન્દ તે બૃથિમાં તથા મારા પોતાના અંગમાં પણ ન
માઈ રોકે એટલી સીમા પર્યન્ત વધી ગયો.

“એક દિવસ રાત્રિના સમયમાં તે દેવાલયના દારને
મજાત જાંધ કરીને હું વૃથિક પ્રમાણે ડાળી બાજુ તથા
જમણી બાજુ વિચરવા લાગ્યો અને તે સિંહાસનના ઉપરિ-
ભાગ તથા અધોભાગમાં તીવ્ર દષ્ટિપાત કરતાં એક સોનેરી
પડદો મારા જોવામાં આવ્યો. તે પડદાની પાછળ એક
અસિપૂજક પૂજરી હાથમાં દેરીના એક છેડાને ઝાલીને
બેઠો હતો. આ દશ્યને જોતાં જ દાગિદન+પયગંબરનો હસ્ત-

+ લોહાનાં બખ્તરો બનાવવાની કળા પ્રથમ દાગિદ પયગં-
બરે શોધી કાઢી હતી એવી એક હંતકથા શુસલમાનોમાં પ્રચલિત
છે. દાગિદ પયગંબર શુસ રૂપથી બખરમાં જમણું કરીને લોકો
તેના સંબંધમાં જે કંઈ બોલતા હતા તે સાંભળતો હતો એટલે
લોકો હમેશા તેની પીઠ પાછળ પણ તેની સ્તુતિ જ કરતા હતા.
એક માણસે કહ્યું કે: “દાગિદ જે કે છે તો સારો, પણ જો તે
સરકારી પૈસાથી પોતાનું પેટ ન ભરતો હોત તો અત્યારે છે તેના
કરતાં પણ વધારે સારો થઈ શકત.” પોતાની આવી નિન્દા
સાંભળીને દાગિદને માફ લાગતા તેણે હુદારનો ધધિ સ્વીકારી
લીધો. પરમેશ્વરે તેની ઉપર કૃપા કરીને તેના હસ્તનો સ્પર્શ મનાં
જ લોકો માણ પ્રમાણે નરમ થઈ નવ જોવી વ્યવસ્થા કરી આપી.
તે લોહાનાં બખ્તરો બનાવીને ૪૦૦૦ દિરમની કીમતે વેચતો હતો.

રૂપથી ચતાં લોહું મીણુ પ્રમાણે નરમ થઈ જતું હતું તેવી રીતે એ સ્થાનનું રહસ્ય એકદમ મારા ધ્યાનમાં આવી ગયું અને હું જાણી ગયો કે એ દોરીને ખેંચતાં મૂર્તિનો હાથ ધમરની કૃપાને વાચવામાટે ઉઘેલો થતો હતો.

“ મને જોતાં જ તે દોરી ઝાલનાર આત્મણુ લલિત થઈ ગયો; ધારણ કે, ગુપ્ત પાપનો પ્રકાશ મહાદોષાસ્પદ તથા ભયંકર હોય છે. તે સાંધી નાકો એટલે હું પણ તેની પાછળ દોડ્યો અને જો એ આત્મણુ જીવતો રહેશે તો હું તેના બેદનો પ્રકાશ કરી દષ્ટિ એવી ચંકાથી અવસ્ય તે મારા પ્રાણુ લેવાનો પ્રયત્ન કરશે એમ ધારીને મેં તેને એક કૂવામાં નાખી દીધો.....મેં તે કુદ આત્મણુના ચિરને તેના મૃત શરીર દ્વારા પણ એ રહસ્ય ખીળ કાઢના જાણુવામાં ન આવી શકે એટલામાટે પાપાણુવડે છંદી નાખ્યું અને ત્યારપછી ત્યાં કાલાહલને ઉદ્ભવેલો ભેદને હું તે પ્રદેશમાંથી પલાયન કરી ગયો.....ત્યાર પછી હું હિન્દુસ્તાનમાંથી નીકળીને એટલે કે એ સંકટમાંથી માંડ માંડ મુક્ત થઈને હજના માગને સ્વીકારી યમનની દિશામાં અગામી થવા લાગ્યો. તે સ્થાનમાં મારા ચિરપર જે જે કુઝના પર્વત દ્વીપ પડ્યા હતા અને ઝેરના ખાણા મારે ખીવા પડ્યા હતા તેના મોળે માફ કડવું થયેલું મોહું હજી મુખી પણ ગળ્યું-મીડું-થઈ શક્યું નથી.”

આ ‘ખસ્તાન’ના આડમા બાજની ૧૧ મી કથા છે અને એ કથાનું આ પ્રમાણે સીર્ષક રાખવામાં આવ્યું છે: ‘હિન્દુસ્તાનનો પ્રવાસ અને મર્તિપૂજકોની મૂર્ખતા.’ અસ્તુ:

અને તેમાંથી પોતાના કુટુંબનું તથા પોતાનું પોતણું કરતાં બાકી જે કંઈ બચ્યું હશે તે મરીબોને દાન તરીકે આપી દેતો હતો. (કુરાન, સૂરા ર૫, આ. ૧૦).

આમાં સોમનાથની મૂર્તિનાં જે ત્રણ વર્ણનો આપવામાં આવ્યાં છે, તે ત્રણ વર્ણનો મુસદ્દાના તથા અહલેષ્ટનામ પ્રચંડ પંડિતાનાં કહેલાં છે, છતાં આત્મર્થનો વિષય એ જ કે દ્રશિતાએ કહેલા વર્ણન ગ્રાથે જકરિયાના વર્ણનનો મેળ નથી મળતો અને રોષ સાદીના વર્ણનનો તો વળી ચોક્કા જ જૂદો જોવામાં આવે છે અટલે એનું વાસ્તવિક તાત્પર્ય એ જ નીકળી શકે છે કે શિવાલયમાં શિવની મૂર્તિ હોય એ ઘટના જ સર્વથા અસંભવનીય હોવાથી સોમનાથની મૂર્તિનાં એ વર્ણનોમાંનો એક અક્ષર પણ સત્ય નથી એટલે મહમૂદ ગઝનવીએ સોમનાથના જ્યોતિર્લિંગનો જ ભંગ કર્યો હતો અને તેના ખડોને ગજની, મક્કા તથા મદીના આદિ સ્થાનોમાં મોકલીને “તમારો દીન-ધર્મ-તમારા માટે, મારો દીન-ધર્મ-મારા માટે” એ કુરઆન શરીફની આજ્ઞાનો પણ તે મૂર્તિના ભંગ સાથે ભંગ કરી બતાવ્યો હતો.

સારાંશ કે, મહમૂદ ગઝનવી જેવો એક અન્યાયી, પરધર્મસંહિષ્ણુ, પરધર્મીઓનો પરિપાકક, અત્યાચારી, મનુષ્યભક્તિને બાળરમાં ગુલામ તરીકે વેચનારો, મદાલોલિષ્ટ, શૂદ્રારો તથા અહલેષ્ટન—વચનભંગી—બાદશાહ કોઈ પણ ભક્તિમાટે સન્માન તથા અભિમાન દર્શાવવા ગોચ્ય ધર્મ શકે તેમ ન હોવા છતાં બહુમંજ્ય મુસદ્દાનો અત્યારે પણ એ મુસ્તાન મહમૂદ ગઝનવીની પ્રશંસા કરતાં ધરાતા જ નથી એ મુસદ્દાનોની “સમાનશોભન્યસનેષુ સત્યમ્” એ પ્રકૃતિને સિદ્ધ કરનારી ઘટના નથી કે શું? બ્યારે બાદશાહની પોતાની જ આવી દશા હોય, તો પછી તેનાં એ કુર્મોનું પરિણામ તેના પ્રજાજનો તથા તેના સૈનિકોના હૃદયમાં પણ કેમ ન થાય વાર? કારણ કે, “યયા રાજા તયા પ્રજા” એ ન્યાય ત્રિશલાબાધ્ય છે અને તેથી જ અત્યારના મુસદ્દાનોમાં મુસ્તાન મહમૂદ ગઝનવીના

અત્યાચારી તથા અસહનશીલ સ્વભાવનું પરિણામ બહુ અંશે દષ્ટિગોચર થયા કરે છે.

અસ્તુઃ હવે આપણે હિન્દુસ્તાનના તુર્ક તથા પઠાન સુલ્તાનોના ધાર્મિક અત્યાચારોનું અવલોકન કરીશું. હિન્દુસ્તાનના તુર્ક તથા પઠાન સુલ્તાનો

હિન્દુસ્તાનના તુર્ક તથા પઠાન સુલ્તાનોમાં મળેલી જોશ-ધાર્મિક ઉત્તેજનાની માત્રા અતિશયનાની પરમ સીમા પર્યંત પ્રદેશી ગુર્જેલી હોવાથી એ મળેલી જોશમાં આવીને તેઓ નિરંતર અપૂર્વ સાહસ તથા અત્યાચાર કરતા હતા અને તેમના એ અપૂર્વ સાહસ તથા અત્યાચારો સમક્ષ હિન્દુઓની ધર્મસીમાબદ્ધ વીરતા વધારે વાર ટકી શકતી ન હોતી. એ મળેલી જોશના કારણથી તુર્ક તથા પઠાનોના હૃદયોમાં જે અપરિમિત સંકીર્ણતાને આવિર્ભાવ થયો હતો તે સંકીર્ણતાએ તેમને રાક્ષસ સમાન ક્રૂરાત્મા બનાવી દીધા હતા અને તેથી એ યુગના તુર્ક તથા પઠાન સુલ્તાનોમાં નિષ્કુરંતા તથા નિર્દયતા તો એક સાધારણ વાર્તા થઈ પડી હતી. એ ધર્મ-ધોએ એમ જ માની લીધું હતું કે જનપરસ્ત-મૂર્તિપૂજક-હિન્દુઓ તથા જૈન, પ્રેત આદિની પૂજા કરનારા મંજોલિયનોમાં 'જહનમ રસીદ' થવાના, માર્ગથી અધિક ક્ષેત્રસ્કર અન્ય કોઈ માર્ગ જ નથી અને એટલામાં જ એ યુગનો ઇતિહાસ કાઢિરેલો બંદી કરવાના, પ્રથમ યુદ્ધમાં અને ત્યાર પછી સુમદમાન બનાવવાના તેમ જ જે તેઓ સુસન્માન ન થાય તો તેમને કતરારના મોતે નિર્દયતાથી મારી નાખવાના જ્ઞતાનોથી જ ઉભરાઈ જતો આપણા જોશમાં આવ્યા કરે છે. સુમદમાન ઇતિહાસલેખકોએ પણ અન્યધર્મીઓપર અમાનુષ અત્યાચારો કરવાના ચણને ધરાવનારા સુમદમાન સુલ્તાનોની

મુક્ત કંઠે પ્રશંસા કરેલી છે. ‘મિનહાજ-ઉસ્-સિરાજ’ થી આરંભીને ફરિસ્તા તથા ખદાઉની પર્વન્તના સર્વ મુસલમાન ઇતિહામલેખકોનો એ જ ભાવ સ્પષ્ટ દષ્ટિગોચર થયા કરે છે. એમનામાંના જે સુલ્તાનો મજહૂબી ન હોતા તેઓ એટલી સીમા પર્વન્ત આરામતલ્લય તથા ઐયાશ-વિલાસી-હતા કે રાજ્યના ધનને નાચ, મુજરા તથા ઔરતોના ઉપભોગમાં ગ્રાવતા રહેતા હતા અને દિવસ તથા રાત અગશમાં ડૂબેલા રહીને તેમ જ રાજ્યનાં કાર્યોને સર્વથા બૂલી જઈને પોતાનાં રાજ્ય તથા જીવન ઉભયનો પોતાના હસ્તથી જ વિનાશ કરી નાખતા હતા.

આ સુલ્તાનોએ પોતાની આઈગિન્ડીના થોડાક સર્કારો વિના અન્ય કોઈની પરવાહ કે દરકાર કદાપિ રાખી જ ન હોતી. આ સુલ્તાનોની નજરમાં હિન્દુગ્રન્થ તો કોઈ ચીજ જ ન હોતી. મુસલમાનોમા પણ પોતાના ખાસ દલનો વિશેષ વિચાર કરવામાં આવતો હતો અને કેવળ પોતાના દલના મનુષ્યોને જ ખિલઅત તથા ઇનામ વગેરે સમર્પીને પ્રસન્ન રાખવાના પ્રયત્નો કરાતા હતા; કારણ કે, તેમના ભરોસે રહીને જ આ સુલ્તાનોને રાજ્ય કરવાનું હતું. જૂઠાં જૂઠાં મુસલમાન દલોની પોતપોતામાં કદી દુશ્મની રચા કરતી હતી. રાજ્યનાં કાર્યોનો સર્વ આધાર સૈન્ય ઉપર જ હતો, બધું રાજ્યનું અસ્તિત્વ પણ સૈન્ય ઉપર જ અવલબેધ હોવાથી સૈનિકોને ધન તથા હટ આદિની લાલચમાં હમેશા લપટાયલા જ રાખવા પડતા હતા અને મુશ્કેલી શાસન પ્રતિ ભાગ્યે જ કોઈ પ્રકારનું લક્ષ આપવામાં આવતું હતું.

હિન્દુસ્તાનના આ તુર્ક તથા પઝાન સુલ્તાનો સર્વ પ્રકારે સ્વતંત્ર હોવા છતાં પણ પોતાને ખત્રીફાના પ્રતિ-

નિધિ જ માનતા હતા. જે સમયમાં ખુલીકાઓની સક્તિનો સર્વથા દ્વાસ થઈ ગયો હતો તે સમયમાં પણ ખર્ગદાદથી આવેલા ખિલચત તથા ખિતાબની ઘણી જ ઇજ્જત કરવામાં આવતી હતી. 'તાજ-ઉલ-માસીર' નામક ઇતિહાસનો લખક કહે છે કે:-“ સન્ ૧૨૨૬ માં ખુલીકાએ મુસ્તાન અસ્તિમશના નામે ખિલચત તથા ફર્માન મોકલ્યાં હતાં એટલે એક ઘણો જ મોટો દરબાર ભરીને મુસ્તાને બહુ જ ઇજ્જતપૂર્વક ખિલચતનો સ્વીકાર કર્યો અને ત્યાર પછી ખુલીકાનું ફર્માન દરબારમાં વાંચીને શર્વને સંભળાવવામાં આવ્યું. તેમાં અસ્તિમશને તેના જીવનકાલ પર્યન્ત રાજ્યનો પાંડો માસિક બનાવવામાં આવ્યો હતો !” અફાહિદીન ખિલજી યદ્યપિ પોતે જ ધર્મપ્રવર્તક-ખુલીકાચવાની ઈચ્છા ધરાવતો હતો; તથાપિ લોકોની સલાહથી તે ધર્મપ્રવર્તક થતો અટકી ગયો. મુદમ્મદ તુગલકે કહ્યું હતું કે: “ જ્યાં સુધી ખુલીકાની સંમતિ ન મળે, ત્યાં સુધી દોષ પણ મુસદ્દમાન મુસ્તાન અથવા આદલાહ થઈ શકે ન જ નથી. ” તેનો એ ખુલીકાઓમાં એટલી સીમાપર્યન્ત ભક્તિભાવ બંધાયેલો હતો કે તેણે મિસ્તના ફાતિમી ખુલીકાઓને ઈફ્તિમામના નેતાઓ તરીકે સ્વીકારીને તેમના નામના સિક્કાઓ પણ હિન્દુસ્તાનમાં ચલાવી દીધા હતા; એટલે કે, પોતાને તે ખુલીકાઓના પ્રતિનિધિ તરીકે માનીને સિક્કાઓમાંથી પોતાના નામને કદાચી નાખ્યું હતું. આ અવસ્થા ઇ. સ. ૧૩૪૦ થી ૧૩૪૩ એટલે કે લગભગ ત્રણથી ચાર વર્ષ પર્યન્ત રહી હતી અને હિન્દુસ્તાનના મુમ્તઝ આદલાહે પોતાને ફત્તેહનંત્ર આદલાહ માનવા સાચા પછી મુમ્તોના સમયમાં એ પરતંત્રનાનો અંત આવી ગયો હોય.

તે સમયમાં મુસ્તાનના મરી જવા પછી તેનો શાદ-ગદો-વહીઅદદ કિંવા મુવરાજ-જ તખ્તનશીન થયો તેમજ

એવો દાષ નિયમ હતો જ નહિ. સુલ્તાન પોતાના જીવન-કાલમાં પોતાના દાઈ શાહજાદા, લગ્નીન અથવા પોતાની દાઈ શાહજાદીને પોતાના ઉત્તરાધિકારી તરીકે નીમીને તેના નામનું વસીયતનામું કરી શકતો હતો. સુલ્તાન અસ્તિમશ પોતાના સર્વ શાહજાદાઓને નાલાયક તરીકે સારી રીતે ઓળખતો હોવાથી તેણે પોતાની શાહજાદી રજયા બેગમને જ પોતાનાં તખ્તોતાબની ઉત્તરાધિકારિણી તરીકે નિયત કરી દીધી હતી. પરંતુ રાજ્યના સર્વ વારત્તવિક અધિકારો સરદારો, અમીરો, શેખો તથા કાજીઓના હસ્તમાં હોવાથી સુલ્તાનોનાં આવાં વસીયતનામાં પણ ઘણીક વાર સર્વથા નિરુપયોગી થઈ પડતા હતા; કારણ કે, સરદારો, અમીરો, શેખો તથા કાજીઓ જેનાપર તેઓ પ્રસન્ન હોય તેને સિંહાસનપર બેસાડી દેતા હતા અને જ્યારે તેનાથી અપ્રસન્ન થતા હતા ત્યારે તેને સિંહાસનપરથી તમાચો મારીને નીચે પણ ઊતારી દેતા હતા. સુલ્તાન કુતુબુદ્દીન ઐબકના સ્વર્ગવાસ પછી તેના સરદારોએ તેના શાહજાદા આરામને સુલ્તાન બનાવ્યો હતો, પણ તે સર્વથા અયોગ્ય નીવડ્યો એટલે તેને પદબ્રજ કરીને અસ્તિમશને તખ્તપર બેસાડી દીધો હતો. અસ્તિમશે પોતાના મૃત્યુની વેળાએ જો કે પોતાની શાહજાદી રજયા બેગમના નામનું વસીયતનામું કર્યું હતું, છતાં સરદારોએ તેને ઔરત-ઝી-ખણીને તેના અસ્તિમશના શાહજાદા રોકનુદ્દીનને તખ્તનશીન કર્યો હતો. પરંતુ રોકનુદ્દીન જ્યારે અયોગ્ય સિદ્ધ થઈ ગયો એટલે સરદારોએ તેને તખ્તપરથી ઊતારી નાખ્યો અને સુલ્તાના રજયા બેગમને તખ્તનશીન કરી દીધી. એવી જ રીતે અમીરોએ મળીને નસીરુદ્દીનને પણ તખ્તપર બેસાડ્યો હતો. અલાઉદ્દીન ખિલજના મરી જવા પછી મલિક કાફરે બાદ-શાહનું વસીયતનામું દેખાડીને સરદારોની અનુમતિથી શાહ-

શુદ્ધીનની તાજપોંચી કરી હતી. પરંતુ બ્યારે એ બેદામ ખિલ્લુઓના શાસનથી લોકો અતિશય કંટાળી ગયા એટલે પછી સરદારોએ ગયાશુદ્ધીન તુગલકને તેનો હાથ ઝાલીને તખ્તપર બેસાડી દીધો હતો. એ જ પ્રમાણે બ્યારે મુહમ્મદ તુગલક હદા (સિંધુદેશ) ના નિકટમાં મરી ગયો ત્યારે ત્યાં જે સરદારો ઉપસ્થિત હતા તેમણે ફરીજ તુગલકને તેની પોતાની મુસ્તાન યવાની લેશમાન, પણ ઇચ્છા ન હોવા છતાં બજારકારે સિંહાસનારૂઢ કરી દીધો હતો. આવી રીતે બાદશાહની ચૂંટણી કરવાના વિષયમાં શેખ લોકોની સંમતિનો સર્વથી અધિક આદર કરવામાં આવેલો હતો. અર્થાત્ શેખ લોકોની સંમતિ એટલે ઇશ્કરની પોતાની જ અનુમતિ મનાતી હતી એમ જે કહેવામાં આવે તો એમાં અતિશયોક્તિ જેવું કંઈ છે જ નહિ.

એ વિષયને પણ અહીં અવશ્ય ક્ષેત્રમાં રાખી લેવાનો છે કે આવી રીતે ચૂંટણીને મુસ્તાન થવા કરતાં કંઈ પણ મુસ્તાન પોતાને સર્વથા નિરાપદ માની શકતો ન હોતો. તેના શિરપર પોતાની લાઇબ્રન્ડના સરદારોને નિરંતર પ્રસન્ન રાખવાનો ભાર ગ્રહા જ કરેલો હતો. મુસ્તાન થવા પછી પોતાના વિદાથીઆ દિવા પ્રતિપક્ષીઓને કપદ કરીને મારા નાખવા અને તેમની આંખો ફોડી નાખવી એ તો તે સમયની, એક માધ્યમ પ્રજાસિક્ષા હતી. તખ્ત તથા તાજને મેજદીને મુસ્તાન અથવા બાદશાહ યવામાં પિના, તથા પુત્ર અને કુટુંબના લગ્નો વગેરે તત્કાલ મુદ્દના પ્રસંગો જિલ્લા ચઢ જતા હતા. અલાઉદ્દીન ખિલ્લુએ તો પોતાના મેહરબાન કાઢી તેમ જ સસરા જલાલુદ્દીનને સર્વના દેખતાં દગાથી મરાવી નાખીને સન્તનતનું સ્વામિત્વ મેજબૂં હતું માત્ર એટલું જ નહિ, પણ તખ્ત-

નશીન થવા પછી તરત જ જલાલુદ્દીનનાં સર્વ પિયત્રાત્રં
તથા પક્ષપાતી મનુષ્યોને નિર્દયતાથી રેસી નખાવ્યા હતા
અને જલાલુદ્દીનના જનાનખાનાની બેગમો તથા જલાલુદ્દી-
નનાં સંતાનોના જીવનની પણ સમાપ્તિ કરી નાખી હતી.
તે યુગ નિષ્કુરંતાનો હોવા છતાં પણ અજ્ઞાતિદીનના એ
નિર્દુષ્ટ કાર્યને લોકોએ અન્ય સર્વ કાર્યોથી અધિક નિષ્કુર
તથા પૈશાચિક માન્યું હતું એનાં ઇતિહાસમાં અનેક પ્રમાણો
અઘાપિ વિદ્યમાન છે. હવે આપણે એ સુસ્તાનોની શાસન-
નીતિની કાંઈક સમીક્ષા કરીશું.

ઇતિહાસના પરિશીલનથી એ તો સ્પષ્ટ જણાઈ આવે
છે કે જે યુગનું અત્યાગે આપણે વિવેચન કરી રહ્યા છીએ
તે યુગમાં શાસનની કેવળ દમનનીતિ વિના અન્ય કોઈ પણ
નીતિ અસ્તિત્વ ધરાવતી જ ન હોતી. કેવળ તત્વારના
જોરથી જ દિલ્હીમાં તથા ખુસદમાનો તેમ જ નાના મોટા
સર્વને વસં રાખવામાં આવતા હતા. તત્વારની નીતિ વિના
એ તુર્ક સંઘા પદાન શાસકો અન્ય કોઈ પણ પ્રકારની
નીતિને જાણતા જ ન હોતા. આ કારણથી તે સમયમાં
જાસમો અથવા શુમશરોના એક જાદુ પ્રચંડ સમુદાયને
રાખનામાં આવતો હતો અને તે શુમશરો સર્વ સ્થાનોના
સમાચારો લઈ આવતા હતા. જો તે શુમશરો સમાચાર
લાવવામાં પ્રમાદ દર્શાવે, તો એ અપરાધમાટે તેમને
પોતાને જ પોતાના જીવનનું બલિદાન આપવું પડતું હતું.
સુસ્તાન બસનના સમયમાં, ઈ. સ. ૧૨૬૦ માં, મેવા-
તિયોએ દિલ્હીની આસપાસમાં કાંઈક સાધારણ લટકાટ
કરેલી હોવાથી સુસ્તાનની સેના તેમનો મુલક છીનવીને
તેમને પોતાને કબ્જા કરી દિલ્હીમાં લઈ આવી હતી અને
ત્યાં તેમનાનાં જટલાક મેવાતિયોને શાહી કબ્રાનીથી દાખીના

પગો તલે ચગદાવીને મારી નાખવામાં આવ્યા હતા, કેટલાક મેવાતિયોને જાલિમ તુર્કોએ તસ્વારો ચલાવીને રેસી નાખ્યા હતા અને એક મો મેવાતિયોની શવતાં જ ખાત લેતારીને તે ખાલમાં બૂમું ભરી સહેરના દરવાજાઓપર સટકાવી દેવામાં આવી હતી ! પરંતુ આટલું કરવા છતાં પણ જ્યારે મેવાતિયો નીચા ન નમ્યા એટલે પછી છ મહિના જેટલો સમય જવા દઈને મુસ્તાન અફઘનને મેવાતિયોપર ખીજ વાર ચઢાઈ કરવી પડી. આ વેળાએ અફઘનને મેવાતિયોપર છુપી રીતે આક્રમણ કરીને બાર હજાર જેટલી સંખ્યામાં તેમનાં પુરુષો, સ્ત્રીઓ તથા બાળકો આદિને કપડ કરી લીધાં અને તે સર્વનો મંદાર કરાવી નાખ્યો ! એ જ મુસ્તાન અફઘનની વૃદ્ધાવસ્થામાં તુગરસખાંએ બંગાળામાં સ્વાધીનતાની પતાકા ફરકાવતાં તેને પરાગિત કરવામાટે મુસ્તાન પોતે બંગાળામાં ગયો હતો અને તુગરસને તેના પરિવારની સ્ત્રીઓ તથા ગાલકો સહિત મારી નાખ્યો હતો. રાજધાની લખનૌતીના રાજમાર્ગોમાં એ પ્રસંગે લોકોને પશ્ચિમદ્વરોપર ચઢાવવામાં આવ્યા હતા તથા ફાંસીના સાકડે સટકારીને મારી નાખવામાં આવ્યા હતા.

મુસ્તાન અસાઉદીન ખિસજી તો વળી અમાનુષ તથા પૈશાનિક અત્યાચારોમાં એ મુસ્તાન અફઘનથી પણ એટલો જધો આગળ વધી ગયો હતો કે તેના અત્યાચારોને ખત્તારે પણ સર્વથા અસીમ જ માનવામાં આવે છે. અસાઉદીન ખિસજી પોતાના દાકનું દગા-વિશ્વાસપાત-થી ખૂન કરીને દિલ્હીના સિંહાસનપર વિરાજ્યો હતો એ તો ઉપર જણાવેલું જ છે અને તે સમયના મુમ્તઝાનો દગાને સવાન-વિશ્વાસપાતને પુષ્પ-માનના દોવા જોઈએ એમ કેટલીક પદનાઓથી ૨૫૪ દેખાઈ આવે છે; દારજ કે જમાગીન

ખિલજી પોતે પણ સુલ્તાન કેકાબાદને વિશ્વાસઘાતથી મારી નાખીને હિન્દુસ્તાનનો સુલ્તાન થયો હતો અને કેકાબાદની સુલ્તાની પણ એવા જ વિશ્વાસઘાતનું પરિણામ હતું. અલાઉદ્દીન પોતાના કાકાનું ખૂન કરીને સુલ્તાન થયેલો હોવાથી શુભ અથવા શંસીની સમને જ કાળિશ હતો; છતાં તે કદો મુસલમાન હોવાથી તેનાં સર્વ કૃત્યો-વસ્તુતઃ કુકૃત્યો કિંવા કુકર્મો-ને મુસલમાનો તો સત્કર્મ તરીકે જ સ્વીકારી લેતા હતા અને આજે પણ મુસલમાનો તેનાં પાપોને પુણ્ય તરીકે માનવવાની કાશિશ કરી રહ્યા છે એ અત્યંત આશ્ચર્યનો વિષય નથી કે શું ? અલાઉદ્દીન ખિલજીએ જોટલો રક્તપાત કરેલો છે તેટલો રક્તપાત તેના પૂર્વવર્તી કાઈ પણ મુસલમાન સુલ્તાને કર્યો હશે કે કેમ એની શંકા જ છે. સુલ્તાન અલાઉદ્દીન પુરુષોના અપરાધમાટે તે પુરુષોને મૃત્યુદંડ દેવા ઉપરાંત તેમની સ્ત્રીઓ તથા તેમનાં સંતાનોનો પણ નિર્દયતાથી વધ કરાવી નાખતો હતો. અલાઉદ્દીને પોતાના સાસનકાલના આરંભમાં મુગલોને ધનની લાલચ આપીને તેમ જ મુસલમાન બનાવીને દિલ્લીમાં વસવા દીધા હતા; પરંતુ જ્યારે તેના મનમાં એવા સંદેહનો આવિર્ભાવ થવા લાગ્યો કે : "આ મુગલો તો મારા પ્રાણ તેમ જ મારા સિંહાસનના પ્રાદુર ધધ રહ્યા છે એટલે એઓ કોઈ દિવસ લાગ જોઈને અવશ્ય મને મારી નાખશે અને પોતે જ હિન્દુસ્તાનના હાકિમ બની બેસશે; એટલે પછી તેણે તત્કાળ સર્વ મુગલોના વધ-દલેઆમ-ની આજ્ઞા પોતાના ઐનિકાને આપી દીધી. કહેવામાં આવે છે કે તે વેળાએ દેવળ એક જ દિવસના કાલા-વધિમા ત્રીસ હજાર મુગલો-સ્ત્રીઓ, પુરુષો તથા બાળકો-નો નિર્દયતાથી વધ કરી નાખવામાં આવ્યો હતો. જ્યારે અલાઉદ્દીન ખિલજીએ ઇ. સ. ૧૩૦૧ ની લગભગ ચિત્તો-

ઉપર ચઢાઈ કરી હતી અને જે ચઢાઈ રાણા હીમસિંહની
 અત્યંત સૌન્દર્યવતી પત્ની મહાસની પદ્મિનીને મેળવવાના
 મહાનીય તથા મહાન આશયથી કરવામાં આવી હતી તે
 વેળાએ મેવાડના વીર ક્ષત્રિયોએ પરાજયનો સંભવ જોઈને
 અંતે કેસરિયાં કરી અસિધારાવતને રવીકારીને રણભૂમિને
 પોતાનાં પ્રાણોનાં બલિદાન આપી દીધાં હતાં અને વીર-
 પત્ની પદ્મિનીએ - સદસાવધિ ક્ષત્રિયવીરનારીએ સહિત
 વિશ્વવિખ્યાત 'જોદર' વ્રતને રવીકારીને પ્રત્યક્ષિત અશ્વિ-
 નારાયણને પોતાના પ્રાણોની પવિત્રતાની રક્ષાકારે આકૃતિ
 આપી દીધી હતી ! અષાઢિદીનની કામાંષતા તથા વ્યભિ-
 ચારિતાને દર્શાવનારાં એવાં અન્ય પ્રમાણો પણ ઇતિહા-
 સમાં વિદ્યમાન છે. ગુજરાતના છેલ્લા રાજપૂત રાજા કરણ
 વાઘેલા-કરણ ઘેલા-ની રાણી કૌશલેવી અથવા કમલાદેવીને
 તેણે પોતાના જ્ઞાનખાનાની જોગમ બનાવી હતી અને કરણ
 ઘેલાના વનવાસ કિંવા અજ્ઞાનવાસના સમયમાં પોતાના
 દુઃખી પિતાના આશ્રયમાં રહેલી કરણ ઘેલાની રાજકુમારી
 દેવકાદેવીને બળાદારે પકડી મંગાવીને તેના પોતાના યાદ-
 નાદા બિચરખાન સાથે નિકાહ કરાવી આપ્યો હતો. અર્થાત્
 માતાને પોતાની જોગમ તથા પુત્રીને પોતાના પુત્રની જોગમ
 બનાવીને માતા તથા પુત્રીના મનુષ્યોની જંગલી જ્વલિ-
 એમાં પણ નહિ હોય તેવા પ્રાચ્છ તથા વહ તરીકેના મંજ-
 ધને નિર્માણ કરી બનાવ્યો હતો વિગત દક્ષિણમધ્ય એક
 સીને બળાદારે પકડી લાવીને અષાઢિદીને પોતાની જોગમ
 બનાવી હતી કે જે જોગમ ઇતિહાસમાં અરદ્દી જોગમના
 નામથી વિખ્યાત છે.

એ જોગમ ન્યારે અષાઢિદીનના મીરમગોલ નામક
 સેનાપતિના પ્રેમમાં પડીને તે સેનાપતિ માથે દિમ્પીમાંથી

પ્રધાન કરી ગઈ અને મીરમગોલ તથા મરહટ્ટી બેગમને તે સમયના રણચંબોરના ચંદ્રઆણુ રાજા હુમ્મીરદેવે આશ્રય આપ્યો એટલે અક્ષાઉદીને રણચંબોર પર ચઢાઈ કરી અને ત્યાં તેનો પેરાજ્ય થયો; પરંતુ વિજયશાહી : રાજપૂતો અક્ષાઉદીનની પતાકાને લઈને રણચંબોર પ્રતિ પાછા ફરતા હતા તે સમયે મુસલમાનોની પતાકાને ફરથી બેઠને મુસલમાનોનો વિજય થયેલો માની લઈ રણચંબોરની વીરનારીઓએ પણ 'બેઠર', વતને સ્વાકારી અમિનારાયણને પોતાના શરીરોનું બલિદાન આપી દીધું હતું અને પોતાના સર્વસ્વનો આવી રીતે નાશ થયેલો બેઠને હુમ્મીરદેવે મહાદેવની કમલ-પૂજાદ્વારા પોતાના હૃવનનો અંત કરી નાખ્યો હતો । અર્થાત્ અક્ષાઉદીન ખિલજીએ આ સર્વ માનવહત્યાકાંડો કેવળ પોતાની નીચ કામવાસનાની તૃપ્તિમાટે તથા પરનારીઓને મેળવવામાટે જ કર્યા હતા એ નવીનતાથી દર્શાવવાની આવશ્યકતા હોય એવી અમારી માન્યતા નથી. પોતાના પ્રિયજનોનો ઘાત કરી નાખવો એ મુસલમાન મુસ્તાનોનો આસાવિક ગુણ હોવાથી અક્ષાઉદીનના મૃત્યુ પછી ખિલજ ખાનના બંધુએ પોતાના મોટા ભાઈની હત્યા કરી નાખી હતી અને તેની રાજપૂત પત્ની-કરણુ ઘેસાની પુત્રી દેવલ-દેવીને તેની માથે તેની પોતાની ઇચ્છા ન હોવા છતાં બળા-દારે લગ્ન કરીને પોતાની બેગમ બનાવી લીધી હતી. અક્ષાઉદીન ખિલજી અથવા અક્ષાઉદીન બુંનીનું સત્ય સ્વરૂપ આ છે. છતાં કેટલાક મુસલમાન બંધુઓ તેને ઉત્તમ બાદશાહ માને છે એના જેવું આશ્ચર્ય અન્ય શું હોઈ શકે ?

અહીં થયાપ્રમંગ એક અન્ય વાર્તાનો ઉલ્લેખ કરવાની આવશ્યકતા છે અને વાર્તા એ છે કે આજંથી ચાર વર્ષ પૂર્વે ઇ. સ. ૧૬૨૧ ના ઝાગરદ માસની તા. ૧૪ મી રવિ-

વારના. 'ગુજરાતી'નાં અંકમાં-પૃષ્ઠ ૧૨૬૫-આજ્ઞાપાન
 નાગેરી. ફોનદાર. નામક કોઈ એક મુસલમાન મહારાષ્ટ્રે
 શ્રીમતી મીરાંબાઈ સંગ્રહ એક હિન્દુભગિનીએ મુસલમાન
 મુસ્તાનોના અમલમાં મુસલમાનોએ હિન્દુ સ્ત્રીઓપર કરેલા
 અત્યાચારોની જે કેટલીક ચર્ચા કરી હતી તેના ઉત્તર તરીકે
 એક ચર્ચાપત્ર સંખ્યું હતું અને તેમાં ૨૫૪ શબ્દોમાં કોષપથ
 પ્રકારના સંકેતવિનાં જણાવ્યું હતું કે: "પશ્ચિમીની
 માગણી અસાહિદીને કર્યાનું સરેહ વિરુદ્ધ થયું નથી
 અને તે અયોગ્ય હોવામાં લેખકો કદાચ પોતાની
 કલમનો જ રસ લેતા જણાય છે." 'ગુજરાતી' પત્રના
 મુસલમાન વાંચનારાની સંખ્યા મોટી છે; કેટલાક સુસિદ્ધિ
 મુસલમાનો પણ 'ગુજરાતી' પત્ર નિયમિત વાંચે છે; માત્ર
 એટલું જ નહિ, પણ હજારો સલામત બાનવા જેવા મુસ-
 લમાન લેખકો 'ગુજરાતી'માં મુસલમાન મુસ્તાનોને કિરિ-
 સ્તાપસ્થન સિદ્ધ કરવાના આશયથી દીર્ઘ લેખો પણ લખે
 છે અને 'ગુજરાતી'ના જે અંકમાં આજ્ઞાપાન નાગેરી
 ફોનદારના આ વિધાનવાદો લેખ છપાયો છે તે જ અંકમાં
 તેમના લેખની પૂર્વે ૫૪ ૧૨૬૪ માં એજ વિષયને ચર્ચાનો
 કમામચાદ એક બાનવાનો પણ એક લેખ છપાયેલો છે
 એટલે એ લેખ મુસલમાન જણાવના વાંચવામાં નથી
 આવ્યો એમ તો નથી જ; છતાં કોષ પથ મુસલમાન બંધુએ
 અસાહિદીને પશ્ચિમી હીમસિંહની વિવાદિતા ધર્મપત્ની
 દોષા છતાં પશ્ચિમીના દસ્તની દરેલી માતળી 'સરેહ'
 (અહીં એ પણ લક્ષમાં રાખી લેવાનું છે કે 'સરેહ' જેવો
 કોષ શબ્દ 'કુરાન શરીફ'માં ન દોષા છતાં અને શુદ્ધ
 શબ્દ 'શરીફ' દોષા છતાં મહારાષ્ટ્ર ફોનદારે 'સરેહ'
 શબ્દ લખ્યો છે એટલે એથી તેઓ પોને મુસલમાન દોષા
 છતાં 'કુરાન શરીફ'નું કેટલી મીઠા પર્વન જ્ઞાન ધરાવતા

હોવા લોધએ એનું સ્પષ્ટ અનુમાન કરી શકાય છે.) થી વિરુદ્ધ હતી એમ દર્શાવવાનો અને મહાશય શ્રોત્રદારની માન્યતાને અવાસ્તવિક સિદ્ધ કરવાનો અત્યાર સુધી લેક્ષ- માત્ર પણ પરિશ્રમ નથી લીધો એટલે અમે હિન્દુઓને એમ જાણી લેવાનું-જ્યાં સુધી શ્રોત્રદારના એ વિધાનનું કોઈ આક્ષિપ્ત મુસદ્દામાં ખંડન કરવાને કટિબદ્ધ ન થાય ત્યાં સુધી-પ્રત્યક્ષ કારણ મળે છે કે 'શરીયત' ના 'શરીયત' નામક વિભાગમાં મુસદ્દાઓને મુસદ્દામાં ન હોય તેવા કોઈ પણ પુરુષની વિવાહિતા પત્નીના હસ્તની માગણી કરવાની અને જો તેમની એ માગણીને ન સ્વીકારવામાં આવે, તો તે સ્ત્રીને તેના પતિના હસ્તમાંથી બળા- ત્કાર કરીને પણ છીનવી લેવાની આજ્ઞા કદાચિત્ આપવામાં આવી હશે અને જો 'શરીયત' પ્રમાણે મુસદ્દાઓ કોઈ પણ અન્યધર્મીય પુરુષની વિવાહિતા પત્નીની માગણી આપી રીતે કરી શકતા હોય, તો અમે હિન્દુ દોષાથી અને હિન્દુઓના ધર્મશાસ્ત્રમાં પરનારીને પોતાની માતા તથા સહોદરાનું માનવાની કડિન આજ્ઞા દોષાથી ઇસ્લામ ધર્મ- માટે અમે હિન્દુઓના કેવા અભિપ્રાયો જાહેરવાનો મંતવ્ય છે એની કલ્પના વિચારશીલ મુમદ્દામાં બહુઓએ જ કરી લેવાની છે. જો 'શરીયત'ની આજ્ઞાઓ આવા જ પ્રકારની હોય, તો જો જો દેશોમાં અત્યારે મુસદ્દાઓ રાજ્ય કરી રહ્યા છે અને દેશોમાં કોઈ પણ અન્યધર્મીય-હિન્દુ, ચલદી, ક્રિશ્ચિયન તથા બૌદ્ધ આદિ-પુરુષોના ચલની માતા, ભગિની, કુલવધૂ તથા પુત્રી આદિ જે દુર્ભાગ્યવચ્ચાન તેઓ કેપસુન્દરીઓ હોય તો મુમદ્દાઓની દષ્ટિ તેમના પર ક્યારે આવી પડશે અને મુસદ્દાઓ કંઈ વેળાએ તેમની પવિત્રતાના વિનાશમાટે દમર કરીને દેવાર થઈ જશે (અને તે પણ વળી ધર્મની આજ્ઞાને અનુમરીને) એનો કોઈ પણ નિશ્ચય કરી શકાય તેમ

શુદ્ધરથોની જે સંગસારીથી+ અમાનુષ અત્યાચારથી—હત્યા કરવામાં આવી છે તે ન્યાય તથા ધર્મના નામથી કરાયેલા અમાનુષ અત્યાચારમાટેના અન્યધર્મીય ઝગ્નના વિરોધનો અનાદર કરીને મુસદ્દાનો જ્યાં એવા, ઉદ્ધારો દાદી રહ્યા છે કે: “જે કાર્ય કરવામાટે અમોને અમારા કુરાન શરીફની આજ્ઞા મળેલી હશે તે કાર્યનો અન્યધર્મીયોદ્ધાર ગમે તેટલો તથા ગમે તેવો વિશેષ કરવામાં આવશે, તો પણ અમો તે કાર્ય અવશ્ય કરવાના અને કરવાના જ! સેંકડો, હજારો તથા લાખો મનુષ્યોના તો શું, પણ કરોડો મનુષ્યોના વિરોધની પણ અમને પરવા નથી.” ત્યાં મુસદ્દાનો પોતાના કુરાન શરીફની આજ્ઞાના નામથી હથેળાએ કેવા પ્રકારના અત્યાચારો અન્યધર્મીયોપર કરી એમણે એની અત્યારે દાનાથી યથાર્થ દંડપના કરી સકાય તેમ છે વાર? કારણ કે, પવિત્ર કુરાન શરીફમાં કોઈ પણ અન્યધર્મીય—ગયર મુસ્લિમ—ને સંગસારીથી મારી નાખવાની આજ્ઞા આપવામાં આવી નથી એવી વાતો અત્યારે પ્રદાશમાં આવેલી છે એટલે જો એ વાતો સત્ય હોય તો આ દત્તાકાંડ કુરાન શરીફની આજ્ઞા વિરુદ્ધ જ કરાયેલો છે એમ માનવાનું આપણને યોગ્ય કારણ મળી શકે છે; કારણ કે, જે મુસદ્દાનો કાણુલના અમીરની આજ્ઞાથી થયેલા આ માનવહત્યાકાંડને કુરાન શરીફની આજ્ઞા અનુસાર થયેલું તથા ધાર્મિક કાર્ય માને છે, તેમણે મોત્તાની એ માન્યતાને મત્ય સિદ્ધ કરી બતાવવામાટે

તથા વિશ્વના અન્ય પ્રદેશોમાં પણ છે અને તેમની એકંદર સંખ્યા અત્યારે દસ લાખની મનાય છે.

+સંગસારી એટલે કોઈ પણ મનુષ્યને કઠિલાગ પર્વત મૂખમાં દાટવો અને ત્યારપછી તેને પથરા મારી મારીને મારી નાખવો તે અમાનુષ ક્રિયા.

આત્માર સૂધી કુરાન શરીરની એવી કાંઈ પણ આત્માને લોકાની જાણમાટે પ્રકાશિત કરવાનો પરિશ્રમ લીધો જ નથી. એ જ પ્રમાણે મહારાજ દેજાદારે પણ અધાઉદીન ખિલજીએ પંચિનીના હસ્તની કરેલી માગણીને શરીરપત્તી અવિરુદ્ધ માનવા છતાં શરીરપત્તનું એવું કાંઈ પણ પ્રમાણુ તો જલૂં દ્યું જ નથી એ શોકનો વિષય નથી કે શું? આવા પ્રસંગોમાં 'કુરાન શરીરમાં આવી આઠા છે.' અને 'આ કાર્પ શરીરપત્તી વિરુદ્ધ નથી' એવાં પ્રમાણુકીન વિધાનો કરવાથી કાર્પ આછી શકે તેમ નથી. આવા પ્રસંગોમાં ચોખ્ખા પ્રમાણુ આપવાનો પરિશ્રમ ન લેવો અને "જે આના પવિત્ર કુરાનમાં કહેવાયલી હોય તે અન્ય લોકાની દ્રષ્ટિમાં ગમે તેટલી નિંદા હોય છતાં અમે તો તે આજ્ઞાનું પાલન કરવાના જા!" એવા પોકાર અથવા પકકાર કરવાને ત્યાંર થઈ જતું એ કૃત્ય પવિત્ર કુરાનનાં અત્યંત ઉચ્ચ તરવોને પોતાના નીચ કૃત્યોવડે કલંકિત કરવા સમાન નથી કે શું? દારણુ કે, આવા પ્રકારના અવિચારયુક્ત પકકારથી તો મુમ્મદમાન જાણુઓ પોતે જ એમ મિદ્ધ કરી જતાં છે કે કુરાન શરીરની આઠાઓ મનુષ્યાવ, યાંત્રી તથા મુન્નારણુ આદિની વિરોધિની જ છે.

'આવા પ્રકારના મુમ્મદમાનોએ પોતાનાં સ્વચ્છન્દ વર્ત્તન, તથા અત્યાચારિતાથી આજ્ઞાસૂચી કરતામ મર્મને કાંઈ પણ પ્રકારના દારણુ વિના જલનામ કરી પોતાના દેહ-જાણુઓની દ્રષ્ટિમાં પોતાની જાતને જ લેતારી પાડ્યા જેવો પ્રયત્ન કયો છે એમ ખેદસહિત કહેવું પડે છે.' એ મત્સ્યવર મહારાજ મદમદ દુદ્ધીમના ઉદ્ધારોનું અમોને આ રથને અચાનક રગરણુ થઈ આવે છે. એ જ મહારાજ મદમદ દુદ્ધીમ (વેંચુલો, 'અલ્લુમન અદમદિયા'ના સેક્રેટરી) પોતાના એક લેખમાં લખે છે કે: "આરી જ આજી રેટલીક

હાસ્યજનક ગયરસમળે પવિત્ર કુરાન તથા હુજરત મહમદ પયગંબરની ઓજાઓથી વિરુદ્ધ છે; પરંતુ એનો વિચાર કોણ કરે છે? આ ફેલાયેલી ગયરસમળે ફાયદાની હોવાથી દરેકને પોતાની આસા પૂરી થવાની આસા રહ્યા કરે છે અને આ અંધશ્રદ્ધા વિરુદ્ધ જો કોઈ પણ મનુષ્ય માત્ર એક શબ્દ પણ ઉચ્ચારે તો તે મનુષ્યના પ્રાણુ લેવાને તેઓ નૈગાર છે. પરંતુ હિન્દુસ્તાનમાં તેમ જ અન્ય સુધરેલાં રાજ્યોમાં સમસ્ત પ્રજાને ધાર્મિક સ્વતંત્રતા અપાયેલી હોવાથી એ બિચારાઓનું કાંઈ ચાલી શકતું નથી અને તેથી નિરુપાય-વશાત્ તેમને મૌનાવશબન કરી બેસી રહેવું પડે છે. જો આવી પરિસ્થિતિ ન હોત, તો એઓ ભુક્ષમ ગુજરવામાં કશી પણ કલ્યાણ રાખત નહિ.” x મુસલમાન બંધુઓ આનું

+ જ્યાં એવા મુસલમાનોનું કાંઈ પણ ચાલી શકે ■ ત્યાં તેઓ કેવાં કેવાં વૃક્ષો ગચાવી દે છે એનો એક નવો દાખલો મળ્યો છે અને તેના સંબંધમાં પૂનાના “કેસરી” (મરાઠી) પત્રના તા. ૨૮-૪-૨૫ મંગળવારના અંકમાં નિમ્ન લેખ પ્રકાશિત કરવામાં આવ્યો છે:—

“મુસલમાનોની ધર્માન્ધતા કિંવા અલ્યાચાર કરવાની પ્રવૃત્તિ અતિરેકની સીમા પર્યંત પહોંચી જવાનાં ઉદાહરણો હમણું સેફટોની ઝંખ્યામાં પ્રકટ થતાં રહે છે. વિશેષતઃ નિજમરાદના સુગલાઈ રાજ્યમાં એવા પ્રકારો નિરંતર થતા રહે છે. પારંગણના એક મુપ્રસિદ્ધ હિન્દુ વકીલ ચિંજલ રંગરાવ સ્વર્ગવાસી થતાં તેમના સંબંધમાં મુસલમાનોએ એક મહાવિલસણ પાદ ઉપરિચલ ત્યાં હતો ૨૪. ચિંજલ રંગરાવને નિજમરાજ્યમાં વકીલાતને ધલો કરવો પડતો હતો એટલામાટે સ્વાભાવિક જ તેમને અરબી, ફારસી તથા હુદુ લાપાનો એટલી સીમા પર્યંત હૃદય અભ્યાસ થોડો હતો કે તેઓ શુદ્ધ મુસલમાનો કરતાં પણ બે બાપાએ અતિશય શુદ્ધ રવિપમાં નેમ લખી શકતા હતા તેમ બોલી ગાતા

• અસ્તુ: હવે આપણે આ મંકારણ વિષયાન્તરને ત્યાગીને આપણા મૂળ વિષય પ્રતિ વળીશું. અક્ષાઉદીન ખિલ્લએ પોતાની હિન્દુમંજસાથે કેટલી સીમા પર્યન્ત ફેરાર, અન્યાય-યુક્ત તથા અમાનુષ વર્તન કરી જતાનું હતું, એના મુંબંધમાં “તારીખે ફીરોજશાહી” નામક ફારસી ભાષામાં લખાયેલા ઇતિહાસગ્રંથનો કર્તા જિયાઉદીન નામક મુસલમાન મોરિંખ સ્પષ્ટ શબ્દોમાં લખે છે કે:—

“આ મર્વ કરી લીધા પછી મુસ્તાન અક્ષાઉદીને

તેઈએ એનો મર્મ ત્યાંની હિન્દુ જનતાના સારી રીતે જાણવામાં આવી ગયો. આવા પ્રકારે વારંવાર થતા હોવા છતાં આવા અત્યાચારોના પ્રતિકારમાટે પણ હિન્દુઓએ સંગઠન ન કરતું એમ કહેનારા ફેરાનેતાઓ આપણા મર્વમાં અઘાપિ આપણા જોવામાં આવ્યા કરે છે એ આશ્ચર્ય નથી કે શું?”

નાહ મનુષ્યને તે પાતે યથાવિધિ મુસલમાન થયેલો ન હોવા છતાં તેણે અરબી, ફારસી તથા ઉર્દૂ આદિ ભાષાઓમાં પોતાની હાથરદત્ત તથા છદ્વિના પ્રભાવથી મેળવેલી અશૌચિક પ્રવીણતાના કારણથી જ નેને મુસલમાન ડાહ્યા બેસાડેલા અને તેના શબ્દને ફક્તનાવવાનો દૂરામદ દર્શાવીને તે શબ્દને જે દિવસ પર્યન્ત ધરમાં સડતું રખાવીને તે મૃત મનુષ્યના શબના અન્ય કવિત મનુષ્યોને કાંઈ પણ પ્રકારના અપરાધ વિના માનસિક તથા સારીરિક ત્રાસ આપના એવી કાંઈ આજ્ઞા કુરાન શરીફમાં અપાયેલી છે ખરી કે? અને કુરાન શરીફમાં એવી કાંઈ આજ્ઞા ન હોય, તે નિજમશાહીના મીઠવીઓએ કુરાન શરીફની “તમારો ધર્મ” તમારા માટે અને મારો ધર્મ મારા માટે” એ પવિત્ર આજ્ઞાનો ભંગ કરેલો હોવાથી અને હિન્દુઓને અકારમ્ ત્રાસ આપવાનો વ્યવસાય આદ-
 દેલો હોવાથી નિજમ સરકાર એ વૃદ્ધાની મૌતવીઓને યોગ્ય સિદ્ધા આપીને પોતાની ન્યાયપ્રિયતાનો પરિચય ફરાવવાની ઉદારતા દર્શાવે ખરા કે?

પોતાની હિન્દુપ્રજને પીડવાના નિયમોને નિર્માણ કર્યા. આગળ જમીનની પંચાઇસનો દુકમ કર્યો, ઉપજનો નિશ્ચય કરી લેવામાં આવ્યો અને જોટલી ઉપજ યાવ તેનો અર્ધ ભાગ મુક્તાનના ભાગ તરીકે લેવાની આજ્ઞા મંભજાતી દેવામાં આવી. એ દુકમ એવો સખ્ત હતો કે કાર્ધપશુ હિન્દુ કૃષિકર-ખેડુત-એ આજ્ઞાના જનનથી છૂટી શકે એ ચાર્તો સર્વથા અશક્ય હતી. પશુઓની ચરાર્થનું મહત્ત્વ પ્રત્યેક ગૃહસ્થ પાસેથી વસૂલ કરવાની આજ્ઞા આપવામાં આવી હતી. એ બધા કરોને વસૂલ કરવાના કાર્ધમાં કઠોરતાનું એટલી સીમા પર્યન્ત અવલંબન કરવામાં આવ્યું હતું કે એ નિયમોના અમલનો આરંભ થવા પછી અસ્પદાગમાં-ધોડા દિવસો-માં જ ઔધરી તથા મુકદ્દમો પાને ન તો ચલવામાટે ધોડા રહ્યા કે ન તો બાંધવામાટે હથિયાળ. અસ્પદાગમાં જ હિન્દુપ્રજ એટલી સીમા પર્યન્ત પોતાની દિનમતને દારી ગઇ કે એક સાધારણ આગચુગર-વસૂલાન જાતના અધિકારી-અનેક ઔધરીઓ તથા મુકદ્દમો પાસેથી નેમના ગળામાં દોરડા નાખીને ઠાંસાઆજની મુદ્દાવનથી જોતજોતાંમાં આનન્દથી કર વસૂલ કરી લેતો હતો. રાજનિયમની આ પેશામિક કઠોરતા વિરુદ્ધ કોઇ પણ હિન્દુને પોતાના મુખમાંથી એક પણ શબ્દ ઉચ્ચારવાનો અધિકાર ન હતો. આનું પરિણામ એ થયું કે હિન્દુઓના ધરમાં પેસાનું નામોનિશાન પણ બાકી ન રહ્યું અને આરાં આરાં પ્રતિષ્ઠિત હિન્દુ કુટુંબોની સ્ત્રીઓ નિરુપાય થઇને જીવનનિર્વાહમાટે મુમદ્માનોનાં ધરોમાં બાંધી તરીકે રહીને ઘમઘટિ કરવા લાગી ! નાયબ વજરે કર વસૂલ કરનારા અમલચુગરો તથા તહસીલદારો એવી તો સખ્તી કરવા માંડી કે તેમની પાસે એક કોડી પણ બાકી રહેવાના વાંધા થઈ ગયા. જે અમલચુગરો તથા તહસીલદારો નાણાં આપવામાં તુસ્ત દેખાતા હતા નેમની હાથકડીઓ,

બેડીઓ તથા ઠોંસાબાજીથી સારી રીતે ખબર લેવામાં આવતી હતી અથવા તો તેમને કાઠ-હેડ-માં પણ નાખી દેવામાં આવતા હતા. નાયબ વજીરના એ પોતાપર થતા અત્યાચારોનો બદલો અમલગુજારો તથા તહસીલદારો પ્રજા-હિન્દુપ્રજા-પાસેથી વાળી લેતા હતા અને તે એવી રીતે કે તેઓ હિન્દુ પ્રજાજનોની હાથ કડીઓ, બેડીઓ તથા ઠોંસાબાજીથી સારી રીતે ખબર લેતા હતા અને તેમને હેડમાં પણ નાખી દેતા હતા. આ કારણથી હિન્દુલોકોએ અમલગુજારોથી યમરાજ પ્રમાણે ડરતા હતા અને પટવારી તથા તહસીલદારોને એટલી સીમા પર્યંત બચાંકર માનવા લાગ્યા હતા કે તેમનાં કુર્કુભે સાથે શરીરસંબંધ કરવાને પણ કાર્ત્ત તૈયાર થતો ન હોતો.”

એ જ મુસ્લમાન ઇતિહાસલેખક આગળ વધીને કહે છે કે: “મુસ્તાન અલાહીદીન પોતે મુશિક્ષિત ન હોવાથી તેના પોતાના મારે તેની પોતાની જે માન્યતા તે જ ન્યાય હતો. શી વસ્તુ ‘શરીયત’ થી વિરુદ્ધ છે અને શી વસ્તુ ‘શરીયત’ થી અવિરુદ્ધ અથવા અનુકૂલ છે એ ચિંપમના વિચારનો પરિશ્રમ તે કદાપિ લેતો જ ન હોતો. તે કાળમાં કે ન્યારે વિદ્રોહદમનના આવા પ્રકારના પ્રયત્નો કરવાનો બચસામ ચાલી રહ્યો હતો, એક દિવસ મુસ્તાન અલાહીદીને જમાનાના કાજી અમસુદ્દીનને કાંઈક પ્રશ્નો પૂછવાની ઇચ્છા દર્શાવી. મુસ્તાનની આ ઇચ્છાને જાણીને કાજી બિચારો અતિશય ભયભીત થઈ ગયો અને અત્યંત આર્જવદર્શક ભાવથી કહેવા લાગ્યો કે: “મને જણાય છે કે મારા જીવનના દિવસો હવે પૂરા થઈ ગયા છે; કારણ કે, જે હું ધર્મપ્રધોના આધારે આપનામદારના સચલોના ખરેખરા જવાબો આપીશ,

મુસ્તાને તેને નિર્લય થવાનાં અનેક આશ્વાસનો આપ્યાં અને ત્યારપછી પૂછ્યું કે: “આપણા ધર્મગ્રંથો અનુસાર હિન્દુ પ્રજાની યોગ્યતા અથવા પદવી શી છે વા? ” એ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં કાણએ જણાવ્યું કે: “હિન્દુએ ‘ખિરા-જગુજર’ હોવાથી ખિરાજ-કર-આપવો એ તેમનો ધર્મ છે. જે અમલગુજર હિન્દુએ પાસેથી ચાંદી માગે, તો હિન્દુએએ નત્રતાપૂર્વક, વિનીતભાવથી તથા મૌનનું અવલંબન કરીને સોનું લાવીને તેમનાં ચરણોમાં દાગર કરી દેવું જોઈએ. જે તે અકસર-રાજકર્મચારી-હિન્દુએના મોઢામાં ધૂળ ભરવાને તૈયાર થઈ જાય, તો હિન્દુએએ કાંઈ પણ પ્રકારનો ખેદ ન દર્શાવતાં મોઢાને ખોલીને તે ધૂળને મોઢામાં ધારણ કરી લેવી જોઈએ.” કાણએ ધર્મગ્રંથોના આધારે આવી કેટલીક જાળનો દર્શાવી એટલે પછી મુસ્તાને રિમત કરીને કહ્યું કે: “હું આપના આ સાત્તીય વિવેચનને સમજી શકતો નથી. મારા જોવામાં આવ્યા કરે છે કે આ ઔધરી તથા મુકદ્દમે ધોડા ઉપર ચઢીને ફરતા રહે છે; સારાં સારાં કપડાં પહેરતા રહે છે, ધીરાની ધનુષ્યબાણ-તીરકમાન-રાખતા રહે છે, શિકાર કરતા રહે છે અથવા તો પોર્નપોતામાં લડતા અને ઝંઘડતા રહે છે; પરંતુ ખિરાજ-કર, જનિયા-માયાવેરો તથા ‘ચરી’ તરીકે એક કોડી પણ વસૂલ નથી કરતા; કિંમદના ગરીબ દેવત પાસેથી પોતાના ‘મોકદ્દમી’ કરને વસૂલ કરીને શરાબ તથા દવાબમાં ફૂંકી નૂજે છે, અને મારા અધિકારીઓની જરા પણ પરવા નથી રાખતા, એટલામાટે એમને દેવાની દેવાના આશયથી જ આ સર્વ નિયમોને નિર્માણ કરવામાં આવ્યા છે. હું પોતે જોકે નિરદાર છું, તથાપિ દુનિયાને હું મારી રીતે જોળખું છું એટલે મારી એવી દૃઢ માન્યતા મચેલી છે કે જ્યાં સુધી હિન્દુએને બિદુલ ગરીબ તથા મોડતાજ નહિ જનારી દેવામાં આવે

ત્યાં સુધી હિન્દુઓ કદાપિ કર્માર્થદાર—આત્માધારક—થાય તેમ નથી. આ કારણથી જ મેં એવો હુકમ કર્માચી દીધો છે કે ‘ હિન્દુઓ પાસે માત્ર ખાવા જેટલું અન્ન જ બાકી રહેવા દઈને ખીન્તું બધું વસૂલ કરી લ્યો ! ’ અર્થાત્ મુસ્તાન અસાઉદીન ખિલજીની પોતાની હિન્દુગ્રભમારે જે અનુકંપા તથા શાગણી (?) હતી તે આ હતી.

મુસ્તાન અસાઉદીનના સમયમાં ક્રિયવિક્રમની અન્ય વસ્તુઓ ક્રમાણે ઓછો તથા પુરુષોના ક્રિયવિક્રમનો બ્યવસાય પણ ધૂર્મધગાદીથી ચાલતો હતો એવો એ ઉપસુક્ત ગ્રંથમાં ઉલ્લેખ કરાયેલો છે. આંદીઓ પાંચથી બાર ટંક સુધીની કીમતથી; રખેલીઓ વીસથી ત્રીસ અથવા ચાળીસ ટંકના મૂલ્યથી; મારા રૂપાળા છોકરા વીસથી ત્રીસ ટંકના દામથી અને ગુલામો દશથી પંદર ટંકના લાવથી ધોળે દિવસે અને ભરેખખરે વેચાતા હતાં. ટંક એટલે ચાદીનો સિક્કો. મુસ્તાન અસાઉદીનના સમયમાં આંદીના સિક્કા એ નામથી જ ઝાળખાતા હતા.

આદી એ વાર્તાને વિશિષ્ટતાપૂર્વક લક્ષમાં રાખી લેવાની છે કે મારા રૂપાળા છોકરાને ગુલામોથી ભિન્ન દર્શાવવામાં આવ્યા છે તેનું કારણ એ છે કે ગુલામો મૂકનાં સામાન્ય કાર્યોમાટે વેચાતા તથા ખરીદાતા હોવાથી તેમના વય તથા રૂપને વિશેષ મહત્ત્વ આપવામાં આવતું ન હોતું; પરંતુ રૂપાળા છોકરાને એક વિલક્ષણ લાલસાની તૃપ્તિમાટે જ મુસદ્દમાન અમીરો તથા બાદશાહો ખેરીદના હોવાથી તેમના વય તથા સૌન્દર્યને માત્ર એટલું જ નહિ, પણ તેમના કંઠના માધુર્યને પણ સ્ત્રીઓના વય, લાવણ્ય તથા કંઠમાધુર્યસમાન મહત્ત્વ અપાતું હતું અને તેથી જ રખેલીઓના જેટલી જ તે રૂપાળા છોકરાઓની જખરમાં કીમત ઉપજી શકતી

હતી. ઈરાનમાં મહાત્મા શ્રેષ્ઠ સાદીના સમયમાં અને તેમનાથી પૂર્વે, રૂપમુંદરી નવયૌવના રમણીઓના સૌન્દર્યમાં મુગ્ધ થવાની ઘટના પ્રમાણે સ્વરૂપમુંદર આગેના તરુણોના સૌન્દર્યમાં મોહમુગ્ધ થવાની ઘટના તે નિસની એક સામાન્ય ઘટના હતી અને એવા અનન્યસર્ગિક આદ્યો પોતાના તરુણ માથો ઉપર ધન ઓવારી નાખવા ઉપરાંત પોતાના પ્રાણોને ઓવારી નાખવાને પણ નિરંતર દ્વાર રહેતા હતા એનાં પ્રમાણે આપણને મહાત્મા શ્રેષ્ઠ સાદીના વિશ્વ-વિખ્યાત ‘ગુલિસ્તાન’ નામક નૈતિક ગ્રંથમાંથી જ મળી આવે છે; કારણ કે, ‘ગુલિસ્તાન’નો આખો પાંચમો બાજ [પંચમ પ્રકરણ] એવા પુરુષ માણસના પુરુષ આદ્યોની ઇશ્કમાણી કથાઓથી જ ભરેલો છે. અને તેટલાંમાટે ગુલિસ્તાનના હિન્દી અનુવાદક પ્રોફેસર બેનીપ્રસાદ એમ. એ. મહાશયને ‘ગુલિસ્તાન’ના અનુવાદની ભૂમિકામાં નિરૂપાયવશતાથી નિમ્ન ઉલ્લેખ કરવો પડ્યો છે:—

“અજ્ઞાનવશ, સાદીએ પોતાના ઉન્નત નીતિગ્રંથમાં પ્રચલિત પ્રણાલીના વશમાં આવી જઈને કેટલીક અશ્લીલ કથાઓ તથા કેટલાંક અશ્લીલ વાક્યો સંમિશ્રિત કરી દીધાં છે. પાંચમા બાજમાં બધી મળીને ઓગણીસ કથાઓ છે અને તે સર્વ કથાઓ અશ્લીલ છે. ગ્રંથના અન્ય ભાગમાં પણ ચાર પાંચ કથાઓ તથા ચિત્રાઓ એવી છે કે જે અશ્લીલતાથી સર્વથા મુક્ત નથી. પ્રેમ, સાદિત્યનો એક

---

* પ્રોફેસર બેનીપ્રસાદ દ્વારા ‘ગુલિસ્તાન’નો આ હિન્દી અનુવાદ અવાહનબાદના ‘ઈન્ડિયન’ પ્રેસે છાપીને ઈ. સ. ૧૯૨૩માં પ્રકટ કરેલો છે અને તેનું મૂલ્ય રૂ. ૨-૦-૦ ■ આ પ્રોફેસર બેનીપ્રસાદ તે જ ■ કે એમણે અંગ્રેજીમાં “History of Jahangir” નામક ઐતિહાસિક ગ્રંથ લખેલો છે.

પ્રધાન વિષય છે અને તેથી અનેક ગ્રંથકારોએ શૃંગારને સર્વોત્તમ રસ માનેલો છે, પરંતુ સત્ય પ્રેમ તો માનસિક હિંવા આધ્યાત્મિક પ્રેમ જ છે કે જે પશુવામનાઓથી સર્વથા અલિપ્ત હોય છે. અભાગ્યવસ મંસારના અનેક પ્રતિભાશાલી કવિઓ પ્રેમવર્ણનના આવેશમાં આવીને ઔચિત્યની રીમાથી અતિશય આગળ વધી ગયા છે. જે કથાઓના કથનની કાર્ષણ્ય પ્રકારની આવશ્યકતા હતી જ નહિ, તે કથાઓને તેમણે વિસ્તાર તથા સ્પષ્ટતાપૂર્વક વર્ણવી બતાવી છે. આવા પ્રકારની ફારસી કવિતામાં જે એક અસુન્તવ્ય દોષ રહેલો છે તે એ છે કે ફારસી કવિતામાં કેટલોક સ્થળે વર્ણવાયેલો પ્રેમ કેવળ અશ્લીલ જ નહિ. કિન્તુ અસ્થાભાવિક (અનૈસાગિક) પણ હોય છે, કારણ કે, તેમાં ઝાંઝાને બદલે બાગદો-છાકરાઓને-જ પ્રેમપાત્ર તરીકે વર્ણવેલા હોય છે, અને તેથી ફારસી કવિતાનો શૃંગારરસ બીભત્સ તથા વૃક્ષાજનક થઈ ગયો છે. એ વાર્તાને યદ્યપિ અમો સ્વીકારીએ છીએ કે આવા પ્રકારની કથાઓમાં પણ ક્યાંક ક્યાંક સાહિત્યસૌન્દર્ય જોવામાં આવે છે; પરંતુ તેનું મૂલ્ય આવશ્યકતા કરતાં વિશેષ છે. ગ્રંથને સર્વાંગપૂર્ણ બનાવવાની અભિપ્રાયથી અમોએ પણ પ્રથમ એવા પ્રકારની કેટલીક કથાઓનો અનુવાદ કર્યો હતો; પરંતુ એ અનુવાદ એટલો અને એવો તો બીભત્સ પ્રતીત થયો કે અંતે અમોએ તે અનુવાદને ફાડીને ફેંટી દીધો. અસ્તુ: આ ગ્રંથમાં એક પણ અશ્લીલ કથા નથી. સૌભાગ્યતઃ ગ્રંથ (મૂલ ગ્રંથ) નો લગભગ દશાંશ જ અનુવાદથી વર્ણિત રહ્યો છે અને વિશુદ્ધ સાહિત્યપ્રેમીઓ તે અંશને મૂલ ગ્રંથમાં વાંચી શકે તેમ છે.....”

(જૂમિકા પૃષ્ઠ ૧-૨.)

હિન્દી ભાષામાં ‘શુભિરતાન’નો એક અન્ય અનુવાદ

પણ થયેલો છે, તેના અનુવાદક હરિદાસ વેદ છે અને પ્રકાશક હરિદાસ એન્ડ કંપની દલકર્તા છે. મૂલ્ય રૂ. ૨૫ છે. આ અનુવાદની મારી પાસે જે. ઇ. સ. ૧૯૧૬ માં પ્રકાશિત થયેલી તૃતીય આવૃત્તિની પ્રત છે તેની પ્રસ્તાવનામાં એ પાંચમા બાબની કથાઓના સંબંધમાં જે કે કસો ઉલ્લેખ કરવામાં નથી આવ્યો, પરંતુ એ અનુવાદમાં મૂળ ગ્રંથમાંના પાંચમા બાબની ૧ લી, ૨ જી તથા ૨૧મી મળીને કેવળ ત્રણ કથાઓનો જ સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે અને અન્ય કથાઓનો એ અનુવાદગ્રંથમાં સમાવેશ ન કરવાનું જે કારણ ૨૫૫ માં પૃષ્ઠના પાદટિપ્પણ (Footnote) માં દર્શાવામાં આવ્યું છે તે આ પ્રમાણે છે:—

“ આ અધ્યાયમાં એવી એવી કથાઓ કથાયત્થી કે જે કથાઓના વાંચનથી શુદ્ધિકરણ મળવાને બદલે કુશિસણ જ મળે છે. આ અધ્યાયની પ્રેમરસથી છલકાતી કથાઓ યુવકો તથા છોકરાઓને કુમાર્ગમાં ઘસડી જનારી છે એમાં અણુમાત્ર પણ સંદેહ નથી. એમને તો એમ જ જણાય છે કે મોક્ષવિદ્યાના મંત્રાઓ—વિદ્યાશાળાઓ—માં વિદ્યાભ્યાસ કરનારા વિદ્યાર્થીઓ આવાં પુસ્તકોના પરિશીલનથીજ આરિય-દ્વીન તથા ક્રિયાસતત્રીયત-વિલાસપ્રિય-ચર્ચ જાય છે. જે કે સાદી સાદબનું ‘ગુલિસ્તાન’ નામક પુસ્તક એક અમૂલ્ય રત્ન છે. પરંતુ ‘ગુલિસ્તાન’ નો આ (પાંચમો) અધ્યાય આ દેશ (ભારતવર્ષ) માટે ઉપયોગી નથી અને તેટલા-માટે જ એમોએ ત્રણ કથાઓ (પહેલી, બીજી તથા એકવીસમી) આપીને બાકીની અદાર* કથાઓને વર્જ્ય કરી દીધી

* પ્રાદેસર બેનીપ્રસાદે ગુલિસ્તાનના પાંચમા બાબમાં એકંદર ૧૬ કથાઓ દોવાનું જણાવ્યું છે અને મદદરાય હરિદાસે ૨૧ કથાઓ દોવાનું કહેતું છે; પરંતુ મદદરાય હરિદાસનું કથન સત્ય છે; કારણ કે, પાંચમા બાબની કથાઓની સંખ્યા ૨૧ ની જ છે. આ વિષયમાં પ્રેક્ષકે બેનીપ્રસાદની કાંઈક ભૂલ યદ્યપિ દોષ એમ જણાય છે.

છે. આ અધ્યાય વિના અન્ય કોઈ પણ અધ્યાયમાંની એક પણ કથાને અમોએ વર્જ્ય કરી નથી, અમો નથી સમજી શકતા કે સાદી જેવા નીતિત પુરુષે પોતાના નીતિમંથમાં આ અધ્યાયની અવતારણા કેમ અને શા કારણથી કરી હશે ? પુષ્પ તથા કંટકનો યોગ તે આનું જ નામ ! !”

આ જે અનુવાદો હિન્દુઓના કરેલા છે; પરંતુ મેમણ ઈલાહીમ દાઉદ તથા મેમણ અબ્દુલ્લા ઈસમાઇલ નામક જે મુસલમાન ગૃહસ્થોએ સાથે મળીને ‘શુલિસ્તાન’ નો જે ગુજરાતી અનુવાદ કરેલો છે અને જે અમરેલી-કાઠિયાવાડ-માં મુદ્રિત તથા પ્રકાશિત થયેલો છે તે ગુજરાતી અનુવાદની પ્રસ્તાવનામાં જે કે પાંચમા બાબની અસ્વીકતા તથા અસ્વાભાવિક પ્રેમમનતાના સંબંધમાં અનુવાદકોએ મૌનનું અવલંબન કરી લીધું છે; તથાપિ પાંચમા બાબની કથાઓના અનુવાદમાં જ્યાં મૂળમાં રૂપાળા છોકરા અથવા ગુલામોને માથાકે તરીકે રજૂ કરવામાં આવ્યા છે ત્યાં રૂપવતી સ્ત્રીઓ અથવા સુવતીઓને માથાકે તરીકે રજૂ કરીને અને સર્ગિકતાને નૈસર્ગિકતાનું સ્વરૂપ આપવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો છે એટલે તેમના એ પ્રયત્નથી ‘શુલિસ્તાન’ ના પાંચમા બાબની કથાઓની જવાનક બીભત્સતાએ એ મુસલમાન અનુવાદકોને પણ હચમચાવી દીધેલા હોવા જોઈએ એવી કોઈ પણ પ્રકારના સૂઝાચ વિના સ્પષ્ટ દર્શના કરી શકાય છે. ઉદાહરણ તરીકે આપણે ‘શુલિસ્તાન’ ના પાંચમા બાબની ૨૦ મી કથાના આરંભનું જ એક વાક્ય લઈશું. મૂળ કથા આવી રીતે આરંભાય છે:-

“ લોકો હુમદાનના એક કાજની એવી કથા કહે છે તે એક નાસમંદના છોકરા ઉપર એટલો બધો આશક થઈ ગયો હતો કે તે છોકરાના ઇશ્કથી તે કાજનું હૃદય

આગમાં તેખાવેલી ઘોડાની લાલચોળ ચંચેલી નાક પ્રમાણે દબ્બ રહ્યા કરતું હતું.....’

આનો ગુજરાતી અનુવાદ આવી રીતે કરવામાં આવ્યો છે:—

“હું મદાન સહેરના એક કાજ વીધે નક્ક છે કે તે એક નાલખંદની છાકરી ઉપર આશક પડ્યો હતો. અને તેના દીક્ષેની નાજ તેના વિયોગની આગમાં બળતી અને તેની તલખમાં ધગતી.....”

મહાત્મા શેખ સાદીએ પોતાના રચેલા ‘શુલિસ્તાન’ જેવા એક ઉત્કૃષ્ટ તથા વિશ્વમાન્ય નીતિમંથના ‘પ્રેમ તથા ધૌપન’ શીર્ષક પાંચમા બાબમાં જે કંથાઓ સખી છે તેમાં અશ્લીલતા દોષા છતાં પણ અમો તે અશ્લીલતામાટે મહાત્મા શેખ સાદીના શિરપર લેશમાત્ર પણ દોષારોપ કરી શકતા નથી; કારણ કે, પ્રત્યેક દેશ તથા પ્રત્યેક કાળના કવિજનો તથા ઉપદેસકોનો એ ધર્મ જ હોય છે કે પોતાના સંમદાસિક માનવસમાજમાં જે જે દોષો તથા દુર્ગુણો પ્રચલિત હોય તે તે દોષો તથા દુર્ગુણોનાં બચંકર તથા અનિષ્ટ પરિણામોનો વિશુદ્ધ શુદ્ધિથી પ્રકાશ કરીને સમાજને તે દુર્ગુણોને ત્યાગી દેવાનો તથા સદ્ગુણના માર્ગમાં અગ્રેસર થવાનો ચોખ્ખો ઉપદેશ આપવો અને પોતાના ધર્મ, કિંવા દર્તવ્યનું પાલન કરી બતાવવું. અર્થાત્ આપણા ભારતવર્ષની આપે જનતા પ્રાચીનકાળમાં આવા પ્રકારના અનૈસર્ગિક પ્રેમનાં પંકથી સર્વથા અલિપ્ત તથા અત્યંત મુક્ત હોવાથી જેવી

+ નુમેા એ અનુવાદમંથનું પૃષ્ઠ ૧૦૬. આ અનુવાદનું મૂલ્ય રૂ. ૨-૦-૦ છે અને હવે અનુવાદકો ‘ઈસ્લામ ગેઝેટ’ના સંયુક્ત તંત્રીએ છે એટલે એ મંથ તેમની પાસેથી મળી શકે તેમ છે. એ મંથ સુબહ તથા અમદાવાદના અન્ય પ્રસિદ્ધ છુદસેહરોને ત્યાં પણ વેચાય છે.

રીતે આપણા પ્રાચીન ગ્રંથોમાં એવા અનૈસર્ગિક પ્રેમનો ક્યાંય પણ ઉલ્લેખ કરાયેલો નથી તેવી જ રીતે અત્યારના સભ્ય સમાજની દૃષ્ટિમાં પણ એ અનૈસર્ગિક પ્રેમવિશ્વાસ સર્વથા નિંદ્ય હોવાથી અત્યારના ભારતીય સાહિત્યમાં પણ એ અનૈસર્ગિક મદનલાલસાના ઉલ્લેખો આપણા જોવામાં આવી શકતા નથી. પરંતુ વેશ્યાવિશ્વાસ ત્યાગ્ય હોવા છતાં પણ અસ્વાભાવિક તથા અનૈસર્ગિક ન હોવાથી વેશ્યાઓ સાથેના પ્રેમનાં અનિષ્ટ પરિણામોને દર્શાવનારી કથાઓ જેવી રીતે આપણા દેશની લિંગલિંગ ભાષાઓમાં વિપુલ પરિમાણમાં લખાય છે અને તે શુદ્ધપદેશ આપવાના આશયથી લખાયેલી હોવાથી અશ્લીલ કિંવા ખીલત્ત નથી મનાતી તેવી જ રીતે મહાત્મા શેખ સાદીના સમયમાં ઈરાનના મુસલમાનોમાં એ અનૈસર્ગિક પ્રેમની પ્રવૃત્તિ અન્ય સામાન્ય પ્રવૃત્તિઓ સમાન-વેશ્યાગમનની પ્રવૃત્તિ પ્રમાણે-હોવાથી તે સમયના સમાજની દૃષ્ટિથી એ કથાઓ અશ્લીલ કિંવા ખીલત્ત ન હોતી અને તેથી જ એ કથાઓને અત્યાર સુધી 'ગુલિસ્તાન' માંથી સ્થાનમળત કરવામાં નથી આવી. આવાં પુરાતન પુસ્તકોને જે સમયમાં એ પુસ્તકો લખાયાં હોય તે સમયના સમાજ તથા દેશાચારની દૃષ્ટિથી જ આપણે જોવાં જોઈએ તો જ એ પુસ્તકોની રચનાનો વાસ્તવિક આશય આપણા જાણવામાં આવી શકે છે. જો આવાં પુરાતન પુસ્તકોને આપણાં પોતાના વર્તમાનકાલિક સમાજ તથા દેશાચારની દૃષ્ટિથી જ આપણે જોતાં રહીએ, તો એ પુસ્તકો ધૃણા-જન્ય દેખાય એ સ્વાભાવિક છે. સારાંશ કે શેખ સાદીના કાળમાં તેમ જ તે મહાત્માના પૂર્વવર્તી કાળમાં ઈરાનના મુસલમાનોની નૈતિક અવસ્થા આવા પ્રકારની હતી અને તેથી ઈરાનના જે સુલ્તાનો આપણા ભારતવર્ષમાંથી જે

હિન્દુઓને-હિન્દુ સ્ત્રીઓ, પુરુષો, તરુણો તથા બાળકો
આદિને-કપટ કરીને લઈ જતા હતા અને ત્યાં તેમને ગુલામો
તથા ગુલામડીઓ તરીકે વચ્ચી નાખતા હતા તેમનામાંના
અનેક રૂપસુંદર ભારતીય તરુણોને ત્યાં નરવેશ્યા તરીકેના
જીવનને વીતાડવાના પ્રયત્નો-અત્યંત લજ્જાસ્પદ પ્રયત્નો-ગ્રાસ
નહિ થતા હોય અને દિલ્હીમાં, પણ એવું જ જીવન વીતાડવાની
નોતખત તેમનાપર નહિ આવી હોય એની શી ખાતરી વાદ?
આવાં રૂપજી અનુમાનો કિંવા નિર્વિવાદકલ્પનાઓ આપખાતરી
કરી ચકાવ છે તેવું કારણ એ છે કે, અત્યારે પણ દિલ્હી,
લખનૌ, રિયાસત શામપૂર તથા ટોંક આદિ સ્થાનોમાં-કે
જે સ્થાનોએ મુસલમાન મુસ્તાનો તથા નવાબોની રાજ-
ધાનીઓ હોવાનું માન મેળવેલું છે તે સ્થાનોમાં-એ અર્ન-
સર્જિક પ્રેમલાસસાનો એટલી સીમા પર્વન્ત પ્રચાર છે કે
જેના દર્શનથી આપણે અવશ્ય આશ્ચર્યચકિત થઈ જઈએ
છીએ. જો કે આ દુષ્કર્મ અત્યારે ગુપ્ત રીતિથી અધિક કિંવા
ન્યૂન પરિમાણમાં હિન્દુસ્તાન-ભારતવર્ષ-ના સર્વ ભાગોમાં
વિસ્તરેલું જેવામાં આવે છે અને અત્યારે હવે એ દુષ્કર્મ
કેવળ મુસલમાન જાતિમાં જ સીમાબદ્ધ રહેવું નથી; એટલે
કે, હિન્દુ, પારસી તથા ક્રિશ્ચિયન આદિ જાતિઓમાં પણ
એ અર્નસર્જિક પ્રેમલાસસા તથા લજ્જાસ્પદ દુષ્કર્મ પોતાના
અધિકારને પ્રસારીને 'અસરે મોદજન' અથવા 'અંગનો રંમ લાગે
ને લાગે' એ હૃદયવેદની સાર્થકતાને સિદ્ધ કરી જતાવવાના
કાવને આરંભી દીધું છે; તથાપિ અત્યાર સુધી પણ પંચનગ,
મુનાઈટડ પ્રાન્નિન્મિસ દેશ આગ્રા જેનડ આદિ [૧. ૧૬]
અફઘાનિસ્તાન તથા ઈરાન આદિ જે સ્થાનોમાં મુસલમા-
નોની વસતી અધિક છે અને મુસલમાનોની ગજબના વર્તમાન
છે તે સ્થાનોમાં એ દુષ્કર્મની પ્રતાપજી વિગેય પરિમાણમાં
અને બહુ અંશે ગુપ્ત કિંવા પ્રચલ જાતથી વિસ્તરેલી

જોવામાં આવ્યા કરે છે. અરબો પણ કાઠ પણ કારણવશાત્ એ અનૈસર્ગિક પ્રેમલાલસાથી મુક્ત ન હોતા અને અત્યારે પણ તેઓ એ અનૈસર્ગિક પ્રેમલાલસાથી મુક્ત નથી એનાં કેટલાંક પુસ્તકોમાં આપણને જોટલાં જોષએ તેટલાં પ્રમાણે મળી શકે છે. અરબોનું ભારતવર્ષના સિંધુદેશ નામક વિભાગમાં સર્વથી પ્રથમ આગમન થયું હતું અને સિંધુ-દેશના હિન્દુઓને મુસલમાન બનાવવાના કાર્યનો આરંભ પણ અરબોના દસ્તથી જ થયો હતો એ ઇતિહાસપ્રસિદ્ધ વાર્તા હોવાથી એના પુનર્વિવેચનની આવશ્યકતા છે જ નહિ. અર્થાત્ અત્યારે સિંધુદેશમાં હિન્દુઓ કરતાં મુસલમાનોની સંખ્યા બહુ જ વિશેષ હોવાથી ત્યાં એ અનૈસર્ગિક પ્રેમ-લાલસાનો પ્રચાર પણ બહુ જ વિશેષ પરિમાણમાં જોવામાં આવ્યા કરે છે, અને એ પ્રકાશિત રહત્ય સમાન વાર્તા છે; માત્ર એટલું જ નહિ, પણ ઘણીક વાર આપણા હિન્દુસ્તાનમાં ઉદરનિર્વાહ તથા ધનોપાર્જનમાટે આવતા પકાણો આફ્રિના દસ્તથી રૂપાળા છોકરાઓપર સ્ત્રીઓ પ્રમાણે અનૈસર્ગિક પ્રેમની લાલસામાટે અમાનુષ બળાત્કાર થવાના બનાવો અનેક વાર બનેલા છે અને કેટલાક પકાણો શિક્ષાપાત્ર થઈને જિન્દાન-જેલ-માં પણ ગયેલા છે છતાં આશ્ચર્યનો વિષય છે કે પકાણોના એ અનૈસર્ગિક પ્રેમલાલસાજન્ય બળાત્કારોનો અદ્યાપિ અંત નથી આવ્યો. હજી પણ પકાણોના એવા બળા-ત્કારોની ઘટનાઓ વારંવાર ઘટતી જ રહે છે, અને એ તેમની ત્રીવગમ અનૈસર્ગિક પ્રેમલાલસાનું જ્વલન્ત પ્રમાણ તથા ઉદાહરણ છે. ૨

+ અમદાવાદના ‘પ્રભાત’ નામક દૈનિક પત્રના તા. ૧૪મી એ ૧૯૨૫ ના અંકના ૬ કૃા પૃષ્ઠમાં આ સમાચાર પ્રકટ થયેલા છે:

“એક પકાણો હિન્દુ છોકરા ઉપર શુભરેલો અત્યાચાર:

૧૨-૫-૨૫ ના ગેજ પત્રોડના ૩-૩૦ વાગે અરેના માણેકચોક

આથી અમારા કથનનો એવો આશય છે જ નહિ કે સર્વ મુસલમાનો આવા પ્રકારની અનૈસર્ગિક અથવા સૃષ્ટિ-કર્મવિરુદ્ધ, લોકાચારવિરુદ્ધ, ધર્મવિરુદ્ધ તથા સમ્યક્તાવિરુદ્ધ, પ્રેમલાલસામાં લપટાયલા છે અને સર્વ મુસલમાનો ચારિત્ર્ય-હીન છે; કારણ કે, શહનશાહ ઔરંગઝેબ આલમગીર જેવા કેટલાક મુસલમાન મુસ્તાનો હિન્દુધર્મના તથા હિન્દુઓના પ્રજા વિરોધી હોવા છતાં પણ ચારિત્ર્યના વિષયમાં અત્યંત પવિત્ર તથા આદર્શ હતા; તે મુસ્તાનોના અકસરોને પણ ચારિત્ર્યોને શુદ્ધ રાખવાં પડતાં હતાં અને મુસલમાનોમાં એવા અનેક મહાપુરુષો તથા ઔસિયા થઈ ગયા છે કે જેમને કોઈ પણ પ્રકારના સંકાચ વિના આપણે ગાન તથા પૂજ્યભાવની દૃષ્ટિથી જોઈ સમીએ છીએ. છતાં જ્યારે મુસલમાન મહાત્માઓ તથા કવિજનોના પ્રયોગમાં જ મુસલમાન દેશોની મુસલમાન પ્રજામાં આ ધોરકર્મનું અસ્તિત્વ હોવાનાં પ્રમાણે આપણને મળી આવે છે એટલે એથી એ દુષ્કર્મની આર્યાવર્તમાં વિદેશી મુસલમાન આક્રમણકર્તાઓ દ્વારા જ આવક થયેલી છે એમ માનવાનું આપણને પ્રજા કારણ મળે જાય છે. આ ધૂણાકરક વિષયની આટલી ચર્ચા જ પૂર્ણ છે.

ઔરંગઝેબના અત્યાચારો

મુસલમાનોના ધાર્મિક અત્યાચારોનો ઇતિહાસ અનિચય

લખનૌ બજારમાં પદાલુ અબદુલ તલીશનાં સદુદાખાને એક દિવસ હાજરો નામે નાનકા દરજ્જાન ઉગમર વર્ષ આશરે ૧૫ નો તેના ઉપર બજારબરીથી ચપ્પુ મારવાની બીડ બતાવીને તેની સાથે સુધિવિરુદ્ધ કર્મ કર્યું હતું. આ બાબતનો કેસ મે. કારનવાલા સાહેબની અધિશમાં નોંધાવવામાં આવ્યો છે. હાલમાં આનેથી પરદેશમાં ૩ અને બન્નેને હાલમાં સિવિલ હોસ્પિટલમાં વર્તવામાં આવેલ છે."

વિશાળ હોવાથી આં ‘કચ્છવર્તમાન’માં તે વિશાળ ઇતિહાસનું પ્રકાશન થવું અસકય છે અને તેટલામાટે મુસદ્દામાં બંધુઓ જે બાદસાહ ઔરંગઝેબને ગાજી માનીને અતિશય માનની દૃષ્ટિથી નિહાળે છે તે બાદસાહ ઔરંગઝેબના હસ્તથી હિન્દુસ્તાનના હિન્દુઓપર થયેલા અગ્રંપ્ય અસા-ચારોમાંના ચેષ્ટાક અત્યાચારોનો અમારાં પાકેલા તથા પાકેલાઓને સાક્ષાત્કાર કરાવેને અમે આ લેખની પરિ-સંભાષિ કરવા ઇચ્છીએ છીએ.

મુબઈમાં પ્રકટ થતા ‘દ-સાફ’ નામક મુસ્લિમ આપ્તાહિક પત્રના તા. ૮ મી મે ૧૯૨૫ શુક્રવારના અંકના પ્રથમ પૃષ્ઠ અથવા મુખપૃષ્ઠમાં જ શહનશાહ ઔરંગઝેબ આલમગીરનું એક ફર્માન તેને પરમ ન્યાયમૂર્તિ તથા હિન્દુ ધર્મના અવિરોધી તરીકે સિદ્ધ કરવાના આશયથી અભિમાન-દર્શક શીર્ષિકા સહિત છાપવામાં આવ્યું છે અને તે આ પ્રમાણે:-

“અદેખી આંખોને ઇતિહાસનું અંજન.

અવરંગઝેબ આલમગીરનું એક ફરમાન.

મૂર્તિપૂજની છૂટ અને મૂર્તિમંદિરોનું રક્ષણ.

“સઘળા જનસમાજને ખબર થાવ કે, અમે અમારી પ્રજાની ભલાઈ માટેની અમારી ભાવના અને સ્વાભાવિક દયાવૃત્તિને કારણે, આ ચક્રી ઝાહિર કરીએ છીએ અને આજા કરીએ છીએ કે અમારી સઘળા પ્યારી પ્રજાઓએ-હંચ નીચના કશા પણ બેદ વિના-એકમેક સાથે શાંતિથી અને સ્નેહભાવથી રહેવું. અને ઇસ્લામી શરીઅત [શુવનતંત્ર] અનુસાર અમે આ ચક્રી હુકમ કરીએ છીએ કે હિન્દુઓના દેવાલયોનો અને મૂર્તિપૂજનાં મંદિરોનો નિભાવ અને તેમનું રક્ષણ થાય. વળી હાલમાં અમારે કાને એવી વાત આવી છે કે કેટલાક સખ્સો, જનારસમાં અમારી હિન્દુ પ્રજાઓને

લખ્યો છે અને જેમના માટે આપ સાદબે “ધન્સાદ”ના તા. ૨૪મી એપ્રિલ ૧૯૨૫ શુક્રવાર [૪૬ મુજારક] અંકમાં [૫૪ ૮ મું] “ .....ગુજરાતમાં ઇતિહાસ બનાવનારાઓ મુદ્દલ નથી અને ઇતિહાસ ઘડનારાઓ ઘણા છે; અર્ધ ઇતિહાસ લખનારાઓ તો ઓછા છે જ, પણ ઇતિહાસ સમજનારાઓ તો વળી તેમનાથી એ વધારે ઓછા છે. ગુજરાતમાં ઇતિહાસરસ જ નથી. એકાદ જાદુનાથ સરકાર પણ અર્ધ પાડ્યો હોત, તો હકુરે, પટેલો, ટાણાભાઈઓ, કમ્પારાઓ અને મણીલાલોને તેવા એક ગુલાબની આસપાસ ઘોળાઈ રહેલા દંડેકો સમજી અમે તેમને ગળાપાં પછી ન હોત. પણ આ તો ગુજરાતને માથે એક દાવમની દાગેરી લીધી છે જે ધોવાને માટે અમારા હિન્દુ મિત્રોને દરી પડી દોય એમ લાગતું નથી. અર્ધ શાસ્ત્રીય ઇતિહાસિક સેવા કરનાર વિદ્વાન કોઈ નથી અને ઇતિહાસિક ડાંગ પાલનારા ધાંધલિયાઓ ઘણા છે.....” દત્તાદિ સબ્દો લખીને એક પ્રકારનું અભિમાન દર્શાવ્યું છે તે જાદુનાથ સરકાર મદાસમે યોનાના લખેલા ઓરિંગજેમના ઇતિહાસના ત્રીજા વોલ્યુમના ૫૪ ૩૧૦-૨૦ માં જાહેરાત ઓરિંગજેમનું એક ફર્માન ૧. સ. ૧૯૧૬ માં આજથી દસ વર્ષ પૂર્વે-પ્રકટ કરેલું છે તેમાં કેટલોક તફાવત દેખાય છે તેનું કારણ શું છે તેમ જ જાદુનાથ સરકારે એ બનારસ-ફર્માન સાથે હિન્દુઓનાં દેવમંદિરો તથા દેવમંદિરોને તોડી નાખવા માટેનાં જે બીજા ફર્માનો ઓરિંગજેમે છાવળાં દર્શાવે તે ફર્માનો વિસ્તારપૂર્વક (૫૪ ૩૧૬ થી ૩૨૪ મંજીનાં ૭ પૃષ્ઠોમાં) આપેલાં દોવા બંધ તે ફર્માનોનાં બાંધનને પણ આપ માટેને પ્રકાશિત થામારે નથી કર્યાં! જેમાં એ ફર્માનો પ્રકાશિત કરાવતાં છે તે પરિશિષ્ટ ૫ માનું ચોર્ટક જ જાદુનાથે “ ઓરિંગજેમના ફર્માનો દેવમંદિરોના વિનાશ ” Temple Destruction

by Aurangzib.”) ગ્રામ્યું છે, છતાં આપ સાહબે એ પરિશિષ્ટને સર્વથા વિસારી કેમ દોષું છે વાર? જો આપ પોતે ફારસી તથા અંગ્રેજી ભાષાં ન જાણતા હો, તો આપ સાહબને એ ફર્માનનું સત્ય સ્વરૂપ દર્શાવવામાટે અમે એ ફર્માનનો અંગ્રેજી અનુવાદ મહાશય ઝંડુનાથનાં ગ્રંથમાં પ્રકાશિત થયેલો છે તે યથાર્થ સ્વરૂપમાં પ્રકટ કરીએ છીએ અને તેનો વાસ્તવિક ગુજરાતી અનુવાદ પણ તેની સાથે આપીએ છીએ; માત્ર એટલું જ નહિ, પણ ઔરંગઝેબ બાદશાહનાં ખીજાં ફર્માનો પણ રજૂ કરીએ છીએ કે જ્યાં આપ સાહબથી ઔરંગઝેબે હિન્દુઓને આપેલી મૂર્તિપૂજાની છૂટ તથા ઔરંગઝેબે કરેલા મૂર્તિમંદિરોના રક્ષણની તેમ જ “દીન” નાં તંત્રી મહાશયથી ઔરંગઝેબની ઉદારતાની યથાર્થ તથા વાસ્તવિક કલ્પના કરી શકાય. એ ફર્માન આ પ્રમાણે છે:-

“ It has been decided according to our Canon Law that long-standing temples should not be demolished, but no new temple allowed to be built...information has reached our Court that certain persons have harrassed the Hindus resident in Benares and its environs and certain Brahmans who have the right of holding charge of the ancient temples there, and that they further desire to remove these Brahmans from their ancient office. Therefore our royal Command is that you should direct that in future no per-

son shall in unlawful ways interfere with or disturb the Brahmans and other Hindus resident in those places."—Aurang-zib's '*Benares Farman*' addressed to Abul Hassan, dated 24th Feb. 1659, granted through the mediation of Prince Muhammad Sultan J. A. S. B. 1911, P. 689, with many mistakes, notably about the date, which I have corrected from a photograph of the *Farman*."

આ મનનો ગુજરાતી ભાષામાં જે વાસ્તવિક અનુવાદ થાય છે તે આ છે:—

“આપણી શરીયત પ્રમાણે જે વર્નાનો નિર્ણય થઈ ગયો છે કે દીર્ઘકાળથી જે દેવમંદિરો અસ્તિત્વ ધરાવતાં હોય તે દેવમંદિરોનો નાશ ન કરવો; પરંતુ નવીન દેવમંદિરો નિર્માણ કરવાની આજ્ઞા ન આપવી. અમારા હરજારમાં એવા સમાચાર આવ્યા છે કે કાઠી અને તેની આસપાસનાં સ્થાનોમાં વસતા હિન્દુઓ તેમ જ જેઓ પુરાતન દેવમંદિરોને પોતાના દસનામાં રાખવાનો સંપૂર્ણ અધિકાર ધરાવે છે તે આજ્ઞાને કેટલાક મુસલમાન રાજકર્મચારીઓએ ત્રામ આપેલો છે; માત્ર એટલું જ નહિ, પણ તે મુસલમાન અધિકારીઓ તે આજ્ઞાને તેમના પુરાતન અધિકારથી વચિત કરી નાખવાની ઇચ્છા પણ ધરાવે છે. આ કારણથી અમારે યાદી કર્માન એ છે કે ભવિષ્યમાં કોઈ પણ મુસલમાન અધિકારીએ ન્યાયથી વિરુદ્ધ વર્તીને તે સ્થાનોમાં વસતા આજ્ઞાને તથા અન્યાય હિન્દુઓનાં એ ધાર્મિક

ઉપાસનાના કાર્યમાં કોઈ પણ પ્રકારનો હસ્તાક્ષેપ ન કરવો અને તેમને ત્રાસ ન આપવો એમ તમારે તેમને જણાવી દેવું.”

‘ ઇન્સાફ ’ માં ઐયારંગજેનું કર્મન પ્રકટ થયું છે તેમાં અને આમાં કેટલો તફાવત છે તે તુલના દ્વારા તરત જણાઈ આવે તેમ જ એટલે એના અધિક વિવેચનની આવશ્યકતા નથી. કદાચિત્ તે કર્મન ખીજું હોય તો પ્રભુ જાણે; પરંતુ કેટલોક ભાગ મળતો આવે છે એટલે એ બે કર્મનો એક ખીજની સર્વથા ભિન્ન તથા સ્વતંત્ર હોય એમ પણ સામાન્ય દૃષ્ટિથી નથી માની શકાતું.

હવે આપણે ઐયારંગજેન ‘આદ્યાહનાં દેવમંદિરોના વિનાશ તથા ભૂતિઓના ભંજનના સંબંધમાં કાઢેલાં અન્ય કર્મોનો અવલોકન કરીશું.

જે વેળાએ ઐયારંગજેન હજી તખ્તનશીન-સિંહાસનારૂઢ થયો ન હોતો, તે વેળાએ તેણે જે એક કર્મન કાઢ્યું હતું તે આ પ્રમાણે છે:—

“ ચિન્તામણિનું મંદિર કે જે સરસપુરના અત્યંત નિકટમાં આવેલું હતું અને જેનો બધાવનાર સીતાદાસ ઝવેરી હતો તે મંદિરને ઇ. સ. ૧૬૪૫ માં શાહજહાં ઐયારંગજેનની આગ્રાથી મસ્જિદના સ્વરૂપમાં ફેરવી નાખવામાં આવ્યું હતું અને તે મસ્જિદનું નામ ‘ કુત્બુલ હસ્નામ ’ (ધરલામની શક્તિ) રાખવામાં આવ્યું હતું. ” (‘ મીરાતે અહમદી ’ પૃષ્ઠ ૨૩૨) ‘ Bombay Gazetteer ’

* ‘ મીરાતે અહમદી ’ ગુજરાતનો ઇતિહાસ છે, તેનો ગુજરાતી ભાષામાં અનુવાદ કરાવીને “ ગ્રોલિટિક્સ સોસાયેટી ” નામક સુરિષ્ટમ સાપ્તાહિક પત્રના સંચાલક ચક્રાક્ષ નિગમજાન નૂરજાન વકીલે છપાવી પ્રકટ કર્યો છે તેમાં પણ આ વાર્તા સ્વીકારાયેલી છે અને તે આ પ્રમાણે: “ તથા એ જ શાહજહાંની સુબેદારીના વખતમાં સીતાદાસ ઝવેરીના બાંધણા સરસપુર

(અંચ. ૧ લો, ભાગ ૧ લો, પૃષ્ઠ ૨૮૦) માં એટલો વિગ્રેષ્ણ હિસ્તેષ્ણ કરાયેલો છે કે: “તેણે—ઐયારંગજેબે—એ દેવમંદિરમાં એક ગાયનો પણ વધ કર્યો હતો; પરંતુ આદ્યાદ શહ-જહાને એ મંદિર હિન્દુઓને પાછું સોંપી દેવાનો હુકમ કરાવ્યો હતો.”

ઐયારંગજેબનું આદ્યાદ થવા પછીનું શુજરાતના સંબંધમાં ખીલું ફર્માન આ છે:—

“મારી તખ્તનસીની પૂર્વે શુજરાતનાં અદમદાખાદ—અમદાવાદ-શહર તથા ખીલ પ્રમખાખિમાં મારી આગાધી અનેક દેવમંદિરોનો નાશ કરી નાખવામાં આવ્યો હતો; પરંતુ તે દેવમંદિરોની પાછી મરમમત કરવામાં આવી છે અને મૂર્તિપૂજના વ્યાપારને પાછો ચાલુ કરી દેવામાં આવ્યો છે એટલામાટે માફ એ ફર્માન છે કે મારા આગળના ફર્માનની તામીલ કરો. (એટલે કે, તે દેવમંદિરોને તોડી નાખો, મૂર્તિપૂજને અટકાવી દો.) આ ફર્માન તા. ૨૦મી નવેમ્બર ૧૬૬૫ ને દિવસે દાવવામાં આવ્યું હતું. (‘મીરાને અદમદી’ પૃષ્ઠ ૨૭૫.)^x

પાસેના ચિંતામણના મંદિરને પ્રતિમાઓ દૂર કરી મરજાધી જલદવામાં આણું, અને તેનું નામ કુલ્ચત્ત કરવાનું આપ્યું.”
પૃષ્ઠ ૧૨૬—૧૨૭ (ભાગ ૧ લો.)

^x મીરાતે અદમદીના શુજરાતી અનુવાદમાં આ ફર્માનનો આ શબ્દોમાં સ્વીકાર કરાવેલો છે: “અદમદાખાદ તથા ખીલ પ્રમખાખિમાં, ધર્મવંત આદ્યાદની તખ્તનસીનીના શાન્પાલિરેક પદેતાં બાદશાહી હુકમથી મંદીરો તોડી નાખવામાં આવ્યાં હતાં. છતાં પણ ફરીથી તે મંદીરોની મરામત કરી પાછી મૂર્તિપૂજ ચાલુ કરી દીધી છે મદિતે વિષે કરેલા ફર્માનના તખાલુ પ્રમખે અમલ કરેલો.” પૃષ્ઠ ૨૭૭, (ભાગ ૧ લો.) અહીં જોવામાં

“ઐરંગાબાદ પાસે આવેલું સત્તારહ નામક ગ્રામ માં શિકાર કરવાનું સ્થાન-શિકારગાહ-હતું. એ સ્થાનમાં એક કુંગરની મોટીપર એક દેવમંદિર હતું. અને તેમાં ખડરાય-ખડોઆની મૂર્તિ નિરાજતી. ખુદાતાલાની મેહર-બાનીથી મેં તેનો નાશ કર્યો અને મંદિરની નાયનારીઓ (મુરલીઓ) ને તેમના લજ્જસ્પદ વ્યવસાયમાં આગળ વધતી અટકાવી દીધી.” ‘કલીમાતે તયબાત’* ઐરંગજેબે બેદારબખ્ત પર લખેલું પત્ર. ૭ ખી.)

“સોમનાથનું મંદિર મારી રાજસત્તાના આરંભકાળમાં નષ્ટ કરી નાખવામાં આવ્યું હતું અને ત્યાંની મૂર્તિપૂજનો રાખવાનું છે કે જહુનાય સરકાર મહારાષ્ટ્રે ‘મીરાતે અહમદી’ના ને. પૃષ્ઠાંક આખ્યા છે તે ‘મીરાતે અહમદી’ના અંગ્રેજી અનુવાદમંથના પૃષ્ઠાંક છે એટલે ગુજરાતી અનુવાદમંથના પૃષ્ઠાંક અહીં બિન્ન આખવામાં આવ્યા છે.

* ઐરંગજેબનાં પત્રોના બિન્ન લિખ્ત ત્રણ સંગ્રહો અસ્તિત્વ ધરાવે છે. એમાંનો પ્રથમ સંગ્રહ ‘રકઝતે આલમગીરી’ તથા ‘કલીમાતે તયબાત’ બેની રીતે બે નામોથી જાણખાય છે અને તેનો સંગ્રહકર્તા ઈનાયતુલ્લાહ નામક એક સુસહમાન ઐરંગજેબનો મુખ્ય મંત્રી હતો. બીજા સંગ્રહનું નામ ‘રકઝમે ઠરાઈમ’ છે અને તેનો સંગ્રહકર્તા અબ્દુલકરીમ અમીરખાન કે જે ઐરંગજેબના એક બીજા મંત્રીનો પુત્ર હતો અને ત્રીજા સંગ્રહનું નામ ‘હસ્તુર-હલ-અમલ અગાહી’ અને એનો સંગ્રહકર્તા રાજા અયામલ્લોનો એક વિદ્વાન સેવક છે કે જેણે રાજા અયામલ્લોની આજ્ઞાથી આઠત્રીસ વર્ષનો પરિશ્રમ વેઠીને એ પત્રોનો સંગ્રહ કર્યો હતો. એ સર્વ પત્રોમાં તારીખ, માસ તથા વર્ષ આદિ છે જ નહિ, તો પણ સાદે ઐરંગજેબે ન્યાયે તે હકીકતના ચુદ્ધમાં પ્રવૃત્ત હતો તે સમયમાં-ઈ. સ. ૧૬૮૩ થી ૧૭૦૭ સુધીમાં એ પત્રો લખેલાં હોવાં એવું એણે એવું અનેક કારણોથી અનુમાન કરી પાડ્યું છે.

અંતઃકરી નાખવામાં આવ્યો હતો. હવે અત્યારે ત્યાં શી પરિસ્થિતિ છે? એ-અમો નથી જાણતા. જો તે સ્થાનમાં મૂર્તિપૂજકો-એટલે કે હિન્દુઓ-એપુનરપિ મૂર્તિપૂજનો આરંભ કરી દીધો હોય, તો હવે ત્યાંના દેવમંદિરનો એવા સ્વરૂપમાં નાશ કરી નાખ્યો કે તે ઇમારતની જરા પણ નિશાની બાકી ન રહે અને ત્યાંથી મૂર્તિપૂજક હિન્દુઓને કાઢી મૂકો. "આરંગઝેબનું તેના રાજત્વકાળના અનિમ દિવસોમાં સમાવેશ પૂરું થયું. અખામ ૧૦ અ. 'મીરાને અદમદી' પૃષ્ઠ ૩૭૨.)"

"ઈ. સ. ૧૬૬૧ ના ડિસેમ્બર માસની ૧૬ મી નારીએ જે નગરને તેનો રાજ્ય તથા તેની પ્રજા ત્યાગીને આત્મા ગંધા હતા તે કુચબિહાર નામક નગરમાં મીર જુમલાએ પ્રવેશ કર્યો અને સૈયદ મુહમ્મદ સમદિને એવી મુચના સહિત ત્યાંના મુખ્ય ન્યાયાધીશ નીચે કે 'તમારે હિન્દુઓનાં સર્વ દેવાલયોને તોડી નાખવાં અને તે દેવાલયોનાં સ્થાનોમાં મસ્જિદો અથવા દેવી, સ્નાપતિએ પોને પોનાના પરશુવડે નારાયણની મૂર્તિને તોડી નાખી.' સ્ટુવર્ટ—Stewart ફ્રી" અંગ્રાજી."

"અત્યારે એ વાતો શાદનસાદ-આરંગઝેબ ના જાણવામાં આવી કે મથુરાના કેશવરાયજીના મંદિરમાં શાદનસાદ દ્વારા શિશિદનો જપાવી આપેલો પત્થરનો એક કોડો છે એટલે તેણે એમ લખ્યું કે: 'આપણા ઈસ્લામ ધર્મ અનુસાર મોઢ દેવમંદિર પ્રતિ દષ્ટિપાન કરવો એ પંજુ એક

* સોમનાથના મંદિર તથા સોમનાથની મૂર્તિ—શિ. શુદ્ધિકરણ—મદમુલ્કસાદ જાળવતી પ્રમાણે આરંગઝેબે પણ બીજા વાર નાશ કર્યો હતો તેનું આ જ્વલંત પ્રમાણ છે.

મહાપાપ છે અને દારા. ચિકાહે તો દેવમંદિરને પત્થરનો એક કોડો ભેટ તરીકે જાંધારી આપ્યો. છે ! આ કાપે મુસલમાનોની શોભાને વધારનાર ન હોવાથી એ કોડાને કાઢી નાખ્યો. આ કર્માનંથી (અથુરાના તે સપમના ફોજદાર) અખડુન્નખીએ તે કોડાને તે મંદિરમાંથી કઢાવી નાખ્યો. " 'અખખારાન' ૯ મું વપ, શીટ ૭. (૧૪ મી આક્ટોબર ૧૬૬૬.)

તા. ૯ મી એપ્રિલ ૧૬૬૬ "શહનશાહે—અમીરગજે—સર્વ પ્રાંતોના સૂબેદારોને કાહિરો—હિન્દુઓ—ની શાગાઓ તથા કાહિરોનાં દેવમંદિરોને નષ્ટ કરી નાખવાનો હુકમ કર્યો અને હિન્દુઓના શિક્ષણ તથા ધાર્મિક વિધિઓને સર્વ પ્રકારે બંધ કરી દેવાનું કર્માન સંભળાવ્યું." માસીરે આલમગીરી, પૃષ્ઠ ૮૧. (જ્યારે ડિ. આફ ઇ. સ. ૧૭૮૦ માં હુગલીમાં હતો તે વેળાએ તેણે આ શાહી કર્માન સંભળ્યું હતું એવો આર્મીએ પોતાના ગ્રંથના ૨૫૦ મા પૃષ્ઠમાં ઉલ્લેખ કરેલો છે.)

મે, ૧૬૬૬. = સાલેહ બહાદુર ગઢાધરને મહારનાનાં દેવમંદિરોને તોડી નાખવામાટે મોકલવામાં આવ્યો હતો. " 'માસીરે આલમગીરી' પૃષ્ઠ ૮૪.

તા. ૨ જાન્યુઆરી ૧૬૭૦ "દરબારમાં એવા સમાચાર આવ્યા કે બાદશાહ સલામતના કર્માન પ્રમાણે તેના અફસરોએ કાશીમાંના કાશીવિજનાયના મંદિરનો નાશ કરી નાખ્યો હતો." માસીરે આલમગીરી, પૃષ્ઠ ૮૮.

જાન્યુઆરી, ૧૬૭૦. 'આ રમજન માસમાં ધર્મપ્રાણુ શહનશાહે અથુરાના 'કેસતસખ્ત દેહરા' ના નામથી

ઓળખાતા દેવમંદિરના નાશનો હુકમ કરમાવ્યો અને અદ્ય સમયમાં જ શહનશાહના અફસરોએ તે હુકમની તામીલ કરી બતાવી. નાણાંની મોટી રકમ ખર્ચાને તે તોડી નાખેલા મંદિરના સ્થાનમાં એક વિશાળ મસ્જિદ બાંધાવવામાં આવી. એ દેવમંદિર વીરસિંહ દેવ છુન્દેલાએ રૂપિયા તેત્રીસ લાખ ખર્ચાને બંધાવ્યું હતું. મહાન ધર્મ ઇસ્લામના પરવરદિ-ગારની મેદરવાનીનું જ એ પરિણામ છે. આ હુક તથા કલહના વિનાશક બાદશાહની કલ્યાણદારિણી હુકમતમાં આવું એક અસાધ્ય તથા અદ્યુત કાર્ય પણ નિર્વિધ સમાપ્ત થઈ ગયું છે. શહનશાહના પોતાના ખુદામાંના મજબૂત ઈમાનની આ ઘટનાને જોઈને (હિંદુ) રાજાએ ગભરાઈ ગયા અને આશ્ચર્યસ્તબિત થઈને પાપાણુની પ્રતિમાએ પ્રમાણે મૂક થઈને દીવાલોને જોતા ઊભા રહ્યાં. મંદિરમાં જે નાની તથા મોટી રત્નજડિત મૂર્તિઓની પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી હતી તે સર્વ મૂર્તિઓને આગમાં લાવવામાં આવી હતી અને તેમને જહાનઆરાની મસ્જિદના પગથિયાં તળે એવા આશયથી દાટવામાં આવી હતી કે તેઓ મુસલમાનોનાં ચરણો તળે નિરંતર ચમકાતી રહે. 'માસીરે આલમગીરી,' પૃષ્ઠ ૬૫—૬૬.

તા. ૭ મી એપ્રિલ ૧૬૦૭. “માલવાથી એવા સમાચાર આવ્યા કે વજીરખાને ગદાબેગ નામક એક ગુલામને ૪૦૦ રૂીજ સિપાહીઓ સહિત ઉલ્જેનની આસપાસનાં સર્વ દેવમંદિરોને તોડી નાખવામાટે મોકલ્યો હતો...એક રાત્રે તેમને દેવમંદિરોને તોડતા અંદાજેનાં દંતા અને ગદાબેગને તેના ૧૨૧ સિપાહીઓ સહિત રેંસી નાખ્યો હતો.” અખ. બારાત. ૧૩ મું વર્ષ, શીટ ૧૭.

“સર્વ યાજ્ઞાઓના-ઝોરીસાની સરહદના કટકથી આરં-
 ખીને મેદિનીપુર સુધીનાં સર્વ યાજ્ઞાઓના ફોજદારો તથા
 મુતસદીઓ તેમ જ જગીરદારોનાં મુખ્તારો તથા અમલા
 આદિ ઉપર આ પ્રમાણેનું એક ફર્માન મોકલવામાં આવ્યું
 હતું:— ‘શાહી ખંજની અમુદખાને શહનશાહ સલામતના
 હુકમથી જે એક રુકો-પત્ર-મખેલો છે તેનો મતલબ એવો
 છે કે: ઝોરીસા પ્રાંતનાં સંબંધમાં શહનશાહ સલામતને જે
 સંવાદપત્રો મળ્યાં છે તેમના થોડે તેમના જાણવામાં
 આવ્યું છે કે મેદિનીપુર તાજાના તિલકુટી નામક ગામમાં
 એક નવીન દેવમંદિર અણાવવામાં આવ્યું છે અને તેટલા-
 માટે શહનશાહ સલામતે તે નવીન બંધાયેલા તેમ જ આ
 પ્રાંતમાં બેબદામની કીમતના કાફિરોએ કાંઈ પણ રથાનમ
 બંધાવેલાં અન્ય સર્વ દેવાલયોના નાશ માટેનું સખ્ત ફર્માન
 બહાર પાડેલું છે. આ કારણથી તમોને સખ્ત તાકીદ સાથે
 ફર્માવવામાં આવે છે કે આ રુકો તમોને મળતાંની સાથે
 તમારે ઉપર જણાવેલાં સર્વ દેવમંદિરોનો નાશ કરી નાખવો.
 જે મૂર્તિમંદિર છતાં દશ અથવા બાર વર્ષના સમયમાં
 બંધાયેલું હોય તેવા ઈંદો અથવા માટીના બંધાવેલા પ્રત્યેક
 મૂર્તિમંદિર—શુતખાના-નો કાંઈ પણ પ્રકારના-પગમાત્રના-
 વિલંબ વિના તત્કાળ નાશ થવો જ જોઈએ. એની સાથે એ
 તાકીદ પણ તમોને આપવામાં આવે છે કે હુંદાપલા હિન્દુઓ
 એટલે કે નિન્દા કાફિરોને તેમનાં જૂનાં દેવમંદિરોની મરમત
 કરવાની પરવાનગી પણ તમારે ન આપવી. દેવમંદિરોના
 નાશની નોંધ તમારે કાજીઓની મોહર તથા પવિત્ર શેખોની
 સાક્ષી સાથે દરબારમાં મોકલી આપવી. ” મુરક્કતે અણુલ
 હસન, (આ મંચ પં. સ. ૧૬૭૦ માં સમાપ્ત કરવામાં
 આવેલો)

“ દરેક પ્રગણામાંથી અક્ષરો દુર્બૂરના એવા કર્મ-
સાથે આવેલા છે કે ‘દેવમંદિરોનો નાશ કરી નાખો.’
ધાકા જિલ્લાના ધર્મરાય નામક ગામના ‘યશોમાધવ
નામક મંદિરમાં સુરક્ષિત રખાયેલું અને મહાશય જે. એમ.
રાયદેવે બંગાલી ભાષામાં લખાવેલું ‘ધાકાર ઇતિહાસ’
નામક ગ્રંથમાં મુદ્રિત થયેલું. ઇ. સ. ૧૬૭૨ ના જૂન માસની
૨૭ મી તારીખે લખાયેલું. પત્ર. ‘ધાકાર ઇતિહાસ’. પૃષ્ઠ
૩૮૬, (ભાગ. ૧ લો). ”

“ દારાશ્યાનને બલાદય સૈન્ય સંહિત ખંડેલાના
રાજપૂતોને શિક્ષા આપવામાટે તથા ખંડેલાના મોટા દેવ-
મંદિરનો નાશ કરી નાખવામાટે મોકલવામાં આવ્યો હતો.
(માસીરે આલમગીરી, પૃષ્ઠ ૧૭૧). તેણે-દારાશ્યાનને-તે
સ્થાન પર દરવીસન ૧૬૭૬ ના માર્ચ માસની ૮મી તારીખે
આક્રમણ કર્યું અને ખંડેલા તથા સાનુલાનાં દેવમંદિરો
તેમ જ આસપાસનાં અન્ય દેવાલયોને પણ તોડી પાડ્યાં.”
(‘માસીરે આલમગીરી’, પૃષ્ઠ ૧૭૩).

“ તા. ૨૫ મી એ ૧૬૭૬ ખાન જહાન બહાદુર-
એલ્હપુરથી ત્યાંનાં દેવમંદિરોને તોડીને અને દેવમૂર્તિઓનાં
ભરેલાં કેટલાંક ગાડાં પોતાની સાથે લઈને પાછો આવી
લાવ્યો. શહનશાહે એવો હુકમ કર્યો કે ‘એ સર્વ
મૂર્તિઓને-કે જે મૂર્તિઓ બદ્ધધા સુવર્ણ, ચાંદી, પીતલ,
ત્રાંબા તથા પત્થરની હતી અને રત્નજડિત હતી તેમને-દર-
બારના ચોકમાં તેમ જ જુમ્મામસ્જિદનાં પગથિયાં તળે
નખાવી દો કે જેથી તે મુસલમાનોનાં ચરણો તળે દબેલા
ચગદાતી રહે.’ (‘માસીરે આલમગીરી’ પૃષ્ઠ ૧૭૫)

“ જનન્યુઆરી ૧૬૮૦. ઉદયપુરના મહારાણાના રાજ-
મહાક્ષયના અગ્રભાગમાંનું જૂદું દેવમંદિર કે જેની તે સમ-
યની આશયકારક ઇમારતોમાંની એક ઇમારત તરીકે ગણના
કરવામાં આવતી હતી અને જેને ચણાવતાં દાંદિરોને ધણા
પેસા ખર્ચવા પડ્યા હતા તે દેવમંદિરનો નાશ કરવામાં
આવ્યો હતો અને તેમાંની દેવમંદિરોને તોડી નાખવામાં
આવી હતી.” (“માસીરે આલમગીરી,” પૃષ્ઠ ૧૮૬.) “ જન-
ન્યુઆરીની ૨૪ મી તારીખે શહનશાહ સલામત ઉદય-
સાગરની શોભાનું અવલોકન કરવાને પધાર્યા હતા અને
ઉદયસાગરના તીરપ્રાંતમાંનાં ત્રણ દેવમંદિરોને ધરાશાયી કરી
નાખવાનો હુકમ કર્યો હતો.” (“માસીરે આલમગીરી,”
પૃષ્ઠ ૧૮૮.) જનન્યુઆરીની ૨૬ મી તારીખે હુમ્મનઅલીખાને
એવા સમાચાર મોકલાવ્યા કે ઉદયપુરની આમપાસનાં ૧૭૨
ખીલ્તે દેવાલયો તોડી પાડવામાં આવ્યાં હતાં. (“માસીરે
આલમગીરી,” પૃષ્ઠ ૧૮૯.) “ ફેબ્રુઆરીની ૨૨ મી તારીખે
શહનશાહ સલામત ચિત્તોડ જોવામાટે પધાર્યા હતા અને
ત્યાં તેમની આગાધી ૬૩ દેવાલયોનો નાશ કરી નાખવામાં
આવ્યો હતો. (માસીરે આલમગીરી,” પૃષ્ઠ ૧૮૯.)

“ તા. ૧૦ મી ઓગસ્ટ ૧૬૮૦. અણુ તુરાબ દર-
બારમાં પાછો આવ્યો અને તેણે સમાચાર આપ્યા કે અંબ-
રમાં તેણે ૬૬ દેવમંદિરોને ધરાશાયી કરી નાખ્યાં હતાં.”
 (“માસીરે આલમગીરી,” પૃષ્ઠ ૧૮૪.) તા. ૧૧ મી ઓગસ્ટ
૧૬૮૦. પશ્ચિમ મેવાડમાં આવેલા મોમેશ્વરના મંદિરને નષ્ટ
કરી નાખવાનો હુકમ શહનશાહે કર્યો. (અદબે આલમ-
ગીરી” ૨૮૭ અ. અને ૨૯૦ અ.)

“ સપ્ટેમ્બર ૧૬૮૭ ઓગણકોંડાને અધિકૃત કરી લીધા

“ દરેક પ્રગણામાંથી અદ્વિસરો દુન્યૂરના એવા કર્મો સાથે આવેલા છે કે દેવમંદિરોનો નાશ કરી નાખો. ” ધાકા જિલ્લાના ધર્મશાય તામક, ગામના યશોમાધવ નામક મંદિરમાં સુરક્ષિત રખાયેલું અને મહાશય જે. એમ. રાયકૃત અંગાલી-ભાષામાં લખાયેલા ‘ ધાકાર ઇતિહાસ ’ નામક ગ્રંથમાં મુદ્રિત થયેલું; ઇ. સ. ૧૬૭૨ ના જૂન માસની ૨૭ મી તારીખે લખાયેલું, પત્ર- ‘ ધાકાર ઇતિહાસ ’, પૃષ્ઠ ૩૮૬, (ભાગ-૧ લો).

“ દારાજીખાનેને બલાદય સેન્ય સહિત ખંડેલાના રાજપૂતોને શિક્ષા આપવામાં તે તથા ખંડેલાનાં મોટા દેવમંદિરોનો નાશ કરી નાખવામાં મોકલવામાં આવ્યો હતો. (માસીરે આલમગીરી, પૃષ્ઠ ૧૭૧), તેણે-દારાજીખાને-તે સ્થાન પર હસ્વીસન-૧૬૭૬ ના માર્ચ માસની ૮મી તારીખે આક્રમણ કર્યું અને ખંડેલા તથા સ્થાનુલાનાં દેવમંદિરો તેમ જ આસપાસનાં અન્ય દેવાલયોને પણ તોડી પાડ્યાં. ” (‘ માસીરે આલમગીરી, ’ પૃષ્ઠ ૧૭૩).

“ તા. ૨૫ મી મે ૧૬૭૬ ખાન જહાન બહાદુર-જોધપુરથી ત્યાંનાં દેવમંદિરોને તોડીને; અને દેવમૂર્તિઓનાં ભરેલાં કેટલાંક ગાડાં પોતાની-સાથે લઈને પાછા આવી ગયો. સહનસાહે એવો દુક્રમ કર્યો કે ‘ એ સર્વ મૂર્તિઓને-કે જે મૂર્તિઓ બહુધા સુવર્ણ, ચાંદી, પીતલ, ત્રાંચાં તથા પત્થરની હતી અને રત્નજડિત હતી તેમને-દર-બારના ચોકમાં તેમ જ જુમ્મામસ્જિદનાં પગથિયાં તળે નખાવી દો કે જેથી તે મુસલમાનોનાં ચરણો તળે હમેશા ચગદાતી રહે. ’ (‘ માસીરે આલમગીરી ’ પૃષ્ઠ ૧૭૫)

... “જનમુઆરી ૧૬૮૦. ઉદયપુરના મહારાજાના રાજ-
મહાસયના અમલોગમાંનું, બૃહદ્ દેવમંદિર કે જેની તે સમ-
યની આશ્રય કારક ઇમારતોમાંની એક ઇમારત તરીકે ગણના
કરવામાં આવતી હતી અને જેને ચણાવતાં દાકિરોને ધણા
પૈસા ખર્ચવા પડ્યા હતા તે દેવમંદિરનો નાશ કરવામાં
આવ્યો હતો અને તેમાંની દેવમૂર્તિઓને તોડી નાખવામાં
આવી હતી.” (“માસીરે આલમગીરી,” પૃષ્ઠ ૧૮૬.) “જન-
મુઆરીની ૨૪ મી તારીખે શહનશાહ સલામત ઉદય-
સાગરની શીલાનું અવસોડન કરવાને પધાર્યા હતા અને
ઉદયસાગરના તીરપ્રાંતમાંનાં ત્રણ દેવમંદિરોને ધરાચાપી કરી
નાખવાનો હુકમ કર્યો હતો.” (“માસીરે આલમગીરી,”
પૃષ્ઠ ૧૮૮.) જનમુઆરીની ૨૬ મી તારીખે હુમુનઅલીખાને
એવા સમાચાર મોકલાયા કે ઉદયપુરની આમ્લપામનાં ૧૭૨
ખીજો દેવાલયો તોડી પાડવામાં આવ્યાં હતાં. (“માસીરે
આલમગીરી,” પૃષ્ઠ ૧૮૯.) “ફેબ્રુઆરીની ૨૨ મી તારીખે
શહનશાહ સલામત ચિત્તોડ જેવાભાટે પધાર્યા હતા અને
ત્યાં તેમની આગ્રાથી ૬૩ દેવાલયોનો નાશ કરી નાખવામાં
આવ્યો હતો. (માસીરે આલમગીરી,” પૃષ્ઠ ૧૮૯.)

“તા. ૧૦ મી ઑગસ્ટ ૧૬૮૦. અણુ તુરાળ દર-
બારમાં પાછો આવ્યો અને તેણે સમાચાર આપ્યા કે અંબ-
રમાં તેણે ૬૬ દેવમંદિરોને ધરાચાપી કરી નાખ્યાં હતાં.”
 (“માસીરે આલમગીરી,” પૃષ્ઠ ૧૯૪.) તા. ૧૧ મી ઑગસ્ટ
૧૬૮૦. પશ્ચિમ મેવાડમાં આવેલા સોમેશ્વરના મંદિરને નષ્ટ
કરી નાખવાનો હુકમ શહનશાહે કર્યો. (અલ્ખે આલ-
મગીરી” ૨૮૭ અ. અને ૨૯૦ અ.)

“સપ્ટેમ્બર ૧૬૮૭ ગોવળકોંડને અધિકૃત કરી લીધા

પછી શહનશાહે અબ્દુર્રહીમખાનને એવી આજ્ઞાઓ સહિત ગોવંજકાંડા નગરનો અધિકારી નીમ્યો હતો કે: “તમારે કાફિરો-હિન્દુઓ-ના ધર્મવિધિઓને અટકાવી દેવા, તેમનાં નવાં દેવમંદિરોને નિર્માણ થવાં ન દેવાં, જે જૂનાં દેવમંદિરો હોય તેમનો નાશ કરી નાખવો અને તે દેવમંદિરોનાં સ્થાનોમાં મસ્જિદો બંધાવી દેવી.” (ખુશીખાન, દ્વિતીય પુસ્તક પૃષ્ઠ ૩૫૮-૩૫૯.)

“ઈ. સ. ૧૬૯૮ નો મધ્યકાલ હુમીદુદીન ખાન બહાદુર કે જેને બીજાપુરનાં દેવમંદિરોના નાશનું તથા તે દેવમંદિરોનાં સ્થાનોમાં મસ્જિદો બંધાવવાનું કાર્ય સોંપવામાં આવ્યું હતું તે પોતાને સોંપાયેલા કાર્યની સમાપ્તિ કરીને દરબારમાં પાછો આવ્યો હતો અને શહનશાહ સલામતે તેની અતિશય પ્રશંસા—તારીફ—કરી હતી.” (‘માસીરે આલમગીરી,’ પૃષ્ઠ ૩૯૬.)

“દેવાસય પોતાના સ્થાનને ત્યાગીને અન્યત્ર જવાની શક્તિ ધરાવતું ન હોવાથી કોઈ પણ દેવાસયનો કોઈ પણ વેળાએ આપણી ઇચ્છા અનુસાર નાશ કરી શકાય છે.” ઔરંગઝેબે જીલ્લિકારખાન તથા મુગલખાનને લખેલું પત્ર.

“આ (મહારાષ્ટ્ર) દેશનાં ગ્રહો અત્યંત દૃઢ છે અને તેમને કેવળ પાષાણ તથા લોહથી જ નિર્માણ કરવામાં આવ્યાં છે. અર્થાત્ મારી કૂચના સમયમાં માર્ગમાં કાફિરોનાં જે દેવમંદિરો જોવામાં આવે છે તેમને તોંડી નાખવાંની શક્તિ શાહી સિપાહીઓમાં ન હોવાથી તેમ જ તેમની પાસે વિશેષ સમય પણ ન હોવાથી દેવાસયોનાં વિનાશનું કાર્ય અમારાથી કરી શકાતું નથી; એટલામાટે તમે એક

પક્ષાં મુસલમાન દરોગાને નીમી ઘો કે જે પછીથી પૂરો
અવકાશ લઈને દેવમંદિરોને તોડાવી નાખે અને તે દેવમં-
દિરોના પાયાઓને પણ ખોદાવી ડાઢે.” ઔરંગઝેબે શુદ્ધિ-
આનને લખેલું પત્ર. ‘દલીમાતે ઔરંગઝેબ,’ પૃષ્ઠ ૩૪.
(રામપુરની હસ્તલિખિત પ્રત તેમજ X. 35 ■ of I.
O. L. Ms. 8301.)

‘ઇન્સાફ’ નામક મુસ્લિમ સામાહિક પત્રમાં જે
‘ઔરંગઝેબનું’ એક ફર્માન મહાઅલિમાનપૂર્વક પ્રકટ કર-
વામાં આવ્યું છે તે જ ઔરંગઝેબ આદશાહનાં આ સર્વ
ફર્માનોં જેની ‘ઇન્સાફ’ પત્રના માન્યવર તંત્રી અતિશય
અભિમાનપૂર્વક એક ઉત્તમ ઇતિહાસવેત્તા અથવા ઇતિહાસ
લેખક તરીકે પ્રશંસા કરી ચૂક્યા છે તે માન્યવર મહાશય
જંદુનાથ સરકારના અંધમાં જ પ્રકટ કરવામાં આવ્યાં છે,
તો હવે ‘ઇન્સાફ’ પત્રના આલિમો શાજિલ તંત્રી મહાશ-
યને અમારી પણ એ જ પ્રાર્થના છે કે હવે તેઓ પણ
આ સર્વ ફર્માનોને પ્રકટ કરવાની અને પોતાના મુન્સિફ
મિલ્લજને વ્યક્ત કરી જતાવવાની ઉદારતા અવશ્ય દર્શાવે
અને સાર પછી જ ઔરંગઝેબના જે ફર્માનને તેમણે પ્રકટ
કર્યું છે તે ફર્માનમાટે અભિમાન દર્શાવવાનું સાદસ કરે.
ઔરંગઝેબનાં આ સર્વ ફર્માનોને પોતાના પત્રમાં પ્રકટ
કરવાનું જે ‘ઇન્સાફ’ ના મુન્સિફ તંત્રી મહાશય આદાર્ય
દર્શાવશે, તો અમે તેમના આજન્મ ઝલ્લી રહીશું અને
તેમની ન્યાયપ્રિયતામાટે તેમને નિરંતર ધન્યવાદ આપતા
રહીશું. પરંતુ તેઓ આવી ઉદારતા દર્શાવે એ વાર્તા અમાને
તો શંકાસ્પદ લાગે છે; કારણ કે, એક અન્ય મુસ્લિમ
સામાહિક પત્રના તંત્રી મહાશયને—કે જેમણે ઔરંગઝેબની

ઉદારતાને દર્શાવનારા ઉપર્યુક્ત કર્માનને પોતાના પત્રમાં પ્રકટ કર્યું હતું, તેમને-મેં આ સર્વ કર્માનો પ્રકટ કરવાની પ્રાર્થના કરી હતી, પરંતુ તેમણે એવું ઉત્તર આપ્યું હતું કે: ‘એ સર્વ કર્માનોને મૂળ ફારસી અથવા સાથે મેળવ્યા વિના અમારાથી પ્રકટ કરી શકાવ તેમ નથી.’ મેં કહ્યું કે: ‘જો કર્માનને તમોએ આરંગજેનની ઉદારતા દર્શાવવામાટે પ્રકટ કર્યું છે તે કર્માનને ફારસી અથવા સાથે સરખાવીને જ પ્રકટ કર્યું હતું કે કેમ? અને જો તે ફારસી અથવા તમારી પાસે હોય, તો કૃપા કરીને મને બતાવો.’ લખવાની આવશ્યકતા નથી કે આનો જવાબ આપવાની તેમણે તકલીફ જ ન લીધી. આવો જ ખેત કદાચિત્ ‘ઇ-સાફ’ના તંત્રી પણ ખેતી જાણ. તો તેમાં આશ્ચર્ય જેવું કંઈ નથી. અસ્તુ: હવે આપણે ઔરંગજેનના એક ધાર્મિક અભ્યાસારતું તે અંધમાંથી પ્રમાણુ લઈશું કે જો અંધ મહંમદ શેખ ગુલામમોદઅમદ આબિદમીયાં સાહેબ તે ગૂનાગદ રાજ્યના મહંમદ નબવાબ સાહબ નામદાર સર રસૂલખાનજી બાબી બહાદુર સી. એસ. આઇના તવારીખનવીસે ઔરંગજેનના વકીલ તરીકે ઔરંગજેનના બચાવમદે જ લખેલો છે અને જો અંધનું નામ ‘મીરાતે આલમગીરી’ એટલે ‘હિન્દુસ્તાનના શાહનશાહ ઔરંગજેન આલમગીરના સમયનો ઇતિહાસ’ રાખવામાં આવ્યું છે. એ અંધના બીજા ભાગના ‘હિન્દુઅન પ્રત્યે બાદશાહની વર્તણૂક સંબંધી વિવેચન’ શીર્ષક હ મા પ્રકરણમાં નીચે પ્રમાણે વિધાન કરવામાં આવ્યું છે:—

“લી. ૧૦૭૬ (ઇ. સ. ૧૬૬૮) માં બનારસ, અયુરા, મુલ્તાન વગેરે કેટલેક ઢેહાણે બાદશાહો મદિરામાં દરેક ધર્મનાં માણસોને કે જેમાં મુમલમાનો પણ સામેલ

કરવામાં આવ્યા હતા તેઓને હિન્દુ ધર્મ સંબંધી શિક્ષણ આપતા હતા. જ્યારે આલમગીરને આ બાબતની ખબર થઈ ત્યારે પ્રતિના સુબાઓને હુકમ કર્યો કે આવા બાલ-
ણોને આવા કામથી અટકાવવા. પણ તેઓ અટક્યા નહિ અને હુકમાઈ કરી ઉશ્કેરણી આપી રાખી. ખાસ કરીને બનારસના બાલણોએ વિરોધ દર્શાવી મંદિરોમાં શિક્ષણ આપવાનું ચાલુ રાખ્યું તથા ઉવટે લાંનું મંદિર પાડી નાખવામાં આવ્યું. તથા વધારે દરકત મથુરામાં તેમજ તેની આજુબાજુનાં મંદિરોમાં ઉશ્કેરણીને લીધે થઈ, એટલે સુધી કે ત્યાંનો ફોજદાર પણ માર્યો ગયો. ઉધુ નામે વેરાળી, લોકાને ઉશ્કેરણી કરતો પકડાયો. તેના બે એકા ત્યાંના કાઝી (ન્યાયાધિશ) પાસે પોતાના ગુરને ઊઝાવવા આવળ કરતા હતા. લાગ જોઈ તેમણે કાઝીને ખંજર મારી, મારી નાખ્યો. એ ત્રણેને મોતની સજા થઈ. બાદશાહે હસનઅલીને ફોજ આપી બળવો સમાવવા માકલ્યો. તેણે બળવો શાંત પાડી દીધો. ત્યાં પણ નવું બંધાવેલું મંદિર તોડી પાડવામાં આવ્યું.

“જ્યારે હિન્દુઓ આટલે સુધી માથું ઉંચકે અને ફોજદાર જેવા (લાલના કલેક્ટર જેવા) મોટા અમલદાર તથા કાઝીને જીવથી મારી નાખે, ત્યારે આવા તોફાનીઓને તાબે કરવા માટે આલમગીર જેવો બાદશાહ જે સલાહ શાંતિ જાળવવા પોતાની તંદુરસ્તી તથા જીવની પણ દરકાર કરતો નહોતો અને સલાહશાંતિ માટે જેણે બાઈઓને કતલ કરાવી તથા બાપને તથા દીકરા તથા ભત્રીજાઓને કેદમાં પૂરી મૂક્યા, તેવો બાદશાહ આવા તોફાનીઓનો ઇલાજ કર્યા વગર કેમ ચૂકે? માટે સમવાનુસાર સુલેહશાંતિની જાળવણી ખાતર એ બેઉ મંદિરો તોડવા પડ્યાં. તે કારણે રાજદારી હતાં.

ધર્મ સાથે તેમને કશો સંબંધ નહોતો. જે ધર્મીપણ હોત, તો બીજા મંદિરો તોડી પાડવા હુકમ આપત, પણ એવો એક પણ દાખલો નથી. જે કે દ્વારસી ઇતિહાસોમાં રજૂ પૂતોનાં મંદિરો તોડી પાડવા ગાયત લખવામાં આવ્યું છે, પણ ત્યારે રજૂ પૂતોએ મુસલમાનોની મસ્જિદો પાડી નાખવાની શરૂઆત કરી ત્યારે મુસલમાનોએ બદલો લઈ તેમનાં મંદિરો તોડી નાખ્યાં હોય તો તેમાં ગાદશાહનો દોષ નથી. (દાક્ષમાં તો બુઝો રજૂ પૂતાનામાં કેટલેક ઠેકાણે મસ્જિદોમાં પ્રાંગ દેવાની પણ મના છે.) અયોધ્યામાં ઔરંગઝેબના પહેલાં સાબા વખત ઉપર તોડેલાં મંદિરો ગાયત પણ પાછલા સમયમાં કોઈ વિદ્વાન તે ઔરંગઝેબે તોડાંબાંતું લખે છે.”*

ઔરંગઝેબની વંશાલન (વંશીકાત) તે આતું નામ? બ્રહ્મણો મુસલમાનોને હિન્દુધર્મનું શિક્ષણ આપતા હતા એ તેમનો અક્ષય અપરાધ હતો અને તેટલામાટે બનારસ (કાશી)નું મંદિર ઔરંગઝેબની આગાથી તોડી પાડવામાં આવ્યું હતું! પરંતુ અહીં પ્રશ્ન એ ઉપરિચિત થાય છે કે ઔરંગઝેબની સત્તાના સમયમાં મુસલમાનોના જે મોલવીઓ હિન્દુઓને ઈસ્લામ ધર્મનું શિક્ષણ આપતા હતા અને મુસલમાન થવાનો ઉપદેશ તેમના કાનોમાં રેડતા હતા તે મોલવીઓને ઔરંગઝેબે કોઈ પણ સજા આપી હતી ખરી અને જે મસ્જિદમાં તે મોલવીઓ હિન્દુઓને ઈસ્લામ ધર્મનું શિક્ષણ આપતા હતા તે મસ્જિદોને તોડી પાડવાની વ્યવસ્થા

* તેમાંથી આ અવતરણ લેવામાં આવ્યું છે તે ‘મીરાતે આલમગીરી’ નામક પુસ્તક સુલ્તની બાવામાં પ્રકાશિત થયેલું છે અને તે ૨. જૂનની ઈમલતથી સુબઈ તથા અમદાવાદના નજીબા બુકસેલરો પામેથી મળી શકે છે.

કરી હતી કે 'કેમ? ઔરંગઝેબે આવી કશી પણ વ્યવસ્થા કરી હોય એવો ઉદ્દેશ ક્યાંય પણ મળી શકતો નથી. અન્યધર્મીય મનુષ્યને પોતાના ધર્મનું શિક્ષણ આપવું એ જો ભયંકર અપરાધ હોય, તો બનારસના ગ્રાહણો પ્રમાણે જ હિન્દુઓને ઇસ્લામ ધર્મનું શિક્ષણ આપનારા માલ-વીઓ પણ અપરાધી હતા અને તેમના એ અપરાધમાટે ઔરંગઝેબે કેટલીક મસ્જિદો તોડાવવી જોઈતી'તી; પરંતુ ઔરંગઝેબે તેમ કરેલું ન હોવાથી તેનો ન્યાય હિન્દુઓ-માટે જુદો હતો અને મુસલમાનોમાટે જુદો હતો. 'હાથી કે દાંત ખાને, દિખાનેકે ઔર હય' એ શ્લોકની ગંપૂર્ણ સાર્થકતા આપણને ઔરંગઝેબના વર્તનમાં જ દૃષ્ટિગોચર થઈ શકે છે. મહંમદ શેખ શુલામમોહમદ સાહેબ કહે છે કે: 'સમયાનુસાર મુસલમાનોની જાળવણી ખાતર એ જોઈ મંદિરો તોડવા પડ્યાં. તે કારણે રાજદારી હતી. ધર્મ સાથે તેમને કશો સંબંધ નહોતો. જો ધર્માધિપત્ય હોત, તો ખીર્ન મંદિરો તોડી પાડવા કુક્રમ આપત, પણ એવો એક પણ કાબલો નથી.' પરંતુ બનારસના મંદિરને તોડી પાડવાનું કારણ તો તેમના પોતાના વિધાનથી જ રાજદારી નહિ, કિન્તુ ધાર્મિક જ સિદ્ધ થાય છે અને ઔરંગઝેબે હિન્દુઓનાં દેવાલયોને તોડી પાડવાના કાર્યને પોતાના જીવનના પ્રધાન કર્તવ્યોમાંનું એક પ્રધાનતમ કર્તવ્ય માન્યું હતું એ વાત તો તેનાં પોતાનાં અતઃપૂર્વ આપેલાં કર્મોનાથી સિદ્ધ થતી હોવાથી તેની ધર્માન્ધતા પોતાની મેળે જ નિર્વિવાદ સિદ્ધ થઈ જાય છે. ઉદ્ધવ વૈરાગીના ગ્રંથમાં પણ ઔરંગઝેબે ધર્માન્ધતાનો પરિચય કરાવ્યો હતો: કારણ કે, 'માસીરે આલમગીરી' માં એવો સ્પષ્ટ ઉદ્દેશ દર્શાવેલો છે કે "ઉદ્ધવ વૈરાગી નામના એક પરિમાળક હિન્દુ

મહાત્માને મુસલમાનોને હિન્દુધર્મનો ઉપદેશ આપવાના અપરાધમાટે પકડવામાં આવ્યો હતો અને તેના. એ અપરાધની શિક્ષા તરીકે તેને પોલિસ થાણામાં કબ્દ કરી રાખવામાં આવ્યો હતો. ઇ. સ. ૧૬૬૬ ના જૂન માસમાં તેના એ રાજપૂત અનુયાયીઓ-શિષ્યો-એ કાજી અબુલ મુકરમને પ્રતિદ્વિસાની ભાવનાથી ખંજર બોકીને મારી નાખ્યો હતો અને ઔરંગઝેબે તે બંનેની સાથે તેમના નિર્દોષ ગુરુદેવની પથ્થુ હત્યા કરાવી નાખી હતી. (જુઓ ' માસીરે આલમ-ગીરી. ' પૃષ્ઠ ૮૪.) *ઉદ્ધવ વરાગીની હત્યા પથ્થુ રાજદારી કારણથી કરવામાં આવી ન હતી, કિન્તુ કેવળ ધર્માન્ધતાના કારણથી જ કરવામાં આવી હતી. રાજપૂતાનામાં દેવમંદિરોને ઔરંગઝેબે ન હોતાં તોડાયાં, કિન્તુ રાજપૂતોએ મુસલમાનોની મસ્જિદોને તોડી પાડેલી હોવાથી તેના બદલા તરીકે મુસલમાનોએ હિન્દુઓનાં દેવમંદિરોને રાજપૂતાનામાં તોડી નાખ્યાં હતાં અને એ વિષયમાં ઔરંગઝેબ સર્વથા નિર્દોષ હતો એવા આશયનું મહંમ શેખ ગુલામમોહંમદે પોતાના પુસ્તકમાં જે વિધાન કરેલું છે, તે પથ્થુ સર્વથા બાલિશ તથા દાસ્તારપદ છે; કારણ કે, મુસલમાનોની સખેલી કારસી તવારીખમાં પથ્થુ ક્યાંય રાજપૂતાનાના રાજપૂતોએ કાંઈ પથ્થુ પ્રકારના કારણ વિના મુસલમાનોની મસ્જિદોને તોડવાની ઘટનાનો ઉલ્લેખ કરાયેલો નથી; માત્ર એટલું જ નહિ, પથ્થુ મહંમ શેખ ગુલામમોહંમદ પોતે પથ્થુ એવું કાંઈ અતિદ્વાસિક પ્રમાણ આપી શક્યા નથી. અને ઔરંગઝેબે રાજપૂતાનામાંના દેવમંદિરોને તોડી નાખવા માટેનાં કાઢેલાં ફર્માનો તો કારસી તવારીખમાં મોજૂદ

છે અને તે ક્રમોનામાં પણ એમ નથી જણાવાયું કે 'રા-
જપૂતોએ મસ્જિદોને તોડી નાખી છે તેટલા માટે તેમનાં
મંદિરોને તોડી નાખો.' અર્થાત્ હિન્દુઓનાં દેવાલયો તથા
દેવમૂર્તિઓને તોડી નાખવાં એ મુસલમાનોનો ધર્મ છે અને
ઐરંગઝેબે પોતાના જીવનની અંતિમ ઘટિકા પર્યન્ત
એ ધર્મનું જ પાલન કરેલું છે. હિન્દુઓનાં દેવમંદિરો
તથા દેવમૂર્તિઓને તોડવાનો મુસલમાનોનો જો જન્મજાત
સ્વભાવ ન હોત, તો જે સમયમાં હિન્દુસ્તાનમાં મુસ-
લમાન, તથા ઈસ્લામ આદિનું અસ્તિત્વ જ ન હોતું તે સમ-
યમાં અરબ મહમ્મદ કાસિમે સિન્ધુ દેશમાં આવીને
હિન્દુઓપર જે ધાર્મિક અત્યાચારો કર્યા હતા તે ધાર્મિક
અત્યાચારો મહમ્મદ કાસિમ કદાપિ કરત નહિ અને હિન્દુ-
ઓનાં દેવાલયો તથા દેવમૂર્તિઓને કદાપિ તોડાવત નહિ એ
કોઈ પણ કહી શકે તેમ ■ એટલે એના વિશેષ વિવેચનની
આવશ્યકતા છે જ નહિ; કારણ કે, મહમ્મદ ખિન કાસિ-
મની મૂર્તિભંજનકતાની કથા 'અવ્યનામહ' નામક ફારસી
ગ્રંથમાં વિદ્યમાન છે અને એ ફારસી ગ્રંથ મુસલમાન
મોર્શિખનો જ લખેલો છે. સારાંશ કે, મુસલમાન મુસ્તાનો,
ખાદશાહો તથા નવાબોએ કેટલીક વાર હિન્દુઓ તથા
હિન્દુધર્મ પ્રતિ ક્રાંધક હિંદારતા દર્શાવી હોય, તો તે તેમની
હિન્દુઓ તથા હિન્દુધર્મ વિષયક અનુકંપા-દ્રઢદર્દી-નું
નહિ, કિન્તુ રાજદારી કારણ કિંવા રાજનૈતિક સ્વાધનું જ
પરિણામ હતું. અત્યારે પણ રાજપૂતાનામાં કેટલેક સ્થળે
મસ્જિદોમાં બાંગ દેવાની મના હોય એમ અમારા જાણ-
વામાં તો નથી, પરંતુ હુવદરાબાદના વર્તમાન નિગમ
સાદબે હિન્દુ મંદિરોનાં ચિખરોપર કલશ ચઢાવવાની મના
કરી છે એ વાર્તા તો સમસ્ત જગતના જાણવામાં આવી

ગણ છે. અત્યારના સમયમાં-જે ત્યારે સમસ્ત ભારતવર્ષમાં મુસલમાની દુકૂમત નથી અને જે મુસલમાની દુકૂમતો છે તે પણ પ્રતાપી બ્રિટિશ સામ્રાજ્યને આધીન છે તેવા મરાધીનતાના સમયમાં-પણ ત્યાં મુસલમાનો પોતાને મૂર્તિભંગ-શુભશિક્ષન-તરીકે ઓળખાવવામાં એક પ્રકારનો ક્રમ-અભિમાન-માની રહ્યા છે, ત્યારે પોતાની દુકૂમતના વક્તમાં તેમણે હિન્દુઓનાં દેવાલયો તથા દેવમૂર્તિઓની દેવી અને દેવલી પાયમાલી કરી હતી એની અનાયાસ તથા તત્કાળ વધાર્યું દર્શના કરી ચકાય તેમ છે. અન્યધર્મીય મનુષ્યોમાં મુસલમાનોની ભાવના કેટલી સીમા પર્યન્ત નિર્દયતાયુક્ત તથા અમાનુષી હોય છે એનો આપણને નિમ્ન લિખિત એક જ ઘટનાથી વધાર્યું સાક્ષાત્કાર થઈ શકે છે. તે ઘટના આ પ્રમાણે છે—

“ ત્યારે, થોડાંક વર્ષ પૂર્વે યુનાઇટેડ કિંગડમ-*Bantros Pasha* નો તેના કોઇ પણ પ્રકારના અપરાધ ક્રિંવા પાપ માટે નહિ, કિન્તુ તે પોતે ક્રિશ્ચિયન હતો એટલા એક જ કારણથી ઈંગ્લિશના એક મુસલમાને વધ કરી નાખ્યો હતો અને ન્યાયમંદિરમાં હુલ્લાહારી મુસલમાનનો એ અપરાધ સાક્ષી પૂરાવાથી સાબિત પણ થયો હતો તે વેળાએ ઈંગ્લિશના મુખ્ય કાજીએ પોતાનો એવા પ્રકારનો નિર્ણય-*Judgment*-સંભળાવ્યો હતો કે “ કોઇ પણ મુસલમાન જે કોઇ પણ કાફિર-અન્યધર્મીય અથવા ગયરમુસ્લિમનો વધ કરી નાખે, તો ઈસ્લામ અનુસાર તે મુસલમાનનું એ કૃત્ય અપરાધ નથી. ” અત્યારના એક સભ્ય દેશમાં ઈસ્લામી શરીયતનો ઉચ્ચતમ વ્યાખ્યાતાઓની પણ અન્યધર્મીયોના સંબંધમાં જે ભાવના છે તે આ છે. ” *

અન્યધર્મીયોમાટે: આવા પ્રકારની ભાવના ધરાવનારા અને સુસહ્માનોને અન્યધર્મીયોનો વધ કરી નાખવાની દોષવગાડીને સ્વતંત્રતા આપનારા સુસહ્માનોના રાજ્યમાં કોઈ પણ હિન્દુ ક્રિષિયન, યદ્દહી કે બૈષ્ણવ આદિ બ્રહ્મ પોતાના જીવનની સુરક્ષિતતાની આશા પણ રાખી શકે તેમ નથી; તો પછી પોતાની સ્ત્રીઓની પ્રતિષ્ઠા, પોતાની લક્ષ્મી તથા પોતાની ઉન્નતિની આશા તો ક્યાંથી જ, રાખી શકે વાર? અરણ્ય: હવે આપણે; સ્મારંગજેનના સુસહ્માન રાજકર્મચારીઓ-અહસરો કિંવા અમલા-હિન્દુ સ્ત્રીઓ ઉપર કેવા પ્રકારના તથા કેટલી સીમા પર્યન્ત બલાદાર કરતા હતા અને હિન્દુ સ્ત્રીઓને કેવી રીતે બદ કરતા હતા એ વિષયનું કિંચિદ્ અવલોકન કરીશું.

મુર્શિદ કુલીખાન તુર્કમાન નામક એક સ્થાનિક ફૌજદારે જ્યારે તેને રાજ્યનો કર ન આપનારા જમીનદારો સાથે લડવાને મોકલવામાં આવ્યો હતો ત્યારે તે યુદ્ધમાં જમીનદારો કિંવા કૃષિદારોનો પરાજય થવા પછી તેણે તેમની અત્યંત સ્વરૂપવતી સ્ત્રીઓને પકડીને પોતાના જન્યાનખાનાની બીબીઓ બનાવી દીધી હતી. એ ફૌજદારની પોતાની નીચ વિકારસાક્ષસાની તૃપ્તિ કરી લેવાની એક અન્ય પદ્ધતિ 'માસીર-ઉલ્લ-ઉમરા' નામક ગ્રંથમાં આવી રીતે વર્ણવાયેલી છે: “કૃષ્ણજન્માષ્ટમીને દિવસે યમુના નદીના મથુરાના પરતીરવર્તી ગોવર્ધન પર્વતની તળેટીમાં એક મેળો બરાબ છે અને તે મેળામાં હિન્દુ પુરુષો તથા હિન્દુ સ્ત્રીઓ અપરિમિત ગંખ્યામાં આવીને એકત્ર થાય છે. ફૌજદાર મુર્શિદ કુલીખાન એ કૃષ્ણજન્માષ્ટમીના મેળાના પ્રસંગે પોતાના બાલપ્રદેશને તિલકવડે ગંડિત કરીને તેમ જ હિન્દુઓ પ્રમાણે ધાતિયું પહેરીને હિન્દુજનસમુદાયના

મધ્યમાં હિન્દુ પ્રમાણે રૂપાં કરતો હતો અને ત્યારે કાંઈ રક્ત કમર-ચન્દ્રપ્રતિસ્પર્ધિની-હિન્દુ લક્ષના તેના જોવામાં આવતી હતી એટલે તત્કાળ કાંઈ એક વસ્ત્ર પ્રમાણે તેના પર ધરી જઈને તે તેને પકડી લેનાર હતા અને તેનાં માણસોએ ચમુના નદીમાં તૈયાર રાખેલી નાકામાં નાખીને આગ્રા લઈ જતો હતો. હિન્દુઓ પ્રતિષ્ઠાહાનિના ભયથી પોતાની પુત્રીઓ પરંથતા આ અત્યાચારનો પોષાર કરતો ન હોતા. * આમૈરંગજેનના મુસલમાન અધિકારીઓનાં બલિયાર તથા અત્યાચારનાં આવાં અનેક ઉદાહરણો ઇતિહાસમાં વિદ્યમાન છે, પરંતુ વિસ્તારભયથી અમે તે આપી શકીએ તેમ નથી. આવા કાંઈ પણ બલિયારી તથા અત્યાચારી મુસલમાનને આમૈરંગજેએ કાંઈ પણ શિક્ષા આપી હોય એવો ઉદ્દેશ્ય ઇતિહાસમાં આપણને મળી શકતો નથી અને આમૈરંગજેનું એ મૌન આમૈરંગજેનની ધર્માન્ધતા તથા હિન્દુઓ વિષયક કૃણાને જ સિદ્ધ કરી જતાવે છે એ સર્વથા નિર્વિવાદ છે.

મુસલમાનોએ જૂતકાળમાં હિન્દુઓ ઉપર કરેલા ધાર્મિક અત્યાચારોનો આટલો ઇતિહાસ અહીં એટલામાટે આપવામાં આવ્યો કે અત્યારે વળી પાછા હિન્દુસ્તાનના મુસલમાનો અવાહિદીન ખિસ્મ તથા આમૈરંગજેબ જેવા અત્યાચારી મુસલમાન મુસ્તાનો તથા તેમના મુસલમાન આક્રમકોના વૃદ્ધમાત્ર અથવા અત્યાચારી, હિન્દુઓને બગાડારે ધર્મમંદ કરવાની, હિન્દુઓને ગિદ્મત દાખી દેવાની અને હિન્દુઓ સાથે કાંઈ પણ પ્રકારના દારણ વિના વિનંતવાદ કરવાની તથા અમડવાની પુનરાચિત્ત કરી રહ્યા

* જુઓ જહુનાય સરકાર દ્વારા Aurangzeb, vol III, P. 331-332.

છે અને કેટલાંક મુસ્લિમ વર્તમાનપત્રોએ મુસલમાનોને હિન્દુઓ વિરુદ્ધ ઉત્કેરવાના બવસાપને જ સ્વીકારી લીધા છે. અર્થાત્ બૃતકાળમાં તેમ જ અત્યારે મુલખાર, દોહાદે તથા ગુલખર્ગા આદિ સ્થાનોમાં આપણે હિન્દુઓએ મુસલમાનોના જે અમાનુષ ધાર્મિક અત્યાચારોને સહન કર્યા છે તેવા અત્યાચારો આપણને ભવિષ્યમાં સહન ન કરવા પડે એવી જો આપણી ઇચ્છા હોય, તો હિન્દુસંગઠન તથા ધર્મભ્રષ્ટોત્તું શુદ્ધિકરણ એ બે જ આપણી એ ઇચ્છાની સફળતાના રામખાણ ઉપાય છે. એ વિના આપણો દોષ પણ તરણોપાય છે જ નહિ અને તેથી જો આપણે એ ઉપાયોની યોજનામાં લેશમાત્ર પણ વિલંબ કરીશું, તો આપણા ધર્મનો તથા આપણા પોતાના વિનાશ દિવા સર્વનાશનો સમય અત્યંત નિકટમાં આવી લાગ્યો છે એમ જ આપણે નિશ્ચયપૂર્વક માનવાનું છે. આવા કટાકટીના સમયમાં પણ, શોકનો વિષય છે કે, કેટલાક સુનાતનધર્માવલંબી હિન્દુ બંધુઓ હિન્દુસંગઠન તથા ધર્મભ્રષ્ટોત્તું શુદ્ધિકરણ પ્રતિ, દેશકાળનો વિચાર ન કરતાં, પોતાનો વિરોધ દર્શાવી રહ્યા છે અને ધર્મોદ્ધાર, જાત્યુદ્ધાર તથા દેશોદ્ધારના કાર્યમાં અસાનવસતાથી વિમુક્ત થઈ રહ્યા છે. આવા કટાકટીના સમયમાં તો હિન્દુઓએ પોતાના સાંપ્રદાયિક મતભેદોને સર્વથા તિલાંજલિ સમર્પિત એકવાક્યતાથી જ આ કાર્ય કરવાનું છે; કારણ કે, એકતા જ આપણા જીવન તથા અબ્મુત્યાનનો મહામંત્ર છે અને ભિન્નતા આપણા અધઃપાતને જ સૂચવનારી છે. અત્યારે મુસલમાનો હિન્દુ, મુસ્લિમ તથા હિન્દુ ધર્મના વિનાશમાટે કેટલા પરિમાણમાં તથા કેવા પ્રકારના નાનાવિધ પ્રયત્નો કરી રહ્યા છે તે જાણી લેવાની પણ આવશ્યકતા છે, એટલામાટે તેમના એ

પ્રયત્નોનો પણ અમો સંક્ષિપ્ત ઉલ્લેખ કરીએ છીએ. કલક-
શાની હિન્દુ મહાસભામાં જગન્નારાયણદાસે ક્રિશ્ચિયન
મિશનની હિન્દુઓને વટલાવીને ક્રિશ્ચિયન બનાવવાની
સુક્તિઓના રહસ્યને પ્રદર્શ કરીને ક્રિશ્ચિયનો ।હિન્દુઓને
કેસાં બનાવવાનું કાર્ય કેવી અને કેટલી સફાઈથી કરી
રહ્યા છે તે દર્શાવું હતું અને તે આ પ્રમાણે:-

“અત્યારનો આપણો માર્ગ અથવા હિન્દુ મહાસભાની
શુદ્ધિકરણનો એ હાંધ નાટકનો ખેલ નથી; કિંવા હું આત્માને
અહીં મારા તથા તમારા ઉભયના અમુલ્ય સમયને વ્યર્થ
ખોવામાટે આવ્યો નથી.” હું તમારા સમક્ષ મારા પોતાના
અનુભવને વ્યક્ત કરીને તમોને એ બતાવી આપવા માગું
છું કે આપણી હિન્દુઓની અત્યારની વિડંબનાઓ-વિપ-
ત્તિઓ-કેટલી મોટી તથા કેવી ભયાનક છે. બિહારના કેટલાક
ભાગમાં વસ્તા હિન્દુઓની જે અવસ્થાનું મેં મારાં પોતાનાં
નેત્રાથી અવલોકન કર્યું છે અને જેનો રિપોર્ટ મારી પાસે
તંપાર છે તેનો જ અલ્પસ્વરૂપ વૃત્તાંત અત્યારે હું તમોને
મંજલાવવાનો છું, કે જે માંબળને તમારાથી તેના મંજમમાં
ચોખ્ખો બિચાર કરી સફાઈબિહારમાં અને તેમાં પણ ખાસ કરીને
છટ્ટા નાગપુરની આસપાસમાં ક્રિશ્ચિયન પાટરીઓનો પોતાના
ક્રિશ્ચિયન ધર્મને પ્રચારવાનો જલાદય પ્રયાસ ચાલી રહ્યો
છે, વર્ષોથી તેઓ ત્યાં પોતાની જાવણી નાખીને અથવા તો
પોતાનો અહો જમાવીને પડ્યા છે. છટ્ટા નાગપુરની અવસ્થા
એવી છે કે ત્યાં સત્તાશ આદિ ગતરતા વર્ષની માનવ-
જાતિઓ અધિક સંખ્યામાં વસે છે અને તેમની ઉપર
ક્રિશ્ચિયન પાટરીઓએ પોતાનો વિદ્યમ્બ પ્રભાવ પાડી દીધો
છે. એ જ પ્રમાણે ગુજરાતમાં આગાખાનીઓના સ્વધર્મ-

પ્રચાર વિપયક પ્રવત્નો બળપૂર્વક ચાલી રહ્યા છે. હું આ સર્વ પ્રયોગો પ્રતિ તમારા લક્ષને આકર્ષુ છું. મારી પોતાની તો એ જ દૃઢ માન્યતા છે કે હિન્દુસમાજમાં ધર્મગળની ન્યૂનતા યહ જવાથી જ આપણી આ દુર્દશા યહ રહી છે. હું હવે વિધર્માયોના પ્રચારકાર્યની શક્તિ તથા સફળતાને દર્શાવવાના આશયથી ફેટલાક આંકડા તમારા સમક્ષ રજૂ કરું છું: દારણ કે, એ આંકડાથી બહારમાં ક્રિશ્ચિયન મિશનરીઓનો હિન્દુઓને વટલારીને ક્રિશ્ચિયન બનાવવાનો ઉદ્યોગ કેવા બળ તથા કેવા સંગઠિત સ્વરૂપમાં ચાલી રહ્યો છે તેની એ આંકડાનાં સોગે તમારાથી વાસ્તવિક દ્રષ્ટના તત્કાળ ઠરી સકારો. આ આંકડા બાબુ રાજેન્દ્રપ્રસાદે મિસર પ્રાંતની ૧૬-દુ કૉન્ફરન્સમાં ઉપરિચિત કર્યા હતા અને તે આ પ્રમાણે છે:—ખ્રીસ્તીઓનાં એકંદરે તેર મિશનરી કાર્ય કરી રહ્યાં છે કે જેમાં ૧૫૭૦ ડોક્ટરો, ૧૪૮ અનાયાત્રીઓ, ૭૨૧૭ ક્રિશ્ચિયન ધર્મના ઉપદેશકો (કે જેઓ પ્રત્યેક પ્રકારે હિન્દુ પ્રવત્ને ક્રિશ્ચિયન બનાવી લેવાની ચિન્તામાં જ અદ્યોરાત્ર નિમગ્ન રહ્યા કરે છે), ૮૭૭૬ ખ્રીસ્તી પાઠરીઓ, ૫૫૫૫ ક્રિશ્ચિયન કુલેલ્લે અને ૬૧૦ શૂલા (કે જેમાં એકંદરે શિક્ષકોની સંખ્યા ૪૨૪૪ની છે તે) છે. આ કાર્યમાટે જ એટલે કે હિન્દુઓને ખ્રીસ્તી બનાવવામાટે જ પ્રાંતવર્ષ ૧૮૫૩-૭૦ (અઢાર લાખ ને ત્રેપન હજાર

• આગળનીઓના સ્વધર્મ પ્રચાર વિપયક પ્રવત્નો કેવળ ગુજરાતમાં જ નહિ. વિન્દ ગુજરાત ઉપરાંત કાશ્મીર, કાઠિયાવાડ તથા સિંધ આદિ દેશોમાં પણ એટલા જ બળથી ચાલી રહ્યા છે અને તેઓ પોતાના ધર્મમાં હિન્દુ ધર્મનાં વત્તેનાં મિત્રણ કરીને અસિદ્ધિ તથા બેબા હિન્દુઓને તેમના પોતાના હિન્દુ-ધર્મથી બચ્ત કરવાના ન્વયસાધને પેસાના બળથી ધમપેસાર મથાની રહ્યા છે.

રૂપિયા)નો ચાલુ ખર્ચ દરેકમાં આવે છે. હિન્દુસ્તાનમાં દેશી ખ્રીસ્તીઓની મંખ્યા પંચીસથી ત્રીસ લાખ જેટલી જ હોવા છતાં એટલી મંખ્યામાંથી પણ ૪૮૦૦૦ હજાર શિક્ષકો તૈયાર થઈ શકે છે અને આપણી (હિન્દુઓની) મંખ્યા ગાંધીમ કરોડની હોવા છતાં આપણામાં એટલા શિક્ષકો પણ નથી મળી શકતા એ આપણી હિન્દુ જનતાનો કેવો અને કેટલી સીમાપર્યંતનો ભયાનક અધઃપાત છે એની કાંઈથી પણ કલ્પના કરી શકાય તેમ છે ! હાથ, 'આપણા' દેશ તથા આપણી જાતિમાંથી સત્ય ધાર્મિક તથા જાતીય ભાવનાનો સર્વથા લોપ થઈ ગયો છે એમ જ ઠલી શકાય ! રાંચીની દશા એવી છે કે એ જિલ્લાઓમાં ઉરાવ, મુંડા તથા સંતાલ આદિ જે જાતિઓ વસે છે તે જાતિઓપર પડેલો ખ્રીસ્તી-ઓનો પ્રભાવ મહાવિશ્વસ્ય હું ; કારણ કે મુંડા જાતના ૭૩૨૬૪ મનુષ્યોએ ખ્રીસ્તી ધર્મને સ્વીકારી લીધો છે, ઉરાવ જાતિનાં તેમ જ અન્યાય જાતિઓનાં ૨૫૬૩૫ મનુષ્યો પોતાના ધર્મને ત્યાગીને ખ્રીસ્તી થઈ ગયાં છે તેમ જ અન્ય જાતિઓમાંથી પણ અનેક મનુષ્યો ખ્રીસ્તી ધર્મમાં આત્મા ગયાં છે. જ્યાં સુધી કાંઈ પણ પ્રજામાંથી ત્યાગ તથા ધર્મની ભાવનાનો અત્યંત લોપ નથી થઈ જતો ત્યાં સુધી અન્ય કાંઈ પણ પ્રજા તેને દબાવી શકતી નથી, એ નિર્વિવાદ છે.

આપણી આ સુરિક્ષિતતા તથા આપણીઓના નિવારણ-માટે 'બાલ અવરોધ' (અદારનો અટકાવ) અર્થ છે; એટલે કે, એમણે આખ્યંતર-સુધારણા જ કાર્યકારિણી મંઈ શરૂ તેમ છે. અર્થાત્, ત્યારે આપણાંમાંથી ઉપદેશકો, તથા નવપુરોહિત જદાર-નીતીની પડો અને આ પવિત્ર કાર્યને

પાર પાડવાના ભારને પોતોનાં મસ્તકે ઉપર ઉપાડી લેશે, તે વેળાએ આપણને અલ્પ સમયમાં જ વિજયની પ્રાપ્તિ થઇ જશે. બધું જનો, તમારે વિચારવું જોઇએ કે આપણામાં આત્મબળવિદાન આપવાને તૈયાર હોય તેવા મનુષ્યોની સંખ્યા કેટલી છે ! જે આપણામાંથી કેવળ ચાલીસ હજાર એવા દિંમતબદ્ધદુરે તૈયાર થઇ જાય, તે કોઇની મગફળ નથી કે આપણને કોઇ કાંઈ પણ નુકસાન પહોંચાડી શકે. ગુજરાત તથા આસામ આદિ પ્રાંતોની પણ એવી જ શોચનીય અવસ્થા છે. ”

આ કારણને ટેકા આપતાં કુંવર આનંદપ્રિયજીએ આગાખાનીઓના પ્રપંચભ્રમ નો સ્ફોટ કરતાં જણાવ્યું હતું કે—

■ ખ્રીસ્તીઓને ગાઝૂ રાખતા એક અન્ય મિશન-દારા હિન્દુઓને અતિશય સ્ફુર્તિથી મુસલમાન ધર્મમાં વટસાવવામાં આવે છે. ગુજરાતમાં આ મિશનનું કાર્ય અતિશય બળ તથા વગપૂર્વક ચાલી રહ્યું છે અને એ આગાખાન સાહેબની ટ્રેરણાધી ચાલતું આગાખાની મિશન હિન્દુઓમાંટે અત્યંત લાયકર છે. કારણ કે, એ મિશન હિન્દુઓને અનેક પ્રકારે શુભાવામાં નાખીને તથા નાનાવિધ લાલચોમાં લપટાવીને મુસલમાન બનાવી દે છે, એ ખાસ રીતે જાણી રાખવા ચોગ્ય છે.

.. “એ આગાખાની મિશન નામદાર આગાખાન સાહેબને ઈશ્વરના હથમા એટલે કે નકલંકી અવતાર તરીકે

મનાવે છે ! હિન્દુ પ્રગ્નને બુદ્ધાવામાં નોખવામાટે આગ
ખાનીઓએ કેટલાંક વિચિત્ર પ્રકારના પુસ્તકો પ્રકટ કર્યા
છે અને તેમનામાંના કેટલાંક પુસ્તકોનાં નામ નિઃકલંક
ગીતા ' ' દશ અવતાર ' તથા ' વૈદિક ઇસ્લામ ' આ
છે. એ 'ભ્રમભ્રમ' પરંતુ પોતાના મતજનને ' સિદ્ધ ' કરનાર
પુસ્તકો આગાખાનીઓએ હિન્દુઓને બ્રમાર્થવાના આશ-
મયી જ રચ્યાં છે અથવા રચાયાં છે. આ - આગાખાની
મિશનના ઉપદેશો ગુજરાતમાં અચિક્ષિત તથા અઘ હિન્દુ-
ઓનાં ઘરમાં જઈ ને ઉપદેશ આપતા રહે છે કે: " હજર-
ત આગાખાન વિષ્ણુ ભગવાનના આક્ષર અવતાર છે
એટલામાટે તમે તેમને પૂજો. "

"મેં" પોતે એના સંબંધમાં ગુજરાતના અરપુસ્થાને કેટ-
લાક પ્રશ્નો પૂછતાં તેમણે જે ઉત્તર આપ્યું તે એ હતું કે:
" અમે તો વિષ્ણુનો જે નક્ષત્રી અવતાર છે તેને જ
માન્યે છીએ અને તે જ અમારા હજરત આગાખાન
આહેમ છે. તેમના અનેક પુસ્તકોમાં ' નિઃકલંક શાસ્ત્ર '
તથા ' છુદાવતાર ' નામક પુસ્તકોનો પણ સમાવેશ થાય
છે. એ પુસ્તકોમાંના એક પુસ્તકમાં જણાવવામાં આવ્યું
છે કે: ' એ લોકો (હિન્દુઓ) સંસ્કૃત ભૂલી ગયાં છે
અને ફારસીનો અભ્યાસ કરે છે. ' એ પુસ્તકમાં બીજું જે
એક ખાસ ધ્યાન ખેંચનારી જાગત છે તે તો વળી આ-
નાયી પણ અધિક ભયંકર તથા તિરસ્કારપાત્ર છે. એમાં
એક સ્થળે મહાભારતના શુદ્ધિકરને ઉપદેશ આપવામાં
આવ્યો છે કે: ' હે શુદ્ધિકર, તમે ગાયનો વધ કરો,
ગાયને કાપીને દિલ્લીમાં સરઘસ દોરો, ગાયનું ચામડું કુતી
મોતાને પહેરાવો અને ત્યાર પછી તમારી શુદ્ધિકર મહા-
સવારી કરો. ' "

આંવાં ૨૫૬ મિથનો દસ્તામ ધર્મના પ્રચારનું છળ પ્રપં-
યુક્ત ઠાપ કરી રહ્યાં છે. ”*

જે આગાખાની ધર્મના જ એક સાખાસ્વરૂપ પીરાણાના
‘સત્ય’ નામક પંથના નેતાઓના યજ્ઞ આવા જ સ્વરૂપમાં પોતાના
પીરાણાપંથને પ્રચારવાના પ્રયત્નો અઠોટપ્રદર ચાલી રહ્યા છે.
આ ‘સત્ય’નો આપણા કચ્છ દેશના કણ્ણીઓમાં અતિશય
પ્રચાર હોવાથી જે પ્રપંથસૂત્રજ્ઞાના બંધનથી કચ્છના કણ્ણી-
ઓને મુક્ત કરવાગીટે કચ્છ નખત્રાણાનિવાસી કણ્ણીભતિ-
વિભૂષણ કૉન્ટ્રેસ્ટર રા. નારાયણજી રામજી મીશ્રીએ પીરાણા
પંથના પ્રપંથોનો પોતાના જે ગ્રંથોમાં પ્રકાશ કર્યો છે તે ગ્રંથો
કચ્છના હિન્દુઓએ અવસ્થ વાંચવા તથા મનન કરવા યોગ્ય છે.
અહીં હિન્દુઓને સત્વર સુસંસ્થાન બનાવી લેવામટે જે પંથના
પીર સદગૃહીન સાહેબે કેર્ના પ્રપંથભળો પાથર્યા છે તે તેમની
નિર્મળ અવતારકથાથી સારી રીતે બાંધવામાં આવી શકે તેમ
છે. તેઓ પોતાના ‘અધરવેદ’ નામક ગ્રંથમાં લખે છે કે—

“ હમણાં આ ‘અધરવેદ’ નો વારો હોવાથી એમાં જે
લખ્યું છે તે જ સત્ય છે એટલા માટે પીરાણાના સત્યથીએએ
જે પ્રમાણે જ વર્તવું. શ્રીકૃષ્ણભગવાન કે જેઓ ઉપરાસવતાર હતો
તેમણે પાંડવો તથા કૌરવો વચ્ચે યુદ્ધ કરાવી પાપી કૌરવોના સંહાર
કરાવ્યા હતા અને પાંડવોને ઉપદેશ આપવામટે તથા અણતાથી
પાંડવો કહાચિત્ એમ ન સમજી લે કે: “અમારા હસ્તથી જ
અમારા કુટુંબીજનોનો તારા થયા છે ” એટલામાટે શ્રી કૃષ્ણ
ભગવાને ગીતાસ્થ ઉપદેશથી પાંડવોના સંસારને દૂર કર્યો હતો;
પરંતુ તે સમયના બ્રાહ્મણોએ પાંડવોને આડું અવળું સમજાવી
મદાસારવ યુદ્ધનું જે પાપ થયું હતું તે પાપથી મુક્ત થવા માટે
પાંડવોના હસ્તે રાજસૂય નામક યજ્ઞ કરાવ્યો તેથી (પીર સદ-
ગૃહીનના કથન અનુસાર) બ્રાહ્મણો ઉપર કેાપાયમાન થકેને શ્રી
કૃષ્ણ ભગવાને કહ્યું કે: “હું દસગો અવતાર હિન્દુ ભતિમાં જ
લેવાનો હતો; પરંતુ બ્રાહ્મણોએ આડું અવળું સમજાવી પાંડવોના

ત્યાર પછી દિલ્લીના દેશખંડ-ગુપ્ત મહાશય ધોપધ્યા કરીને કહેવા લાગ્યા કે: “ હિન્દુઓને ઘટલાવવામાટે ઈસાઈઓ તથા આગાખાની મિશનનો ઉપરાંત એક ત્રીજું મિશન પૂર્ણ અત્યારે એ કાર્ય કરી રહ્યું છે અને તે મિશન

હસ્તે યતઃ કરાવ્યો તેથી હવે હું દશમો અવતાર એવમ્ રૂપે અરબસ્તાનમાં આવેલા મહા નગરમાં હજરત અલી રૂપે હાજર થઈશ. આવી રીતે આજે ઉપર કોપાયમાન યહુદી શ્રી કૃષ્ણ ભગવાને દશમો અવતાર મહા રાહેરમાં લીધો છે એટલા માટે હજરત અલી જ અગ્રવાનનો અવતાર છે. તો હે હિન્દુઓ, હાલમાં ભગવાનના અવતારનો વારો તો મુસલમાનીમાં છે અને તેથી તેને જ અવતાર તરીકે પૂજવાની આવશ્યકતા છે. અર્થાત્ હિન્દુ યાત્રી તથા પુરાણોમાં જે નક્કી અવતાર ધરાવું કહે છે તે અવતાર તો ક્યારેનોય થઈ ગયો છે અને તે દશમો અવતાર ધરાવું જે મસિહ, યહુ છે તે અવતાર એવમ્ રૂપે મહામાં હજરત અલી નામથી પ્રકટ થયો છે.”

શ્રી કૃષ્ણ દેશની હડવા પાટીદાર જાતિની કરાચીમાં મળેલી પ્રતિપદ્ધતી બીજી જગતના વા. ૭-૧૦-૧૯૨૨ થી સર થતા કામ-કાજનો રિપોર્ટ: ૨૮ નાશાયમુજ રામજીસાંઈ મીસ્ત્રી, ધાટકોપર-વાળાનું પીરાણાના કાવ ઉપર લાખણ પૂર્ણ રૂ. ૩૦૦;

વળી હજરત અલી માટે બા પીરાણે એક કવિતા રચીને જણાવ્યું છે કે:—

- તમે આગખીને ધારો આજ રે;
મુરખ સોકોને આવે છે તાજ રે-ટક
છ રે કૃષ્ણ જોલતા તે અમૃતવાણી રે;
હવે અરબી સાપા દર્યાથી આવી રે-તમે.
છ રે કૃષ્ણ કાલતા તે વિલક કાટી રે;
હવે કલિમાં વધારી છે કાટી રે-તમે.
છ રે કૃષ્ણ પહેરતા પીવાંબર ધાતી રે;
હવે કલિમાં પહેરી છે કંડી ટાપી રે-તમે.

હું નથી મુન્ની મુસદ્દાનોનું છે. આ મિસન કેટલી સીમા
પર્યંત લેયું કર છે તથા તેનું પ્રચારકાર્ય કેટલાં વેગથી
ચાલી રહ્યું છે; માત્ર એટલું જ નહિ, પણ તેનો પોતાના
એ પ્રચારકાર્યમાં કેટલો બધો વિશ્વાસ છે એ તો એકજ
હિદાઇરણથી સ્પષ્ટ થઇ જશે. હાલમાં જ મા. મદમદઅ-
લીએ પોતાનાં 'હેરલ્ડ' પત્રમાં લખ્યું હતું કે: " હવે
પૃથ્વીની મનુષ્યગણનાના પ્રસંગે જર્ણાઈ આવશે કે હિન્દુ-
ગોત્રી સંખ્યા વધે છે કે મુસદ્દાનોની ? " આનો આશય
એવો છે કે સર્વસાધારણ મુસદ્દાનોએ પોતાની સક્તિનું માપ
કાઢી જોયું છે અને તેમનો એ વિશ્વાસ છે કે તેમનું પ્રચાર-
કાર્ય એટલા તો વેગથી ચાલી રહ્યું છે કે તેની સંપૂર્ણ
સફળતા અવરયવાની છે. ત્યારે આપણે હિન્દુઓએ શું
કરવું જોઈએ ? આવાં કાર્યોના પ્રચંડ પ્રતિકારની અનિ-
વાર્ય આવશ્યકતા છે એ કોઈ પણ કહી શકે તેમ છે. આ
પ્રચારકાર્યના અગ્રેસર દેહલવી ખાન હુસન નિજમી
છે. આ લેખો એટલા હિન્દુ પુરુષોને તથા તરુણોને જ
મુસદ્દાન બનાવે છે એમ નથી; કિંતુ હિન્દુ બાળકો તથા
હિન્દુ અખળાઓ ઉપર પણ તેમની કુટિલ દષ્ટિ રહ્યા કરે
છે. દિલ્લીની હિન્દુરક્ષાસમિતિએ કેવળ ચાર માસ એટલા
અંદાજ કાઢાવધિમાં જ ૩૪૨ હિન્દુ બાળકોને મુસદ્દાનોના
પંજમાંથી હોડવીને બચાવ્યાં છે તેમ જ ૨૨ સ્ત્રીઓને

છ રે કુખ્તુ જમતા મુવર્ણની જારી રે,
હવે માર્દાની સદાનક પારી રે-તમે.
છ રે કુખ્તુ ચાલતા તે બાણજુએયેરે.
હવે આવી બેઠા તે અરબ દેરો રે-તમે.
છ રે કુખ્તુએ તે બપ જાણ્યો રે;
હવે દલિમાં મુદ્દમદ નામ બજાળ્યો રે-" તમે
એ જ બાણજનું પૃષ્ઠ ૪ ચુ.

પણ તેમના ફાંસામાંથી છોડાવવામાં આવી છે. આ ઉપ-
રાંત ૧૪૭ હિન્દુ જાળોકા તથા સ્ત્રીઓ મુસલમાનના
પગમાં ફસાઈ જવાના રિપોર્ટો મળ્યા છે કે જેમનામાંનાં
કેવળ ૧૬ ને જ છોડવી શકાયા છે. આ તો ફક્ત એક
જ સંદેશની દુકીકત છે. અન્ય સ્થાનોના પંતાનો તે
આનાથી સ્ત્રોગણ વધારે ભયાનક છે. હિન્દુઓએ પોતાની
આ શોચનીય સ્થિતિનો અવશ્ય વિચાર કરવો જ જોઈએ
અને મુસલમાનોના એ અત્યાચારોનો પ્રતિકાર કરવો જ
જોઈએ. જ્યારે આ જાળ હુસન નિગ્નમીની તફાની પ્રવૃત્તિ-
ઓનો આરંભ થયો છે ત્યારથી આજ સુધીમાં અનેક
હિન્દુઓને નાનાવિધ જળાત્કારોથી મુસલમાન બનાવવામાં
આવ્યા છે. બહુધા પ્રત્યેક મુસલમાન ધાર્મિક પણ હિન્દુને
મુસલમાન બનાવવાનાં અવસરને જોતો જ રહે છે અને સાગ્ર
મળતાં જ અનાય હિન્દુને પોતાના જળમાં માલીગીર
પ્રમાંલે સપડાવીને છે. થોડા દિવસ પૂર્વે તેમણે બે બ્રાહ્મણ
સ્ત્રીઓને પેઢીને મુસલમાન બનાવી દીધી હતી. એક ઉપ-
દેશક હિન્દુએ એ ધાર્મિક પ્રતિ દહિન વિરોધ દર્શાવ્યો હતો, પરંતુ
ત્યાંનાં વરિષ્ઠ તથા કનિષ્ઠ સર્વ અધિકારીઓ મુસલમાન
હોવાથી તે હિન્દુ ઉપદેશકના પોક્કારને તત્કાળ દબાવી
દેવામાં આવ્યો હતો. મુસલમાન દુકાનદારો, બંગ્લો પહેરા-
વનાર મુસલમાન ફેરિયાંઓ તથા હિન્દુઓનાં ઘરોમાં રહેતા
મુસલમાન નોકરો હિન્દુ છોકરા છોકરીઓને બદલ કરવાના
કિંવા તેમને દરી જઈને મુસલમાન બનાવવાના પ્રયત્નોમાં
ગુલામલા (અથવા મંડ્યા) જ રહે છે. પ્રથમ દિવસે જ
મુસલમાનોના આવા એક હિન્દુબોગની મેં મુલાકાત લીધી
હતી. એ મટનો અતિશય ઉપયુક્ત તથા રમરજુમાં રાખી
લેવા ગોળ હોવાથી હું અહીં આપું છું. એ માણસનું

નામ તાઝ છે કે જે પોતે જાતિનો આહ્વાજ હતો. તેની
 અજ્ઞતાનો વિષયને છેડતાં જ તેનાં નેત્રોમાંથી ચોધારાં
 આંસુ વહી નીકળે છે. તેણે મને કહ્યું કે: " હું કાશ્મીરી
 આહ્વાજ હતો. મને એક દિવસે એક મુસલમાન સર્વે ઓફિ-
 સરે બોલાવ્યો કે જે હિન્દુઓને ધિક્કારનાર તથા
 'તુર્કમિર્જા' મુસલમાન તરીકે સર્વત્ર વિખ્યાત છે.
 તેણે મને અલક્ષ્ય પદાર્થ ખાવામાટે આપ્યો.
 મેં તે ખાવાની ના પાડી એટલે તેના નોકરે એક
 સાંમટા મારા ઉપર દૂદી પડ્યા અને મને એટલો બધો
 માર માર્યો કે હું મૃતપ્રત્ય મજ્જાની આધીન થઈ ગયો.
 ત્યારે હું શુદ્ધિમાં આવ્યો ત્યારે મારા જાણવા તથા
 જોવામાં આવ્યું કે હું નિર્દય મુસલમાનોના પંજમાં સપડાઈ
 ગયો હતો. મને મરિજદમાં લઈ જવામાં આવ્યો, મારી
 ચોટલી ઠાપી નાખવામાં આવી, મને તેમણે વટલાવ્યો,
 માઈ દેવું ચૂકવી દીધું, મને નિળમુદીન એતું નવીન નામ
 આપ્યું, મને સખ્ત જપનામાં રાખવામાં આવ્યો, મારી
 પાત્રી તથા મારા ડાઘા અને મજવાને આવ્યાં, પરંતુ મારી
 દુર્દશાને જેમને નિરાશ થઈ રહતા હોયોથી પાછાં આપ્યાં
 ગયાં. તે આજ્ઞા પુનરપિ પોતાના હિન્દુ ધર્મમાં આવવા
 ઈચ્છતો હતો. તેણે મુસલમાનોની ધર્માન્ધતા પિશાચિકાના
 ભોગ થઈ પડેલા પોતાના જેવા અન્યાય હિન્દુઓનાં ધણી
 દાખલા આપ્યા હતા કે જેમનાં નામો મારી નોંધપો-
 થીમાં મેં નોંધી લીધાં છે. આ રાજ્યમાં દ્વિધિયનોએ પણ
 ઠીક કડો જમાવ્યો છે. જે સાંભરમાં આવી જ પરિરિયનિ
 આસતી રહેશે તો સાંભરમાં હિન્દુનું એક પણ કુટુંબ
 અવશિષ્ટ રહેશે કે કેમ એ ચંદારપદ વાતો છે. શિષ્ય
 દ્વેરાગાદના 'હિન્દુ' પત્રે જણાવ્યું છે કે: " સિંધના

નવાળશાહ જિલ્લામાં મુસલમાનોએ એક ગ્રામ સમિતિ રચી છે અને તેની પ્રવૃત્તિઓ અત્યંત લચાનક છે. એ જિલ્લામાં એક જ મહિનામાં ચાર કે પાંચ હિન્દુ છોકરાઓનાં હરણુ થયાં છે. " એક હિન્દુ ગાઈએ એવી ફરિયાદ નોંધાવી છે કે: " કરાચીના કેટલાક મુસલમાનોએ મારા તરણુ પુત્ર સાથે નીચ કુર્મ કર્યું છે અને તેને ઊઠાવી મવા છે કે જેની વિગતો હું જાણતી નથી. " સિંધ હૈદરાબાદના 'હિન્દુ' પત્રના જણાવ્યા પ્રમાણે " સિંધના નાંશેરો નામક નગરમાં ખાગ હસન નિગમી સાહબનો એક ચેલો રહે છે કે જે પોતાને સૂફી તરીકે ઓળખાવે છે અને હિન્દુ છોકરાઓને ફાસલાવી તેમને ધર્મભ્રષ્ટ કરવાના વ્યવસાયને આદરી બેઠો છે. એના જ એક ચેલાએ એની ખાનગી યોજનાઓનો પ્રકાશ કરી દીધો છે. " 'સિંધ ટેસરી' પત્રે જણાવ્યું છે કે: " કરાચીમાં હાલમાં કેટલાક મુસલમાનોએ સોળ વર્ષના વયના એક હિન્દુ છોકરાનું અપહરણ કર્યું છે. 'હિન્દુ' ના લખ્યા પ્રમાણે: " હાલમાં આપીને હિન્દુ છોકરા છોડીઓને હરી જવાના તથા ધર્મભ્રષ્ટ કરવાના પ્રયત્નો હાલમાં પદ્ધતિપુરઃ સર મુસલમાનો આખા સિંધમાં જળ પૂર્વક ચલાવી રહ્યા છે અને આ ચળવળમાં અગ્રભાગ બજવનારા ઘણુંકરીને ખિન્નાકતવાળા મુસલમાનો જ છે! " તા. ૧૭ મી એપ્રિલને દિવસે કેટલાક મુસલમાનોએ આઠ વર્ષના વયના હૈદરાબાદ નામના એક હિન્દુ છોકરાને ફસાવ્યો હતો અને તેનું હરણુ કરીને તેને ક્યાંક અદર્ય કરી દેવામાં આવ્યો હતો. સફલાશ્વવશાત્ એક હિન્દુ નેતાને આ દુષ્કર્મની જાણ થતાં તેણે તે છોકરાને મુસલમાનોના પંજામાંથી મુક્ત કર્યો અને પાછો હિન્દુ ધર્મમાં સ્વીકારાવ્યો એટલે તે મુસલમાનોએ એક નીચ કૃતિ રચી જતાં. તેમણે એક

મુસલમાન બાઈ પાસે ગેવી ફરિયાદ મંડાવી કે: 'એ હુદરાય તો મારે પોતાનો જ છાકરો છે.' પરંતુ પોલિસની તપાસ હિન્દુઓના લાલમાં બિતરતાં મુસલમાન બાઈઓ ઇત્તામાના ગેસી રહેવાને બદલે ફરીથી પોલિસના પહેરા-માંથી તે છાકરાને હિપાડી ગયા અને તેને તેઓ હુદરાયાદ રવાના કરી દેવાની તૈયારીમાં હતા એટલામાં એક હિન્દુ ગૃહસ્થને એ બાબતની જાણ થઈ અને તેણે પોલિસને તરત ખબર આપી. એટલે બીજી વાર પણ તે છાકરાને મુસલમાનોના હાથમાંથી છોડાવવામાં આવ્યો. આ મુસલમાનોમાંના કોઈને કોઈ પણ પ્રકારની શિક્ષા આપવામાં આવી નથી.

'એ જ 'હિન્દુ' પત્ર જણાવે છે કે: 'એક મદ્રાસી હિન્દુ પોતાની પત્ની તથા બાલકન્યા સાથે હુદરાયાદ બિતર્યો હતો. આગગાડીમાં તેના પૈસા ચોરાઈ ગયેલા હોવાથી તેને હુદરાયાદમાં ચોરાવું પડ્યું હતું. આવા પ્રકારના શિક્ષારોને જોઈ હમેશા શોધતા ફરે છે તે મુસલમાન ચળવળિયાઓએ એ કુટુંબને પોતાના પ્રપંચબળમાં ફસાવ્યું. તેઓ તેમને એક મુસલમાની લત્તામાં લઈ ગયા; પરંતુ સફલાએ એક સિખ્ખ ગૃહસ્થને આ વાતની જાણ થતાં તેણે તે મદ્રાસી ગૃહસ્થ, તેની પત્ની તથા તેની બાલિકાને લાંબી સમય આવીને હિન્દુ મદ્રાસમાની કચેરીમાં પહોંચાડી દીધાં.'

“હુદરાયાદમાં કેટલાક મુસલમાનોએ એક હિન્દુ બાળાપર અત્યાચાર કરીને તેને ગેરકાયદેસર એક છુપી જગ્યામાં પરી રાખી હતી. હિન્દુઓને આ બાબતના સમાચાર મળતાં તેમણે પોલિસને ખબર આપી અને તે નિરાધાર અબળા ગાળાને મુસલમાનોના પંજમાંથી મુક્ત કરાવી.”

“ શ્રી. મુસાનીલાલ જણાવે છે કે: “ અમરબાઈ નામની એક બીજી હિન્દુ સ્ત્રી ઉપર બે મુસલમાનો અત્યાચાર કરવાની તૈયારી કરી રહ્યા હતા. આ બે મુસલમાનોનાં નામ મહમદ અને જુન્મા છે. આ બાઈને બળાતકારથી ઉપાડી જવાની તેમણે સર્વ વ્યવસ્થા કરી રાખી હતી; પરંતુ હિન્દુઓને તેમના એ પાપની ખબર પડી ગઈ અને તેમણે પોલીસને ખબર આપી દીધી; છતાં બાયલા સિપાનીઓએ મુસલમાનોના એ દુષ્ટાર્યને અટકાવવાનો કાંઈ પણ પ્રયત્ન ન કર્યો. હિન્દુઓએ પોલીસને તેમની વિરદ સખ્ત પેગલાં લેવાની ધમકી આપી એટલે પછી બાઈને પોલીસે છોડાવી આપી અને તે દિલ્લીની નિવાસિની દોવાઈ તેને ત્યાં મોકલી દીધી.”

પૂર્વ બંગાળમાં મુસલમાન શુંડાઓની તોફાની પ્રવૃત્તિઓ અતિશય સંગઠિત તથા મહાભયંકર સિદ્ધ થઈ ચૂકી છે; તે છતાં પૂર્વ બંગાળના હિન્દુઓની ગાદ નિદ્રાનો લોપ અઘાપિ કેમ નથી થતો એ કાઠથી સમજી શકાતું નથી. ગત વર્ષથી આં ભાગમાં એવા સેંકડો જનારો બની ગયા છે કે જેમાં હિન્દુ છોકરા તથા છોકરીનાં હરણ, હિન્દુ સ્ત્રીઓ ઉપર કરાયલા અત્યાચાર તથા હિન્દુઓને મુસલમાન બનાવવાની ઘટનાઓ અમત્રાએ વિરાજે છે. આપણે એમાંનું એક જ ઉદાદરજી અડી રજૂ કરીશું. ગાવવન્ડાના મુખિયારની પુત્રી ગુલાસનીને બિઝૂરીદીન તથા બીજા કેટલાક મુસલમાન શુંડાઓ તેના બાપના ઘરમાં ધુમીને જળર-દ્દનીથી ઉપાડી ગયા હતા એ બાઈને અનિશ્ચય દુઃખ આપવામાં આવ્યું હતું અને એક ગ્રામ રથાનમાં કપડ કરી રાખવામાં આવી હતી. એ બાઈને મુસલમાન શુંડાઓએ બળાતકારથી બંધ કરી હતી, છતાં પણ બાઈને તેમની

! સાથે! રહેવાનું અને ઈસ્લામ ધર્મને સ્વીકારીને મુસલમાન
 રહેવાનું ન જ કરીશું; અર્થાત્ મુસલમાન થવાની તે આર્થ
 બાળાએ ચોખ્ખી ના પાડી દીધી. એક વાર અવસર મળતાં
 એ બાઈ મુસલમાનોના પંજમાંથી છટીને નાડી અને રહે-
 સ્ટેશને પર જઈ પહોંચી. તે ટ્રેનમાં બેસવાની તૈયારી કરતી
 હતી. એટલામાં તો સ્ટેશનના મુસલમાન દારોગાએ એ
 બોધતે ટ્રેનમાં બેસતી એટકાવી અને પકડીને જ ગુંડાએ
 એને હરી ગયા હતા તેમના જ હાથમાં પાછી સોંપી દીધી.
 એને આ બોધતે પોલિસના જણવામાં આવતાં દારોગાને
 તેમાં પેલા મુસલમાન ગુંડાએને પકડવામાં આવ્યા.
 રંગપુરના મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ એમને કેસ ચાલ્યો અને
 બંદખોરીને સંજોગે મુજબ કરવામાં આવી. મુનાદગારોએ
 પોતાનો કેસ ખીજ કોર્ટમાં ચલાવવાની અપીલ કરી હતી,
 અને તેના અંશમાં જણાવ્યું હતું કે : ' રંગપુરની પ્રજાને
 અમારી સાથે પ્રબળ વિરોધ હોવાથી, અમેને રંગપુરના
 મેજિસ્ટ્રેટની કોર્ટમાં ન્યાય મળવાનો સંભવ છે જ નહિ; '
 પરંતુ મેજિસ્ટ્રેટ સાહેબે કેસને ખીજ કોર્ટમાં દાખલ
 કરવાની ના પાડીને અપીલની અરજીનો જવાબ આપતાં
 ગંભીરતાથી જણાવ્યું હતું કે : ' પૂર્વ બંગાળમાં હિન્દુ
 સ્ત્રીઓનાં હરણુ તથા હતનની ઘટનાઓ એટલી બધી બન્યાં
 કરે છે કે લોકો એ ઘટનાઓને નિત્યની એક સામાન્ય
 ઘટના માનીને હવે વિશિષ્ટ લક્ષ એવી ઘટના પ્રતિ નથી
 આપતા ! ' મેજિસ્ટ્રેટના આ ઉદ્ગારો એવા તો સ્પષ્ટ તથા
 લગાનકાર છે કે બંગાળના અધઃભાતના ગંબંધમાં આનાથી
 કદિનતર દીકા કુટ્ટી ; શઝાવ તેમ છે જ નહિ. લોર્ડ લીટનના
 અપમાનમૂલ્યક માત્ર એક જ શબ્દથી આપણું આત્મસંમાન
 જાગ્રત થઈ ગયું હતું; પરંતુ મુસલમાન ગુંડાઓના આવા

નિરંકુશ અંસાચારેને પણ આપણે સંતોષ હાંચથી તેમજ કાયરતાથી મહન કરી રહ્યા છીએ એ આપણા માટે લલ્લનરૂપ નથી કે શું ?

“આદ્યથી પણ મુસલમાન જમીનદારોના હિન્દુઓ ઉપર થતા જુલમોની સમજરેલી દકીકત જણવામાં આવી છે અને તે એ છે કે ત્યાં જે ચાંભાર નામની એક હિન્દુ જાતિ વસે છે તે જાતિના એક દેવીમવાની નામના માણસ ઉપર એક દિવસ અચાનક જમીનદારના નેતૃત્વતળે સમગ્ર જ મુસલમાનોએ દસો ક્યોં અને તે સુવેંએ મળીને જગાડકારે તેના મુખમાં અસહ્ય માર્સનો ખોરાક ઠેરવેલો. ત્યાં આખી ચાંભાર જાતિને મુસલમાન યવામારે સહચારવામાં આવે છે અને એ જાતિના લોકોને અનેક પ્રકારે મુસલમાનો પીટી રહ્યા છે. ત્યાંના મુસલમાન જમીનદારોએ ધીખી, દળમ તથા બીજી જાતના લોકોને એવો દુકમ કર્મોની દીધો છે કે : ‘ત્યાં મૂધી આ ચાંભાર લોકો પોતાના હિન્દુધર્મને ત્યાગીને મુસલમાન ધર્મને ન સ્વીકારે, ત્યાં મૂધી તેમની સાથે કોઈ પણ પ્રકારનો જવદાર ન રાખવો, એટલે કે તેમનો બદિષ્કાર કરવો. મુસલમાન પોસિસો પણ આ મુસલમાની ધાર્મિક અંસાચારેને તથા કરતાએને કડે પેટે ત્રેવા જ કરે છે અને હિન્દુઓના રક્તજનો કાંઈ પણ પ્રયત્ન નથી કરતા.

“એ ઉપરાંત હાનામંજ, બીખાનલી, ખીરી તથા ઇલાવા ગિરનામાં રેલ્વેનાં અન્ય પ્રાનોમાં ધર્મના નામે આવી જ કરતા આવી રહી છે અને એકોએ હિન્દુઓને તેમના કાયર તથા મૈત્ર દિન્દુધર્મને ત્યાગીને હંસામનો સ્વીકાર કરવાની નાથ મુસલમાન થઈ જવાની જુલમથી

ફરજ પાડવામાં આવે છે. કેવળ આ કારણથી હિન્દુઓ ઉપર મુસલમાનો પૈશાચિક અત્યાચારો કરી રહ્યા છે. શ્રી દેવીદત્ત દ્વિવેદી જણાવે છે કે: 'આવી રીતે મુસલમાનોની ધર્માન્ધતાના ભોગ થઈ પડેલા કેટલાક હિન્દુઓ શુદ્ધિકારા હિન્દુ ધર્મમાં આવવાની પ્રબળ ઇચ્છા ધરાવે છે.

" સિસહટનાં ડિરેક્ટર જજજ સમક્ષ એક હિન્દુ વિધવાએ અંતુષ્ટ નયનોથી જણાવ્યું હતું કે: 'હું મારી દશ વર્ષની અવસ્થામાં વિધવા થઈ હતી અને અત્યારે મારી અવસ્થા ચૌદ વર્ષની છે. એક દિવસ જ્યારે હું થમુનાછના ઘાટ ઉપર સ્નાન કરતી હતી તે વેળાએ મુખારક નામનો એક જદમાસ મુસલમાન ત્યાં આવીને એકાએક મારા ઉપર ટૂટી પડ્યો, તેણે મારા મોઢામાં કપડાનો ડુઓ મારી દીધો અને ત્યાર પછી મારી પવિત્રતાનો નાશ કર્યો. ત્યારપછી તેણે મને એક મુસલમાનમાં વ્રજજઈને કપડી પ્રમાણે પૂરી રાખી મારા વૈધવ્યનો અનેક વારે જળાત્કારે ભંગ કર્યો પછી મને તે એક પૈસાદાર મુસલમાન પાસે લઈ ગયો અને સમસ્ત માર્ગમાં મારી સામે એક ખુદી, જરી રાખીને મને એવી ધમકી આપતો રહ્યો કે: 'જો આ વાત છું કાઢને પથ્થુ કહીશ, તો હું તને જરૂર મારી નાખીશ!' રસ્તે જતાં મારા સદ્ભાગ્યવશાત્ મેં મારા ભાઈને એક પોલિસ કોન્સ્ટેબલ સાથે જતો જોયો એટલે મેં જૂમ મારી અને તેમની મદદથી હું અંતે તે પાખીના પંજમાંથી મુક્ત થઈ ગઈ.' આ મુનાહમાટે એ જદમાસ મુસલમાન મુખારકને ચાર વર્ષના પરિશ્રમમુક્ત કારાગૃહવાસની શિક્ષા મળી ચૂકી છે. હિન્દુસ્તાનના ખૂણે ખૂણે કાશ્મીરથી, કન્યાકુમારી પર્વત આવી અસંખ્ય ઘટનાઓ નિત્ય ઘટી રહી છે અને તેથી 'અર્જુન' નામક પત્ર હિન્દુઓને ચેતવણી આપે છે કે:

‘દિલીમાં મુસલમાન ગુડાઓના નીચ અત્યાચારોનો પુનરપિ આરંભ થયો છે એટલામાટે હિન્દુઓએ પોતાની માતાઓ, બગિચીઓ, પંતીઓ તથા પુત્રીઓને યમુનાકાના ધાટપર એકથી જવા ન દેવી તેમ જ સંખ્યાકાળ પછી સ્ત્રી-વર્ગને કોઈ પણ કારણવશાત ધરમાંથી બહાર નીકળવા ને ન દેવો; કારણ કે, અમોને એવી ચોક્કસ ખાતરી, મળેલી છે કે મુસલમાન ગુડાઓ ચહેરના કેટલાક ભાગોમાં હિન્દુ સ્ત્રીઓની બીભત્સ એટલાઓવડે મસ્કરીઓ કરે છે અને અણુઘટતી છટ લેતાં જરા પણ નથી અચકાતા; માત્ર એટલું જ નહિ, પણ હિન્દુ સ્ત્રીઓને નાના પ્રકારે પળવ્યા કરે છે.’ દિલી જવા સારતવર્ષની સરદાપર આવેલાં મુસલમાનોના વધારે વસતીવાળાં નગરોમાં, પંજાબમાં તેમ જ સિંધ આદિ પ્રાંતોમાં હિન્દુઓની સિધ્ધિ દેહલી સીમા પર્યંત શાચનીય દોરી લેઈએ એની આપણાથી તત્કાળ યથાસ્થિત કમ્પના કરી સદાપ તેમ દોવાથી એના અધિક વિવેચનથી આવશ્યકતા છે જ નહિ.

● અહીં અમદાવાદમાં પણ અનેક હિન્દુ સ્ત્રીઓ સામ્ર-મતીના હીરે ન્દાવા તથા કપડાં ધોવામાટે તેમ જ દેહલીક સુસિદ્ધિના વનિતાઓ એલિસબ્રિજપર શોભા કાલમાં સંખ્યાકાળે પાણીસેવનમાટે જાતી દોવાથી કેટલાક મુસલમાન ગુડાઓના દસ્તથી સામ્રમતી નદીના હીરમાંતમાં તથા એલિસબ્રિજ ઉપર હિન્દુ સ્ત્રીઓની ઉદબદ્ધ થવાની ધરનાઓનો આબહાસ સૌમ્ય સ્વરૂપમાં આરંભ થવા માંડ્યા છે એટલામાટે અમદાવાદના હિન્દુ ગૃહસ્થોને પણ અમારી જે જ પ્રાર્થના છે કે તેમને પોતાના કુટુંબની સ્ત્રીઓને નદીતીરે એકથી ન જ જવા દેવી અને સંખ્યાકાળ પૂરે પેર આવી જવાની યુચના આપી દેવી; તેમ જ સુસિદ્ધિ સ્ત્રીઓને અમારી જે અભ્યર્ચના છે કે તેમને એલિસબ્રિજ તથા નદીવાના ખાંડમાં, એ તેમને પાણીની સ્વિ-

જા. આવી જોટલી ઘટનાઓ પ્રસિદ્ધિમાં આવી ગઈ છે તેવી જ અન્ય શતાવધિ ઘટનાઓ નિસ ઘટતી રહે છે. જે સર્વ ઘટનાઓ આપણા બહુવામાં ભાગ્યે જ આવી શકે છે. અહીં વિશિષ્ટતાથી લક્ષમાં રાખી લેવા યોગ્ય ઘટના એ જ છે કે અત્યાર સુધીમાં કોઈ પણ હિન્દુના હસ્તથી કોઈ પણ મુસલમાન છોકરા કે છોકરીનું હરણ થવાનો કિંવા ધર્મબ્રષ્ટ થવાનો ભૂડો બનાવ એક પણ નથી નોંધાયો તેમ જ કોઈ પણ મુસલમાન બાપની લગ્નલતે લૂંટવાનું કાર્ય કૃત્ય કોઈ પણ હિન્દુએ હજી સુધી નથી કર્યું; કારણ કે, હિન્દુઓના મસ્તિકામાં આવાં દુષ્ટ કર્મ કરવાની કલ્પનાનો આવિર્ભાવ જ નથી થતો, તો પછી તેમના હસ્તથી આવાં દુષ્ટકૃત્યો થાય જ કેવી રીતે વાર!

મુસલમાન ફકીરોએ પણ કેવાં પેશાચિક કર્મો કરવા માંડ્યાં છે એની કાર્ષિક કલ્પના સિંધમાં બનેલા એક કુમકમાડી ઉપબવનારા બનાવથી કરી શકાય તેમ છે. સિંધમાં લાડકાણા જિલ્લાનાં નૌધેગા નામક ગામના બાલક ભાંગમાં—ગામની રીંભેમાં—દશ વર્ષના વયની એક હિન્દુ કન્યા બાણી લેવામાટે આવી હતી, એટલામાં એક મુસલમાન ફકીરે તે છોકરીને મકડી લીધી અને નજીકના નાળામાં ધસડી જઈને તેના પર બળાત્કાર કર્યો. તે કામલ વયની બાલિકાએ તે નરપિશાચના ખેંબમાંથી છટવામાટે ધણી ઓમો

ત્રતા તથા પ્રતિષ્ઠા પ્રિય હોય તો, વાણસેવનાઈ એકલાં તો ન જ જવું અને તેમાં પણ રાત્રિનો આરંભ થયાં પૂર્વે જ વસેલીવાળા આ પારના ભાગમાં આવી જવું કે જ્યાં તેમના સંબંધમાં આવી અગ્નીલ તથા ભયાનક ઘટનાઓ ઘટવાનો સંભવ જ કદાપિ ઉપરિચિત ન થાય. રાગનો ઉપચાર કરવા કરતાં રાગનો અટકાવ કરો દેવો એ નીતિ જ અધિક ઐયકર છે એ નવીનતાથી દર્શાવવાની આવશ્યકતા છે એ નહિ.

...દૈનિક 'હિન્દુ' પત્ર : જણાવે છે કે : "હોલમાંજ
 બંદીન શહરની ખાસે રહેનારા એક હિન્દુ ભીલની અને
 કેટલાકે મુસલમાન ગુડાઓ બળાતકારે ઉપાડીને લઈ ગયાં
 છે. એ ગુડાઓની સંખ્યા લગભગ મેદરથી વીસની હતી
 અને તેઓ સર્વ હથિયાળ ધરતા. ચાર પાંચ ભીલોએ
 તેમનો પીછો તો કર્યો, પણ ગુડાઓ જિતાવળથી પત્તાપન
 કરી ગયા. ભીલોએ તલ્લોળ પોલિસ આગળ જઈને ફરિયાદ
 કરી, પરંતુ મુસલમાન પોલિસવાળાઓએ તેમની ફરિયાદ
 નોંધી લેવાની એખ્ખી ના પાડી દીધી. બિચારા
 નિરાધાર ભીલ ભોખા તડકડા લાખો, છતાં તે મુસલમાન
 પોલિસ અંમલદારોને કાંઈ પણ દયા ન આવી. અર્થાત
 બંદીનના કેટલાક હિન્દુ કાર્યકર્તાઓએ આ ઘટનાના
 સંબંધમાં સિપાસ ચલાવવાનો આરંભ કરી દીધો છે."

...ગુજરાતી કેસરી નોં. તા. ૨૫ મી જૂન ૧૯૨૫
 શુક્રવારના અંકમાં (પૃષ્ઠ ૬૦૬) એ સમાચાર પ્રકટ કર-
 વામાં આપ્યા છે કે : "જયપુરની ૨૨ વર્ષની ખમણ-
 બાઈ મુનીયા પોતાના ઘણીને મળવા રિલ્લી અને દીકરી
 તથા બાપને મળવા આગ્રા જવા વિચાર કરતી હતી. તેને
 ઘણી આઠેક માસથી રીસાયો હતો અને તેથી તેને જય-
 પુરમાં રાખી ર. પ) માસિક મોકલતો. ખર્ચના અભાવે
 બાઈ ત્યાં જવા કોઈના આશ્રય શોધી રહી હતી. એની
 આસપાસના ઉઠાઉગીર મુસલમાનોને ખબર પડતાં તેમણે
 એક જથ્થેને બાઈ પાસે મોકલ્યો, તેણે તેને પોતે આગ્રા
 જતો હોવાની વાત કહી અને કામકાજ પૂછ્યું. બાઈએ
 કહ્યું કે : "મારે બે દિવસમાં ખર્ચની સમવક કરીને જતે
 આગ્રા જવાનું છે." મુસલમાને કહ્યું કે : "તો પછી તમે
 હાથમાંની ગ્વીટી આપો એટલે હું ગીરના મજીરિયા

લાવીને ટિકિટ-કટાવી આપીશ. ધર જેવો સેંગાય છે એટલે
અમારી સાથે જ ચાલો. " બાપ બોળવાપ ફસાપ અને
તેણે વીંટી આપી તે લખને તે મુસલમાન તથા ટિકિટ
લાવ્યો. બાપને લખ બે મુસલમાનો અમદાવાદની ગાડીમાં
જાણી જોઈને જ બેઠા. ગાડી ચાલે ને નવાં નવાં રોડોનો
દેખાય કે જે બાપએ કદી અગાઉ આગે જતાં
જોયેલાં, જ નહિ અને તે જોઈને મુસલમાન સાથી-
ઓને પૂછે કે: 'આ નવી લાઈન છે, કે શું?'
મુસલમાનો તેને આશ્ચર્ય આપ્યા કરે અને તેની તાલાવેલી
શાંત પાડે. બાપએ ફરી પૂછ્યું તો જવાબ આપ્યો કે:
બૂલથી અમદાવાદની ટિકિટ લેવાપ મળે છે તેથી અમદાવાદ
આપ્યા; હવે આપા પાસે જ છે. 'એમ કહી આગળ
જતાં અમદાવાદ ઉતર્યા અને ત્યાં તે મુસલમાનોએ તે
બાપનો કબજો એક પંજાબી મુસલમાન શુંડાને સોંપી દીધો.
તેમણે તે બાપને કહ્યું કે: 'અમારી પાસે અત્યારે પૈસા
નથી એટલે ત્યારે પૈસા કમાઈશું ત્યારે આપા આવીશું.'
તે બાપનો ધણી આ દુગાની ખજર પડતો અમદાવાદ
આવ્યો અને પૈસા પંજાબી મુસલમાન તથા જમણરી
મુસલમાન શુંડાઓ વિરુદ્ધ ફરિયાદ નોંધાવી ત્રણેને તેણે
પકડાવ્યા છે. પંજાબી મુસલમાને એ બાપને પોતાના ધરમાં
રાખી મુસલમાની કપડાં પહેરાવ્યાં તતાં અને તેની સાથે
નિહાદ કરવાની તૈયારી તે ફરી રજો હતો એટલામાં પોસ્ટમે
આવીને તેને પકડી લીધો. બાપ પણ 'ધરમાં' હતો.
મેંજિરદેટ પાસે એ બાપએ બધી હસીકત ખુલાસાવાર કદી
સંભળારી. મેંજિરદેટ બાપનો કબજો હિન્દુઓને સોંપી દીધો
છે. એરિસ્ટર મગનભાઈ અગુરભાઈ ખોલ, 'ડૉ. પ્રાણજીવનદાસ,
હિન્દુસમા અને આર્યસમાજ બંધાએ આ કામમાં પછો
શ્રમ ઉડાવીને હસન નિજામીની સેનાના હાથમાંથી એ

બાધને બચાવી લીધી છે. હિન્દુ શ્રીઓને બચાવવાનો આયોગ પ્રયત્ન સર્વત્ર થવો જોઈએ. ” (આ સમયે હવે મુસલમાનોમાં વિશ્વાસ રાખવાનો નથી રહ્યો એ વાર્તા આ ઘટનાથી નિર્વિવાદ સિદ્ધ થઈ જાય છે. જોળી હિન્દુ શ્રીઓ ! સાવધાન ! ! ”)

“ નવાબાદ તા. ૧૨ મી મે ૧૮૨૫: મુંબઈની એક સોળ વર્ષના વયની મનોહરબાઈ નામની હિન્દુ વિધવા કે જે હાલમાં નામક ગૃહસ્થની પુત્રી છે તેને હાથે શામેલ તથા અલીબખ્શ નામના બે મુસલમાનો મુંબઈથી પોતાના ફાંસામાં ફાંસાવીને ફરારી લઈ ગયા હતા અને ત્યાંથી તેને સિંધની અંદરના એક નાના ગામડામાં લઈ જવામાં આવી હતી. એમ કહેવાય છે કે તે ગામડામાં તે મુસલમાનોએ એક ખીજા મુસલમાનના હાથમાં એ બાધને રૂ. ૫૫૦) સાડા સાતસોની કીમતથી વેચી નાખી હતી, કે જે મુસલમાને તેને ખરીદી લીધા પછી તેની માથે નિકાલ કર્યો હતો. એ બાધને તે પોતે મુસલમાન મવા તથા મુસલમાન સાથે પરબુવાને બિંદુસ્ત્ર પુર ન હોવાથી, ખૂનની ધમકીઓ આપીને બળાતકારે સુપ રાખવામાં આવી હતી અને તેથી જો કંઈ પણ સહાયતા ન જ મળે તો આત્મહત્યા કરીને મરી જવાનો તે બાધએ પોતાના મનમાં દૃઢ નિશ્ચય કરી લીધો હતો. અંતે કેટલાક હિન્દુઓ સાથે તે બાધ સંદેશા ચલાવી ચક્રી હતી અને તેની હકીકત જાણીને તે હિન્દુઓ તેને બચાવી લેવાને શક્તિમાન થઈ શક્યા હતા. એ બાધને નસાડી જનાર તથા વેચનાર તેમ જ ખરીદનાર આદિ અપરાધીઓ ઉપર કાયદાસર કેસ માંડવામાં આવ્યો છે. ” (આ હકીકત તા. ૨૩-૫-૨૫ ના ‘રેવનુ સમાચાર’ માંથી લેવામાં આવી છે.) સિંધના મુસલમાનો આવી રીતે

હિન્દુ સ્ત્રીઓને ઉપાડી બંધેને વેચી નાખવાનો ધર્મધોષાર
 , વ્યાપાર આજે કેટલાંક વેપોથી, ચઢાવી રહ્યા છે અને એવી
 કેટલીક ઘટનાઓ મારા, ઇ. મ. ૧૯૦૨ સુધીના સાત દે
 આઠ વર્ષનાં સિંધ હૃદયગાદના નિવાસના સમયમાં મેં
 પોતે જોયેલી છે, કેટલીક નિરાધાર અજાણ્યાંઓને મેં પોતે
 શુંડાઓના હાથમાંથી બચાવી છે અને તેમનાં નામો તથા
 આમો મોરી નોંધપોથીમાં નોંધી લીધાં છે. મારો હમણાંના
 સિંધના પ્રવાસમાં પણ એ જ પરિસ્થિતિ અત્યાર સુધી
 આસની હોવાનું મારા જોવામાં તથા સાંભળવામાં આવ્યું
 છે અને એ અત્યંત શોકનો વિષય છે. બ્રિટીશ સરકારે આ
 બુદ્ધિને કવે અટકાવવો જ જોઈએ.

સંતારામાં ઉપરી ઉપરી આગ લાગવાનાં ધણાં
 બનાવો બનવાથી તે આગો જાણી જોઈને લગાડવામાં
 આવતી હોવી જોઈએ એવી માન્યતા થવાના કારણથી
 સંતાવાળાઓ તથા લોકોએ એની તપાસ રાખવા માંડી
 અને તેના પરિણામે થોડા દિવસનો વાત પર એક દરિયામી
 ઊકરો એક હિન્દુ મંદિરના દરવાજા આગળ તેમમાં બોરું

તમારી દીકરીઓને અમારી સાથે પરણાવી દો, મુસલમાન
 થઈ જાઓ અને અમારી સાથે લગ્ન જાઓ; નહિ તો
 અમે અમુક દિવસથી તમારી માનમિલકતને લૂટવાનો,
 તમારાં ઘરોને આગ લગાડવાનો અને તમોને મારવાનો
 આરંભ કરી દઈશું ! તે ધમકીભર્યા જાહેરનામાં
 પ્રમાણે મુસલમાનોએ પોતાની જણાવેલી તારીખે જ હિન્દુ-
 ઝોનાં ઘરોને આગ લગાડવાના કામની શરૂઆત કરી દીધી
 છે અને તેઓ છત્રીસ ઘર તો બાળી ચૂક્યા છે. બદમાશોની
 એ છુપી ટાળીના મુખીયા હજી પકડાયા નથી અને પોલિસે
 જે થોડાકને પકડ્યા છે તેથી પ્રભનો એવો વિશ્વાસ બંધાતો
 નથી કે એ બદમાશોની ટાળીની હીકચાલ બંધ પડી જશે.
 “ ગુજરાતી કેસરી ” (તા. ૨૫-૬-૨૫) લખે છે કે : “ આ
 ડેરા હરિમાઇશખાનની પોલિસની મોટી ખામા અને ઠક્ક
 ગણાય, અને પોલિસ મોટે ભાગે મુસલમાનોની જ બનેલી
 હોવાથી ત્યાંની પ્રજા જે એવો આરોપ મૂકે છે કે ‘ પોલિસ
 મુસલમાનોનો પક્ષ કરીને ગુનેહગારોને શોધી શકતી નથી,
 તેમાં મન્યાઈ દશે એમ માનવાને કારણ મળે છે. કેટલાક
 અનુપમ ભેળના મુસ્લિમ પત્રકારો અને બીજાઓએ એ
 બાબત પર પકડો નાખવા એવાં કથનો કરેલાં છે કે એ
 હુંડખિલો તો હિન્દુઓએ જ મુસલમાનોને બદનામ કરવા
 માટે ચોડ્યાં દતાં ! ! પણ હવે એ કામ કોનું હતું અને
 એ કાર્યક્રમ કેવો અમલમાં મુકાય રહ્યો છે એ ૨૫૪
 દીવા જેવું દેખાઈ રહ્યું છે. હવે એ ચાલાક ભેળાઓએ નવા
 જવાળ શોધી કાઢ્યા છે અને કહે છે કે હિન્દુઓ તો નાક
 ડાખીને સામાને અપશુકન કરવાની પદ્ધતિએ પોતાનાં ઘરઆર
 બાળી મૂકે છે અને મુસલમાનોને બદનામ કરે છે ! ! અને
 પોતે ઘરઆર વગરના થાય છે.” ‘ કોદાટમાં પણ હિન્દુઓએ

જ પોતાના હાથે બધું કરેલું' વગેરે કરેના નથી એજ ઉપદેશ ! અમે પૂછીએ છીએ કે ત્યારે થોડાક દલાડા પર જ એક ઘરને આગ લેવાડીને મુમુક્ષુમાનો ગાડીમાં સવાર થઈ નાસી જતા પકડાઈ ગયા હતા તે બાબત એ બાધઓ શો જવાબ આપે છે ? આ ગધા પરથી સરહદનું વાતાવરણ કેવું છે અને ત્યાં હિન્દુઓએ રહેવું કેવું જોખમભર્યું છે તે રપટ જણાય છે. વગી રોંકમાં પણ એવી દરદત્ત ઉભી થઈ દેવાની ખગર આવી છે.

“ સરહદ પર વસના હિન્દુઓ કે જોએ ત્યાંની આંતરીક સ્થિતિ બરાબર જાણે છે તેઓ કહે છે કે : “ હજી તો દાગના મર્જામાં આપી વધુ ખરાબ હાવનાં ભર્યાં છે. ” સરકારની હરજ આ બાબતમાં તકન રપટ છે. બદમાશીએ અગાઉથી ચેનરણી આપ્યા છતાં મરકારે એ આકતનો અટકાવ કરવા હસી નેમારી રાખી નથી. શું કોડાટનો ફર સરકાર ખૂબી ગઈ છે ? સરકાર એમ પારે છે કે તેના રાજ્યમાં વર્તેલા એ કેરથી મુશરેફી દુનિયામાં તેની આબરુ વધી છે ? જો નહિ તો આ તાજી ઉત્પત્તિ યતી આકતને દાગવા માટે તેણે શું કર્યું છે ? હંદજ નહિ શું એ આંખ-મીચામણું નથી ? શું પ્રજા એથી એમ શક નહિ સર્થ જાય કે સરકારની રાજમંદોથી આ તોફાનો ચાલે છે ? અમે આશા રાખીએ છીએ કે કોડાટના ડેપુટી કમિસ્નરની માફક રેરા હંદમાઈજખાનનો ડેપુટી કમિસ્નર માફક ન રહે અને વખતમર ચેતીને મખત પગલાં લઈ બાજ બગડતી અટકાવમે મરદદનો પોલિમમાંથી મુમુક્ષુમાન તત્ત્વ ઓપું દરી હિન્દુનત્ત વધારવું જોઈએ. અને દેશનેતાઓ શું પોતાના પ્રિમાએ જ માથવના બેમવાના છે ? મુમુક્ષુમાન

તેતાઓ જે ખાન્દાનીનું સર્ટિફિકેટ ધરાવે છે તે ક્યાં છે ? મહાત્માજી તો કહાચિત્ પાછળથી શેરો મારવાના હશે કે કપાઈ મરવું હતું ને 'હટયા કેમ ?' ' ધરખાર છે. બળી ગયાં ! ' એમને માનચાનના મેળાવડાઓમાંથી હટવાની કુરસદ જ નથી ! કોહાટની જેમ બધું દફનાઈ જવા બાદ જ મહિને શાકતઅલી ભેડે મળી જજમેન્ટ પડી કાઢવાના છે ? "

કેવળ શુદ્ધિ તથા સંગઠનનું કાર્ય ઉત્સાહપૂર્વક કરવાના અપરાધમાટે પટનાના પંડિતવર્ષ બાબુ નારાયણસિંહનો સુસહમાન શુંડાઓએ ઘોળે દિવસે અને ભરે બળરે નિર્દયતાથી ઘાત કરી નાખ્યો છે એ ઘટનાથી હવે ભારતવર્ષમાં પણ સુસહમાનોએ આરંગજેખના અત્યાચારોની પુનરાવૃત્તિ

+ દેરા ઈસ્માઈલખાનના સુસહમાનોની એક શુભ સંસ્થા તરફથી શહેરમાં ટાઈપ કરેલાં જે લહેરનામાં આંદોલનમાં આવ્યાં હતાં તેની વિગત એવી હતી કે:—

" જૂન માસથી અમારો શુભ કાર્યક્રમ આરંભાયો. એમાં હિન્દુઓ સામિક થઈને નીચેની સરતો મંજૂર કરી, તો જ તેઓ સજામત રહી શકશે અને તેમ નહિ કરે, તો તેમને બહુત ભારે પડી જશે. સરતો; (૧) હિન્દુઓ શુરાલમાન બની લાય, (૨) અમારી સાથે પોતાની બહેનો તથા દીકરીઓના વિવાહ કરી આપે; (૩) અથવા આ માંત હોડીને આપ્યા લાય. "

આ પછી ધનવાન હિન્દુઓ પ્રાચે તેમજ નીચેની સૂચનાઓ બહાર પાડી છે:—

" જૂનમાં જે હિન્દુઓ અમને સદાયતા નહિ આપે, તે સુસાઈમાં હિન્દુઓના જથ્દા માટે અને તરત સજામાં દેવામાં

કેટલા વેગથી પ્રતાપી બ્રિટિશ સામ્રાજ્યમાં જ દરવા માંડી છે અને તેના પરિણામે અત્યારે હિન્દુઓનાં જીવન, ધન તથા પ્રતિષ્ઠા આદિ કેટલા ભયમાં આવી પડ્યાં છે એની તત્કાળ દ્રષ્ટના કરી શકાય તેમ છે.

આવી અનેક ઘટનાઓ દિવા સુસંસ્થાનોના અમાનુષ

આવશે; ફ્રેવાના પાણીમાં ઝેર નાખવામાં આવશે, તેમનાં ધરોમાં ચારીઓ કરવામાં આવશે, અને યજ્ઞી જુહાર્થમાં પણ હિન્દુઓ સીધી રીતે ઠેકાણે નહિ આવી ભય, તો ઑગસ્ટમાં ભૂટ, કલ્ક વિગેરે પણ કરવામાં આવશે, ” આ હપરાંત સિખોને પણ ધમકી અપાઈ છે અને સરકારને તટસ્થ રહેવાની સલાહ આપવામાં આવી છે. નીચે ચહી ‘ શ્રમ સોસાયટીના મંત્રી તરફથી ’ એવી રીતે, અને છેક નીચે લખ્યું છે કે: “ કોહાદના બતાવેને યાદ રાખજો. ” આ હકીકત ‘ સનાતન ધર્મ કેસરી ’ (તા. ૩૧ મી મે ૧૯૨૫) માં પ્રકટ કરીને તેના પ્રકાશક શ્રીમાન વસન્ત પોતા તરફથી લખે છે કે: “ આ ધમકીઓ અમલમાં મૂકાય તે પહેલાં આભરણાને માટે જો હિન્દુમત્ત પોતાનું સંઘન અને આત્મભજન વધારી શકે, તો ભવિષ્ય કેવું બચાંકર નીવડશે ? ” અમે એ પ્રશ્નનું જોઈ ઉત્તર આપીએ છીએ કે જો હિન્દુઓ હરે વેળાસર ચેતીને સંઘન ઔઘ્ય, આત્મભજન, પ્રતિષ્ઠાભજન તથા શારીરિક ભજન આદિની વૃદ્ધિ કરીને ધર્મરક્ષાના મુદ્દમાં ‘ ધર્મશત્રુઓ ’ સાથે મુઝવાને કટિબદ્ધ નહિ થઈ ભય, તો અત્યંત હાજમાં જ હિન્દુધર્મ તથા હિન્દુભવિનો જવાનક અધઃપાત અવરવંભાવી છે એની કોઈથી પણ ના પાડી શકાય તેમ નથી. આપણે હિન્દુઓએ અકારણ કોઈની શત્રુતા નરવાની નથી, હિન્દુ આપણા પ્રાણેપર બની આવવાનો પ્રશ્ન આવી ઘાવનાં સમાન ભગવી શત્રુતા આક્રમણનો પ્રતિકાર તથા આભરણાના પ્રયત્નો જ દલતા પૂર્વક દરવાના છે અને તેથી એઓ આત્મસદાચકો થાય છે તેમને ઈશ્વર પણ સદાચક થાય ■ એ નિવશ અનુસાર આપણા એ પ્રયત્નોમાં ઈશ્વર અવરવ આપજો સદાચક થશે જ.

અભાસારોના કમટમાટી ઉપજાવનારા વૃત્તાન્તો વર્તમાનપત્રોમાં નિત્ય એટલી તો વિપુલ સંખ્યામાં પ્રકટ થયા કરે છે કે તે સર્વ વૃત્તાન્તોનો આ લઘુ પુસ્તકમાં સમાવેશ થઈ શકે તેમ નથી. આ તો નમૂના તરીકે કેટલીક હપ્તીકતો આપવામાં આવી છે એટલે ' સ્થાલીપુલાક-નાય ' થીજ એની વાસ્તવિકતાનો વિચાર હિન્દુઓએ કરી લેવાનો છે.

ઉપસંહાર—

હિન્દુધર્મ તથા હિન્દુજાતિ ઉપર અભાસારના સમયમાં અચાનક ચારે તરફથી આવી પડેલી બચાનક આપત્તિઓનો તેમજ ખ્રીસ્તીઓ, ખાળ હુસન નિગમી સાહબના મુસલમાન પ્રચારકો, આગાખાનીઓ અને પીરાણા પંથીઓના હિન્દુઓને એક કે બીજી રીતે ધર્મભ્રષ્ટ કરી મુસલમાન બનાવી દેવાના અને એમ કરીને પોતાની સંખ્યાને વધારવાના જે બચાનક પડ્યોત્રો આજી રહ્યા છે તે પડ્યોત્રોને વૃત્તાંત અતઃપૂર્વ આપવામાં આવ્યો છે, પરંતુ એ નામાવહીમાં પેલા ગોબક્ત પીર મોટા મીયાંના નામનો સમાવેશ કરવાની આવશ્યકતા પણ અનિવાર્ય છે; કારણ કે, ગુજરાતમાં સુરતવાસી પીર મોટા મીયાંનું નામ એક ગોબક્ત તથા હિન્દુધર્મના પોષક તરીકે સુપ્રસિદ્ધ છે, તેઓ મંગરોત્તની ગાદીના સન્નિધાનશીન હોઈને ઘેર ઘેર ગાયો પગાવવાના પ્રચારક તરીકે હિન્દુઓમાં ધણાજ પ્રિય થઈ પડ્યા છે તેમજ ઈસ્લામી આલમમાં પણ સારી પદવી ધરાવે છે. એમણે ગયા વર્ષમાં એક પુસ્તક પ્રકાશિત કરીને તેમાં પોતાના સત્ય સ્વરૂપનો પ્રકાશ કરી દીધો છે. એ પુસ્તકનું નામ ' ' તરફીને નાહીમ તોફીદ અથવા મશાયખોનું મંડાળ ' છે અને એનો અર્થ થાય છે, ' ઈસ્લામની પ્રચાર-

પદ્ધતિ અર્થવા મુસ્લિમ ધર્મોચારોનું સંગ્રહન. 'એ પુસ્તકમાં
 પીર સાહજ ને કે વારંવાર એમ લખતા રહ્યા છે કે: 'આ
 પુસ્તક અમેએ સારા દેતુથી લખ્યું છે; ' પરંતુ એ પુસ્ત-
 કના સફ્ત અવલોકનથી તત્કાળ જણાઇ આવે છે કે એ
 પુસ્તક હિન્દુઓને ઈસ્લામ ધર્મમાં ખેંચી લેવામાટે લખાઈ
 ઈન્દ્રજાલરૂપ જ છે. પીર સાહજ દોગી, લીસ, દુનગી, દેદ,
 ભંગી તથા ખાલપા આદિ લોકોની અચૂંતા તથા બોળા-
 ધનો લાભ લઈને તેમને મુસલમાન બનાવવાની બાજી જ
 રમી રહ્યા છે; કારણ કે, હિન્દુઓ પાસે કપ્રી પૂળવી;
 ધાગા, દોરા તથા તાબીને કરી આપી; તાબૂતોની માનતાઓ
 મનાવી; મુસલમાન ફકીરોને હિન્દુ સાધુઓના વેશમાં સજીવી
 તથા હિન્દુઓ પ્રમાણે ભજન કીર્તનના જલસા કરીને
 તેઓ હિન્દુઓને વટલાવીને મુસલમાન બનાવી દેવાની
 આકાંક્ષા કરાવે છે. મોટા મોટા ઉર્સો કરીને હિન્દુઓને
 પોતાની દરગાહોના જલસાઓ પ્રતિ આકર્ષી તેઓ તેમને
 વટલાવવા તથા ધર્મભ્રષ્ટ કરવાનો ખૈદનાક ફન્દો ફયદાવી
 રહ્યા છે. એ પુસ્તકમાં કપ્યા પ્રમાણે ચૂરત જિલ્લામાં તથા
 નાંદોદ રાજ્યમાં વસતા ચાર લાખ લીસોમાં પીર સાહેબના
 મિશનરી ફકીરો ધમધોધાર કામ કરવા મંડી પડ્યા છે.
 તેઓ લીસોને કંઠીઓ બાંધી, ધીમે ધીમે, તેમને ઈસ્લામ
 ધર્મમાં ખેંચવાની પેરવીઓ કરી પોતાના
 ચેલકા બનાવતા જાય છે. આ પુસ્તકના વાંચન પછી
 અમે દત્તા તથા બાગપૂર્વક એમ કહી શકીએ
 છીએ કે જે હિન્દુઓ મુસલમાન ઔસિયાની દરગાદો-
 કપ્રીને પૂજે છે, તાબૂતો-તાબિયાની માનનાઓ માને
 છે, મુસલમાન પીરોના આચીવદિમાગે છે અને તેમનાં
 ચરણોમાં બેટ સોગાદો ધરે તેઓ ખરા હિન્દુ નથી,

પણુ ધર્મદ્રોહી હિન્દુઓ છે; કારણ કે, આ પુસ્તકનાં વાંચ-
નથી સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે કે સદરહ્ પીરો આ બધાં
ખેલો હિન્દુઓની ચોટલી મુંડીને હિન્દુઓને 'સિખાનબ' '
બનાવી દેવામાટે જ ખેલી રહ્યા છે. એટલામાટે અમારાં
હિન્દુ બંધુ તથા હિન્દુ ભગિનીઓને અમારી જે પ્રાર્થના
છે તે એ જ કે: તમો મુસલમાન ફકીરોની ઉપર ઉપરથી
મીઠી મધ જેવી લાગતી, પરંતુ ખરી રીતે હલાહલ ઝેરથી
ભરેલી વાતોમાં ફસાશો નહિ; ઉરસમાં જવાના તેમ જ
દરગાહોને પૂજવાના મોદમાં કદાપિ પડશો નહિ અને
તાજિયાની માનતાઓ માનશો નહિ. વળી હિન્દુ ભગિનીઓ,
તમારે તો આ બાબતની ખાસ સંભાળ રાખવાની છે;
કારણ કે, તમારો સ્વભાવ એવા પ્રકારનો છે કે ફકીરોના
ધતંરમંતર, દોરાધાગા, તાવીજટોણા તથા ઝાડફૂંટના
પાંખડોમાં તમો ઝટ ફસાઈ જાઓ છો અને એકનું
બીજું કરી ખેલો છો; એટલામાટે, આર્થમહિલાઓ,
માવધાન ! મુસલમાન ફકીરોના જાળમાં કદાપિ ન સપ-
ડશો. મુસલમાન ગૌરક્ષા તથા વેદોનો પણ પોતાના ઇસ્લામ
ધર્મના પ્રચારમાટે જ ઉપયોગ કરી રહ્યા છે એટલા-
માટે મણિવિમુખિત સર્પ પણ જેવી રીતે લપંદર હોય છે
તેવી જ રીતે ગોરક્ષક તથા વેદપાઠી મુસલમાન પણ મહા-
ભયંકર છે એ વાર્તાનું કદાપિ વિસ્મરણુ યથા ન દેશો
અને અત્યારના કડિન કાળમાં ચેતીને ચાલતાં રહેજો; નહિ
તો તમારો અધઃપાત થતાં લેશમાત્ર પણ વિલંબ નથી
જ થવાનો.

વર્તમાન યુગ 'કલિયુગ' ના નામથી ઓળખાનો
હોવા છતાં વસ્તુતઃ 'કર્મયુગ' હોવાથી અત્યારના સમ-

લાજપતરાયે પોતાના, એક હૃદયવેધક વ્યાખ્યાનમાં કહ્યું હતું કે: “ મેં સમસ્ત ભારતવર્ષમાં ભ્રમણ કરેલું છે અને સર્વત્ર એ જ પરિસ્થિતિ મારા જોવામાં આવતી રહી છે કે હિન્દુઓ પાસે સત્તા, સંપત્તિ તેમ જ જ્ઞાન આદિ વિપુલ પરિમાણમાં હોવા છતાં તેમના ભાવપ્રદેશમાં શુદ્ધાત્મા, બીરુતા તથા સ્વાર્થ આદિનો કશુંક જ અંકિત થયેલો હોય છે. શુદ્ધમર્ગ, કોહાટ તથા સાહરનપુરમાં હિન્દુઓએ કેવળ પ્રાતઃકા, ધન તથા સ્વમાન જ નથી ગુમાવ્યાં, કિન્તુ જગત્ની પ્રજાઓમાં એક પ્રજા તરીકેની પોતાની પ્રતિષ્ઠા તથા ગણનાને પણ સર્વથા ખોઈ દીધી છે. સિંધમાં, પૂર્વ બંગાળમાં અને સરહદના પ્રદેશોમાં હિન્દુ રમણીઓનાં, કન્યાઓનાં તથા કુલવધૂઓનાં દરણુ યાય છે અને હિન્દુઓને જળાત્કારે ધર્મશ્રુતિ કરવામાં આવે છે, છતાં મહાખેડનો વિષય છે કે હિન્દુઓ આત્મરક્ષાના કસા પણ ચોખ્ખા ઉપાયો શોધી નથી શકતા. જે પોતાનું, પોતાના ધર્મનું તથા ખાસ કરીને પોતાની સ્ત્રીઓનું રક્ષણ પણ નથી કરી શકતી તે પ્રજામાટે વિશ્વમાં કયું સ્થાન હોઈ શકે વા? આવા પડોનો આ જગતમાં શ્રવણનો કશો પણ અધિકાર છે ખરો કે ? ”

કોઈ પણ પ્રજા સ્વરાજ્ય વિના શ્રવણને ધારણ કરી શકે તેમ નથી તેમ જ સૃષ્ટિમાં ગિરસ્થાપિની થઈ શકે તેમ નથી એ વાતો સર્વથા સત્ય હોવા છતાં હિન્દુઓ જ્યાં સુધી ભય, સંસય, સ્વાર્થ, કુસંપ તથા અધેયદાને ત્યાગવાને કટિબદ્ધ નહિ થાય, તુચ્છ સરીરની રક્ષામાટે ભયથી ચરચરતા ધરના ખૂણામાં બસાઈ રહેવાના સ્વભાવને નહિ ત્યાગી દે અને આત્મરક્ષામાટે યત્નઓ સમક્ષ રજાંગણમાં આવીને ખુશી છાતીપે નહિ ઝીંમો રહે ત્યાં સુધી સ્વમાન,

સ્વતંત્રતા તથા સ્વરાજ્યની આશા તેમના માટે આકાશ-
કુમુદની આશા સમાન વ્યર્થ છે એ નીતિની દર્શાવ-
વાની આવશ્યકતા છે ખરી કે ? આજે આર્યપ્રજાને વહેમ,
ભય તથા સ્વાર્થના બંધનથી મુક્ત કરીને આત્મત્યાગ
તથા વીરત્વના પાઠો પદાવવાના ભગીરથ પ્રયાસો ચાલી
રહ્યા છે, છતાં એ દુનિષ્ટતાઓનાં મૂળ તેમની હૃદયભૂમિમાં
એટલી સીમા પર્યન્ત હોવાં ચિતરી ગયાં છે કે તેમના
હૃદયમાં આવિર્ભૂત યથેચ્છી નિર્ભયતા તથા ઉરોગ્ગના ક્ષુ-
ભાત્રમાં જ વળી પાછી સીરના તથા સ્વાર્થના પાપાણુ
તળે દબાઈ જાય છે અને તેઓ વળી પાછા જેવા હતા તેવા
કેરા ધણેર થઈ જાય છે. સારાંસ કે, ત્યાં મૂંઝી હિન્દુ-
જાતિમાંથી ભય, સંશય તથા મનોદુર્બલતાનો લોપ નહિ
પ્રદ જાય ત્યાં મૂંઝી હિન્દુજાતિ કદાપિ સુખ, સ્વતંત્રતા
તથા સ્વરાજ્યનો સાક્ષાત્કાર કરી શકવાની નથી. દાયરતા
તથા સ્વાર્થ હલાહલ છે, વિવાદ તથા નિરાશા સર્વ આપ-
તિઓનાં મૂળ તથા ગૂંખણાઓ છે અને હિન્દુજાતિનો
અસાધ્ય નહિ, તો પણ જે દુષ્ટમાધ્ય રોગ છે તે એ જ
છે. જે વૈદરાજ એ રોગનું નિવારણ કરી શકશે તે જ
વૈદરાજ હિન્દુજાતિના કલ્યાણને સિદ્ધ કરીને અવશ્ય
માતા ભરતભૂમિના તથા સનાતન વૈદિક ધર્મના અનન્ત
આશીર્વાદોને મેળવી શકશે. પરમાત્મા હિન્દુજાતિના એ
રોગનું મત્વર નિવારણ કરે અને હિન્દુજાતિ વિશ્વની
ત્રેદ્યુજાતિ તરીકે સ્વીકારાય એ જ અમારી અભિલાષા
છે ! અમો દરિ નર્મદના ઉદ્ગારો સહિત પ્રસ્તુત નિર્ગ-
ધની પરિસ્થિતિ કરીએ છીએ:—

“ સદુ ચતો જીવતા જંગ બધૂગતો જાગે;
પાડોમ કરીને પડો ફોડે છે આજે ! ”

રામાસ

યમાં જે કાંઈ પણ મનુષ્ય યુગધર્મને અનુસરીને પોતાનું
 કર્તવ્ય કર્મ ગમે તેવી તથા ગમે તેટલી પ્રતિકૂલતાએ
 હોવા છતાં પણ નિર્ભયતાથી કરી જતાવે છે તે મનુષ્ય
 જ પોતાના મનુષ્યત્વનું મહાર્થ મૂલ્ય અંદાવી શકે છે અને
 પોતાને પ્રશંસનીય સિદ્ધ કરી શકે છે. જેમનામાં કાર્ય
 કરવાની શક્તિનો અભાવ છે તેમને મુખથી નિરર્થક
 પ્રશ્નો કરવાનો કાંઈ પણ અધિકાર નથી; કારણ કે, કર્તવ્ય-
 હીન ભાવણે કરવાથી વાસ્તવિક લાભની સંભાવના હોતી
 જ નથી. આજે હિન્દુઓનું મૂલ્ય તજ્જનુલ્ય અંદાવ છે
 તેનું એકમાત્ર કારણ એ જ છે કે આજકાલના વિશેષ-
 સંખ્ય હિન્દુઓમાંથી કાર્યકારિણી શક્તિનો સર્વથા
 ભોપ થઈ ગયો છે. અમરકારના દર્શન વિના
 કાંઈ પણ નમરકાર નથી કરવું એ વિચનો અનાદિકાળથી
 ચાલતો આવેલો ત્રિકાલાગ્રાપ્ય ન્યાય હોવાથી ત્યાં મૂંઝી
 આપણા વિરોધીઓને આપણામાં કાંઈ પણ અમરકારનો
 સાક્ષાત્કાર નહિ થાય, ત્યાં મૂંઝી તેઓ આપણને દગ્ધવતા
 જ રહેવાના છે અને કદાપિ આપણને નમરકાર નથી જ
 કરવાના. કોહાદમાં ધોલે દિવસ અને ભરે જાગરે હિન્દુઓ
 જ મુમુક્ષુઓના અન્યાયયુક્ત અત્યાચારોના બેગ થઈ
 પડ્યા, તેમની સ્થાવરપિપરિભાણ સમીપે ત્યાંના મુમુ-
 ક્ષુઓએ રૂંટી લીધી. તેમનાં ઘરોને અત્યાચારી મુમુક્ષુઓ-

પંડિતશ્રીએ કહી સંભળાઓ દત્તો ત્યારે મુસદ્દામાનોના એ
 રોમાંચદારી અત્યાચારોનો રક્તસ્રાવક ઇતિહાસ સાંભળીને
 ભારતનાં સર્વ હિન્દુઓનાં હૃદયો કંપી ઊઠ્યાં હતાં. સહસ્રા-
 વધિ દીન હિન્દુ કુટુંબો હિન્દુસ્તાનનાં બિન બિન રથાનો-
 માં મુસદ્દામાનોના ભયાનક અત્યાચારોનાં જલ્પિદાન થઇ
 રહ્યાં છે અને ‘ જાળિયાના બે ભાગ ’ નો ન્યાય ચાલી
 રહ્યો છે એટલામાટે આવા દટાદટીના સમયમાં આપણા
 હિન્દુ ધર્મવીરો, શ્રીમતો, યુવાનો, ધર્માત્માઓ, તથા
 દેશભક્ત પુરુષોએ અન્ય સર્વ કાર્યોને ત્યજી દઇને હિન્દુ-
 ધર્મ તથા હિન્દુજાતિની રક્ષા-એટલે કે આત્મરક્ષા-ના
 કાર્યને તત્કાળ આરંભી દેવું જોઈએ, તો જ હિન્દુધર્મ
 તથા હિન્દુજાતિ સુરક્ષિત રહેવાનો સંભવ છે. ‘ આપ
 સમાન જળ નહિ ને મેઘ સમાન જળ નહિ ! ’ એ લોક-
 કૃતિને અનુસરીને આપણે ચોતે જ આપણી માતાઓ,
 ભગિનીઓ, પુત્રીઓ તથા પત્નીઓ આદિનું તેમજ આપણા
 ધર્મનું, આપણી લક્ષ્મીનું તથા આપણાં ગૃહોનું રક્ષણ
 કરવાને સમર્થ નહિ થઇએ, તો આપણો સ્વરાજ્ય વિપયક
 આક્ષાપ તે એક પ્રકારનો સર્વથા અર્થહીન પ્રક્ષાપ છે એમ
 જ આપણે જાણવાનું છે. વિશ્વ જલાદયતા, સામર્થ્ય
 દિવા વીરતાને જ પૂજે છે, વીરપૂજા સર્વત્ર થાય છે અને
 પંઢની ઉપાસના ક્યાંય નથી થતી. અર્થાત્ જોના હૃદયમાં,
 આત્મામાં, બાહ્યમાં, તથા મસ્તિષ્કમાં વીરતા તથા જલા-
 દયતા ભરેલી હોય છે તેનો જ વિશ્વ સત્કાર કરે છે અને
 જેઓ બીરુ, નિર્જળ તથા કાયર પુરુષો હોય છે તેઓ
 નિરંતર વિદેશી તથા વિધર્મી મનુષ્યોનાં ચરણોની દોક-
 રાથી પુટખાસની માફક અજ્ઞાતા ઝીંકાતા અત્યાચારી
 જગત્પત્ની એડી તથે જ ચગદાતા રહે છે તેમજ

કુલજહાંમેં વેદકા હંકા બળઓ હિન્દુઓ !

યહ વક્ત કહનેકા નહીં, કુછ કર દિખાઓ હિન્દુઓ !
 નિજ કીમકી બિગડી, હુથ કિસ્મત બનાઓ હિન્દુઓ !
 હય્ પક્ષીમેં - રાજ પિનહાં ખસ તુમહારી જરતકા,
 અપને અંદર સંગઠનશક્તિ બઢાઓ, હિન્દુઓ !
 જિન્દેા કુકરાતે રહે હેા આજ તક હહ કર આજુત્,
 ખ્યારસે ઉન્દેા કલેજે, સે લગાઓ, હિન્દુઓ !
 રાત્રી હય્ વિધવા હજારોં ઈસ તુમહારે દેશમેં,
 નિજ તરહ સુખિન હેા ઉન્દેા કુખ મિઠાઓ, હિન્દુઓ !
 આપકે બાઈ બે બન બચકે હય્ ઇત્તાઇ ચવન,
 ઉન્દેા વૈદિક ધર્મકા અમૃત પિલાઓ, હિન્દુઓ !
 શીફસે તાક્તીમ દેા બચોં દેા ઇચ્છિશક્તી, મગર,
 સમસે પહેલે વેદકી વાણી પઢાઓ, હિન્દુઓ !
 સર વક્ત હોકર કુમારિલ ઓર રાંદરકી તરહ,
 કુલ જહાંમેં વેદકા હંકા બળઓ, હિન્દુઓ !
 તોહ દેા બંધન પુરાને લોગ ઓર પાખંડકે,
 મિરત મેરોં દેા દામ આગે બઢાઓ હિન્દુઓ !
 માન હેા કહના 'સુસાદિર'કા ન આપસમેં લડેા,
 ચાલમાઇમેં ઈરેશિંકી ન આઓ, હિન્દુઓ !

કું. મુખતાલગિંદુજી આર્થ મુસાદિર